

МАҒЖАН ЖҰМАБАЙ

Өлеңдер жинағы

II том

Издательство
«Северный Казахстан»

МАҒЖАН ЖҰМАБАЙ

Өлеңдер жинағы

II том

Петропавл қаласы, 2018

УДК 81.374.2
ББК 81.2-3
А 97

Солтүстік Қазақстан облысы әкімдігінің тапсырысы
бойынша шығарылды

Пікір жазғандар:

Т.Қ. Жұртбай, филология ғылымдарының
докторы, профессор.

А.Ғ. Ибраева, тарих ғылымдарының докторы, профессор.

Е. Тілешов, филология ғылымдарының кандидаты.

А 97 Мағжан Жұмабай өлеңдер жинағы. **Ахметжанова Г.Б.,
Мәлікова С.З., К.Қ. Оспанов., З.С. Тайшыбай.** –
Северный Казахстан» баспасы, Петропавл, 2018 ж.
Т. 2–2018.– 384 б.

ISBN 978-601-247-74-6

559308

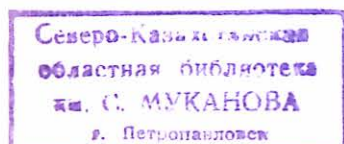
Аннотация. Кітапта Мағжан Жұмабай өмірі мен шығармашылығының шежіресі ақынның өлеңдерінің 1912, 1923, 1988 жылғы жинақтарына енген мәтіндерімен қоса берілген. Ақын өмірбаянын толық қамтитын ғылыми басылымда Санкт-Петербург, Мәскеу, Қазан, Ташкент, Омбы, Петропавл мұрағаттарында сақталған құжаттардың басым көпшілігі тұңғыш рет жарияланып отыр, бірқатары түпнұсқадан көшірме түрінде дайындалды. Қазан қаласында шыққан тұңғыш жинақтың факсимил көшірмесі ұсынылып отыр.

Кітаптар қалың оқырман қауымға арналған.

УДК 81.374.2
ББК 81.2-3

ISBN 978-601-247-74-6

© Издательство «Северный Казахстан», 2018

ӨЛЕҢ – МЕНІҢ ШОЛПАНЫМ, КҮНІМ, АЙЫМ

19 жастағы қазақ ақыны Мағжанның Қазан қаласындағы «Ағайынды Каримовтар» баспаханасынан «Шолпан» деген атпен шыққан алғашқы жинағына мына төрт жол эпиграф берілген.

Жетсе егер қорқынышты қара түнім,
Басса от, тілім қурап, шықпай тәнім.
Көңілашар, кеудеме жан кіргізер
Өлең – менің Шолпаным, Күнім, Айым.

Кейін заман өзгеріп, аспан айналып, жерге түскенде де, қалың қазақтың көрген күні қара түнекке айналғанда да жасын уатып, жасамысына жұбаныш болған Мағжан поэзиясының асыл бастауы осы сөздер, ақын Мағжанның өміріне серік болған ұстанымы, қатал тағдырының сын сәттерінде сүйеу болған, еліне, жеріне деген кіршіксіз сүйіспеншілігін жеткізген ақындықтың асқар шыңы осылай басталған. Алыстағы Қазан қаласында араб әлібімен басылған осы жинақ, міне 106 жылдан кейін ұрпақтарының назарына қайта ұсынылып отыр. Тәуелсіздік алып, Мағжан есімін мақтан тұтып айтатын шаққа жеткенімізге, ХХІ ғасырдың қазақ жастарына сол алғашқы жинаққа беташар болған мына жыр ұшқындарын ұсынуға қолымыз жеткеніне «тәубә!» дейміз.

Тарықса жаным,
Ауырса тәнім,
Сүйеуім бар демейтін.
Ол болса менде,
Қозғалса жер де:
«Бұ не болды?» – демейтін
Жан сүйгенім – ол да өлең.

Қазақ жерінде, 1923 жылы Ташкентте жарық көрген ақын өлеңдерінің тағы бір жинағын да қайта жаңғыртып беруге тура келді. Кітапқа алғысөз ретінде ақынның жанашыр досы, мемлекет қызметімен жаңа көтеріліп келе жатқан алаш азаматы Сұлтанбек Қожанов атымен берілген

алғысөзде ескертпе ретінде, заман шындығы ашып көрсетілген. Онда оқырманға арналған мына сөздер бар: «Осы күнге дейін Түркістанда «қойшылар тілі» саналып келген, ресми қағаздар жазуға жарамсыз делініп келген қазақ тілі іске аспауы былай тұрсын, өнерге асатын, бай, көркем, жатық, таза, әдемі тіл екенін Мағжан өлеңдері көрсете алады. Сондықтан, біз Мағжан өлеңдерінің саяси мәнісінен гөрі, әдеби мәнісін көбірек көздеуді [міндет] тұттық. Сол жақтарын ескеріп, Мағжан өлеңдерінің ішінде кез келетін марксизм дүниетануына ұйқаспайтын жерлерін оқушылар көре салып, үрікпей, көркемдік жағына, сыршылдық жағына, суреттеу жағына көбірек көз салуы керек. Тарихын, мәнісін жете түсінуі керек». Бірақ, осы ескертуге қарамастан, Мағжанның «большевик» сыншылары осы шығармалардан жаулық іздеді, ақынның адал жүрегін ластап, басын әуреге салды. Ақыры, автордың қайдағы бір «контрреволюциялық» үгіт-насихаты туралы сандырақты ойлап тауып, оны Кеңес өкіметіне, қазақ халқына жау етіп көрсетті.

Бұл жинақтың құндылығы – ақынның тірі кезінде шыққаны болса, кемшілігі – «...қай өлеңнің қай жылы һәм қай шарттарда жазылған дығын көрсете» алмағандығында, деп Сұлтанбек атап көрсеткендей, біз де сол кемшілікті түзете алмадық. Мүмкін, қай өлеңнің қандай жағдайда, қашан шыққанын тап-тұйнақтай көрсетіп беру мүмкін болмас та. Ал, алыстан орағытып, «олай болуы мүмкін, былай болуы мүмкін» деп сәуегейсу абырой әпермейді, деп ойлаймыз. Мағжан ақынның басынан кешкен қым-қуыт қиын тағдырдың куәсіндей, осылай шығаруды жөн көрдік.

Үш дәуірдің, үш заманның таңбасы бар Мағжан шығармаларында. Ресей патшасының табанында тапталған Қазақ даласының еркіндік аңсаған ұланының ащы дауысы, Кеңес заманындағы қорлық қыспақты ер мінезді өршіл поэзия пәрменімен бұзып-жарып өтпек болған, астарл, бейнелі, терең ойлы шумақтардың авторы мына ХХІ ғасырдың биігінен еңсесін тік ұстап, ашық та батыл сөйлейтін дәрежеге жетіп отыр. Енді, осыны «Тәубә!» қылайық.

Қолдарыңыздағы жинаққа қамтылған өлеңдер тақырыбына, мән-мазмұнына, болмыс-бітіміне, жазылған жылына қарамастан, өткен замандардың қалпына симаған Мағ-

жан Жұмабайдың ақындық бейнесін толық көрсете алса екен деген ниетпен, тұп-тура әліпби ретімен берілді. Басқа кемшілігі көрінсе – алдын-ала кешірім өтінеміз, келесі басылымдарға жоралғы болуға жараса деген тілегіміз бар.

Құрастырушылар

МАГЖАН ЖУМАБАЕВ

Творчество талантливейшего поэта-лирика Магжана Жумабаева в свое время оказало огромное влияние на развитие и жанровое обогащение молодой казахской советской литературы, он был одним из тех, кто стоял у истоков нашей современной лирики.

Его первые стихи появились в 1907 году, когда ему было 14 лет, а в пятнадцать его произведения начали публиковаться почти во всех казахских газетах и журналах того предреволюционного периода. В девятнадцать лет – в 1912 году он выпускает в свет свой первый сборник стихов под названием «Шолпан» («Утренняя звезда»), отпечатанный в Казани. Учится в Омской учительской семинарии. Позднее, при помощи и под непосредственным руководством Валерия Брюсова заканчивает Высший литературно-художественный институт.

Валерий Брюсов, проявляя к Магжану свою огромную любовь и уважение, характеризует его как «киргизского (казахского) Пушкина».

Аксакал башкирской литературы Сайфи Кудаш в своих воспоминаниях о нем (газета «Совет Башкортстаны» 3 декабря 1967 года) пишет, что еще во время в медресе Галия (Высшая школа) в г. Уфе в 1910 годах Беимбет Майлин и Магжан Жумабаев были организаторами рукописного журнала «Садак» (Лук).

Начиная с 1922 года в журналах и газетах Ташкента, Казани, Москвы, Кзыл-Орды, Омска часто публикуются стихи и поэмы Магжана Жумабаева. Он выпускает более

десяти книг. При его участии составляются и переводятся на русский язык образцы казахской, узбекской, туркменской народной поэзии, он читает лекции о литературе Востока в Коммунистическом университете трудящихся Востока и одновременно переводит на казахский язык отдельные статьи В.И. Ленина, щедро знакомит казахских читателей с творчеством Гете, Гейне, Байрона, Лермонтова, Пушкина, Фета, Брюсова... Он призывал свой народ к просвещению и сам выступает как поэт-просветитель. Его стихотворения «Орамал» (Платок), созданное в 1916 году и бичующее царских карателей, становится песней казахских повстанцев.

Тонкая, восприимчивая. порой даже болезненная натура поэта остро реагировала на трагические факты в жизни и судьбах людей. По словам современников он бывал иногда неустойчив, порой впадал в уныние и тогда в его стихах прорывались трагические ноты. Но когда он вновь подымался во весь рост, тогда радость его была безмерной, стихи становились звонче, они приобретали упругость и силу. Многие, очень многие из его стихов стали песней, и сейчас поют их в аулах, они звучат как творение самого народа и многие их называют их «народными песнями». Он считал своим учителем лишь Абая, называл его «своим судьей и богом». Из среды восточных поэтов он был первым, кто перевел песнь о Буревестнике Максима Горького. Его поэзия, его талант и поэтическая культура, стилистическое, жанровое, тематическое богатство его лирики оказывали влияние не только на казахских поэтов, но и на всех его тюркоязычных коллег-современников. Наши критики называли его певцом свободы, в наших аулах, у костров во время бесед старые чабаны называют его «ақыном раздумий-собеседником», а ученые Казахского университета, недавно собравшиеся на специальное заседание по его творчеству вынесли решение о переиздании его лучших произведений.

В этом году исполняется 75 лет со дня рождения Мағжана Жумабаева, но он погиб едва шагнув через сорок.

Ануар Алимжанов

Справка к статье о Магжане Жумабаеве

Цитата Брюсова взята из его письма Магжану. Письмо это находится в архиве, принадлежащей супруге поэта – Жумабаевой.

Остальные факты сверены с материалами о жизни и творчестве Магжана, находящихся в ЦК КП Казахстана.

Ануар

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ

Аса дарынды лирик-ақын Мағжан Жұмабаевтың шығармашылығы жас қазақ әдебиетінің дамуына және оны жанр жағынан байытуға орасан зор әсер етті. Ол – қазіргі лириканың бастауында тұрғандардың бірі.

Мағжан 14 жасынан өлең жаза бастаған. Он бес жасар ақынның шығармалары революцияның алдындағы жылдары қазақ тілінде шығатын газеттер мен журналдың бәрінде жариялана бастаған. Он тоғыз жасында, 1912 жылы оның өлеңдерінің алғашқы жинағы Қазан қаласында «Шолпан» деген атпен басылып шықты. Мағжан Омбы мұғалімдер семинариясында оқыды, Валерий Брюсовтың жәрдемімен және тікелей жетекшілігімен Жоғары көркем әдебиет институтын бітірді.

Валерий Брюсов Мағжанды айрықша жақсы көріп, құрмет тұтқан, оны «қазақтың Пушкині» деп таныған. Башқұрт әдебиетінің ақсақалы Сәйфи Құдаш өзінің естеліктерінде («Советтік Башқұртстан» газеті, 1967 жылғы 3 желтоқсан): сонау 1910 жылдары Бейімбет Майлин мен Мағжан Жұмабай Ғали медресесінде оқып жүргенде-ақ «Садақ» деген қолжазба журнал шығарғанын жазады.

1922 жылдан бастап оның өлеңдері Ташкент, Қазан, Мәскеу, Қызылорда, Омбы қалаларында, журналдар мен газеттерде басылып тұрды. Мағжанның тікелей қатысуымен қазақ, өзбек, түрікмен халықтары әдебиетінің үлгілері жиналып, орысшаға аударылып, шығып жататын. Ол Шығыс

еңбекшілері коммунистік университетінде шығыс әдебиетінен дәріс берді, В.И. Лениннің жекелеген мақалаларын қазақ тіліне аударды. Гетенің, Гейненің, Байронның, Лермонтовтың, Пушкиннің, Феттің, Брюсовтың шығармаларын қазақ жұртшылығына кеңінен таныстырды.

Ол туған халқын ғылым-білімге шақырды, өзі де ағартушы ретінде танылды. Мағжанның 1916 жылы жазған «Орамал» деген өлеңінде патша жендеттері әшкереленеді, бұл өлең қазақ көтерілісшілерінің ән-ұранына айналған.

Ақынның нәзік, сезімтал, кейде кінәмшіл жаны адамдардың қайғылы халін жүрекпен қабылдайтын. Замандастарының айтуынша кейде тыным таппай, күйзеліс халін кешкен кезде оның өлеңдерінен күйректік сарыны сезілетін. Ал, ақын шабыттана шалқығанда қуанышы тасып, өлеңдері күмістей күмбірлеп, серпінді шумақтар ерекше қуатпен төгілетін. Оның көп өлеңдері ән болып таралған, ауыл-ауылда айтылып жүреді, көпшілік оларды халық әніндей қалтқысыз қабылдайды.

Мағжан Абайды ғана бойына балап, «менің төрешім әрі пірім» деп өзіне ұстаз тұтқан. Шығыс ақындары арасында Максим Горькийдің «Дауылпаз жырын» тұңғыш аударған да Мағжан. Оның поэзиясы, дарыны мен ақындық мәдениеті, өлеңдерінің стильдік, жанрлық, тақырыптық байлығы қазақ ақындарына ғана емес, өз кезіндегі түріктілдес әріптестеріне ерекше ықпал етті. Сыншыларымыз оны азаттықтың жыршысы деп бағалады, ал Қазақ университетінің ғалымдары таяуда оның шығармаларын арнайы талқылап, үздік өлеңдерін қайта бастыру туралы шешім қабылдады.

Қырық жастан сәл асқанда мерт болған Мағжан Жұмабаевтың туғанына биыл 75 жыл толады. (Қазақшалаған З. Тайшыбай).

Әнуар Әлімжанов.

1968 жыл.

РГАЛИ (Российский государственный архив литературы искусства). Ф.634. Оп.5. Д. 1645. л. 1–16.

«БОЛҒАЙСЫҢ СЫНШЫ БОЛСАН, ӘДІЛ СЫНШЫ»

Мағжан ақынның алғашқы өлеңдер жинағы 1912 жылы «Шолпан» деген атпен жарық көргені мәлім. Осы жинақтың басылу жағдайын білмекке осыдан 30 жылдай бұрын Қазанға барған едім. Татарстан мемлекеттік мұрағатының 420-қорында сол кездегі Қазандағы баспаханалардан қазақ және татар тілдерінде басылып шыққан кітаптарға байланысты цензура құжаттары сақталған. Олардың ішінде, қазақ әдебиетінің тарихын зерттеушілер үшін құнды деректер беретін материалдардың кейбіреулері мынадай:

Қазандағы «Ағайынды Каримовтар» баспаханасынан шыққан қазақ кітаптары: Ғалиолла Ғалымжановтың «Есіл жұртым» (1912), Арыстан Берікқалиұлының «Ағын» (1912), Ғ. Жәнібековтің «Балалар бәдуамы» (1912), Мұхамет-Сәлім Кәшімовтің (ол кезде осы Қызылжарда тұрған.-З.Т.) «Насихат қазақия» (1908), Абдулла Мұштақтың (Ғұмар Қарашұлының лақап аты.-З.Т.) «Қарлығаш», Ишанғалиұлы Бисен Албаншырақтың «Әдебиет өрнегі» (1910), Бекмұхамед Хұсаиновтың «Құтыбхана чурнағы» (Кітапхана бұрышы) (1910), Әділкәрім Мәзитовтің «Қазақ шәкірттеріне ғадия» (1910) деген кітаптары, Шәкәрім, Мәшһүр Жүсіп шығармаларының мазмұны жөніндегі цензура қағаздары жатыр.

Қазан университетінің профессоры, Ресей ішкі істер министрлігінің жансызы, ұлты хакас, Н. Катанов бастаған аудармашы топ қазақ тілінде шыққан әрбір кітаптағы шығармалардың астарына сығалай қарап, өкімет билігіне, орыс мемлекетінің отаршылдық саясатына қарсы-ау деген пікірлер іздеген. Әрине, іздеген соң...тапқан.

Әрбір өлеңнен кесек-кесек үзінділер алып, олардың астарындағы ойларды ашып, тіпті асқындырып дейікші, орысшаға аударған. Бұл арада мына бір жағдайды ескерте кетейік. Қазандағы жергілікті «әдебиетші мамандар» өздері тапқан «қылмыстарды» Петрборға, Ішкі істер министрлігіне тікелей жолдап отырған. Дәлірек айтсақ, нағыз саяси

тыңшылық қызмет атқарған. Ішкі істер министрлігінің баспасөз басқармасы Қазандағы жандарм орындарына сол аудармаларды жіберіп, тиісті кітаптарды таратпау және авторларын саяси сенімсіз адамдар ретінде қуғындау туралы нұсқау беріп отырған.

Ал, енді Мағжанның «Шолпанына» байланысты не тапты екен? Соны көрейік. Алдын ала айтып қояйын, цензор (профессор Н. Катанов.-**З.Т.**) – қазақшасы мықты, сөз қадірін білетін, астарлы ойларды да аңғарымпаз маман. Ақындықтан да құралақан емес. Күдікті-ау деген жолдар мен шумақтарды ұғынықты етіп, жолма-жол орысшаға аударып бере алған. Жақша ішіне кейбір сөздердің астарлы мағынасын да ашып көрсеткен.

Мысалы, Мағжанның 1912 жинағындағы «Жатыр...» деген өлеңінің:

Кең жері күннен-күнге құрып жатыр,
Сұр жылан қанын-сөлін сорып жатыр...,

деген екі жол орысшаға былай аударылған:

Широкая земля (казака) что ни день, гибнет
А черная змея всю кровь его (казака) сосет.

Немесе,

Кешегі шешек жарған қазақ гүлі
Сарғайып, бір су тимей солып жатыр.
Мінекей, қазақ солай бітіп жатыр.
Күн сайын артқа қарай кетіп жатыр.

Орысшасы:

Вчера был цветок – казак во цвете,
А теперь он без воды пожелтел.
Так, маленький казак погибает:
Все время назад, назад шагает,
Не чувствуя, что он так умирает.

«Сорлы қазақ» деп аталатын екінші өлеңнен үкімет саясатына қарсы үгіт салқыны бар-ау деп цензордан үзіп алған шумақтары мыналар:

Сорлы қазақ жаны алқымға тығылып,
Қара күн кеп, тіккен туы жығылып,
Алға баспай, барлық ісі кер кетіп,
Нәр тата алмай, күшсіз, әлсіз бүгіліп,

Оқу-білім жақындатпай, жолатпай,
Қырын қарап, қазақ ісін ұнатпай,
Пыр-пыр ұйықтап сорлы қазақ тек жатыр,
Қанды көзбен екі көзін шылатпай...

Байғұс қазақ бас көтеріп тұрар ма?
Көңілі түсіп, білімге мойын бұрар ма?
Күні туып, оңынан – Күн, солдан – Ай,
Оқуменен жайнатып дүкен құрар ма?

Осы шумақтар да орысшаға жолма-жол аударылып тіркеліпті. (Орысшасы қазіргі қазаққа тансық емес қой, келтірмей-ақ қояйық).

Ал енді, бір ғажабы, осынау өлең жолдарында азуын айға білеген Ресей империясына қауіп төндірер қандай қатер бар? Ақынның бар жазығы – туған елінің жаңа экономикалық, қоғамдық қатынастарға бейімделуін тілегені, оқу-білімге үндегені.

Бірақ, «тырнақ астынан кір» іздегендер, әйтеуір сақтық жасап: «қазақтың жаны алқымға тығылды», «қара күн келді», «тіккен туы жығылды», «барлық ісі кері кетті», «басын көтере алар ма?» деген сөздердің астын сызып, қайдағы бір қаскөйлік ниет таныған. Қазақ халқын әкімшілік билеуші Ресейдің патшалық жүйесіне қарсы қарулы көтеріліске шақыру деп түсінген. «Қорыққан бұрын жұдырықтайды», дегенге сайып, кімнің де аузын ашырмасқа бет алған.

Он тоғыз жастағы бозбаласына дейін тәуелсіздік аңсап, зарлап тұрғанда, қазақтың өзгелерінен де жат қимыл-әрекет көреді. Мұндай арыстан жүректі ұлдары бар ел күндердің күнінде отаршылдық бұғауын быт-шыт етіп талқандап,

теңдік, тәуелсіздік туын көтереді, деп сезген. Сезген де сезіктенген.

Жер кетті, жаның кетті, қам жемедің,
Құл болдың қара табан енді малсыз...
Қарағым, арыстаным, қайратты ерім,
Тұрдың ба қару қылмай, құр амалсыз?

деп шырқыраған жас ақынның жан дауысы қалың қазақты оятып, тарих төрінен өз ұлтына орын іздеуге бастағандық еді. Мұны тыңшылар, обалы қанша, жақсы байқаған. Ақынның саяси көзқарасы мемлекеттік құрылысқа теріс деген тұжырымға келген. Оның құдіретті жырларынан сескенген.

Міржақыптың «Оян, қазағын» бесігінде тұншықтырмақ болып, сан түрлі қиянат жолын іздеген отаршыл билік мына өлеңдері үшін Мағжанды да нысанаға алған. Оның «Шолпанының» таралуына тыйым салынып, автордың соңына әкімшілік тарапынан жанды-жансыз бақылау қойылған.

Айта кету керек, М. Дулатов «Оян, қазақты» Петропавлда мұғалім болып жүргенде жазып бітірді. Дәл осы кезде оның шәкірттерінің арасында Мағжан Жұмабаев есімді бозбала бар еді. Демек, «Оян, қазақтың» әрбір өлеңін Мағжан әуелден-ақ білген, жалынды күресткер ағасының жүрегін жарып шыққан тәуелсіздік ұранына оранған арманына еліктеген.

Мағжанның рухани ұстазы, ақындық жолда әліппе танытқан ардақты ағасы, өлеңдерін жинақ түрінде дайындап шығаруға көмектескен Міржақып Дулатов екенін мағжантанушылар кейінде ғана мойындай бастады. Бәлкім, бұрын жете білмеген болса керек. Оның есесіне, Уфа қаласының Ғали медресесінде сабақ берген татар ақыны Ғалымжан Ибрагимов Мағжанды ақындыққа баулып, кітап шығаруға кеңес беріпті-міс, деген сөздер кітаптан кітапқа көшіп жүр. Мұның мәнісі – Ибрагимов кеңес заманында классик танылған, ал біздің Міржақып – жау аталып келді. Осылайша, зерттеушілер Мағжанды көтеру үшін, оны классикке апарып теліді...

Сәбит Мұқанов: «...Мағжанның ақындығын қозғауға екінші себеп – Міржақып болуы керек», дегенді не пиғылмен

айтса да, негізсіз емес. Және осы пікірдің дәлелі ретінде Мағжан Міржақып ағасының түрмеге қамалуына, түрмеден босанып шығуына байланысты бірнеше өлеңдер жазды. Кейін, Кеңес дәуірінде де «Оян, қазақтың» авторына жағылған күйе, оның шәкіртіне де кінә болып тағылған.

Міне, Мағжанның Ресей үкіметіне саяси сенімсіз ретінде танылуы осы кезден, яғни Міржақыппен қатар жүрген 1909–1912 жылдардан басталады.

Қош... содан кейін он жыл өтті. Орыс патшасы тағынан құлады, аумалы-төкпелі замандар өтті. Кеңес өкіметі орнады, большевиктер билік басына келді. Бұрынғы ескі тәртіптің бәрі теріске шығарылып, тарих күресініне итерілді, жаңа заман туған. Сөйтсек... әлі туған жоқ екен. Отаршылдар қашан да кекшіл болады. Аталарының кегін кейінгі ұрпақтары алады. Оны көп жыл архив ақтарғанда талай көріп, көзіміз жеткен. Сонау Екатерина патшаның империялық заманында басталған тыңшылық, қудалау, жазалау тәртібі сол күйінде, кеңес заманында одан әрі жалғасқанына қазақ тарихында мысал көп.

Иә, патша заманындағы қуғындау, жасырын тексеру, «пиғылы бөлектерге» бақылау қою, оңтайы келсе, жойып жіберу жүйесі кеңес үкіметінде, күні кешеге дейін сол күйі сақталды. Бұл – жалғыз саяси партия басқарған заңсыз билікті ұстап тұру үшін жария түрде қолданылған мемлекеттік саясат еді. Оны жалғыз ғана Сталинге жабудың өзі – кейінгілер шығарған үлкен айла, өкінішке қарай, әлі солай.

Патша жандармериясының құпия қағаздарын большевик чекистер түгел басып қалды. Қаймағын бұзбай, сол күйі жаңа, социалистік қоғам жағдайында өз қажетіне пайдаланды. Бұрын бақылауда болғандарға кеңес заманында да күзет қойылды. «Не шықса – солардан шығады», деген белгілі пиғыл...

1922 жылы Мағжан өлеңдерінің жинағын атақты ақын Бернияз Күлеев құрастырып, алғысөз жазып Қазанда басып шығарды. 1923 жылы белгілі қаламгер және қоғам қайраткері Сұлтанбек Қожановтың алғысөзімен Мағжан ақынның үшінші кітабы Ташкентте басылып шықты. Ал, осы жинақтың тағдыры Мағжан басына қара бұлттың ертеақ үйірілгенін көрсетеді.

Солтүстік Қазақстан облыстық архивінде мынадай құжат сақталған. Орыс тіліндегі түпнұсқасы қазақшалағанда, мазмұны мынадай:

«Өте-мөте құпия. Ақмола губерниялық Литосына (кеңестік баспасөз цензурасының бүркеме атауы.-З.Т.).

Қолда бар деректерге қарағанда Ақмола губерниясында Мағжан Жұмабаевтың қазақ тіліндегі өлеңдер жинағы таратылған. Басылым Түркістан мемлекеттік баспасынан 23 жылы шыққан, Түркрито рұқсатының № 29.

Осы кітапты айналымнан алып, жиналған даналарын арнайы нұсқау берілгенше сақтап қойыңыздар. 21-наурыз 1925 жыл».

Қызылжардағы Лито (цензура) бастығы мынадай бұрыштама қойған.

«Иванов жолдасқа: тез орындаңыз, алдымен Қазпедтехникумнан, ауыл шаруашылық мектебінен және кітапханадан, сонан соң Тілеулиннен, алыңыз.

21. III. (қолы)».

Хат соңында тапсырманың орындалғаны жөнінде: «Сообщено в Кирлито в докладе за март. 17. IV. Иванов, губинспектор по печати и зрелищ», деген жазу бар.

Қатынас қағаздың басында «циркулярно» деп жазылғанына қарағанда, мұндай нұсқаудың тек Ақмола губерниясына ғана емес, Қазақстанның барлық аймақтарына жіберілгені деп білуіміз керек. Демек, басқа мұрағаттарда да жатыр.

Ақын шығармашылығына жасалған бұл қастандық Қазақстандағы Алаш қайраткерлерін қуғындаудың бір көрінісі ретінде, 1924 жылы Мәскеуде Мағжанға құрылған «әдеби соттың» дүрбелеңімен тікелей байланысты еді (бұл жөнінде әңгіме бөлек).

Ал, енді Тілеулин деп отырғанымыз, Алашорданың белсенді мүшесі, мамандығы адам дәрігері, Солтүстік Қазақстанда денсаулық сақтау, халық ағарту ісін ұйымдастырушы, публицист, ағартушы, ұлт тәуелсіздігі үшін күрескен көрнекті қайраткер. Кезінде Мәскеуде Қазақстанда құрылмақ жаңа тұрпатты Жазушылар ұйымы «Алқаның» Мағжан дайындаған «Табалдырық» бағдарламасының жобасы Ленинградтағы М. Әуезовке, Орынбордағы Ж. Аймауытовқа,

Ташкенттегі А. Байтұрсыновқа, Семейдегі С. Торайғыровқа және Қызылжардағы осы Жұмағалиға жіберілген болатын.

Бұдан Мағжан Жұмабаевтың өлеңдер жинағын қаттау үшін қауіпсіздік органдары неге Тілеулиннен іздейді? деген сауалдың жауабы табылады. Екіншіден, Жұмағали Тілеулин Алашорданың көрнекті қайраткері М. Дулатовтың жақын досы, 1911 жылы Жақан абақтыға қамаларда өз басын қатерге тігіп, «Оян, қазақтың» 1000 данасын үйіне сақтап қалған болатын. Бұл тарихи фактіні кейін, Міржақып Дулатов өзі айғақтап берді, «Қазақ» газетіне жазған бір ашық хатында атап, 1917 жылы көрсетті.

Мағжан ақын өз кітабының халыққа таратылмай, осылайша тұтқындалғанын білді ме? Білсе – Тілеулиннен білген шығар...

Мағжанның басынан өткен тауқыметке толы қилы тағдырды ақынның өз сөзі арқылы сыпаттасақ былай болар еді:

Мен туғалы ағарып көп таң атты,
Қараңғылық жер бетін талай жапты.
Ес білгелі алыстым жүрекпенен,
Ырық бермеді, қаңғырды ол не тапты...

...Ақылға кеш айналдым, қараң күнім,
Бір күні құшағына алар өлім,
Қара жерді құшақтап мен жатармын,
Сол кезде не деп мені сынар елім?

деп алады да Мағжан, өзінің ұрпақтарына, бүгінгі бізге мынадай аманат қалдырған еді:

Қазақ елі, бірауыз сөзім саған:
Болғайсың сыншы болсаң, әділ сыншы,
Кінәні жүрекке қой, қойма, маған!

Міне Мағжанды танудың, оның шығармашылығын сынаудың оңай еместігі осы сөздерде жатыр. Өле-өлгенінше «Мағжан поэзияның зеңгір көкпен, тәңір Пайғамбармен мәңгілікпен тілдескен заңғар шынындай болып, таза ақындықты сақтады. Бір тақырыптың, бір кезеңнің, бір халықтың,

тіпті бір таптың жыршысы болып кетпей, уақыттар желі құлата алмайтын алтын діңгек, әлемдік, планетарлық әуез-сарындармен тамырлас өлмес туындылар берген, ұлттық ақын, ғажайып суреткер болып қала берді»^{*}.

Ақын мұрасын ақтарып-теңкеріп отырған күнде Мағжан ақындығының қалай қалыптасқанына көз жүгіртіп, ой топшылауға болады. Ол – ақын болып туған еді, ақын болып өлді.

Мағжанның бақыты ма, соры ма, оның жарық көрген шығармаларының әр қайсысы-ақ оқырман назарынан тыс қалған жоқ. Оқырман дегенде мен оның өлеңдерінен сән іздеген, ән іздеген, рухани нәр алған, осындай отандасы бар екеніне қуанған ақ жүрек адал оқырманды да; ақынның табиғи дарынын көре алмаған күншілді, әр өлеңнің астарынан қылмыс іздеген тыңшы, тіміскі «бөлтіріктерді» де айтып тұрмын.

Тағдырдың жазуы осылай болған, жас ақынның тұңғыш жинағынан бастап, 1912 бері Мағжанның әрбір өлеңі, әрбір жинағы елеусіз қалмаған екен. Мағжанның бағы да осы, соры да осы. Тарихта әр сөзі ескерусіз қалмаған, досын сүйіндіріп, дұшпанын күйіндірген мұндай ақындар сирек.

Мағжантанудың ұзақ көшінің басында Алаш көсемі Әлихан Бөкейхан тұрғанын айту парыз. Ол жер бетінде қазақ деген халық барын, бұл халықтың тәуелсіз болып, өз тағдырына өзі илік жасауға құқы бар екендігін көрсете келіп, соның дәлелі ретінде Абай, Шәкерім, Ахмет, Міржақып сияқты ұлы тұлғалардың қатарында Мағжанды да атап, оның:

Таң, күн деген жер жаны,
Бұл екеуісіз жоқ сәні,
Оқу-білім ер жаны,
Жараспас ерге құр жаны...

деген сөздерін келтіріп, Әлекең: «Осындай ақыны бар, бір жерде тізе қосып отырған бес миллион қазақтың тілі қалай жоқ болады», деп тебіренеді. Бұл сөздер 1913 жылы жазылған.

^{*} Нұрғали Р. Әуезов және Алаш. Алматы, 1997, 105-бет

Қазақ тарихында, әдебиеті мен мәдениетінің тарихында «Қазақ» газетінің орны ерекше. Мұхтар Әуезов айтқандай: «Қазақтың еңкейген кәрі, еңбектеген жасына түгелімен ой түсіріп, елін ұйқысынан оятып, жансыз денесіне қан жүгіртіп, күзгі таңның салқын желіндей ширықтырған, етек-жеңін жиғызған «Қазақ» газеті болатын». Міне, осы газетке Мағжанның өзінің көп өлеңдерін жариялаған, баспасөз арқылы халқына қызмет еткен.

Мағжанның шығармашылық өмірбаянының да толық, шын ғылыми тұрғыда жасалатын күні де алыс емес шығар. Мысалы, сонда қазір «Мен жастарға сенемін!» деген тақырыппен көпке тараған өсиет-өлеңнің 1918 жылы осы Қызылжарда шығып тұрған, қазақтың жастар баспасөзінің тұңғышы «Жас азамат» газетінің үшінші санында, бірінші бетте басылғанын да айтамыз. Халықтың келешегі үшін күресетін, оның алдағы тағдырының қандай болмағын айқындайтын көзі ашық, жаны таза, саналы жастар екендігін бұл басылым әуелден-ақ жария етті. Мағжан Жұмабаевтың «Жастарға!» деген өлеңі сол замандағы қазақ жастарының ел-жұрт алдындағы тарихи міндетін көрсетіп берген бағдарлама десе болғандай. Өлеңнің беташары боларлық мынадай сөздерді Мағжан жазбаған деуге ауыз бара ма?

«Жастар! Алда жүрген, Алаш жолына аянбай қызмет қылған адал жүрек ағалардан үлгі, өрнек алыңдар. Елдіктен, ерліктен айырылып, екі жүз жылдай еңсесі түскен елді ойлаңдар. Күнді – түн, жақынды – жат, пайданы – зиян деп жүрген, толық саяси хұқықтарын іздеп алуға ер жетіп, есі кірген елді ойлаңдар!» дейді де өзінің «Жастарға!» деген өлеңін басқан. Бұл өлеңнің кейбір шумақтарын келтірейік:

Арыстандай айбатты,
Жолбарыстай қайратты.
Қырандай күшті қанатты
Мен жастарға сенемін!..

... «Алаш» – айбынды ұраны,
Қасиетті құраны.
Алаштың олар құрбаны,
Мен жастарға сенемін!

Тау суындай гүрілдер,
Айбынды Алаш елім дер.
Алтын Арқа жерім дер,
Мен жастарға сенемін!..

...Мен сенемін жастарға!
Алаш атын аспанға
Шығарар олар бір таңда!
Мен жастарға сенемін!

Смағұл Садуақасов айтып, ел аузында қанатты сөзге айналған: «Мағжан – қазақ жастары ой-санасының әміршісі» деген бағаның түп-тамыры, бәлкім, осы бір отты-жалынды өлеңде жатқан шығар.

Үлкен тебіреніспен, жан толқынының қуатынан туған бұл жолдар қазір де, бұдан былай да «Мен қазақ ұланымын!» деген әрбір жастың жүрегіне жол тауып, буырқанған құлшыныс туғызарына сөз жоқ. Әнұран, шақыру, дабыл сипатында қайта-қайта «Мен жастарға сенемін!» деп келіп отыратын тегеруінді шумақтар көкірегінде сәл ғана шоғы бар жас сананы жалындататын арыны күшті көрік еді.

Мағжан өмірінің аса бір шиеленісті кезеңі 1922 жылы-ақ басталды. Ұлты жоқ тексіз, «әлемдік пролетарлық революция» деген адамның ойына сыймас қиялды күйттеген қайдағы бір жалаңаяқ пролетариаттың диктатурасы туралы сандыраққа сенген тобырдың идеологиясының аясына симайтын Мағжандай алып ой иесіне ұлтшылдық деген қара таңба басылды. Мен мағжантанушылардың назарын мынаған аударғым келеді.

Қай жерде, қай өлеңінде, қай жинағында Мағжан социализмге, кеңес құрылысына, большевиктік партияға қарсы ашық шығыпты? Халықты, тіпті өз оқырмандарын дейікші, совет үкіметіне қарсы қалай үгіттепті? Мысалы, мына мен ондай үгітті Мағжанның өлеңдерінен таба алмадым. Ал, әркім өзі жеткен деңгейде, арамдық ойлап, қастық пиғылмен сығалай қарап, көрсе, бәлкім «тауып қалар». Бірақ, ол тапқаны қылмысты жауапқа тартуға, жазғанын бастыруға тыйым салуға негіз бола қояр ма екен? Бұл туралы Мағжанның өз сөзі мынау:

«Жау» деген – жаудың жаласы,
Әділ болсаң, өмірімді
Ақтарып әділ қарашы.

Отыз жыл өмір бойында,
Жазғанымды жайып сап,
Екі жар ғып санашы*

Мағжанның жазығы – жаңа ғасырдың көкжиегінен зор ақындық қуатпен жарқ етіп көрінуі еді. Мағжан тұрғанда, оның өлеңі ел құлағында жүргенде ақынмын деп, өлең жазамын деп айту әркімге оңай болмаған. Бұл ақынның мысы өзге өлеңшілерді басып кетті, өнердің төресі өлең өлкесіне Мағжанды таптап қана өтуге болатын еді, ақындықтың дәрежесін Мағжаннан асыру керек еді. Ол – қиын міндет, бәлкім мүмкін де емес. Демек, Мағжан тірі тұрғанда «терезеден қараймын, қарындашты жалаймындардың» бағы жанбайтын еді. Олар, Мағжанның мүрдесін басып қана, оның өлі денесін итеріп тастап қана орнын иелену мүмкін еді. Әйтпесе, Кеңес билігі тұсында Мағжан саяси күресті машық еткен емес, ешкіммен айтысқан жоқ, тартысқан жоқ.

Патша заманындағы отаршыл үкімет 19 жастағы Мағжанның өз халқын теңдікке, азаттыққа үндеген дауысынан қорықса, кеңес үкіметі аты көпке танымал, «Қазақ жастарының ой санасының әміршісі» (С. Сәдуақасовтың сөзі.-З.Т.) Мағжанның үндемеуінен, «жасасындап» жар салмауынан сескенді.

Ол ұлтшыл еді. Мағжан да, алаштың басқа да көсемдері өздерінің ұлтшыл екендігін жасырған жоқ. Тіпті, Ахмет Байтұрсынов айтқандай: «Құл болған халықтан туып, құлдыңтың қорлық-зорлығын көріп отырып, қазақ қалам қайраткерлері қаламын ұлтының ауырын жеңілдету, ауруын азайту жолына жұмсамасқа мүмкін емес». Әлбетте, көзі жаңа ашылып келе жатқан қазақ зиялылары, солардың ішінде, мысалы, Мағжан Жұмабайұлы «пролетариат диктатурасын» аяқ-қолын көтеріп қолдауы керек пе еді? Құлдықтан жаңа

* Жұмабаев Мағжан. Шығармалары. 2-том, Алматы, 2004, 173-бет

босаған қазақ халқының мұңын жоқтауы керек пе еді? Бүгінгі жас ұрпаққа біз осыны ашып түсіндіруіміз керек.

Мағжантанудың күрделі проблемаларының бір арнасы Мағжанның өз кезіндегі басқа ақындармен, қайраткерлермен қатынасы. Бұл мәселенің шешілмеген жағдайлары әлі де көп. Өздеріңіз сезіп те отырсыздар, Мағжан мен Сәкен, Мағжан мен Сәбит, Мағжан және оның жас ізбасарлары (Қасым, Әбділдә, Қалижан т.б.) арасындағы қатынастарды бүгінгі жастар өз бетінше шеше алмайды. Уақыт өтеді, ұрпақ алмасады. Ал, біздің арымыз таза болу үшін, жастарға ақиқатын айтып кететін кез осы деп есептеймін.

1989 жылдан бергі қарай, сол шыққан үлкен жинаққа Әбділдә Тәжібаев алғысөз жазып, өз замандастары атынан тарих алдындағы кінәсін мойындағаннан бері Мағжан туралы бірқатар шаруа жазылып, басылды. «Мағжанға әркімнің-ақ бар таласы». Бұл заңды да. Мағжан туралы білгенін, естігенін өз дәрежесі, қарым-қабілеті деңгейінде әркім жазып жатыр. Бұдан былай да осылай бола бере ме? Мағжантанудың ғылыми деңгейін тереңдетіп, өрісін кеңейтетін уақыт келді. Құр тамсанып, таңданып, мақтай бергеннен, бұрын қалыптасып қалған жалған ұғымдарды қайталай бергеннен Мағжанның атына да, ғылымға да пайда жоқ.

Мағжан өз халқының ел болып, еркін дамуын аңсады. Оның шығармаларының сара тақырыбы – қазақ ұлтының мүддесі, жырлағаны – қазақ мұңы. Ол бұл тақырыпты жырлап қана қойған жоқ, бүкіл дарыны мен өнерін салып сол тәуелсіздік үшін күресті. Туған халқының бостандыққа шығу жолын көрсетеді. Сол үшін мерт болды. «Оян, қазақ!» деп жар салған ұстазы Міржақып Дулатовқа үн қосты.

Ал, билікті Кеңес өкіметі алып, Қазақстан автономиялы республика дәрежесінде отау тіккенде: «Алаш елінің бостандығы ешбір уақыт алаш мырзасының яки бірлі Жарым жолдастың бостандығы емес. Бостандық елдікі! Автономия елдікі! Автономия жолында малды, басты құрбан қылдым», – деп қазақ оқығандарының қайсының болса да айтуға хақысы жоқ... «Аязды күні айналған, Бұлтты күні толғанған, Құрығын найзадай таянған, Қу толағай жастанған» Ер қазақтың ав-

тономиясы, бұл!»*, -деп сонау 1921 жылдың қаңтарында жар салған Мағжан болатын. Міне, осыны айтуымыз керек бүгінгі ұрпаққа.

Мағжан 1921 жылғы Кеңес өкіметіне қарсы бағытталған «Батыс Сібір көтерілісі» немесе «Есіл көтерілісі» деп аталған шаруалар көтерілісін айыптап 19 наурызда «Бостандық туының» бірінші санына «Еңбекші қазақтарға» деген тақырыппен мақала шығарды. Онда мына сөздер бар еді:

«Совет Үкіметі осы уақытта Үкімет тізгінін қолына алғаннан бері нелер қатерді, нелер қиындықты бастан кешіп, барша соғыс майдандарында, ішкі һәм сыртқы жауларын жеңіп, қылышын қынабына салып, қолына мылтық орнына балға алып, барлық күшін шаруа майданына беріп, соғыс уақытында қарауға мүмкін болмаған халық мұқтажына керекті нәрселерді табуға кірісіп жатқанда, «халықты қырғыштығынан шен алған» алтын иықты төрелер, казак-орыстар сарай толған бидайын аштан тұрмай жатқан жұмысшыларға түйірін бергісі келмей, мұжық жуандары Совет Үкіметіне тыныштық бергісі келмейді. [...]

...Бұл рас бірақ Совет Үкіметі етті, астықты кімге жиып жатыр, ашығып жатқан сол еңбекшілердің бауыры жұмысшыларға жинап жатыр. Совет Үкіметі дүниеге келгеннен бері қарай соғыстан бір тыныш кезі болды ма? Жоқ. Кім үшін соғысты? Еңбекшілердің бостандығы үшін соғысты. Бір қолында мылтығы, бір қолында балғасы, Совет Үкіметі сыңаржақ болып, халыққа мұқтаж нәрсені жеткілікті қылып, қалай шығара қойсын. Қаншама зор халді соғыс уақытында да Совет Үкіметі халыққа керекті нәрсені үлестіріп жатты. Қазіргі уақытта барлық күшті халықтың шаруасын түзетіп жатыр.

Әр түрлі бүліншіліктер, тәртіпсіздіктер еңбекшілердің шаруасының түзелуін кешіктіре береді, мұны Совет Үкіметінің дұшпаны біліп қолынан келген жамандықтарын аяп қалғысы келмейді. Жауыздығын істейді. Аңқау һәм надан халыққа да соны істетеді. Сонымен, аңқау еңбекшілер өзі түзейтін шаруасын, өзі бүлдіреді.

Омбы губерниясында болған жуандардың көтерілісінің қолбасшылары кім екенін, олардың көздеген мақсаттары

* Тайшыбай З., Ахметжанова Т. Баспасөз тарихы. Петропавл, 2003, 42-бет.

айдай айқын қылып білдіріп тұр. Көтерілісті бастап жүрген Колчактың генералдарының жаңқасы, офицерлер, прапорщиктер, поптар, казак-орыстың жуандары. Бұлар еңбекшілерге не бермекші? Еңбекшілердің мойнына Совет Үкіметінің күшімен жойылған, құлдық қамытын қайта кигізбекші.

Қазақ бауырлар, жолдастар! Сіздер ол жаулардың тіліне елігіп, соңынан ермеңіздер. Аты өшкір үкіметтің заманында көбірек тепкі көрген, езілген, құлдықта жүрген халықтың бірі – біздің қазақ халқы болатын. Қазақ халқын өткен уақытта ешкім қатарға алып, адам санына қоспады. Туып-өскен жерінен, Сарыарқа сары белінен еңіретіп зарлатып, қуып шығатын кім еді? Бұлар сол қараңғы уақытта Совет Үкіметіне қарсылық жасап жүргендер! Олар өтіп кеткен қайғылы қара түнді қазақ халқына қайта орнатпақшы!

Совет Үкіметінің күшімен көрген, өлдім-талдым дегенде, жаратқан жасағанмен, ондай арам ойлы жауыздардың ғұмыры ұзақ болмайды, құриды. Ондай қулардың Совет Үкіметі туралы неше түрлі болса да, құтыртып, ерітіп таратқан хабарларына нанбаңдар. Ешнәрсеге алаң болмай, істеп келе жатқан шаруаларыңызды жүргізе беріңіздер!

Ел арасына бұзақыларды ұстауға шыққан қызыл армияға жәрдемдеріңізді аямаңыздар.

Жасасын, Совет Үкіметі! Жасасын, Қазақ Жұмқұрияты! Жасасын, істі қазақ еңбекшілері!

Мағжан

Осы «Бостандық туының» 3 сәуірдегі екінші санында Мағжанның екінші мақаласы «Екіден – бір! Деген тақырыппен жарық көрді. Мұнда да Солтүстік Қазақстандағы орыс этносының Совет өкіметіне, тіпті, тікелей айтқанда 1920 жылы 26 тамызда құрылуға тиісті Қазақ автономиялы республикасының құрылуына қарсы көтерілісін айыптап, өз қандастарын тыныштыққа шақырды, мәселенің мәнісін былайша түсіндірді:

«Алтай, Түмен губернияларында, Қызылжар, Көкшетау ояздарында қарашекпен, қазақ орыстар көтерілісі болды. Кронштад біраз желігіп, басылды.

Қарашекпен мемлекеттегі уақытша шаруа қысымшылығын көтере алмай отыр. Ертеңгі өмір үшін бүгінгі күнін құрбан қылуға жарамай отыр. Болашақты болжауға қырағылығы жетпейді. Қолына темір айыр алып, қызыл даудың басына тырнауыштың тісін қадаған найзасын көлденең ұстап, соқа сүйреу үшін ғана жаратылған шабандарын борбайлап, «ура» десіп майданға шықты: Шыққанда не деп шықты? Совет жасасын, коммунизм жасасын! Ленин жасасын, Троцкий жасасын! деп шықты. Әңгіме осы көтерілістердің мінезінде, тамырында. Қарашекпендердің осы көтерілістеріне май құйып, жол беріп отырғандарың кім?

Эсер-лер, меньшевиктер. 17 жылдың октябрінен бергі көтерілістерге эсер, меньшевиктердің қатыспай қалған жері жоқ. Көбінесе көтерілістерге негіз салушы солар. Қарашекпендерді де ә дегенде жоңырлатып ертіп ала кететін солар.

Бірақ бұлардың көңілдегі істерін жарыққа шығарып, орнығып қалған жері жоқ. Антанта алтынына ар-иманын сатып, эсер Россияның түрлі түкпірінде көтеріліс жасайды. – Әлдеқайдан қара туын қолға алып, қара жүз патшашылдар шыға келді. Эсер-дің түсін анықтап байқай да алмайсың. Артында қара жүздің ашылған аранын, әр жағынан тісін, көресің. Франция алтынының күшімен эсер-лер Кронштад жұмыскер, матростарын алдап, азғырып көтеріліс жасайды. Алдарында істерін меңгеріп алып кеткен патша генералы Козловскийді көресің.

Сібірдің қойдан қоңыр қарашекпендерін Советке қарсы аттандырады. Араларында алтын иықтыларды көресің. 18-жылы Сібір қозғалды, басына Николайдан бетер қанішер болып, қара жүз Колчактың отырып алғанын көресің.

Сібір қазағына жақсырақ таныс, бір мысал алайық. 1918-жылдың жазында Совет хукіметімен чехтар арасында болған ұғыспау арқасында Сібірде төңкеріс болып қалды. Чех күшімен Сібір үкіметі құрылды. Сібір эсер-лері һәм оларға сыбайлас партия көсемдері осы үкіметте еді. Самарада құрылған құрылтайшылар комитетінің Сібір үкіметімен бағыты бір еді. Күзде екеуі Сібірге эссрдің көсемі А. И. Авксентьев келді. Совецание құрылды. Авксентьев бас болып, директория сайланды. эсер орнатқан сықылды болды. Еділден

бергі жерге эсер ие болғандай көрінді. Шынында болған емес, көрінген ғана екен. Қазақ-орыстың бір уыс қара жүз офицерлері бір күнде қара істерін істетті. Қара үкіметтеріне Колчакты қарақшы қылды. Ертеңіне эсер үкіметі Авксентьев директориясы Сібірмен қоштасып, кете барды.

Бұл неліктен? эсер-лердің орнықпай, олар бастаған ескі патшалықтардың ие бола кетулері неліктен? Бір жағынан бостандықты біржолата орнатам деген Совет шыққанда, екінші жағынан бостандықты біржолата жоям деп қару алып, қара жүздердің ғана қарсы шығуға жараулары, әрелік болам деген эсер-дің орныға алмай ұшып кете беруі неліктен?

Тамұқ үстінен тартылған қылдан жіңішке, қылыштан өткір көпір бар дейді ислам ертегісі. Төменде – тамұқ, алда – жұмақ. Бұл көпірден кімнің иманы берік болса, сол өтеді. Таймай, табанын талдырмай тамұқ, жұмақ арасында жарқын жүзбен жүретін, еркімен шын иманды пенде ғана сайран құрмақ.

...Осы Антанта алтынына арын сатып отырған эсер әділдік туып әрелік еңбекшілердің қанын ішуге күнбатыс капиталистерін шақырып отырған Грузия меньшевиктерін кім еңбекшілердің, езілген елдердің досы дер? эсер меньшевиктер ерікті, еріксіз обырлардың, қаражүздердің құлы, досы. Олар нешкімді жақсылыққа жеткізе алмақ емес. Елді аралық жоқ.

Төңкеріс теңізіне кірген орыс елі екі жақтың біріне ғана шықпақшы: не бостандық, не құлдық жары.

Біз, қазақ елі, төңкеріс жасаушы һәм төңкеріске өз бетімізбен жол салушы емеспіз. Бұл басқышқа жеткеміз жоқ. Сондықтан, біздің алдымызда екі ғана жол бар. Азаттық, не құлдық. Не совет бостандығы, не Николай-Колчактың құлдық қамыты.

Міне, қазаққа осыны ұғатын мезгіл жетті. Әрелікті мүмкін емес екендігін талай тәжірибелер көрсеткендей болды. Қазақ енді көруге тиіс. Алдымызда екі жиын қара тұр. Біреуі ел болам деген қазақты шетінен бауыздау керек деп қылышын даярлап тұрған Дутов, Иваисов, Ринов сықылды қара жүздер. Екіншісі құлдықта езілген сорлы елді, қатарға кір, ел

бол деп, құшағын жайып тұрған Ленин, Сталин сықылды адал ерлер. Енді ойла, оқы, қазақ! Екіден-бір.

*Жәжеке (Мағжан Жұмабайұлы)
«Бостандық туы» газеті 1921 жыл 3 апрель № 2*

Алашорда сияқты қасиетті ұғымды қаралаушы авторлар, Мағжан өмірінің осы бір кезеңіне келгенде Сәкен Сейфулиннің «Тар жол, тайғақ кешуіне» сілтеме жасап, қатты қателескен. «Алашордаға» сайланғандар: «...Мағжан Жұмабайұлы – оқыған жігіт, Бөкейханұлдарының ертегісіне нанып жүрген кедей баласы» деген үзіндіні келтіргенде Алаш көсемдерінің аруағы алдында кешірілмес күнә жасаған.

1922 жылы Мағжан Ташкентке бас сауғалап, пана іздеп барды. Алаш қайраткерлерінің арасына сіңді. «Ташкенттегі кезі – ақын ретіндегі ең өнімді жылдар дегенде», зерттеуші Ш. Елеукенов: «1922–23 жылдар Мағжан үшін Пушкиннің Болдино күзіндей жемісті болды» дегенде, қан жұтып, қайғырып, қуғын көріп жүрген Мағжан тағдырын үстірт топшылаған. Ол шабыты шалқып, көңілі көтеріліп қалам тербеген жоқ. Асықты. Берерін беріп кетуге ұмтылды. Аз күн еркіндіктің мезгілі ұзақ емесін білді. Бәз біреулер жазып жүргендей Мәскеуге де оны Луначарский шақырған жоқ. Қазақтың кең даласына симап, «Сайында саяқ құрлы пана таппай» кетіп қалуға мәжбүр болды. Онда Әлекең (Ө. Бөкейханов) бар еді. Оқуды сылтауратып, бой тасалаған Мағжанның жағдайын түсіну керек еді ғой.

Бірақ, өз қандастары оған Мәскеуде де тыныш таптырмады. 1924 жылы 24 қараша күні «әдеби сын» дегенді ұйымдастырып, жазықсыз жанды «итке талатты». Соның нәтижесінде 1925 жылы Мағжан кітаптары да тұтқындалды. Қызылжарда, мысалы, Ж. Тілеулиннің үйі де тінтілді. Міне, Мағжанның көргендері осы еді.

«Мәскеуде аударма жұмыстарымен көп шұғылданды» дегенде ақынды аудармашылық таланты тасып, немесе саяси шабыты асып бара жатпаған. Ол жан сақтау үшін, қаламақы табу үшін «Шығыс» баспасының жоспарындағы шығармаларды алып, аударды.

1927 жылы елге оралу себебі де, Қазақстандағы коммунистердің түртпегі мен өсегінің салдары еді. Оны Мәскеуге

тұрғыздады. Міне, 1989 жылғы жинақтың соңына қосылған «Өмірбаянның» қасақана бұрмаланған жағдайы осындай*. Осы қателік күні бүгінге дейін түзетілген жоқ.

Мағжантанудың жуан ортасында Мұхтар Әуезов, Ахмет Байтұрсынов, Міржақып Дулатов, Мұстафа Шоқай, Жүсіпбек Аймауытов, Смағұл Сәдуақасов, Қошмұхаммет Кемеңгеров, Нәзір Төреқұлов, Ғаббас Тоқжанов, әрине, Сәбит Мұқанов тұр. Осы тізімнің өзі-ақ, аталған адамдардың қазақ тарихынан, қазақ әдебиетінен, ұлттық ақыл-ойдың тарихынан алатын орнына қарап-ақ Мағжанның бейнесіне, ақындығына деген ықыластың және қарсылықтың қаншалықты күшті болғанын шамалауға болады.

Ал, Мағжанды ақтап алуға бел шешіп кіріскен адал ниетті азаматтар кезінде аз болмаған. Мысалы, 1967 жылдың қысында ҚазМУ-дың профессорлары Бейсенбай Кенжебаев, Хайролла Махмудов, Темірғали Нұртазин бастатып, ғылыми жиында Мағжан шығармашылығын талқылап, ақынның өлеңдерін кітап етіп бастыру туралы қаулы алған еді. Бірақ, олар жеңіске жете алмады. Қазақстан Компартиясы Орталық комитетінде мәселе қайта қаралып, Жазушылар Одағының пікірі негізінде Мағжан шығармаларын баспадан шығаруға тиым салынды. Асанбай Асқаров есімді қайраткер еске алғандай, сол талқылаудың нәтижесі ретінде Ілияс Омаров та жазаға ұшыраған. Мағжан шығармаларын орыс тіліне аударып, орыс тілді оқырмандардың пікірі арқылы табиғи түрде ақтап алуға ұмтылған Ілияс Омаров, Иван Шухов, Ахмет Жұбанов, Тахауи Ақтанов, Әнуар Әлімжанов, Александр Жовтис сияқты жүрегі адал, Мағжан ақынның қадірін түсінген азаматтарды ұмытпауымыз керек.

Мағжанның күнадән пәк есімін өз халқына қайтару үшін беделін салған, билік орындарына хат жазып, дәлелдеген башқұрт азаматы Сәйфи Құдаш. Ал, «Әдебиет үшін деген таңба айқын болмай, нәрлі әдебиет болуға жол жоқ. Сондықтан бүгінгі күннің бар жазушысының ішінен келешекке бой ұрып, артқы күнге анық қалатын сөз – Мағжанның сөзі. Одан басқамыздың бәріміздікі күмәнді, өте сенімсіз деп білемін» деген Мұхтар Әуезов, Мағжанды Европаның әлем таныған ақындарымен қатар қойып, оның «...куль-

* Жұмабаев Мағжан. Шығармалары. Алматы, 1989, 175-бет.

турасын, әшекейін сүйген» Мұхтар Әуезовтің де өз басын әрең сақтап, тапшыл, қаратабан сыншылардан қорғалап: Мағжан «революцияның алғашқы жылдарында пантюркистік, ұлтшылдық саналарды дамыта түсіп Шыңғыс ханның, Ақсақ Темірдің, Кенесарының аттарын да әйгілеп айта бергісі болған» дегенін түсінейік.

Ғабит Мүсірепов: «...байшыл-ұлтшыл ақындар насихаттаған сарындама – социалдық романтизм емес. Ол сарындаманың жемісі Мағжанның «Батыр Баяны», «Ертегісі», «Түркістаны», «Жүсіп ханы» болатын. Сарындаманы ұсынған ұлтшылдар сарындай-сарындай аруаққа, жынға, құдайға жалынатын мистикаға келген. Бұлардың бәрі қазақтың ескі хандық дәуірін үгіттеп, қазақты баяғы таз қалпына шақырған, ұлтшыл-байшылдардың саяси сарыны болып шыққан», -деп 1932 жылғы баяндамасында айтты да, кейінде осынау жетесіз желіні одан әрі тарқатпай, тізгін тартуға азаматтығы жетті.

Есімізде болсын, Мағжан Сәкен, Ілияс, Бейімбеттің ізін баса, сонау 1960 жылы 8 шілдеде «қылмысы жоқ болғандықтан» тергеу ісі қысқарып, Орта Азия әскери трибуналының шешімімен толық ақталған болатын. Үш арысқа көрсетілген ғажайып құрметтің Мағжанға ұшығы да тиген жоқ. Мағжанның есімі де аталған жоқ.

Дәл қазір кімнің кім екенін тарих өзі тергеп, екшеп, шындығын шығарып жатыр.

Мағжанның шығармашылық өмірбаянындағы үлкен түйткіл оның 1922 жылдың күзінде Қызылжардан кетіп қалып, Ташкенттен бір-ақ шығуы. Мағжанның бұл кетуі оның бүкіл шығармашылығының, кейінгі бүкіл өмірі күйреуінің басы еді. Азаткер ұлы ақынның ұлы сүрең, үлкен қуғынға ұшырауы, пролетариат диктатурасының қанды қолынан қаза тапқанға дейінгі қайғылы өмірі осы кітаптың бірінші томында шежіре түрінде уақыт тізбегімен баяндалған. Сонда да...

Мағжан Петропавлдан, Қазақстаннан неге кетті? Бұл сұраққа жауап беру үшін сол 1921–1922 жылдардағы Қазақстанның қоғамдық-саяси, қажетті десеңіз, құқықтық жағдайын егжей-тегжейлі тексеріп шығу керек. Өйткені, Мағжан сияқты көрнекті тұлғаның тағдыры, қызметі,

шығармашылығы өзін қоршаған ортаның жағдайымен сабақтас, тамырлас болатын. 1922 жылғы көктемде Орынборда «Аштыққа ұшыраған қазақты қалай сақтап қаламыз» деген тақырыпта үлкен әңгіме болып жатты. КазЦИК-тің саяси хатшысы Мұхтар Әуезов: «Қазақстан қазақсыз қалады», қырдағы қазақтар үшін ештеңе жасалмай жатыр деп дабыл қақты. 1922 жылғы 21 ақпандағы Бүкілқазақтық екінші партия конференциясында аштарға көмек туралы баяндама жасаған КазЦИК төрағасы Сейтқали Мендешевтің айтқандарын қатты сынап, М. Әуезов қазақ арасына үкімет тарапынан қазақ қызметкерлерінен өкілдер жіберу қажеттігін, жер-жердегі арнайы комиссиялардың құрамына беделді қазақ қызметкерлерін енгізу қажеттігін айтты. Сол дүмпудің нәтижесінде Қазақстанның бір қиырындағы Қызылжарда Мағжан Жұмабай сынды адал ниетті, сезімі сергек іскер азамат ГУБПОМГОЛ төтенше комиссиясы төрағасының орынбасары қызметіне тартылды. Бұл – осы өлкедегі қазақтарды аштық қырғынынан құтқарудың бір амалы еді. Бір-екі айдан кейін Мағжан ауыл аралап жүріп, аштарға азық тауып берудің қамында жүрді...

...Петропавл қаласында шығып тұрған, губерниялық «Мир труда» газетінің бетінде 1922 жылдың маусым айында Мағжан «Сарыарқадағы аштық» деген тақырыппен мақала бастырды. Автор қазақ даласын жайлаған аштық туралы және қазақтың табиғи бітім-болмысы төзімді екендігі, аштан қырылып жатса да тұяқ серіппейтін момындығы туралы айтады. «Қазіргі қазақ даласы Екатерина заманындағы Сарыарқа емес, сүрленген жылқы еті тау-тау болып, сары қымыз дария болып ағып жатқан жоқ... Сарыарқаның күйзелген күйін көрейік, күңіренген үнін тыңдайық...» деп келеді. Осы арқылы Мағжан орыс тілді оқырманға, билік басындағы лауазым иелеріне өз халқының жағдайын түсіндіріп береді.

Сол күзде губернияда кеңестер сайлауы өтетін болды. Көзі ашық, көкірегі ояу Мағжан бұл науқанның қазақ ауылдарына жақсылық әкелуін тіледі. Тіледі де, сайлаудың мәнісін түсіндіріп, «Бостандық туы» газетіне «Сайлау» деген мақала жазып, бастырды. Онда қазақ даласында қазір ревком деп аталатын әскери билік орнағанын, бұл биліктің құрамы-

на ешкім сайламаған, жоғарыдан тағайындалған өкілдер кіргенін, демек, олар жергілікті халықтың мұң-мұқтажын білмейтіндігін көрсетті. Енді «15 августан қалдырмай губерниялық ревком таратылып, болыстық, ояздық һәм губерниелік исполкомдер құрылмақ болды. Екінші түрлі айтқанда – губерниямыздың барлық ісі жоғарыдан белгіленіп, уақытша отырған адамдардың қолынан алынып, елдің өзі білетін, өзі сенетін, өзі сайлаған адамдардың қолына тапсырылмақ...» деп жазды. Осылайша, жаңа саясаттан бейхабар отандастарын сайлауға белсене қатысуға, билік құрамына елдің жанын білетін, аузы дуалы, беделді, іскер де адал азаматтарды сайлауға шақырды. Атап айту керек, бұл мақала өзі қолымен қалыптастырған губерниялық баспасөздегі Мағжанның ең соңғы қолтаңбасы.

Ертеңінде-ақ, осы қалада орыс тілінде шығатын губерниялық «Мир труда» газетінің 1922 жылғы 8 тамыздағы санында губерниялық атқару комитетінің төрағасы Сабыр Шәріповтің (бүркеншік аты – Рибас) «Қазақ болыстарындағы кеңестер сайлауы» (К выборам Советов в киргизских волостях) деген мақаласы басылды. Тақырыбынан-ақ, көрініп тұрғанда, орыс болыстарынан қазақ болыстарын жеке бөліп алып, ұлтты кемсіткенін былай қойғанда, бұл нағыз байбалам еді.

«Рибастың» ұраны кеңестер құрамына лайықты адамдар сайлау қажет деген сияқты көрінгенімен, басты тезисі «жергілікті билік орындарына бұрынғы алашордашылар сайланып кетпесін!» деп, жай жатқан елден жау іздеді. Атап айтқанда, газеттің кімдерді мезгеп, автордың кімдерге нұсқап отырғаны ертеңінде, 9 тамыздағы газетте жарияланған «Алашордашыларға Кеңес ұйымдарында орын жоқ!» деген екінші мақаласынан көрінеді. Үзінді мынау:

«Қазақ интеллигенциясының көсемдері, буржуйлар мен кулактардың ұлдары, жалдаптары Жұмабаев, Тілеулин, Мұқышев, Сейітовтер, Итбаев, Тұрлыбаев, Жанайдаров, Нұралин кезінде Бөкейхановтың, Байтұрсынов пен Дулатовтың батасын алып, соңынан еріп, Колчак тұсында жауапты қызметтер атқарды. Біз еңбекші-кедейлер атына мынаны мәлімдейміз: алдағы кеңестер сайлауында бұрынғы алашордашыларға, әсіресе олардың көсемдеріне бірде-бір

дауыс берілмесін... Біздің жолымыз олардан бөлек. Оларға дауыс бергендер – еңбекшілердің, кеңес өкіметінің жауы саналады...» Осы жаланы көре тұра, басына төнген қауіпті сезген Мағжан Қызылжардан жылыстап кетуге мәжбүр болды.

Қазақ автономия республикасының құрылуын Мағжан қуана қарсы алды. Колчак үкіметі күшпен таратқан Алашорданың қайраткерлері кеңестік жүйенің аясында да өз халқының игілігіне қызмет етуге бел байласты. Олар жаңа құрылыстың саяси бағытының қандай екеніне қарамастан, қазақ халқын отарлық езгіден құтқарып, ел қатарына қосуға жан сала ат салысты. Бірақ, өзінің қазағы, өзінің Отаны оны сыртқа тепті, басын жойып тынды...

Оларды қаралаушы автор «Рибас» «Мир труда» газетінің газеттің кейінгі сандарында Шарипов Сабир деген атын ашық жазып, қол қойып, «Қазақстанның шығысындағы революциялық қозғалыстар тарихынан» деген ұзақ жазбаларын бастырды. Оқып отырсаңыз «Тар жол, тайғақ кешудің» орысша нұсқасы сияқты әсер қалдырады. Мұнда да «Тұрлыбаев, Итбаев, Жұмабаев, Сейітовтер, Жанайдаров, Мұқышев... алашорда көсемдері болғаны, олардың қазан төңкерісінен бұрын-ақ «кеңес үкіметіне (?) қарсы болғаны» айтылады. Әлбетте, қазақ ұлтшылдарын айыптайды.

Сонау 1927 жылдың өзінде-ақ, қазақтың ардақты ұлдары Мұхтар Әуезов пен Жүсіпбек Аймауытов жазып кеткендей: «...қазақтың ұлтшылдығы – үстемдікті, басқаны бағындыруды көксеген, шегіне жеткен озбыр ұлтшылдық емес, алдымен бас қорғауға, жансауға қылуға, жете алса, теңдік алуға талпынған тіленші ұлтшылдық» еді. Қазақ ұлтшылдары басқа ешкімге жамандық ойлаған жоқ, әлдебіреудің олжасына таласып, пайда іздеген жоқ. Іздегені – тек қана қазақтың амандығы.

Мұны айтып отырған себебіміз, бұл оқиғалар Мағжанның жеке басының тағдырын қалай өзгертіп жіберсе, шығармашылығына да сондай өшпес таңба қалдырды. Ұлы ақынның жүрегіне қан болып қатты. Өмірінің соңында, қуғын-сүргін көріп, өз замандастарының, қандас-қаламдастырының қорлығына ұшыраған Мағжан, сондықтан да, қазағына: жазықты болсам, «Кінәні жүрекке қой, қойма

маған!», – деп жар салды. 1924 жылы елден шыққан белсенділер Мәскеудегі ақынға тиыштық бермей, мүйіздей берген соң, газет арқылы Еліне хат жолдап, «бұл жақта қалмаймын, ешқайда кетпеймін, туған топырағыма барамын, тек қана:

Қазақ елі, бір ауыз сөзім саған:
Болғайсың сыншы болсаң, әділ сыншы
Кінәні жүрекке қой, қойма маған!»

– деген болатын.

Ақыры Мағжанның тағдыры елге келген соң, бұрынғыдан да асқынып, оның жыр-қобызы қирады, жарық дүниенің игілігі бұйырмады. Ұлы Даланың иесі қалың Қазақ сүйікті Мағжанынан көз жазып қалды.

*Зарқын Тайшыбай,
Петропавл қаласы.
17 сәуір 2018 жыл*

АЙДА АТЫҢДЫ, СӘРСЕМБАЙ

Айда атыңды, Сәрсембай,
Ағарып алтын таң атпай
Шығайық қырға, далаға.
Шу-шу-шу... Әттең ғана бұл оқу!
Келмес едім қалаға.

Қарашы кейін бұрылып:
Таудай болып созылып
Қала – бір жатқан дәу пері.
Айналасы – тұман, түн,
Дем алысы – от, түтін,
Жарқ-жұрқ етер көздері.

Сөзі у-шу, ың да жың,
Сасық иіс ауыр тым,
Тұншықтым ғой, Құдай-ай!
Кейін қарап нетеміз,
Ауылға қашан жетеміз,
Айдашы атты, Сәрсембай!

Әйелдері ұятсыз,
Күнде сүйгіш, тұрақсыз,
Қылмыңдасар, керілер.
Жүздерінің қаны жоқ,
Көздерінің жаны жоқ,
Еркектері – «перілер».

Оларда отты жүрек жоқ,
Тамақтан басқа тілек жоқ,
Қорсылдаған «доңыздар».
Түн баласы перілер,

Жұмақтан артық көрінер
Оларға сасық үңгір тар.

Көкті көрмес көр олар,
Қарашы, қанша жұлдыз бар,
Күліп қана жүзеді Ай.
Қалаға келіп қаңғырдым,
Сар даламды сағындым,
Айда атыңды, Сәрсембай!

Әлде ұйқың келе ме?
Сәрсембай-ау, сен неге
Шырқап бір ән салмайсың?
Жетесің туған жеріңе,
Еркелеткен еліңе,
Жүрегім, неге жанбайсың?!

Сарыарқамның топырағы –
Менің жаным шырағы,
Кеудемді төсеп жатамын.
Оның жібек желінің,
Тәтті, кәусар көлінің
Қазір дәмін татамын.

Қайрылып кейін қараман.
Шықтық па ұзап қаладан,
Айтшы, жаным ағатай?
Кейін қарап нетеміз,
Ауылға қашан жетеміз,
Айдашы атты, Сәрсембай!

АЛЫСТАҒЫ БАУЫРЫМА

Алыста ауыр азап шеккен бауырым,
Қуарған бәйшешектей кепкен бауырым.
Қамаған қалың жаудың ортасында
Көл қылып көздің жасын төккен бауырым.

Алдыңды ауыр қайғы жапқан бауырым,
Өміріңше жапа шеккен жаттан бауырым.
Түксиген, жүрегі тас жауыз жандар
Тірідей терің тонап жатқан бауырым.

Япырмай, емес пе еді алтын Алтай
Анамыз бізді тапқан, асау тайдай
Бауырында жүрмеп пе едік салып ойнақ,
Жүзіміз емес пе еді жарқын Айдай?!

Алалы алтын сақа атыспап па ек,
Тебісіп бір төсекте жатыспап па ек?
Алтайдай анамыздың ақ сүтінен
Бірге еміп, бірге дәмін татыспап па ек?

Тұрмап па ед біздің үшін мөлдір бұлақ
Сылдырап сылқ-сылқ күліп таудан құлап?
Даяр боп ұшқан құстай соққан құйын,
Тілесек бір-бір тұлпар бейне пырақ!

Алтайдың алтын күні еркелетіп,
Келгенде жолбарыс боп жаңа ер жетіп,
Ақ теңіз, Қара теңіз ар жағына,
Бауырым, мені тастап, қалдың кетіп!

Мен қалдым – жас балапан қанат қақпай,
Ұшам деп ұмтылсам да дамыл таппай.

Жөн сілтер, жол көрсетер жан болмады,
Жауыз жау қойсын ба енді мені атпай?!

Қорғасын жас жүрекке оғы батты,
Күнәсіз таза қаным судай ақты.
Қансырап, әлім құрып, естен тандым,
Қараңғы абақтыға берік жапты...

Көрмеймін кеше жүрген қыр-сайды да,
Күндіз – Күн, түнде – күміс нұрлы
Айды да, Ардақтап, шым жібектей арайға орап
Өсірген алтын анам Алтайды да.

Япырмай, айрылдық па қалың топтан,
Шабылып қайтпайтұғын жауған оқтан
Түріктің жолбарыстай жүрегінен,
Шынымен қорқақ құл боп жаудан бұққан?!

Шарқ ұрып ерікке ұмтылған түрік жаны
Шынымен ауырды ма, бітіп халы?!
От сөніп жүректегі, құрыды ма
Қайнаған тамырдағы ата қаны?!

Бауырым! Сен о жақта, мен бұ жақта,
Қайғыдан қан жұтамыз. Біздің атқа,
Лайық па құл боп тұру? Жүр, кетелік.
Алтайға, ата мирас алтын таққа.

АНАМА

Өмірімнің қап-қараңғы түнінде,
Еш не білмес түсім бе я өңім бе,
Оң менен сол, от пенен су айырмас,
Күшсіз, әлсіз, есім білмес күнімде, –

Құшағыңа алдың, сүйдің сен, анам,
Ренжу жоқ, барлық сөзің: «Жан балам!»
Ыстық-суық, желге – күнге тигізбей,
Асырап, сақтап, болдың, анам, баспанам.

Түнде тұрып, түн ұйқыңды төрт бөлдің,
Тыныш ұйықтасын деп, аз сөйлеп, аз күл-
дің,
ыңырансам, я қарным аш, я тоңған
Екенімді, ойламастан, тез білдің.

«Жаным – дедің, – қарашығым, құлы-
ным», –
Сүйдің, қыстың, дедің: «Тәтті қылығың!»
Қаз-қаз тұрсам, езу тартсам, құласам,
Я жыласам – бәрі жақты қылығым.

Жаным анам – жібек тілді, ақ көңіл,
Жазу болып, шегер болсам ұзын жол,
Шет жерлерде теріс жолдан сақтарға,
Жан балаңа ақ батаңды бере гөр!..

БАЛАНЫҢ ҚАБІР ТАСЫНА

Кайғырмандар бұл сәбиді өлді деп,
Жас қызыл гүл мезгіл жетпей солды деп,
Бақыты жоқ сорлы ата-ананың
Жанар-жанбас шамшырағы сөнді деп.

Өлгені емес, жерді тастап кеткені, –
Шын бақытқа ерте бастан жеткені:
Ізгі оймен жайлы жаннат төрінен
Орын алып, Ата-анасын күткелі!

БЕСІК ЖЫРЫ

Күнім, айым,
Еркетайым,
Бөлейін енді.
Тыста дауыл,
Жатқан ауыл,
Ұйқың да келді.

Жұмсақ бесік,
Жылы төсек,
Жата ғой, қозым.
Әлди, бөпем,
Әлди, бөпем,
Ұйықта, жұм көзің.

Құлыншақтар,
Қозы, лақтар –
Бәрі де ұйқыда.

Сен – жұлдызым,
Сен – көз нұрым,
Кір тәтті ұйқыға.

Сая жаным,
Балапаным,
Соқсын дауыл, жел,
Болма алаң,
Сүйген анаң
Сақтар, анық біл.

Бәу-бәу, бөпем,
Бәу-бәу, бөпем,
Әлди, әлди-ай!
Сәулем, еркем,
Күні ертең
Толарсың сен-ай.

Пісіп алмам,
Толып бағлан,
Жүгіріп жүрерсің.
Сұлу сүйрік,
Жорға, жүйрік
Тайға мінерсің.

Қара жарғақ,
Түлкі тымақ
Шоқтап киерсің.
Қуанып, қалқам,
Ерке марқам,
Қысып сүйермін.

Мініп тұлпар,
Алып сұңқар,

Тауға кетерсің,
Сен боп сөзім,
Жасты көзім,
Сағынып күтермін.

Қызық іздеп,
Қыздар көздеп,
Елдер кезерсің.
Тарлан шүйіп,
Сұлу сүйіп,
Үйден безерсің.

Қуып бақыт,
Тілеп тақыт,
Жолдар шегерсің.
Жүрек жара,
Мен бейшара
Жастар төгермін.

Қайнап қаның,
Батыр жаның
Ерікке ұмтылар.
Сен еріме –
Жас бөріме
Қарсы кім тұрар!

Алмас қылыш,
Найза құрыш
Белге буарсың.
Сен, сырттаным,
Арыстаным,
Жауды қуарсың.

Туған жерден,
Өскен елден
Ерге не қымбат!
Жас жолбарыс,
Жаумен алыс,
Шаңға, қанға бат.

Айбатыңды,
Қайратыңды
Көріп қарт анаң,
Төгіп жасын,
Жайып шашын,
Тілер: «Бол аман!»

Күтем, күйем,
Көрсет, Ием,
Сол алтын күнін.
Ұйқың тәтті,
Ұйқың қатты,
Қозым, құлыным.

Жаным да сен,
Тәнім де сен,
Қарашығым-ай!
Әлди, бөпем,
Әлди, бөпем,
Әлди, әлди, әлди-ай!

БҮГІНГІ КҮН ӨМІР,
ӨЛІМ – МЕНІКІ

Басы – сайран, сұм жалғанның соңы – ойран,
Адам өмірі – тағдыр ойыны. Біл де ойлан!
Есіл жастық ескен желдей гуілдеп,
Әлі-ақ кетер жүректен – от, күш – бойдан.

Көздің нұры кеміп, жақтар суалар,
Сүмбіл қара шаш селдіреп қуарар.
Ет таралып, сүйек қалып саудырап,
Тамырларда сасық сары су ағар.

Сұм тағдырдың емес пе бұл мазағы,
Аз өмірде естен кетпес азабы.
Жаты түгіл, жақынына жексұрын
Болып, өзі тілесін деп қазаны!

Қылсын мазақ, мейлі тағдыр ойнасын,
Жалмауыз жер мейлі жұтсын, тоймасын.
Жансыз суық көзін қадап қу өлім,
«Тез» деп күтіп, тісін шықыр қайрасын.

Не қылса да, өлімнің өз еркі,
Жындандырад мені сұлу көркі.
Құшам, ішем, жынданамын, жылаймын,
Бүгінгі күн өмір, өлім – менікі!

БІР КҮНІ

Бір күні, ерте оянып, жаттым ойлап,
Көп шыбын өрмелеген уық бойлап,
Ұшқан боп жақындасып бір-біріне,
Тайдырып, орнын қозғап, түртіп ойнап.
Қарадым, қалың тұман ойға түстім,
Уыққа қарауымды дереу кестім.
Шыбындай бір-бірімен талас қылған
Адамзат баласына енді көштім:
«Япыр-ай, осындай-ау адам-дағы,
Бірі күшті, біреуі жаман-дағы.
Күштісі әлімжеттік қылғаннан соң,
Дүние де жақсылықтан аман-дағы.
Күшсіздер, сорлыларға атар таң жоқ.
Көрінген бақ-дәулеттен ұшқан шаң жоқ.
Жиғаны, бар тапқаны – басқанікі,
Керек десе, тәнінде жалғыз қан жоқ!» –
Деп ойлап, қалың ойда жатыр едім,
Көп ойлап, ой дәмінен татып едім.
Естілді үй сыртынан апам даусы:
«Ноқта апар, неғып тұрмай, жатып едің?».
Төсектен мең-зең болып әрең тұрдым,
Ноқта алып, желі жаққа қарай жүрдім.
«Күшсіздер, сорлыларға атар таң жоқ!»
– Деп ойлап, баяғы ойға қайта кірдім.
Қыздырып Күн, ойлауға ерік бермеді,
Мал шулап, ойлауымды еп көрмеді.
«Күшсіздер де тырыссын, қатар болсын!
– «Таста енді жоқ ойды», – деп қол сермедім.

БІРАЗ ФЕТШЕ

Жібек түн –
Бәрі тын.
Сайраған,
Жайнаған.
Екі жас –
Екі мас:
Жүрек мас,
Көзде жас!
Сүттей Ай,
Терең сай:
Бұлбұл,
Гүл-гүл.
Екі жан,
Ыстық қан.
Жан ессіз,
От сүйіс.
Орман
Тынған
Сылдыр.
Гүлдер.
Күбір,
Сыбыр.
Тұман.
Таң, таң!..

ГҮЛСІМ ХАНЫМҒА

Бота көз, сиқырлы сөз Гүлсім ханым,
Әр жерде өткізсек те өмір таңын,
Кей уақыт көзіңізге көзім түссе,
Ойнайды аласұрып неге жаным?!

Бота көз, сиқырлы сөз ханым Гүлсім,
Көктегі Күн күлмесін, Гүлсім күлсін!
Гүлсім – Күн, көкте ақырын жүзе білед,
Сүйдіріп, күйдіргенін қайдан білсін!

ГҮЛСІМҒЕ

Жұмақтағы жібек желден,
Мәңгі жайнап тұрған гүлден
Жаратылған әйел сұлу!
Тұрмыс деген бір тұзаққа,
Азға емес, тым ұзаққа
Кез болыпты – ішіпті у.
Әйел атын Гүлсім дейді,
Тұрмыс атын тылсым дейді.

Жұмақтағы кәусар судан,
Бетіндегі алтын будан,
Періштелердің жырынан,
Жұмақ суы сылдырынан,
Жапырағының сыбдырынан.
Тәңірінің дәл өз нұрынан
Жаратылған періште еді,
Мекені оның ғарышта еді.

Алмас қанат періште еді,
Мекені оның ғарышта еді,
Жерді көрді қанға батқан.
Жүрегіне канжар кіріп,
Жапан түзде андай ұлып,

Елді көрді зарлап жатқан.
Елді көрді – жерге түсті,
Жерге түсті – көрге түсті.
Елді көрді – жерге түсті,
Қақты қанат. кезді, ұшты,
Кім зарласа соны сүйді.
Күлгенменен бірге күліп,
Өлгенменен бірге өліп,
Күйгенменен бірге күйді.
Жабыққанға жәрдем етті,
Қара да, ақ та теңіз етті.

Алдап, меруерт көбік шашар,
«Кел, – деп. – бері!», койнын ашар
Тұрмыс – теңіз бір тұңғиық.
Теңізге кім басар кадам,
Басса басар оған адам
Жанын сатып, жанын қиып!
Тұрмыс – теңіз сылқ-сылқ күлді,
Сұлу суға кірді де өлді.

Өлді сұлу – өтті жылдар.
Өлді сұлу – бітті жырлар,
Жалғыз ерте кешкі таңмен,
Қанды жерге көзін салып,
Көкті ойлап күйіп-жанып,
Қоңырлатқан мұңды әнмен

Ұшады екен қанат қағып,
Көзінен ыстық жасы тамып.
Жан толқытар жыр іздеген.
Әдемілік нұр іздеген,
Қиял құлы – мен бір ақын.
Тұрмыста тар, тайғақ жолға,
Түсіп келе жатып орға,
Күні кеше кешке жақын
Батқан күннің таңын көрдім,
Сол сұлудың жанын көрдім.

Күні кеше жанның жырын,
Жүзіндегі жұмақ нұрын
Естіп, көріп, елжіредім.
Жан-жүрегім, қолым беріп,
Қан аралас жасым төгіп:
«Жолым баста, келші!» – дедім.
Қайырылып та қарамады,
Жас жүрегім жаралады...

«Мен бір жанмын өлген, – деді,
– Періштелер көмген!» – деді,
Бір қарады, кете барды.
Жүзіндегі жұмақ нұры,
Аузындағы мұңды жыры
Жүрегіме сіңіп қалды.
Жүрегімнен кетпес бұл жыр,
Құбылса да мыңға өмір.

Періштелер лебізінен,
Шын махаббат теңізінен
Жаратылған әйел сұлу!
Тұрмыс деген бір тұзаққа,

Азға емес, тым ұзаққа
Кез болыпты – ішіпті у!
Әйел атын Гүлсім дейді,
Тұрмыс атын тылсым дейді...

ҒАЗИЗАҒА

Ғазизажан, қарашығым, бауырым,
Жолықтырып дұшпанның бір жауызын,
Сарғаямын қараңғы үйде қамалып,
Ағаң сорлы көрді бейнет ауырын.

Ә дегенде ашу қысып, жанып ем,
Ауыр ойлар басып, назаланып ем.
Мың бейнетпен ұзын күнді өткізіп,
Күнде ертең деп, күте-күте талып ем.

Күндер өтті, жанды жеді абақты,
Қанды сорып, көтертпеді қабақты.
Желдей заулап ескен жүйрік жас жүрек
Көтере алмай қалды сорлы қанатты.

Жан бауырым, қарашығым Ғазиза!
Қарлығашым, келдің ұшып, мен риза.
Сорлы ағанды сағыныпсың, ойлапсың,
Жылар ма едің жүрегіңе ой сыйса?

Сені көріп, төбем көкке тигендей,
Маңдайыңнан болдым иіскеп сүйгендей.
Тәңірі жазса, сарғаймаспын, шығармын,
Күнәм жоқ қой қасіретте күйгендей.

Қалың қара бұлт арылып басымнан,
Тәңірі жазса, өш алармын қасымнан.
Жан бауырым, жыламашы егіліп,
Мен садаға мөлдіреген жасыңнан!

Іште жалын, көкіректе қайғы зор,
Аямастан өмір уын беріп тұр.
Сені көру – босанғанмен бір маған,
Еркетайым, анда-санда келіп тұр.

Жолықтырып дұшпанның бір жауызын,
Ағаң сорлы көрді бейнет ауырын.
Тәңіріден ерте-кеш те тілей көр,
Жан-жүрегім, қарашығым, бауырым!

ЕСКЕНДІРДІҢ ЕКІ МҮЙІЗІ

Болсаң да жалғыз жапанда,
Сырыңа, құрбым, берік бол!
Күбірлесе-ақ ауызың,
Әкетер қағып жүйрік жел.

Ертегі ерте күндерде
Ескендір атты хан болған.
Бесіктен көрге кіргенше,
Көргені қызыл қан болған.

Заманында Ескендір
Жеті ықылымды билеген.
Асқан алып, киелі, –
Түссе де отқа күймеген.

Ескендірдей алыптар
Дүниеге енді туа ма?
Алып адам денесін
Сынап-мінеп бола ма?

Ескендірдің басында
Екі мүйіз болыпты.
Екі мүйізді екенін
Ол жасырып жүріпті.

Ескендірдің басында
Екі мүйіз – нысана!
Жабайы жұртқа көрсетсе,
Қасиеті қала ма?

Қос мүйізін жасырып,
Ескендір ер жасынан
Алмайды екен еш уақыт
Дулығасын басынан.

Ескендірдің басынан
Талай заман көшіпті.
Арыстанның жалындай
Жалпылдап шаш өсіпті.

Күндерде бір күн Ескендір
Шарап ішті, балбырап.
Шашын біраз кесуге
Шаштаразды алдырад.

Келгеннен соң шаштараз,
Дулығасын алады.
Шаштараз көріп қос мүйіз,
Қорқып-сасып қалады.

Айтады оған Ескендір:
«Қорықпа, құлым, бері кел!
Тұрам десең дүниеде,
Аузыңа бірақ, берік бол!»

Шаштараз кетті жайына,
Күндер, айлар өтеді.
Шаштараздың жүрегін
Мынау сыр бірақ өртеді.

Аузы-басы жыбырлап,
Сөйлегісі келеді.
Сөйлесе, сорлы шаштараз
Сол сағатта-ақ өледі.

Енді сорлы не қылмақ?
Барады жанып, іш күйіп.
Бір құдықтың аузына
Жатты келіп еңкейіп.

Жан-жағына қаранып,
Күрсініп бір үһі деп:
«Ескендірдің мүйізі!..» –
Деді ақырын күбірлеп.

Жақын тұрған жас қамыс
Қоя қойып сыбырды,
Түре қойып құлағын,
Тыңдай қалды күбірді.

Мынау сырды білді де,
Қамыс төмен иілді.
Басына түрлі ой келіп,
Тұнжырады, күйінді.

Сол арада сайтандай
Елбелеңдеп жел келді.
Әрине, енді жас қамыс
Жаратпады келгенді.

Жаратпаса, желге не?
Ерегісті жынды жел.
Қамысты алды құшаққа,
Сына жаздад бұраң бел.

Қамыс басын шайқады,
Жел өндірді у жырын.
Жырлады, құшты, улады,
Біліп алды бар сырын.

Сырын біліп алды да
Қоштасып сүйіп, сыбырлат.
«Ескендірдің мүйізі!» –
Деп кенелді жыбырлап.

Таң атқанша жүйрік желі
Жүгіруден талмады.
Ескендірдің мүйізін
Білмеген жан қалмады.

Таң да атты, жйрік жел
Баяулады, басылды.
Таң да атты, шаштараз
Дар ағашқа асылды!

Есің болса, жолдасым,
Бола көрме шаштараз.
Асылмасаң да ағашқа,
Болуы анық дос араз!

ЕСІМДЕ... ТЕК ТАҢ АТСЫН!

Ол күнді ұмытқам жоқ, әлі есімде,
Таянып келгенінде күн бесінге,
Кең дала ұқсап тұрды қол тимеген
Керілген кербез сұлу ақ төсіне.

Құйылып тұрды көктен жұмақ нұры,
Құбылып хор даусындай құстар жыры,
Таласып аспан-көкке алтын тауы,
Арқаның суы – күміс, жібек – қыры.

Сайланып сол мезгілде шықтық жонға,
Қыранша көз жүгіртіп оң мен солға,
Ақ найза алты құлаш белге байлап,
Айнымас алдаспанды алып қолға.

Қанатты, қажымайтын тұлпар міндік,
Жібекпен жетпіс қабат белді будық.
Құрсанып қылыш өтпес мұздай темір,
Қиядан қыран құсша жауға ұмтылдық.

Аспаннан сорғаласа суға сұңқар,
Сүңгімей үйрек сорлы нағып тұрар!
Ақырған арыстанның айбатына
Шыдар ма қоян жүрек қорқақ құлдар?!

Жау қашты құр қарадан быт-шыт болып,
Қайратқа дене, отқа жүрек толып,
Ауыздан «а» дегенде жалын шығып,
Арқада жаттық сайран, сауық құрып.

Бақ шіркін бір күн қонып бауырыңа еніп.
Кетпек қой ертеңіне-ақ алдап, күліп.

Алтын Күн аспандағы қайдан білсін
Қаптарын қапылыста қара бұлт!

Жолбарыс жүргенінде маң-маң басып,
Жүрегі, қайратына көңілі тасып,
Ойлай ма, қу қаңбақты таса қылып,
Жатқанын жасырынып мерген пасық?!

Еліктің еркетайы, ардақтысы,
Алтайдың ақиығы – алғыр құсы,
Алаштың Арқада еркін ойнақтаған,
Жол тосқан жауыз жауда болды ма ісі?

Мас болып күш пен қайрат, қалың буға,
Алданып ойын-күлкі, сауық-шуға,
Сергімей жата беріп, сезбей қаппыз,
Жақындап барып қапты Күн батуға.

Күн алтын жан-жағына сәуле шашты,
Жарық пен қараңғылық араласты.
Сәулесі кызыл алтын – сәлемі еді,
«Көргенше қош, алаш!» – деп амандасты.

Ай туып, Күн орнына көкте қалқып,
Гүлдерден мас кыларлық иіс аңқып,
Төңірек тыныш ұйқыға батқан шақта
Кетіппіз біраз ғана біз де қалғып.

Сужүрек мана қашқан жасырынып,
Жақындап келген бопты аңдып тұрып –
Қорқақ құл ұрлықты да ерлік санап,
Қуанып алласына басын ұрып.

Мезгілше, мейлі келсін, тісі батсын,
Сұр жылан, өзі оятар, қатты шақсын.
Жаңадан жолбарыстай ұмтылармыз,
Көрелік төңіректі, тек таң атсын!

АЛ ІШІНДЕР, БҰЛ – ҚЫМЫЗ

Ал ішіндер, Бұл – қымыз.
Бұл қымыздың арғы атасын сұрасаң,
Құлаша құлық бие сүті еді,
Томсарған ер қазақтың асы еді.
Бұл қымызды кім ішсін?
Бұл қымызды
Айлы күні айналған,
Бұлтты күні толғанған,
Құрығын қу найзадай таянған,
Томсарған ер қазақтың өзі ішсін!

АДАСТЫМ

Артымда қазақ қалың ел,
Тақтақ жалғыз қара жол,
Кетіп бара жатыр ем.
Бейнетті, бітпес ұзын жол,
Отсыз, сусыз бетпақ шөл,
Мың мехнатқа батып ем.

Жұбаныш – жол біреу-ақ,
Үмітім алтын айдан да ақ,
Сонымен ойды жоюшы ем...
Далаға өлік жан салып,

Әлсін-әлсін ән салып,
Өлеңдетіп қоюшы ем...

Әлдеқайдан шу шықты,
Қып-қызыл қан – ту шықты,
Жердің жүзін түн басты.
Шегір көзді, сары шаш,
Бәрі тырдай жалаңаш, –
Жан-жағымды жын басты.

Әлденені бөлісіп, ыржиысып күлісіп,
Ән жер, мін жер жылт-жылт оқ.
Жел ұлиды, өкіред,
Жындар жалп-жалп секіред...
Қара жолдан сүрлеу жоқ.

Артымда елім бар еді,
Алдымда жолым бар еді,
Ел де жоқ казір, жол да жоқ...
Табылар жолын, тарылма,
Жылама, жынға салынба
Таң атқанша күн де жоқ.

АЙҒА

Күн батып, қараңғылық қанат жайды,
Аспанда сансыз жұлдыз жарқырайды.
Отырған қараңғы үйдің терезесінен
Көремін мұнды, нұрлы толған Айды.

Қайғылы Ай, тұрсың көкте түсің қашып,
Қайғылы жер жүзіне нұрың шашып.

Жылжисың ақырын ғана қорыққан жандай,
Жүргендей жол таба алмай бейне адасып.

Бір жауыз сөндірмек пе әлде нұрың?
Үстіңе кигізбек пе қара құрым?
Жоқ әлде қазіргімен жұмысың жоқ,
Қайғыға түсіре ме өткен күнің?

Кім білед, өткен күнің алтын шығар?
Ажарың бейне күндей жарқын шығар?
Көп жұлдыз – әлде күшпен, әлде іспен
Еріксіз артыңа ерткен халқың шығар.

Жоқ шығар ешбір бөгет онда жолда,
Еркінмен құлаш жайып оң мен солға,
Мезгілмен толу, солу билігі де
Ол уақыт емес шығар басқа қолда?

Қайғылы Ай, мен де сенің қайғыңа ортақ,
Менде де бұрын бар еді тәж бенен тақ.
Жас едім, жалынды едім, батыр едім,
Қолыма қонып еді ол уақыт бақ.

Кең дала, көресің ғой, ана жатқан
Жібектей жасыл шөптер бетін жапқан.
Асқар тау, балдан тәтті сулары бар,
Әне, сол анам еді мені тапқан.

Салушы ем асау тайдай қойнында ойнақ,
Жүруші ем ертеңді-кеш ылғи ойнап.
Ішуге ас, мінуге ат – бәрі даяр,
Көрмеп ем өмірімде қайғы ойлап.

Дариға, жауыз тағдыр қатты алдады,
Бақ-дәулет – алмағаны еш қалмады.
Тас жүрек көзім нұры – анамды алып,
Еңіреген мен жетімге көз салмады.

Мінекей, қамаудамын тар үңгірде,
Мұнысы – көмгені ғой тірі көрге.
Мейірімді Ай, мені-дағы жаныңа алшы,
Болайық екі мұңдық біздер бірге.

Ант етіп айрылмасқа бірігейік,
Ас-сусыз, мың бейнетпен жол шегейік.
Тыңдайтын бар ғой тілек әділ Алла,
Көл қылып қан аралас жас төгейік.

Сұрасақ, тілек қабыл болмас па екен?
Жолымыз жылап шеккен оңбас па екен?
Кеше ұшқан басымыздан бақыт құсы
Тағы да қайта айналып қонбас па екен?

АЙРЫЛҒАНДА (Г...ге)

Бір жыл болды сені сүйдім, уладым,
Бауырыңа алдың, неге мені қумадың?
Ессізбін мен: айрылуды ерте ойлап,
Қанды жаспен көзім неге жумадым?!

Сүйдің мені, басқа жанды көрмедің,
Жасың төктің, қадіріңді білмедім.
Мөлдіреген шын меруерт жасыңнан
Садаға боп, сорлы, неге өлмедім?!

Білдім: бүгін мені тастап кетесің,
Күміс көбік Ақ Еділден өтесің.
Бота көзім, өлтіріп кет қолыңнан!
Тірі тастап кетіп мені нетесің?!

Көріскенше қош бол енді, бер қолды...
Қалтырайсың, қолым, саған не болды?..
Жазуға енді, Гүлім, халім қалмады...
Көзіме жас, жүрегіме у толды..

АҚ ҚАЛА

Ауылдың алды омбы қар,
«Не бар! – Қолың домбығар!» –
Шешелері десе де,
Томпаңдап бір топ бала,
Соқпақ болып ақ қала,
Кіріп кетті кесеге.

Беті ойнаған оқадай,
Оппа қарға опадай,
Күп берісті топырлап.
Топырлап, шулап, соқтыға,
Тоғытқан бейне тоқтыдай
Жыпырласты шөпірлеп.

Күміс қарға көбіктей
Сұңгіп алып сүліктей,
Топырлаған топ бала
Қарақшыдай қалтиып,
Қарындары шартиып,
Бастады соға ақ қала.

Қарды соғып төрт бұрыш,
Төрт бұрышты қып кірпіш,
Үй іргесін қаласты.
«Мен оям!» – деп біреуі,
«Мен қоям!» – деп біреуі,
Терезеге таласты.

Терезелер ойылды,
Қардан құрсау қойылды,
Шаттықтың енді шегі жоқ.
Беттері болды бүлдірген,
Сар даланы күлдірген,
Күлкілері меруерт.

Қатар-қатар тізілді үй,
«Алақай», айғай, күлкі ылғи,
Күлді бірге ақ қала.
Ерінбесең, бар, қара:
Ойнап жүріп көп бала
Салып қойды ақ қала.

АҚСАҚ ТЕМІР СӨЗІ

«Жиһан деген не нәрсе? –
Алақанның ауданы!
Бір ауданда көп Тәңірі
Болудың тіпті жоқ сәні.

Тәңірі – көктің Тәңірісі
Күңіренсін, көгін билесін!
Жер Тәңірісі Темірмін,
Жеріме Тәңірі тимесін!»

Көк Тәңірісі – Тәңірінің
Тұқымы жоқ, заты жоқ.
Жер Тәңірісі Темірдің
Тұқымы – түрік, заты – от!

АЛАТАУ

Оранып өмір бойы көк мұнарға,
Аспанды алып Ала* емген арда.
Айбынды Аспан-ана алып туған
Бөбегін бөлеп қойған меруерт қарға.

Шыңдары Арсыменен араласқан,
Тәңірі тақ қылғандай тарғыл тастан.
Күніреніп қоңыраулы қара нардай,
Қап-қара қорғасындай бұлты басқан.

Иірілген айдаһардай ашулы асқар,
Томсарған туғаннан-ақ тарғыл тастар.
Күздарды мәңгі меңіреу мәңгі басқан
Жауһардай жарқыраған аппақ шаштар.

Түк басып, тұла бойы толған кесте,
Қарағай, арша біткен өрлей төске,
Қарағаш, тал-тобылғы, жасыл шырша,
Қарақат, жиде, шие маржан түсті.

Сан шөптің түгесерсің атап қайсын:
Шымшуыр, көкемарал, уқорғасын.
Аһ ұрған Алатауда аруларың
Үгімен тыяды екен ыстық жасын.

* Алатау деген сөз.

Жануар бұғы, марал көз адасқан,
Ойнаған ешкі, теке орғып тастан.
Даланың еркелері – арқар, құлжа,
Құлдырап оқтай күлік елік қашқан.

Сары аю ойнайды екен таспен атып,
Бөрісі бөкен жортқан түнде қатып.
Топ шие бір құлжаға жабылмақшы
– Қозыны жібергендей жамыратып.

Құздарда найза қия құстар шулар,
Төменде тасты сабап толқын тулар.
Аланың ақ төсінен орғып түсіп,
Сайларда салар ойнақ асау сулар.

Беттерін солтүстікке түзеп алып,
Шуласып, «Алатаулап» ұран салып,
Еліріп екпіндеген асаулардың
Құм жапқан көбі бірақ шөлде қалып.

Бір шетте жынды Қошқар Шуға шапқан,
Сусамыр арқасында сылдыр қаққан.
Арасан әулиенің ыстық жасын
Жиып ап, Ыстық Ата дауырыққан.

Алатау – алып ана көкпен талас,
Арда емген сол ананы тентек Талас.
Қырғызға қасиетті Талас суын
Ертеде қоныс кылған батыр Манас.

Шындарын Алатаудың жел жайлаған,
Жел емес, қалың қырғыз ел жайлаған.
Желменен, желден жүйрік аңдарменен
Құздардан бірдей орғып, бірге ойнаған.

Сайларда сарқыраған селі ме екен?
Күңіреніп көшкен қырғыз елі ме екен?
Алаштың қайсар ұлы – қайратты елдің
Манасы ел қорғаған ері ме екен?

Көп жылдар желдей заулап есті ме екен,
Алатау өсті ме екен, өшті ме екен?!
Қияның қыранындай қайсар елдің
Басынан күңгірт күндер көшті ме екен?!

Қарлы асқар, мәңгі мұнар барлы ма екен?!
Қайратты ел қайғы жұтып, зарлы ма екен?
Шер басып, алып азып, ерлер жасып,
Манас та ұмыт болып қалды ма екен?!

Жоқ әлі! Қарлы Алатау қалыбында,
Толқындар тулайды әлі шапшып шыңға.
Көзінен – от, сөзінен уыт жоймай,
Қайсар ел ұмытқан жоқ алыбын да.

Алатау өспейді екен, өшпейді екен,
Ауыздан алып аты түспейді екен.
Кәрілер: «Киелі ер-ай!» – деп күрсініп,
Жастары: «Ер ұрпағы – біз», – дейді екен.

Ақындар мұңды қияқ шалады екен,
От болып көптің көзі жанады екен!..
Жұмбақшы «Манасты» айтып жорғаласа,
Кәрі-жас көзіне жас алады екен.

Алашқа қайсар қырғыз бала ма екен,
Қайғымен қайсар жаны жара ма екен?!
Жаралы ел көшкен күнін жоқтай, жылай,
Құл болып, жасық жаспен қала ма екен?!

Тау өшпес аспан төніп, еміренген,
Сел солмас қарлы құз бен көк мұзды емген.
Ерлерін ел қорғаған есте тұтып,
Ел бітпес кеңес қылып күңіренген!..

Алаштың қайсар қырғыз баласына
Қосылса жара жанның жарасына,
Жас төкпей, өрлеп, өрлей Талас бойын,
Тәуеп қыл Манасыңның моласына...

АЛАТАУДА

1. АЛАТАУ

Иір-иір Алатау
Бұйра-бұйра жал ма екен?
Қарасам көзім талады-ау
Қияңа асқар Алатау.
Бөлек-бөлек бала тау
Етекте шөккен нар ма екен?
Желкендегі, ару Алатау,
Жәуһардан тізген жал ма екен?

2. ҚҰЗДАР МЕН ҚЫЗДАР

Алатаудың құздары
Аспанның сырын ұрлайды.
Жылытып жырмен мұздарын,
Күңіrentіп таудың құздарын,
Қырғыздың ару қыздары
«Зекенбайды» ырлайды.
Алатаудың құздары
Қырғыздың сырын ұрлайды.

3. ҚОҚИ МЕН ҚАРТОЗ

Тұлымдары сүліктей
Селкілері бар болсын!..
Едірейіп еліктей,
Селкілері сүліктей.
Қоя-ақ қойды елікпей,
Көрініп қоқи қартозын.
Сымбаттары сүліктей,
Селкілері бар болсын!

4. ТАУДЫҢ ТОЛҒАУЫ

Ай шырайлы аяшың
Күң болып күйіп, солмасын.
Бозаға толып шанашың,
Күн болып күйіп аяшың,
Семетей менен Манасың
Қысыр бір қисса болмасын.
Айшөректей аяшың
Күң болып күйіп, солмасын.

5. ҮЙДІҢ ЕРІ

Тырнала, қырғыз, танабың,
Ел болмайсың оқымай.
Мола жұтсын манабың,
Тастапсың адыра танабың,
Боза бопты шалабың.
Атаң көрі, қоқи-ай...
Тырнала, қырғыз, танабың,
Ел болмайсың оқымай.

АЛДАМШЫ ӨМІР

Алдамшы өмір ылғи ғана у береді,
Өмір шіркін шамдай ақырын сөнеді.
Қара қайғы қалыңдады тым бүгін,
Мөлт-мөлт етіп көзіме жас келеді.

Өмір шіркін шамдай ақырын сөнеді,
Алтын үміт тотығады, өледі.
Кешегі күн – қойнымдағы сұм қиял,
Бүгін алыс менен, сылқ-сылқ күледі.

Өмір шіркін бықсып ақырын сөнеді,
Үміт шіркін тотығады, өледі.
Өлді үміт, мен де ұзамай өлемін,
Соққы жеген сорлы жүрек біледі.

Өмір шіркін көз алдымда сөнеді,
Қиял – алыс, келемеж ғып күледі.
Өмір сөнед, үміт өлед, не қалды?
Мөлт-мөлт етіп көзіме жас келеді.

АЛДАНҒАН СҰЛУ

Күні кеше толған Ай жүзің еді,
Сиқырлы қара нәркес көзің еді.
Мап-майда мамық қардай мінсіз денең
Бейне бір бақшадағы үзім еді.

Жел тимей, кірсіз тұрған кезің еді,
Жандыға жақсы дәру сөзің еді.

Басып кеткен пайғамбар іздеріндей,
Қадірлі аяқ басқан ізің еді.

Ал бүгін ол көріктің бәрі де жоқ,
Ақ марал, аяғыңа дәл тиген оқ.
Өкіндің, жастық, мастық ісің өтті,
Аһ ұрдың, сыртың – жалын, ішінде – шоқ.

Тіліне қу түлкінің тез алдандың,
Ойламай таңдағыны, тез құп алдың.
Тап-таза ат, көркем көрік – бәрі кетіп,
Өміріңше құтыла алмас отта қалдың.

Таралды жұрт аузына жаман атың,
«Бұзылған!» дейді енді жақын, жатың.
Ызындап ол да, бұл да сол сөзді айтар,
Жас төкпей нағып сонда шыдар дәтің.

АЛЕКСАНДР БЛОК

Александр Блок –
Мәңгі жас жүрек
Үмітін бір үзбеген.
Батып алтын ойға,
Талмай қарап Айға,
«Әдемі әйел» іздеген.

Көрінер деп күнде,
Табылар деп түнде,
Шарқ ұрудан талмаған.
Александр Блок –
Мәңгі жас жүрек,
Қай жерге ол бармаған!

«Әдемі әйел» – идеал,
«Әдемі әйел» – бір қиял
Блоктың басын байлаған.
«Әдемі әйел» – бір гүл,
Блок – бір бұлбұл,
Блок – бұлбұл сайраған.

Сайраған Блок,
Ойнаған жүрек –
Кейде үміт, кейде зар.
Өтеді өмір,
Бітеді жыр,
«Әйелден» бірақ жоқ ошар.

Күндерде бір күн,
Түндерде бір түн
Улы балды бітті жыр.
Төсекте Блок
Көз ашып көред, –
Алдында бір кемпір тұр.

«Әдемі әйел» – идеал,
«Әдемі әйел» – бір қиял,
Идеал, қиял – бір сағым.
Жанады жүрек,
Жылады Блок,
Көріп сөнген шырағын.

«Әйел» – идеал,
Кемпір – ажал
Тұр Блокқа үңіліп.
Сөнді енді өмір,
Бітті енді жыр,
«Әйел» қалды жыр болып.

АНА

Үйдің іші ұйқыда,
Түн ортасы шамасы.
Көзін алмай бесіктен,
Бөбек жатыр албырап.
Бесікте бөбек ауру,
Тербетіп отыр анасы.
Үнсіз, меңіреу ұзын түн,
Жел азынап тұр есіктен.
Шөкиіп ана отыр,
Жүрегіне біреу біз
Сұғып алып кеткендей.
Үнсіз, меңіреу ұзын түн
Шөккен қара бір нардай.
Сарғайып, ана сарылып,
Демігіп, қызып, қысылып,
Ауық-ауық селк етед,
Әлденеден шошынып.
Селк етсе бөбек, ананың
Өзіне ажал жеткендей.
Шөкиіп отыр дем алмай...
Таң алдында қара бұлт
Күңіреніп көкті жабады.
Бөбегінің бетіне
Ананың жасы тамады.

АСЫҚ ИІРУ

Сынайын бір сақаны,
Иірейін құрғырға –
Айттырғанға қалқаны
Толды ма екен он жылға?
Алшы түссең – болғаның
Тәйке түссең – тәуекел
Бүге түссең – құрығаның,
Шіге түссең – ұрғаның
Таңмын өзім, ой, алда-ай,
Өсіп қапты апыр-ай!
Әй, қыз деген кәпір-ай!
Мен баяғы қалпымда.
Алсам биыл, күрке аулақ,
Жатар ек-ау екеуміз.
Бір аяқ қатық тастап ап,
Қойға кетсем мен күндіз.
Қойды айдасам түс ауа,
Ырғала басып, ыңыранып,
Қатыным шықса қой сауа,
Сусынға қойса қымыран ғып.
Күркеге барсам жайланып:
«Әй, қатын, бері кел!»- десем,
Бірдеңеге айналып,
Ол кешігіп, келмесе.
Қайта шығып күркеден,
Қатынға барсам тістеніп.

Отырған жерде желкеден
Теуіп-теуіп қалсам кеп.
Ол көзіне жас алып:
«Адыра қал, – десе, – адыра қал!...»

Ал асықты байқалық,
Не дер екен біздің бал?
Алшы түссе, алақай!
«Түс, – дегенде, – түс, құрғыр!»
Қырыққа келген «балақай»,
Тәйке түсті-ау! Тәуекел!

АТА, БАТА

Мектептен (қайтты) Марияш,
Әліппесі қолында.
Шақырады оны атасы:
«Кел, құлыным, кел мұнда».
Марияш:
«Ата, ата!» – дегенде,
Атасы:
«Құлыным ата дейді ғой!»
Марияш:
«Бата, бата!» – дегенде,
Атасы:
«Құлыным бата дейді ғой!
Бата десең, қарт атаң
Айналсын сендей ботасын!
Оқы, құлыным, әлім бол,
Атаң берді батасын!».

АТАҚТЫ АҚЫН – СӨЗІ АЛТЫН ХАКІМ АБАЙҒА

Шын хакім, сөзің асыл – баға жетпес,
Бір сөзің мың жыл жүрсе, дәмі кетпес.
Қарадан хакім болған сендей жанды
Дүние қолын жайып енді күтпес.
Сөзіңе құлақ салып, баға бермей,
Қисайып, қыңырайды жұртың иттес!
Бұртиып, теріс қарап: «Аулақ жүр!» – деп,
Болды ғой жақын туған бәрі кектес.
Тыныш ұйықта қабіріңде, уайым жеме,
«Қор болды қайран сөзім босқа!» – деме.
Артыңда қазақтың жас балалары
Сөзіңді көсем қылып, жүрер жөнге!
Ай, жыл өтер, дүние көшін тартар,
Өлтіріп талай жанды, жүгін артар.
Көз ашып, жұртың ояу болған сайын,
Хакім ата, тыныш бол, қадірің артар.
Жүрген жанның артында ізі қалар,
Етікші өлсе, балға мен бізі қалар.
Бір бай өлсе, төрт түлік малы қалар,
Жүйрік өлсе, артында сөзі қалар!
Сұм дүние сылаң беріп көптен өтер,
Сау қалғанның көбісі ертең бітер.
Тоқтамас дүниенің дөңгелегі,
Жүйріктің айтқан сөзі көпке кетер.

АУРУ

«Дәрігер, дәрі, бақсы» – деп
Алмандаршы мазаңы.
«Тірліктен өлім жақсы!» – деп,
Сұраймын өзім қазаны.

Дене ауырса, дұрыс-ақ,
Дәрігер, бақсы ем қылар.
Жан ауырса, ойлап бақ,
Жанға емді кім қылар?

Уланды жүрек, жан күйед,
Ішім толған қызыл шоқ.
Не себептен, Тәңірі ие,
Денеге ем бар, жанға – жоқ?!

ӘЖЕ

Сығырайған көзі көрінбей
Томар-томар былшықтан,
Отырса, бойы аспайды
Қолындағы ұршықтан.
Алдындағы көженің
Көрінбес беті қылшықтан.
Көжесін татпай әженің,
Жан болмайды құр шыққан.
Көжесін қойшы, кеңесін
Тыңдамай үйден кім шыққан?!
Сендер де тыңда, тентектер,
Тыйылып біраз шолжақтан.

Ертегі айтса, ұршығын
Ұмытып әжең кетеді.
Жерде жатқан жүнді алып,
Қайта-қайта түтеді.
Су сепкендей сап болып,
Тоқтайды сонда жөтелі.
Былшықтан көзі жылтырап,
Ту арқаңнан өтеді.
Ал кіріссе ертекке,
Басы қалт-қалт етеді:
«Ертек-ертек, ерте екен...» –
Аузы балп-балп етеді.

«Ерте, ерте, ерте екен...
Тыңда енді ал, шырақ! ...
Сұр мергенде болыпты
Сүліктей бедеу бір сұр ат...»
Қол қойды Кенжетай
Жылаған жаңа нан сұрап.
Тыңдап отыр тентектер
Алма беті албырап,
Ауыздары аңқиып,
Сілекейі салбырап.
Қалғып бірақ барады
Кенжетай тентек маужырап.

ӘЙЕЛ

Қылмыстан жазып Тәңіріге,
Қарсы келіп әміріне,
Қуылды Адам жұмақтан.
«Қайт, – деген, – қара жеріңе,

Бесігіңе, көріңе!» –
Бұйрық болды бір хақтан.

Батпас жарық күні жоқ,
Періштелер үні жоқ,
Айнала – өлім тып-тыныш.
Өткелсіз биік тауы бар,
Есепсіз түрлі жауы бар,
Қараңғы көрдей қорқыныш.

Жерге түсті жалаңаш,
Көңілде – қасірет, көзде – жас,
«Кеш, Тәңірі!» деп сұрады.
Қорықты ма қатты жазадан,
Алда құр жалғыз азадан,
Зарлады, қатты жылады.

Жерде жалғыз зарығып,
Көктегі жұмақ сағынып,
Жылады баспай өксігін.
Жасты көріп, Жаратқан,
Ыстық дария боп аққан,
Ашты рақмет есігін,

Жұмақтың жібек желінен,
Жайнаған мәңгі гүлінен,
Хош иісін аңқытып,
Күміс кәусар суынан,
Суының алтын буынан,
Бетінде нұрын балқытып,

Көктің батпас Күнінен,
Періштелер үнінен,

Жұмақта хорлар лебізінен,
Өз нұрынан нұр бөліп,
Сезгіш, сүйгіш жан беріп,
Махаббат, рахмет теңізінен, –

Жаратты Тәңірі әйелді:
Бастасын деп бар ерді
Туралық, шындық жолына
«Адаспассың, азбассың.
Тура жолдан жазбассың,
Ерсең, – деп, – мұның соңына!»

«Жұмақтан жырақ кеттім – деп, –
Кешілмес күнә еттім!» – деп,
Жылама зарлап, налыма!
Жолбасшыңнан өрнек ап,
Сенің де көңілің болса ақ.
Жұмақ даяр тағы да!»

Өтті заман. Жас кепті.
Қорқыныш, қатер, қайғы етті,
Ұмытты адам Алласын.
Жауыздың жасы жалған ба ед?
Жауыздық оған арман ба ед?
Жер жұтты ма уағдасын?

Кешегі әйел – періште
Адамды бастар ғарышқа,
Жүзі жарқын нұрлы айдан, –
Еңіретіп күң ғып сататын,
Еріккенде ойнап жататын
Болды, қалды бір хайуан.

Енді ежелгі көркі жоқ.
Көргені қорлық, еркі жоқ.
Естисің бе зарлы үнін?
Бұл ісінді қоймасаң,
Әйелмен ылғи ойнасаң
Жүрмесін көп боп бұл күнің!

БАЛАЛЫҚ ШАҒЫ

Балалық шағы –
Патшаның тағы,
Ала алмас оны бағалап.
Көп өтпей жыл,
Тек жүрмей, біл,
Ілгергі күнді сағалап.
Үйрен білім жастықта,
Білмесең, жанға қастық та!
Білімге жүгір,
Жоқ ойдан түңіл –
Ерікке қоймай, ентелеп.
Жастық деген – бағасыз,
Қадірін білмес санасыз.

Жастық – алтын,
Құрып қал салтын,
Салты оның – үйрену,
Өнер қуып,
Бел бекем буып,
Надандықтан жирену!
Тұрма, қарғам, ұмтыл!
Аты өшкірден құтыл!

«Білімсіз – есек,
Опасыз» десек,
Сөйлеп, күліп жүрсе де.
Өлікпен тең,
Ит-құсқа жем,
Тірі боп ғұмыр сүрсе де.
Сондай болма, қарағым,
Даяр болсын жарағың!

Білген жан – көсем!
Сөйлесе – шешен,
Жұртты аузына қаратар.
Істегені – өрнек,
Қор қылмас ермек,
Нәрсені іске жаратар.
Білімдінің сөзі – ем,
Мейірімі көп, етек – кең!
Жұртына мақтаулы,
Сыбаға сақтаулы,
«Пәлі!» деп қарсы алар.
Іс қылар тежеп,
Жан – жүрек өжет,
Бет келгенді арсалар.
Қайда барса – сыйымды,
Білімі – мал, бұйым-ды!

БАТҚАН КҮН, АТҚАН ТАҢНЫҢ ЖЫРЫ

Алтын күн батып барады.
Күйдіріп көктің жиегін.
Құралай көзді қарағым,
Болдың ба иіріп жібегің?

Құралай көзді қарағым,
Қолыңа қардай бәтесті ал.
Қандай қызыл жібекпен
Ақ бәтеске өрнек сал.

Алтын Күн батып барады,
Алтын күн ақырын өледі.
Сұр бұлттар – сорлы жар.
Қан жылап күнді кеме­ді.

Күн өлді. Көк күңіренді.
Жер жамылды қарасын.
Құралай көзді қарағым,
Кестенді қашан боласың?

Сондай сұлу сәулетай,
Бір қарашы. Аңсадым.
Суда ойнаған шабақтай
Сүйреңдейді саусағың.

Қабакқа қатар тізілген,
Кірпік пе? Қара жібек пе?
Бір қарашы, қарағым,
У толды ғой жүрекке!

Қалай батыл ойнайды
Сүйрік саусақ бізбенен!
Нең кетеді, еркетай,
Өлтірсең атып көзбенен?

Қарама маған, қарағым,
Болсын көзің кергіште.
Қандай қызыл жібекпен
Ақ бәтесті кестеле!

Жер жарынан айрылып,
Жамылды қара басына.
Бота көзді бұраң бел,
Жіберші жақын қасыңа!

Қараңғылық қаптады,
Қайғы ма басқан, түн бе екен?
Сыбдыр-сыбдыр әлде не?
Жел ме? Жүрген жын ба екен?

Қабағың шытпа, қарағым,
Жаныңа жақын келейін.
Қар бетіне қанменен
Не деп жаздың, – көрейін!

Тым жақындап бармайын,
Жырақтан жарар көз салсам.
Не деп жаздың, қарағым? –
«Ел үшін өл, ер болсаң!»

Құралай көзді қарағым,
Жарылады-ау жас жүрек!
Көзіме қан толтырды
Қар үстінде қан жібек.

«Ел үшін өл. Ел үшін...» –
Өмірді аяп не етейін!
Сүйріктен сұлу саусағың,
Мен садаға кетейін!

Түнерген түн өледі,
Ағарған анау таңы ма?
Ақ бәтестің бетінде
Жүрегіңнің қаны ма?

«Ел үшін ел. Ел үшін...» –
Өлесің, жүрек, дүрсілде!
Құралай көзді қарағым,
Кестеңе қарап күрсінбе!

Құралай көзді қарағым,
Аттанайын таңменен.
Ақ бәтес – ақ жалауым
Кестеленген қанменен.

Қош бол енді, қарағым,
Мені есіңе алғайсың!
Енді бәтес бетіңе:
«Иманды бол!» – деп жазғайсың.

Алтын күн шығып келеді,
Алтындап көктің жиегін.
Құралай көзді қарағым,
Иіре бер жібегің!

БЕРНИЯЗҒА

...Ұлан елді батып қанға,
Тыныштық тапты асау жан да.

Өмір – дала, ақын – бала қаңғырған,
Жан сусынын көз жасымен қандырған.
Ақын – бөбек, өмір – көбік, тылсым-ды
Ойнап, арбап, бөбекті естен тандырған.

Күңіренеді кеңес айтып қария,
Әлдеқайда жер шетінде дария:

Тұңғықтың түбі толған тамаша,
Дарияның сыры жоқ қой жария.

Дарияның астында – алпыс ақ отау,
Ақ отаулар алтын уық, жібек бау.
Отау сайын судай сұлу толқын шаш,
Толқын тербеп: «Әлди, әлди!» – дейді бау.

Әлди, әлди, тербеледі ордалар,
Ордаларда өңшен сұлу ән салар.
Сұлу жанның күлкісі де сиқыр ғой,
Күлкілері көбік болып жорғалар.

Көрінсе егер сонау күміс күлкілер,
Жас ұланның жүрегін жүз тілгілер.
Шерлі ұланның көріп суға шомғанын,
Мылқау жартас: «Жынды ма әлде?!» – деп күлер.

Кеңес айтып күңіренеді бір күні,
Есімде жоқ, әйтеуір сол бір күні:
Майдан құрып, қарсыласқан екі жау,
Таудай мылқау, бірінің де жоқ үні.

Екі жаудың біреуі- өлім, бірі – өмір,
Бір-біріне қайрасады тіс шықыр.
Бір мезгілде жаны жалын жас ұлан
Әлдеқайдан қан майданға келіп тұр.

Жап-жас бала келе сала, қабағын
Түйіп, тартқан екі жаққа садағын.
Тастан қайтқан оғы тиіп өзіне,
Қан майданда қайтыс болған қарағым!

Ұлан өлген, мұны көрген екі жау:
«Мына ұланның емес, сірә, дені сау, –
Деді-дағы, шегі қатып күлісті, –
Әй, есалаң!.. Ха-ха, ха-ха, ха-ха-ау!»

Жаны жалын, жаны шерлі жеткіншек,
Күлсін саған, сөксін мейлі көк есек.
Мен сөкпеймін сені, сонау толқынмен
Хан майданға неге ғана кірдің деп.

Мен күңіренем, ұлы ойлар кеп басыма,
Жырласаң ед шомылып көз жасыңа:
Тұңғиықтың түбіндегі тамаша
Өзі-ақ көшіп келмес пе еді қасыңа...

Өмір, өлім – мәңгі аңдысқан екі жау,
Екі жауды бауыр қылар жыр бар-ау.
Сол жыр таппай, садақ тартпай, сабыр ғып,
Қан майданда күңіренсең еді, сор бала-ау!

Ойлаймын да, өкінемін ғапылдығыңа,
Жаным сеніп еді жақындығыңа...
Жастай сөнген жалын жанды жеткіншек,
Күнәң ауыр, кешем ақындығыңа.

Өмір – дала, ақын – бала қаңғырған,
Жан сусынын көз жасымен қандырған.
Ақын – бөбек, өмір – көбік, тылсым-ды
Ойнап, арбап, бөбекті естен тандырған.

БОЛСА ГҮЛСІЗ...

Болса гүлсіз,
Бұлбұл үнсіз,
Үнсіз бұлбұл – бір сұр құс.
Үнсіз өмір – Сөнген көмір,
Отсыз жүрек – бос қуыс.

БОСТАНДЫҚ*

Жер жүзін қан басқанда
Көбігі шығып аспанға
Жын жолдас боп адамға,
Туралық, тендік ұмытылып,
Інжіл, құран жыртылып,
Жатқанда жерден табанда;

Қызыл қанға мас болып,
Жүрегі қара тас болып,
Айырылып естен адамзат
Ұмытып мейрімді иесін,
Сойып салық түйесін,
Тәңірісі боп Лат, Манат,

Жүргізіп ібіліс әмірін.
Жауыздық жайып тамырын,
Өршіп өтірік, дұшпандық.
...Көк есігі ашылды,
Жұмақ нұры шашылды,
Келді ұшып бостандық.

* 1918 жылы Сібірде реакция дәуірінде жазылған (М. Жумабаевтың ескертпесі).

Ғарыш нұрлы жүзі бар,
Кәусар, жібек сөзі бар,
Әдемі, алмас ақ қанат.
Жануарлар жердегі,
Ынтасы – жақын көрмегі,
Таңырқады анталап.

Аппақ нұрға оранып,
Ақырын ғана дем алып,
Құрметпенен тұрысты.
Сәуле көрмей, шеккен зар,
Аш-жалаңаш сорлылар
Қуанысты, күлісті.

Тез жалындап суынған,
Жұмақтан да қуылған,
Адамзат бір әуреде.
Есін жиып күйленіп,
Әбден бойы үйреніп
Алғаннан соң сәулеге, –

Баяғысын бастады,
Ұжданды былай тастады,
Бостандықта жоқ жұмыс.
Зар еңіреді талай жан,
Сел боп ақты қызыл қан,
Өтірік, талау, өлтіріс.

Шірік жүрек сасықтар,
Арамдыққа асықтар
Жетілді, жетті мұратқа.
Қыбырлаған қоңыздар,
Қорсылдаған доңыздар
Көктен келген қонаққа

Тілін, қолын тигізді,
«Сасық сайтан» дегізді,
Жауыздық тағы өрледі.
Ізгі елшісі жұмақтың
Қасиетті қонақтың
Ақ қанатын кірледі.

Қыбырлаған қоңыздар,
Қорсылдаған доңыздар,
Тілегің болды – қуан, құл.
Бостандық – ізгі періште
Кетпекке ұшып ғарышқа,
Ақ қанатын қомдап тұр.

БОТАМДЫ КӨРДІМ ТҮСІМДЕ

Ботамды көрдім түсімде
Қырмызы моншақ тағынған.
Ботамды көрдім түсімде
Атасын боздап сағынған.

Апасы құшып еркесін,
Көзінен меруерт ағызған.
Мен сендерден садаға,
Бөбегім, жарым, жанымнан!..

БӨБЕКТИҢ ТІЛЕГІ

Тоқтышағым, тоғыз тап,
Саулық қойым, сегіз тап,
Сегізін де семіз тап.
Құла бием, құлын тап,
Құлын таппа, құнан тап,
Құнан тапсаң, егіз тап.

Бөкен жүнді бөрте ешкім,
Төрт айда бол төрт ешкім,
Төртеуің де бөрте бол.
Өлмей, жітпей, есен боп,
Қой алдында көсем боп,
Төртеуің де серке бол.

Әукем, бұзауды алты тап,
Әукелері салпылдап,
Өгіз болсын атандай.
Бақайлары майысып,
Елемесін қауысып,
Адам мінсе де атамдай.

БҰЛБҰЛ

Сайрайсың мұңды күймен жүз құбылтып,
Кейде аян, кейде желіс, кейде сылтып.
Денені суытасың, ысытасың,
Тұрасың маужыратып кейде жылытып.

Құясың тәтті дауыс тамылжытып,
Тұрады жан-жануар дәмін жұтып.

У-шу жоқ, қарқ-шиқ еткен қарға, торғай
Ұялып, әлдеқайда кеткен жытып.

Ұста сөз, мұнды даусың басты байлар,
Тоқтаған шабуынан құлын-тайлар. –
Даусыңнан елжіремес нәрсе бар ма,
Жас тегер бойы балқып терең сайлар.

Бұлбұл құс! Көзімде жас, кеудемде от,
Болып, мен саған келдім, ішімде шоқ.
Дертіме сенен ғана дәрмен болар,
Басқадан, анық білдім, еш пайда жоқ.

Бұл жерден ұшып кетші сәулем жаққа,
Барып қон нәзік қана бір бұтаққа.
Сөйле оған ашындырып менің жайым,
Көңілін елжіретпей қанат қақпа!

Жүз құбылт дауысыңды, өрте өзегін,
Өртенсін, қызыл жалын қыл төсегін.
Ойын ал, бойын балқыт, сүйдір мені,
Қалсын ол ойлай алмай өз есебін.

Тез, бұлбұл, мұнды дауыс, сиқыр тілдім,
Дәрменді қалың дертке сенен білдім.
Қылмасаң бір мейірім, сорлы пенден,
Қайғыдан, қолым жетпей, міне, өлдім!

ДОМБЫРА

(Қара сөзбен жазылған өлең.
Марқұм Ж-ге арналған)

Түн. Біз шешініп жатқанбыз. Шам сөндірілген. Үй іші қара көлеңке. Шаңырақтың жабылмай қалған шетінен оң жақ босағада құрулы ақ шымылдыққа түсіп тұрған айдың сәулесі ақырын ғана дірілдейді. Шымылдық та дірілдегендей... Жанымда қатар жатқан жігіт домбыраға бір күй тартып жатыр... Екеумізде де сөз жоқ... Жалғыз домбыраның ғана үні естіледі... Адамды қалың ойға батыратын, белгісіз қорқынышқа түсіретін жат, ауыр бір үн. Өзеннің қараңғы түнде салмақпен сылдыр қағып аққанындай, жаздың желді түнінде көлдің қамыстарының қорыққаны секілді біріне-бірі тығылысып сыбырласқанындай... Ағаш жапырақтарының дірілдеп, күбірлескеніндей. Кейде домбыра ауру адамдай ыңыранған сықылды да болады. Ол қайғырады... зарланады... Маған алыстан талып бір дауыс естіледі... Мұңды бір дауыс жақындап келеді. Нәзік зарлы дауыспен біреу күңіреніп, ақырын ғана өлең айтқандай... Әйел дауысы... «Бізден сорлы жалғанда жан бар ма екен?! Өзің рақым қыла көр, бір Жасаған!»- дейді әйел... Түнде сар далада зарын айтып күңіренеді әйел... ауыр қасірет, қалың қайғыға амалы құрып, жалғыз Жасағанға мұңын шағады, жалынады, зарланады әйел... Дауыс тіпті жақындады... Манағыдан да ашығырақ, ащырақ, зарлырақ... «Бауыр етің баланды отқа салдың! Не жазығым бар еді, жан ағаке?...» – Әйел қарғайды. Өз қолымен отқа салған ата-анасына, аяу білмеген тасбауыр жақынына, жансыз ойыншық қылған, намыссыз күң қылған мұндарларға қанды жас төгіп лағынет айтады әйел... Ақырын есік

ашып, ол үйге кірді. Жас бір қыз. Үстінде жұқа ақ көйлек. Өрілмеген ұзын қою қара шашы екіге айырылып, кеудесіне түскен. Екі бетінде бір тамшы қан жоқ. Құп-қу. Жұқа ақ көйлектің астынан денесінің әр жерінде көгерген сықылды таңбалар қарайып білініп тұр. Зор қара көздерінде есепсіз мұң, сансыз қасірет... Маған жақындап келіп, менің көздеріме тура қарады. Көз қарауы әрі майда, әрі салқын. Кішкене күлімсіреп, қансыз ернін қозғап, сөйлейін деп ыңғайланып еді, жөтелді... Ұзақ жөтелді... Ақырын ауыр жөтел... Әлдене уақытта жөтелі тоқтады. Бірақ әлі құрып, демін зорға алып тұрды, сөйлеуге шамасы жоқ еді... Оның қара көздерінен мөлдіреп, домалап, суалған жақтардан парлап ағып тұрған жасты көрдім. Мен оны таныдым. Қарындасым! Сүйікті қарындасым! Періште жанды, хор жүзді сұлу қарындасым! Сұлу... қайғылы сұлу! Бейшара, бақытсыз қарындасым!.. Аз өміріңді у жұтып өткізген қарындасым! Жауыздар тірідей жерге көмген қарындасым!.. Денем күйді... Жүрегім аузыма тығылды... Көзімнен ыстық жас төгілді... Домбыра да күңіренеді. Зарлайды... Ақырын, жассыз жылайды... Жыла, домбыра, жыла!..

ДОСТЫҚ ҒӘМ КӨЗ ЖАСЫ

Достық мастық туғызад,
Шыншын достар – екі мас.
Жүректі мастық өртейді,
Төккізіп көзден ыстық жас.

Достықты ауру туғызад,
Ауру адам – адал дос.

Ауру көз жас төккізед,
Ауырсаң ғана жүрек бос.

Айық адам – аң адам,
Дені сау адам – бейне тас.
Достыққа баға бере алмас,
Төкпес ол көзден ыстық жас.

«Шын дос боп ыстық жас төксін», –
Десең, досқа арақ бер,
Не болмаса, Тәңірден
Ауру бер деп тілей көр!

ДІН ҮЙРЕТКЕНГЕ

Қарманбай, қарап жатып бақ күтуге,
Ізденбей аласұрып, тақ күтуге,
Тағдырда, бір тақтайда жазулы деп,
Әр іске кім үйретті шақ күтуге?

Шарқ ұрып ерікке ұмтылған ұшқыр жанды,
Қайнаған тамырдағы ыстық қанды
Тұтқын ғып кім қамады? Кім суытты?
Кім алды қалың қайрат, күшті, әлді?

Кешегі арыстанды айбыны зор,
Жүректі жолбарыстай қайраты мол
Айырып ар-намыстан, күштен, естен,
Кім қылды шала-жансар бір қорқақ құл?!

Ақылға, жан-жүрекке кісен салды,
Көрмейтін көзді көр ғып арты-алды.

Үйретіп дін деп құлды, қорқақтықты,
Қандай құл бізге молда бола қалды?!

Ойламай, қорқақ құлдың тіліне еріп,
Жай жатып, тәуекелге тізгін беріп,
Мінекей, айрылдық қой бақтан, тақтан!
Қайтейін, әсіресе, есіл ерік!

Жоқ енді, жату болмас бос еңбексіз,
Жалбарып: «Жасаған!» деп жас төкпеспіз.
Өзің де, сөзің де кет бізден аулақ,
Жаны өлген, жүрегі өлген мұндар кексіз.

Біз жаңа көрдік таңның желі ескенін,
Салқынмен сескендірмек боп ескенін,
Сылдырлап су, сыбырлап жапырақтар:
«Есінді жи енді, алаш, тұр!»- дескенін!

Міне, Күн! Сәулесі алтын жерді құшты,
Жарыққа қуанысып құстар ұшты.
Ізгі оймен ерік тілеп, жарық тілеп,
Ұшамыз біз де жиып есті, күшті!

ЕДІЛДЕ

Бүктетіліп жатқан бел
Сүтке тойған марқадай.
Бұйра қою қарағай
Белге біткен шалқалай.
Су жеп қойған жұмыр тас
Түйір-түйір малтадай.
Арнада өзен қылықты
Қылмандаған қалқадай.

Тайызға біткен құба тал
Мойындағы алқадай.
Жер еркесі жер мынау,
Шер қалар ма тарқамай?!

Түсте толқын еліріп,
Абыржып еді ойнақтай.
Кешке толқын тып-тыныш,
Қабыржыған қаймақтай.
Түсте толқын тулап ед
Ойнақтаған тайлақтай.
Кешке толқын тынып тұр
Қоңыр іңір бейуақтай.
Түскі толқын теп-тентек,
Бойлауық, көзсіз қайраттай.
Кешкі толқын тұңғыық,
Тек қоймас терең ойлатпай.

Тізілген толқын – меруерт
Бір-біріне тағылып,
Шұбырған толқын шуменен
Ағытқан қойдай ағылып.
Күңіренген толқын долданып,
Көпіріп жарға қағылып.
Жағада бұйра бала тал
Таң болып тұр аңырып.
Толқынға қарап мен тұрмын
Қоңыр оймен қамығып.
Сарыарқам қайда? Алыста!
Жүрмін мен мұнда нағылып?!

Ерте күнде Еділдің
Ертегі деген тоғайын,

Дүлей тоғай ішінде
Орманбеттің ноғайын.
Арқада жатқан алты алаш
Ол күнде болған ағайын.
Жорығы, жолы – бәрі ортақ,
Бірге де жеген уайым.
Өткен айқын, ұғымды,
Мынаны не деп ұғайын:
Дүлей тоғай тұлданған,
Танып болмайд Ноғайын.

Ойнап тұрған оқадай,
Еділдің беті ақ ала.
«Ақ аласы не?» – десем:
Ылғи шаңқан шағала.
Суды сүйген сары алтын
Сәуле ғой сүйген бағана.
Кемеміз көлбеп келеді
Жібектей жасыл жағаға.
Шөккен бұйра бұлттай
Астрахань жатыр сағада.
Көрген соң оны, ой көшті
Ертедегі Асан ағаға.

Асан Қайғы салдырған
Астраханға жетейін.
Қайғысыз хандар күмбезін
Әдейі аттап кетейін.
Асанның тауып моласын,
Соған тәуеп етейін.
Моласына түнейін,
Ақ батасын күтейін.
«Жолым қу!» – десе болғаны,
Басқа жолды не етейін.

Әз Жәнібек сендер бол,
Мен Асан болып өтейін!

ЕДІЛДІҢ САҒАСЫНДА

Араладым біраз күн
Еділдің саға өлкесін.
Қазақты көрдім қуарған
Жүк тасып, тескен желкесін.
Балық аулап бозарып,
Жайлау қылған көл төсін.
Селеңдейтін селеңге
Мұжықтың аңдып бөлкесін.
Сөз сөйлесе, сабайтын
Орыстың «совсем..» «толькесін...»
Ойланбаса мынау күй
Келтірер кімнің күлкісін?!

Салалы сонау сағада
Біраз ел бар Байұлы.
Жорғасы мен жүйрігі –
Қалтылдаған қайғы.
Құрық салған құлыны –
Тулатып шанышқан жайыны.
Қалағындай қайықтың
Сіріңке қара зайыбы!
Қара су, балық – қорегі,
Жоқтықтан жоқ-ау айыбы.
Бұл күйге түспей, құтылар
Қазағыңның қай ұлы?!

Ауылға жеттік қайықпен
Көкжиекке күн бата.

Бір лашықтың тұсына
Тұра қалдың үн қата.
«Қош келдің!» – деп қарсы алды
Ақ сақалды бір ата.
Бес бекіресін секіртіп,
Алып кеп, деді: «Ақ бата!»
Бекіресін жеп шүкір ғып,
Бізде жаттық ай бата.
Ай бата деген жай бір сөз,
Жанға бір ауыр ой бата!

Бір ауыл беріш ішінде ек
Қонған өзек бойына.
Күн шықты, құрбан мейрамы
Басталды құрбан сойыла.
Біраздан біткен бозбала
Тойып ап құрбан қойына,
Шөмеледей шаштары,
Күйектей кесет мойында,
Дүркіресіп жөнелді
Селегне – Сергей тойына...
Еліңнің жайы осылай,
Келе ме еш зат ойыңа?

Бағлан жейтін қарт, мейлі,
Балық жеп кірсін көріне.
Аллашыл, айтшыл молдасы
Шықсын-ақ жұмақ төріне.
Қалада жүрген інішек,
Қайыс бұған беліне –
Көз қырыңды сала көр
Қазақтың қыршын төліне.
Мақсатың болса шерлі елді
Шығару өмір өріне,

Қаш қаладан, қарағым,
Еліңе қайт, еліңе!

ЕҢБЕК – ӨЛІМ ЖАН ҚАНАТЫН ҚИЯТЫН

Еңбек – өлім жан қанатын қиятын,
Еңбек – өлім жанды ашудан тыятын.
Еңбек деген – еңбектеген мылқау дию,
Жаншып жанның сұлу сынын жоятын.

Ерді, еңбек, от жүректі жерлейді,
Жанға аспанға өрлеуге ерік бермейді.
Еңбек езіп, соқыр қоңызға айналып,
Сорлы адамзат көкте күнді көрмейді.

Еңбек – қарғыс, адамға ашу Алладан,
Адамзатқа – «еңбек қыл» деп қарғаған.
Мәңгі байрам жұмағынан айрылып,
Адам баста «дүние» деп зарлаған.

Өткен заман – малғұн еңбек билеген,
Адамзаттың ой – қиялын илеген,
Сол еңбектен қарын тойып қампиған,
«Тәңірің – мен...» – деп жерге, көрге сүйреген.

Мәңгі байрам, көктегі жұмақ ұмытылған,
«Забур», «Тәурат», «Інжіл», «Құран» жыртылған.
Идеал үлкен, Айса, Мұса – келемеж,
Жалғыз ғана қарын қалған қампиған...

Құлдық сіңген адамзаттың бойына,
Мәңгі байрам келмейді оның ойына.

«Жаса, еңбек!» деп жазып алған туына,
Даярлаған азаттықтың тойына.

Еңбек осы ой – қиялды байлайтын,
Еңбек осы қартқа қол сап айдайтын.
Сүйреп жүріп лағнаттың қамытын,
Заман қайда мәңгі байрамды ойлайтын?!

Адамзаттың тәні түгіл, жаны құл,
Адамзаттың ой – иманы, ары құл.
Азған адам қолын ұрмақ құлдыққа,
Адамзаттың бәрі – еңбекшіл, бәрі құл.

Келер ме күн еңбек малғұн өлетін,
Ит қарынды қорылдатып көметін,
Қиялдың ақ қанатына қонып ап,
Мәңгі байрам дүниесіне кіретін?

Келсе сол күн, мен Күн болып күлер ем,
Келсе сол күн, жүйрік желдей жүрер ем...
Келсе сол күн, о, дариға, жұртыма
Судай сұлу жырлар жырлап берер ем.

ЕСКІ ТҮРКІСТАН ЕСКІ ШӘҢАР

Ескі шәһар – таң дүние,
Салар болсаң назарың,
Не көресің?
Көресің –
Майдан сайын мазарын.
Мазар сайын мың сопы

Саулатып тұрған ғазалын.
Не көресің?
Көресің –
Мөлиген мешіт ажарын.
Мешіт сайын сан молда
Аңыратып тұрған азанын.
Не көресің?
Көресің?
Көресің –
Ыңыл-жыңыл базарын –
Бүлкілдетіп әр жерде
Қайнатып жатқан қазанын.
Не көресің?
Көресің...
Тоқтатайын, талар назарың!

АРБАКЕШ

Ыңылдайды арбакеш,
Арбаңдайды арбасы.
Ырғалады ол, ырғалад
Астындағы жорғасы.
Қойнында бар қауыны,
Қолында қызыл алмасы.
Құлаққа гүл қыстырған,
Берген шығар қарғасы.
Сағыздай созар сәлемін,
Қарсы келсе молдасы.
Мешіт көрсе, мөлиед
Тұрғандай төніп Алласы.
Өте берсе орыстың
Бүлкіл бөксе маржасы –

Ыңылдайды арбакеш,
Арбаңдайды арбасы!

ӘЙЕЛ

Пәренжі үсте – бітеу қап,
Бетінде перде – шімбеті.
Шімбетінің астында
Гүл шырайлы шын беті.
Желпіне алмай, жамылып,
Быршып тұрған тер беті.
Шаңырақ сырға құлақта,
Мөлт-мөлт еткен меруерті.
Зәмзәм құйған құтыдай
Домаланған келбеті.
Тарта беру тымпиып –
Көшеде оның міндеті.
«Ағузы біллені, әйелге
Мұтлақ харам ер беті».
Түркістанның тақсыры-ай,
Құдіреттен күшті-ау құдіреті!

ЖАЗ КЕЛЕДІ

Жел жалығып, хал жиып,
Қалғып қана тербелед.
Жұмсақ қана жымыып,
Жібек қанат жаз келед.

Көк алтынға көмілген,
Ауаға алтын себілген.

Алтын емес себілген,
Жаздың шашы төгілген.

Әне, ерке жаз келед
Ал, балалар, карандаш.
Ойнап, алтын шап беред,
Ал, балалар, тарандар

Қайғыласын, күрсінсін!
Енді ұзамас, ерір қар.
Еркетай жаз бір күлсе,
Күлмей, шыдап кім қалар

Сұлу жаздың лебізі
Кар түгілі, мұзды балқытар.
Көл, өзенін теңізін
Ойнатар, бәрін шалқытар

Төл үйдегі үйшікті
Таста, бала, белді бу.
Белден батып күртікке
Енді ізде қызыл су.

Баланы күміс дауыстан
Кім тоқтатар кім тыяр
Ерке жаз да алыстан
Жұмсақ қана жымияр.

Қаракөз, таста кестенді,
Үйде отырып қуарма.
Тысқа шығып-кіргенде
Екі бетің – екі алма.

Дертін болса жүректе,
Төкпе жас көзден, аһ ұрма.
Жеткізер анық тілекке
Шық та жазға сыбырла.

Жұмақ нұрлы жаз келед,
Алтын жүзді, алтын шаш
Ағаштар ақырын теңселед,
Жанды-жансыз бәрі мас.

Күн батқан соң, қатқақ боп
Қуанғанда ессіз қар,
«Жаз келеді, жаз, жаз!» – деп,
Жымыңдайды жұлдыздар.

Алтын сәуле тұр сүйіп,
Жел маужырап, тербелед.
Жұмсақ қана жымып,
Жібек қанат жаз келед.

ЖАЗҒЫ ЖОЛДА

Дала. Дала. Сар дала!
Жапан түзде Бір қара –
Келем жалғыз, жаяумын.
Жаныма ерген жолдас жоқ,
Төрт жағым дала – жер де көк,
Жылауға да таяумын.

Шілде. Оттай ыстық күн.
Дала – өлік. Жоқ бір үн,
Жер де жатыр тұншығып.
Жол жыландай иірілед,

Шаң ерініп үйірілед.
Ешбір леп жоқ, тып-тымық.

Көкте жалғыз бұлт жоқ,
Көктің түсі қызғылт көк.
Дүниені тылсым билеген.
Ыңыранғандай әлдекім,
Жылай ма екен әлде жын?
Перілер ме күйлеген?

Созылып ұйықтап бел жатыр,
Төсін керіп көл жатыр
Тыныш, тәтті түс көріп.
Суға – айнаға қаранып,
Салқынша леппен таранып,
Қамыс та тұр тербеліп.

Толқынға толды төрт жағым,
Әлде жүзген бұл сағым
Көл ме? Көшкен шаһар ма?
Мұз көк темір киініп,
Найзасын көкте үйіріп,
Әскер жауға шабар ма?

Ақ бұлттар тұр жусап,
Күңіренеді жер сусап,
Алыстан ақырын Күн күлед.
Қызыл жүзді гүлдерді,
Бұраңдаған белдерді
Сүйемін деп күйдіред.

Айнала – өлім, ешбір үн...
Жапан түзде жалғызбын.

Перісі неге келмейді?..
Денесі аппақ, жалаңаш,
Көкпеңбек көз, сары шаш
Сақ-сақ неге күлмейді?

Сыбдыр-сыбдыр жүргендей,
Сылқ-сылқ қана күлгендей,
Көрінбей неге билейді?!
Жібектей жетпіс оралып,
Жыландай жүзге бұралып,
Бетімнен неге сүймейді?!

Жол жыландай иірілед,
Шаң ерініп үйірілед,
Ешбір леп жоқ, тып-тымық.
Аңсап, есім жия алмай,
Көзімнің жасын тыя алмай,
Өлсем екен тұншығып!

ЖАЗҒЫ ТАҢ

Жып-жылы түн маужырап,
Көтерілген жерден бу.
Саф күмістей жалтырап
Тыныш жатқан тұнық су.

Көкке тиген биік тау
Құшақтасқан тұманмен,
Қосылысып есен-сау,
Бал алысқан құмармен.

Ақырын ескен жылы жел
Маужыратып, тербетіп,

Таң атсын деп жайнап гүл –
Өсіп балам ер жетіп.

Шырылдап торғай аспанда,
Бытпылдығы ән қосып,
Шала-жансар жатқанда
Табиғатқа жан қосып, –

Таң алдында жалбарып,
Тәңіріге құлдық қылғаны,
Ісіне оның таңданып,
Көңілі Хаққа сынғаны.

Міне, алтын таң атты
Күншығыстын ағарып.
Көтеріп зұлмат қанатты,
Жер де кетті жаңарып.

Таң, Күн деген – жер жаны,
Бұл екеуінсіз жоқ сәні.
Оқу – білім – ер жаны,
Жараспас ерге құр жаны.

ЖАЗҒЫ ТҮНДЕ

Судай сұлу қаракөз
Сүйгеніне берген сөз:
Белгілі жерден табылмақ
Қараңғы жаздың түнінде.

Жатқызып тегіс үй ішін,
Қысып сүйді сіңдісін.

Сырлас тете бауырдан
Айрылу жеңіл ме?

Алдыңда алтын бағың бар,
Жолдасың – шын сүйген жар.
Баққа аяқты батыл бас,
Күрсінбе, сұлу, егілме!

Буыныңнан хал кетіп тұр,
Тыста жарың күтіп тұр,
Ақ көйлегің көлбеңдеп,
Шық тезірек, бөгелме.

Шыққанда қорқып-сасқаның,
Дірілдеп түсің қашқанын
Асығып күткен жарыңа
Білдірме, сұлу, күлімде!

Мініп жігіт жүйрігін,
Тұмарлап кекіл-құйрығын,
Іңірден келіп күтіп тұр,
Серттен таяр ерің бе!

Жігітте арман қалды ма,
Алды жарын алдына.
«Шуу» деп шауып жөнелді,
Бір қолы сұлу белінде.

Ақ көйлектің етегі
Көтеріліп кетеді.
Орынсыз жерде ойнайтын
Тым жеңіл ғой желің де...

Жігіт жарын құшады,
Қолдан тізгін босады.
Сенді саған екеуі,
Енді, жүйрік, сүрінбе!

Жетсін жастар ауылға,
Ұрынбасын жауынға.
Алдарында бір-ақ бел,
Таң! Тұра тұр, білінбе!

ЖАЗҒЫТҰРЫ

Су ақты, жетті апрель, қырдан ойға,
Секіріп арық-тұрақ кетті тойға.
Жас бала: «Жазғытұры туды», – десіп,
Жабағы, көтерем тай, ақсақ қой да,
Қуанып жан-жануар, алшаң басып,
Қалмады қайғы-уайым ешбір ойда,
Нұрлы күн алтын нұрын шаша бастап,
Шықсын деп қысқы ызғар өткен бойға.

Су ақса, тау жаңғырар сылдыр қағып,
Дәл сұлу бұраңдаған шолпы тағып.
Түрлі үнмен жаңа келген жылдың құсы
Тұрғандай қобыз ойнап, әнге салып.
Ұлы бай жылқы қамап, қыл күзеуге
Белсенген жылқышыға ноқталатып.
Балалар етек түріп, зыр жүгіріп,
Батпаққа бірін бірі домалатып,
Қырдағы жылқышар ұйқы көрмес,
Қолынан қулық бие құлындатып.

Май кірді, жер құлпырды, гүлдер жайнап,
Жібектей көкорайлар жатқан жайрап,
Сұлудай бұраңдаған бұтақтарда
Ән салып әр түрлі құс тұрған сайрап,
Суықтан тоңып өлген шыбын-шіркей
Тіріліп, қанат қағып, быж-быж қайнап,
Аспанда күн күркіреп, от жарқылдап,
Жылы жел қара бұлтты тербеп айдап.
Уызға жаңа тойған жас құлынды
Шыңғыртып жылқышылар ұстап, байлап,

Азырақ күйлі шыққан қысыр тайын
Балалар шапқыласқан мініп жайдақ.
Қыс қысқан арық-тұрақ, жаман-жәутік
Кетті ғой әлдеқашан тырақайлап.
Жаратқан жанға рахат жазғытұрды
Шүкір қыл бір Аллаға, «я, Құдайлап».

ЖАЗҒЫТҰРЫМ

«Болды, міне, дәл алты ай,
Жаттың ұйықтап, еркетай.
Ұйқың қанды, тұр, қозым,
Аш көзіңді, жұлдызым!» –
Деп маңдайдан ақырын
Жұмсақ, жылы сәулемен
Сипап жерді, Күн күлер.

Аяқтарың көсіліп,
Еркеленіп, есінеп,
Жер – нәресте жас бала
Жаңа оянып жатқанда,

Жұмсақ, ыстық бетінен
Тәтті ғана сүйсем деп,
Күбірлеп жылы жел жүрер.

Дамыл алмай жылар қар,
Ақ шымылдық ашылар.
Сылқ-сылқ күліп сылдырлап,
Бірдеңе деп былдырлап,

Көрінгеннен сүйінші
Сұрайтын жас баладай
Асығып сулар жүгірер.
Керіліп ерке жер тұрар,

Мөлдір сумен жуынар.
Үлде менен бұлдеге,
Түрлі түсті гүлдерге,
Ши жібекке оранып,
Қарағанда көз тоймас,
Бүлдіршіндей киінер.

Көріп сұлу баласын,
Көз ішінде қарасын,
Қуанып, тасып жүрегі,
Қысып, ыстық сүйеді.
Ұзын күнде ару жоқ,
Періштем деп айналып,
Алтын ана Күн жүрер.

Мұны көріп бұлттар,
Күңіреніп етер зар:
«Біздерде алтын ана жоқ,
Қысып сүйер бала жоқ,

Тұрақ та жоқ белгілі!» –
Деп тұнжырап күрсініп,
Әлсін-әлсін жас төгер.

ЖАЗДЫ КҮНІ ҚАЛАДА

Қала, рас, өнер-білім қайнаған жер,
Тұтқын ғып надандықты байлаған жер,
Егілген ескіде өнер ағашының
Жемісі, қызыл гүлі жайнаған жер.

Білемін, білсем-дағы көне алмаймын,
Қалаға шын көңілім бере алмаймын.
Қаншама өзімді-өзім зорласам да,
Тән рақат, жаным шат боп жүре алмаймын.

Себебі, жыбырлаған жанын көрсем,
Бір еркін дем алдырмас шаңын көрсем,
Әсіресе; өз еркімен жүргізбейтін
Құрылған қолайсыз тар заңын көрсем, –

Түседі сол мезгілде ойға дала,
Жүгірген жалаң аяқ шақта бала,
Шалқар көл, қалың орман, ну тоғайлар,
Жайнаған түрлі гүлмен кең-кең сала.

У-шу боп қыбырлаған төрт түлік мал,
Есетін солтүстіктен салқын самал.
Апырм-ай, қандай жауыз тағдыр деген
Бұйырған: «Тұтқын болып жат та қамал!»

Кең дала мұндағыдай емес тығыз,
Сапырып күнде ішетін сары қымыз.
Назбенен жылы жүзді, жұмсақ сөзді,
Ақ үйде әзілдескен әдемі қыз...

Білмеймін, дала естен шығар ма екен,
Даласыз көңіл шіркін тынар ма екен?!
Ежелден еркін заңға әдет қылған,
Тар заңды қала жанға ұнар ма екен?

ЖАМБЫЛҒА

Жан аға! Шықтым өлімнен,
Халімді менің көрсейші.
Жаның нұрға көмілген,
Нұрыңнан ұшқын берсейші!..

ЖАН ЖАРЫМДЫ БІР СҮЙЕЙІН ТҮСІМДЕ

Тұтқын болып, тысқа шығып жүре алмай,
Зарықтым ғой, жан жарымды көре алмай,
Осы күнде алтын сәулем нағып жүр,
Қандай күйде, қайда екенін біле алмай.

Ойлай ма екен тұтқын жарын түн, күндіз?
Жүрек – жара, жасты ма екен қара көз?
Шашын жайып, түн ұйқысын төрт бөліп,
Тілей ме екен: «Жолықтыр, – деп, – Тәңірі, – тез!»

Зарлағаным кетті ме әлде далаға,
«Жар» дегенім әлде жапқан жала ма?

Ойыны – ойын, баяғыдай күлкісі,
Мені есіне еріккенде ала ма?!

Қиын боп тұр көзім жасын тыюым,
Қажытты ғой күндіз-түні күйім.
Оның қалай ойлауында ісім жоқ,
Бұрынғыдан мың есе артты сүйім.

Айрылам деп алып па едім есіме,
Амал қанша әзелдегі кесімге?!
Тәңірі ием, ұйқы берші тезірек,
Жан жарымды бір сүйейін түсімде!

ЖАН СӨЗІ

Өмір – теңіз, жоқ оның түбі, шеті,
Сылқ-сылқ күлген сиқырлы толқын беті.
Осы өмірге кіргелі көп күн болды,
Енді бір ай – толады жиырма жеті.

Мен жоқ едім, бар қылып анам тапты,
Содан бері Күн талай шықты, батты.
Ес білгелі алыстым өмірменен,
Өмір – теңіз толқыны тым көп қақты.

Мен туғалы ағарып көп таң атты,
Қараңғылық жер бетін талай жапты.
Ес білгелі алыстым жүрекпенен,
Ырық бермеді, қаңғырды, ол не тапты?

Ессіз жүрек тулады, бермеді ырық,
Ақыл сорлы ере алмай, қалды тұрып.

Ессіз жүрек, бөгелші бір азырақ,
Отыз тұр ғой үңіліп, арты – қырық.

Әміріңді екі қылмай орындадым,
Есімде отқа, суға ұрынғаным.
Өтті жылдар, жапанда жалғыз қаппын,
Өмірімді осынша улап, не қылғаның?!

«Жел бол!» – дедің, жел болып еспедім бе?
Уақыт талғап, ерте я кеш дедім бе?
Желдей жынды есалаң екпінді боп,
Заулап тұрған отқа өзім түспедім бе?!

«От бол!» – дедің, от болып жанбадым ба?
Күйдірмей, сірә, нәрсе талғадым ба?
Күлді де алдым құшаққа, гүлді де алдым,
Мынау «күл», мынау «гүл» деп таңдадым ба?!

«Су бол!» – дедің, сылдырап ақпадым ба?
Жыландай жүз бұралып жатпадым ба?
Ерікті-еріксіз суымнан татар жанды
Сиқырлап сылдырменен таппадым ба?

«Күн бол!» – дедің, мен Күндей күлмедім бе?
Күннен де астым, мен күндіз-түн дедім бе?
Күн – тәкаппар. Мен көппен құшақтастым,
Бұл ісімді Күндікке мін дедім бе?

«Ай бол!» – дедің, Ай болып жүзбедім бе?
«Әпсүн» оқып, жер жүзін кезбедім бе?
Анайдан сиқырлы сәуле төгіп,
Талайлардың өзегін үзбедім бе?

Сен: «Сүй!» – дедің, талайды сүймедім бе?
Көбелек боп көп отқа күймедім бе?
Тірілгенім болмаса өлгеннен соң,
Мен талай күлден кебін кимедім бе?

«Жыла!» – дедің, талай жас төкпедім бе?
Дария болды көз жасым, көп дедім бе?
Жасым бітсе, қып-қызыл қан жыладым,
«Жыламаймын, көзде жас жоқ», – дедім бе?!

«Ата-анаңнан без!» – дедің, безбедім бе?
Қаңғырып, талай жалғыз кезбедім бе?
Басыма талай қара күндер туды,
Ата-ана, туысқан іздедім бе?

«Елің тастап кет!» – дедің, кетпедім бе?
Жер шетіне барсам да шет дедім бе?
Жыландай бауырына кіріп алып,
Қалайда жатты жақын етпедім бе?

«Дәулеттен қаш!» – дедің сен, қашпадым ба?
Қойнымды жоқшылыққа ашпадым ба?
«Нәжісті – доңыз, сүйекті – ит жияд» деп,
Барымды желге ұшырып, шашпадым ба?

«Жоқты іздеп тап!» – дедің сен, таппадым ба?
Сен: «Айға шап!» – дегенде, шаппадым ба?
Не керек! Бар бұйрығыңды орындадым,
Сұм жүрек, сол қызметімді ақтадың ба?

Ақтамадың, алдадың, енді білем,
Енді бір ай – жиырма жеті жасқа келем.
Отыз, қырық... Қартаям, сенем, өлем...
Еліме есебімді не деп берем?!

Енді бір ай – жиырма жеті жас толады,
Отыз, қырық... Сарғаяды, жүз солады.
Жыл соңынан жүгіріп жыл озады,
Кеудеге күн-күн сайын шер толады.

Ессіз жүрек аспанға қол сермеді,
Ессіз жүрек ақылға жол бермеді.
Жастық у ғой, айнымай, у ішіппін,
Бұл күндерде кеудені ой кернеді.

Ақылға кеш айналдым, қараң күнім,
Бір күні құшағына алар өлім.
Қара жерді құшақтап мен жатармын,
Сол кезде не деп мені сынар елім?

«Жел еді, желді жыр ғып өтті!» – дер ме?
«Есалаң, сүйіп еді шоқты!» – дер ме?
«Ойы жоқ, ессіз отты Тәңірі көрген,
Тұншығып жат, есерім!» – деп күлер ме?!

Болмаса: «Қызыл гүл ед, солды!» – дер ме?
«Сермеп ед алтын Айға қолды!» – дер ме?
«Қажымай, айға шапқан арыстан ед.
Сабаз-ай, сол жолда мерт болды!» – дер ме?

«Күн еді – өмір бойы күлді!» – дер ме?
«Күн еді – сүймеуші еді түнді!» – дер ме?
«Күн еді, Күндей айқын күле білді,
Сол күлумен ақырда өлді!» – дер ме?!

«Сұлулықтың асығы – жыршы!» – дер ме?
«Жүректің сырын шешер сыршы!» – дер ме?
Не қуаныш, не қайғы басқан күнде
Басыма келіп: «Ақын, тұршы!» – дер ме?

Болмаса басыма да бармас па екен?
Атымды аузына да алмас па екен?
Қарайып жапан түзде жалғыз тұрған
Молама көз қырын да салмас па екен?

Дариға, сол күндерде күнім қараң,
Қазақ елі, бір ауыз сөзім саған:
Болғайсың, сыншы болсаң, әділ сыншы,
Кінәні жүрекке қой, қойма маған!

Мені атама, бұл жүрек – жынды дерсің,
Ұмтылған аламын деп Күнді дерсің.
«Сүйіп, күліп, күйіп – көз жасын төгіп,
Жынды жүрек өлді де тынды!» – дерсің.

ЖАРАЛЫ ЖАН

Сар дала бейне өлік сұлап жатқан,
Кебіндей ақ селеулер бетін жапқан.
Тау да жоқ, орман да жоқ, өзен де жоқ
Сәуле емес, қан шашып тұр күні батқан.

Жалқау жел өзін өзі зорға сүйреп,
Жан-жақты жүргендей-ақ жындар билеп.
Ың-жың дауыс келеді құлағыма,
Перілер ән салысып, тұр ма күйлеп?..

Жаралы бір жан жатыр құба жонда,
Бір қисық жалғыз аяқ сүрлеу жолда.
Пернесі, нұры кеткен көзіменен
Қарайды бейшара жан оңға, солға.

Қысылған сорлы адамның шыбын жаны,
Шапшып тұр жүрегінен ыстық қаны.
Ішті өртеп, жүректі елжіретед
Күңіреніп сол сорлының сарнағаны:

«Ойпырым-ай, Алла-ай, Жасаған,
Қысылды ғой шыбын жан!
Қуат кеміп барады,
Көл болды мынау аққан қан.

Тәңірі, өзіңе жылайын,
Хал жоқ, қалай тұрайын!
Жүректі жара жеп барад,
Жасаған-ау, қалай шыдайын?!

Соқпа, сорлы жүрегім,
Шірі енді, ақ білегім!
Мынау қарға, құзғынның
Бердің-ау, Тәңірім, тілегін!

Сауықшыл есіл елім-ай!
Сарыарқа сайран жерім-ай!
Күмістей таза суы бар
Айдын шалқар көлім-ай!

Сол жерде ойнап жүре алмай,
Сауық-сайран құра алмай,
Қарғаға-құзғын жем болып,
Қалғаным ба, бір Алла-ай?!

Қиналдың-ау, шыбын жан,
Тоқталсаңшы, ыстық қан!
Зарлайсың ғой жетім боп,
Бесікте қалған балапан!

Қара шаш қайран жарым-ай,
Қарашығым, жаным-ай!
Құлағыма келеді
Алыстан ащы зарың-ай!

Қиналдың-ау, шыбын жан,
Тоқталсайшы, ыстық қан!
Тұлпарға мініп бір шапсам,
Болмас еді басқа арман!

Хал жоқ, қалай тұрайын?
Тәңірі, өзіңе жылайын.
Жүректі жара жеп барад,
Жасаған-ау, қалай шыдайын!

Түсті ғой қысым жаныма,
Тұншықтым ғой қаныма!
Ием болсаң, Жаратқан,
Салсаңшы құлақ зарыма!

Күштісің ғой, Құдірет,
Періштеңе әмір ет!
Қанатпен бір сипасын,
Жазылсын ішкі-тысқы дерт.

Болмаса, өмірді маған көп көрсең,
Лағнет деп мені жек көрсең,
Өлейін, тез өлейін,
Келсін ібіліс, у берсін!

Түсірме қысым жаныма,
Тұншықтым ғой қаныма!
Ием болсаң, Жаратқан,
Салсаңшы құлақ зарыма...

Берді Тәңірім тілегім,
Қуан енді, жүрегім!
Не періште, не ібіліс
Келеді ұшып – керегім!..

Сауытты оң жақ қолыңа ал!
Сауытта жұмақ суы бар
(Әйтеуір азап тоқталад),
Не тамұқтың уы бар!»

Жаралы құба жонда кім зарлаған,
Қансырап, қанын жұтып кім сарнаған –
Қайғылы сар даланы күңіrentкен
Зарына адам шыдап тұра алмаған?

Бұл – қазақ, Тәңіріге зар еткен қазақ!
Қиналып, қанды азап шеккен қазақ.
Әйтеуір қанды азаптан құтқарар деп,
Оқыған азаматын күткен қазақ.

Азамат! Анау қазақ қаным десең,
Жұмақтың суын апар, жаным десең.
Болмаса, ібіліс бол да у алып бар,
Тоқтатам тұншықтырып зарын десең!..

ЖАРЫМ

Кердең-кердең жүресің сен, не таптың?
Мен айтайын – айнымайтын жар таптым.
Күндіз-түні жар қойнында жатамын,
Естімеймін уын-шуын жан-жақтың.

Қанша құшсам-дағы сусын қанбаған,
Жан жарым бар, неге керек мал маған!
Жұрттың бәрі-ақ: «Оңбаған жан!» – дей берсін,
Жан жарым бар, неге керек ар маған?!

Жарым күншіл, көз салдырмайд жан-жаққа,
Жібермейді жұмысқа да мансапқа.
Сондай ерке, оны құшып керіліп,
Күндіз-түні күңірене бер тек жат та.

Әкем маған: «Сауда қылып, мал тап!» – дейд,
Жарым маған: «Мал деген не, тек жат!» – дейд.
Елім маған: «Елге еңбек қыл!» – дегенде,
Жарым маған: «Жатқан адам бекзат!» – дейд.

Жар айтқан соң, жаннан жақын көрген жар,
Жардың тілін алмауға не дәтім бар?!
Тілін алдым – үйден, елден айрылдым,
Бірі де жоқ – мал да, ел де, намыс, ар.

Жар жат дейді, жатамын да жатамын,
Мас адамдай бос ойға ылғи батамын.
Ашылғанда ұйқыдан көз, бар ісім –
Қылжалаңдап, жоқты-барды шатамын.

Әрине, енді мені мақтар пенде жоқ,
«Жап-жақсы еді, жар аздырды-ау!» – дейді көп.
Жұрт сөзі не? Жан жарымның қойнында
Жата берем: «Жаным, жаным, жарым!» – деп.

Бұл жарым кім? Тапшы кәне, – «Денсаулық?»
Сен дейсің ғой: «Алма бетті, ақ жаулық...»
Жоқ, жолдасым, адасасың, айтайын:
Жарым менің – атышулы жалқаулық!

ЖАРЫМА

От жұтқан туысқанның халін көріп,
Күнәсіз судай аққан қанын көріп,
Айрылған ар-намыстан қарындастың
Көз жасы, қалын қайғы, зарын көріп;

Елжіреп жүрек-бауырым, ішім еріп,
Бейнетке белді буып, қолды беріп,
Ант етіп айнымасқа ес білгеннен,
Байлаулы бауырыма тілеп ерік,-

Жан – жарым, ұзақ, қиын түстім жолға,
Алдымда түпсіз дария, сор да, ор да.
Бетпақ шөл: сусыз, отсыз, қайнаған құм,
Ысқырған жылан, шаян оң мен солда.

Өткелсіз, қарлы, отты таулар асқар,
Мейірімсіз табан тілер қия тастар...
Кім білед, қуат құрып, арып – талып,
Төгетін күндер болар ыстық жастар.

Сол күнде, алтын сәулем, қолыңды бер,
Жасытпа, жолым бастап, алдымда жүр.
Қара күн қорқынышты қаптағанда,
Жарқырап жұлдызым боп төккейсің нұр.

Айрылса иманынан көңіл құбыл,
Кейін қайт, жапа шекпей, жазым деп жол.
Жан салып, тура, қайтпас жүрек беріп,
Жаңадан жаратып сен – Аллам да бол!

Жол алыс, жақын үшін жаннан кештім,
Бауырдың халін көріп, бейнет құштым,

Құшақта, сүй, күл, жыла, қайраттандыр,
Жан-жарым ұзақ, ауыр жолға түстім.

ЖАС КЕЛІН

Жаңа түскен жас келін,
Кемпірлерге ас келін.
Орамал – шаршы бермесе,
Абұйырсыз тас келін.

Алғанға қабақ шытпаса,
Сонда болар бас келін.
Жаңа түскен келіншек
Болмайды тіпті еріншек.

Құдайдың берген тоқтығы –
Ас болады ірімшік.
Жас келіншек – тоқ қонақ,
Болмайды тіпті сұғанақ.

Арып-талып жүрсе де,
Ойлайтыны жақсы атақ.
Бұрқыраған дауылда,
Сабап құйған жауында,
Ләм деп бір сөз шығармай,
Жас келін жүрер сауында.
Бірін бірі іздескен,
Қараңғыда көздескен,
«Басым жерге кіргенше,
Жаным – сен!» деп сөздескен.

Жас келіннің күйеуі –
Мұңын ашар сүйеуі.

ЖАС МАҒЖАНҒА

Мағжан депті біздің Бәкең баласын,
Қарашығым, бүлдірген бөбек, адасым!
Сұрайсың ғой: «Қайдан келдің, аға? – деп, –
Енді қайда жол тартып сен барасың?»

Бұл сөзіңе мен айтамын, қарағым:
Ойдан шықтым, ойға тағы барамын.
Көптен өзін ұстамап ем қолыма,
Тотыққандай болды мынау қаламым.

Оқасы жоқ, тотықса, өнді ашылар,
Қаламымнан тағы сөзім шашылар.
Сен, бөбегім, ержетерсің. осерсің,
Толқындар да толқып-толқып басылар.

Мен туғанда ақын ағам келді де,
Келіп, маған ақ батасын берді де.
Өс, бөбегім, жас балауса құрақтай,
Өмір – керуен, бір сәт тоқтап көрді ме?!

ЖАС СҰЛУҒА

Мен ақынмын – ағынмын,
Сылдыраймын, сүйемін.
Мен ақынмын – жалынмын,
Шапшып көкке тиемін.

Қарақат көзің мөлдіреп,
Көп қарама, жас сұлу.

Сылдырап сипап, сүйген боп,
Алып кетер ағын су.

Алма ернің елбіреп,
«Сүйші, сүй» деп жалынба!
Отты ойыншы, дос біліп,
Жақындама жалынға!

Мен ақынмын – жел жүйрік,
Гүлдеймін, ұшамын.
Мен – ойыншы көбелек,
Көрінген гүлді құшамын.

Бүлдірген бетің сұрланып,
Желге сенбе, жас бала!
Сыбырлар, кетер ұрланып,
Шын жары оның – сар дала.

Көбелекке «кел!» деме
(Елжіреу сонша не керек?).
Кетер ұшып өңгеге,
Балыңнан татса көбелек.

Мен ақынмын, жырлаймын,
Жүрекке жүйрік жел кірсе.
Мен ақынмын, жылаймын,
Жүрекке ауыр шер кірсе.

Жаншыларсың, жыларсың,
Құшақтама белімнен.
Жас денеңді улармын,
Сүйгізбеші тіліңнен.

Жас періштем, сұлу қыз,
Сүймеші, сүйме, сұраймын!
Мен ақынмын тұрлаусыз,
Жырлаймын да жылаймын!

ЖАТЫР

Басқа жұрт аспан-көкке асып жатыр,
Кілтін өнер-білім алып жатыр.
Бірі – ай, бірі – жұлдыз, бірі күн боп,
Жалтырап көктен нұрын шашып жатыр.

Таласып өнер-білім алып жатыр,
Күнбе-күн алға қарай барып жатыр.
От жегіп, көкте ұшып, суда жүзіп,
Тәңірінің рақметіне қанып жатыр.

Ойламай біздің қазақ текке жатыр,
Бір іске жанаса алмай, шетте жатыр.
Азырақ көз жүгіртіп қарап тұрсаң,
Қазекен таң қаларлық кепте жатыр.

Байларың мыңды айдаған шалқып жатыр,
Бар малын болыстыққа сарқып жатыр.
Барымта, ұрыс-керіс, кісі өлтіріс –
Ішінде сорлы қазақ қалқып жатыр.

Кең жері күннен күнге құрып жатыр,
Сұр жылан бар қан-сөлін сорып жатыр.
Астана, жұрт билеген адамдарды
Тәңірі күннен күнге ұрып жатыр.

Біреулер оқып төре болып жатыр,
Шен алып, бақыт құсы қонып жатыр.
Ұмытып өзін өзі бұл сабазың,
Жұртына қарсы таяқ, соғып жатыр.

Шәкірттер медреседе шіріп жатыр,
Қайдағы ескі нұсқа көріп жатыр.
Оқыған, дін іздеген байғұс шәкірт
Жемтікші құзғын болып кіріп жатыр.

Әйелдер мал орнына жүріп жатыр,
Жас қызын малға, шалға беріп жатыр.
«Бес байтал – әйел құны» деген бір сөз
Қармаққа талай жасты іліп жатыр.

Дау-жанжал ел арасы толып жатыр,
Өзара талас-тартыс болып жатыр.
Кешегі шешек жарған қазақ гүлі
Сарғайып, бір су тимей солып жатыр.

Мінекей, қазақ солай бітіп жатыр,
Күннен күн артқа қарай кетіп жатыр.
Сезінбей өз өлгенін, өзінікін,
Аты өшкір оқығандар нетіп жатыр?!

ЖАУАРДЫҢ АЗАМАТТАРЫНА

Сағада сіз, байтаққа аға Зәкең бар,
Қарағашта хатқа жүйрік Бәкең бар.
Ғабдолла бар атқа мініп алысқан,
Елге сыйлы, байыпты сөз Шәкең бар.

Қалидан да естідім сөз орынды,
Жекемұрат жүйрік жігіт көрінді.
Аз сөзінен алғырлығы байқалады,
Ақылына тілі серік, порымды.

Әлімжан да алғыр құсқа меңзеген,
Сөзді жиып, тізгін тартып, тежеген.
Мұхаметжан, Сыздық – екі азамат
Ешбір жаннан беті қайтып көрмеген.

Әркім жүр ғой әрбір түрлі халменен,
Біреулер жүр күнделікті сәнменен.
Араңызда бізден екі бала жүр:
Ризық тартса, теріп же де, дәмменен».

Екеуі де ес иесі, есінде,
Тартса ризық, еркін теріп жесін де.
Ойнар, ойлар, құрбысымен теңдесер,
Үйде отырып, түзде жүрмін десін бе?!

Олай болса, артық сөз ғой деменіз,
Өмір – теңіз, су үстінде кемеміз.
Басар аяқ нық болғанда, ақыл жөн,
Аяқ асты тайғақ болсын деменіз.

Солай, Зәке, бір себептен келіп ем,
Өмір – бір жол, адам – көшкен керуен.
Ес білгелі шетте жүрген жәйім бар.
Сергелдеңде – серуен де сергелдең!

ЖАУҒА ТҮСКЕН ЖАНҒА

(М.Д-ға хат)

Дамыл көрмей ерте-кеш,
Жұрттың қамын көп жедің.
Байладың белді, салып күш,
Тыныштық жүзін көрмедің.

Жағаластың жауменен,
«Бермеймін жұртым, жаным», – деп.
Алыспақ болдың тауменен,
«Жұрт үшін төгем қаным», – деп.

«Оян! – дедің жұртына, –
Бас көтеріп, тірлік қыл!»
Ақыл айттың ұлтыңа:
«Таста талас, бірлік қыл!»

Бір шешпедің беліңді,
Жұрт үшін уайым-қайғы жеп,
Сақтамақ болып еліңді:
«Қара күн алда, бекін», – деп.

Менменсіген күшті жау
Көздеп тұрды ісіңді.
Қоймады сені есен-сау,
Алды қолдан күшіңді.

Қараңғы үйге қамады,
Мейірімсіз өңшең тасбауыр.
Сорлыға Тәңірі пана-ды,
Болса да бейнет қанша ауыр.

Киялға ескі бата бер,
Қайра өзінді, дәрмен не?
Уайымсыз, ойсыз жата бер,
Жұрт үшін түстің. Арман не?

Көзін ашып, артында
Жұртың ойлар: «Бұл қалай?
Тайынба, қорықпа, тартынба!» –
Деуші болар бірталай.

Ұмытпаған өз ұлтын
Қайратты жас жігіттер.
Жұрт үшін салар мал-мүлкін,
Бірін-бірі үгіттер.

Ұстасын, жапсын, уайым жоқ:
«Қойма қуса қорқақты –
Батыр болар» деген көп,
Батыр ғып, одан не тапты?

Өрнек болар мұндай іс
Кейінгі жанған жастарға.
Қайраттанып, күйіп іш,
Азуын шайнар қастарға.

Қараңғы болса қанша түн,
Жұлдыз сонша жарқырар.
Бұлт басса да, алтын Күн
Бір шығар, жерді жарық қылар.

Келешек күнде қағазға
Алтынмен жазар атыңды.
Құшақтап сүйер, қағазды
Көрсө жазған хатыңды.

Уайым-қайғы жұтады
Сені ойлап сорлы жұрт.
Аңдыған жау ұтады,
Тәңірі, соның түбін құрт!

Саған көкте тілектес
Бұралған өңшең нәзік бел –
Періштелер жанында ес,
Қайғырма, рақат. Анық біл...

Мейірімі кең күшті Ием,
Сорлы жұртты оң баста.
Дұшпан – құлаш, біз – сүйем,
Рақмет ұшқынын таста!

Көбейсін елде қайратты ер,
Жұрт үшін болсын қара тер.
Сорлы жұртты бастасын,
Жасаған, соған көмек бер!

ЖАУЫНГЕРДІҢ ЖЫРЫ

Желе бер, жаным Қаракөк,
Желкілде желмен, айдарым!
Қолымда найза көк болат –
Ерлігіме айғағым.
Ұлт дегенде көпіріп,
Жарайсың, қаным, қайнадың,
Ұлтымнан мен садаға,
Бекіндім, басты байладым.

Көктегі кәрі Күн куә –
Ежелден жаудан таймадым.

Қорқыныш емес нажағай,
Нажағай – өзім, жайнадым.
Білгенін енді істесін,
Өлімменен ойнадым.
Желе бер, жаным Қаракөк,
Желкілде желмен, айдарым.
Қазам жетсе майданда,
Басымда найзам – сайғағым.
Қайратты, қайтпас жан досым –
Ерлігіме айғағым.
Желе бер, жаным Қаракөк,
Желкілде желмен, айдарым!

ЖӘЙ ӘНШЕЙІН ОЙЫН ҒОЙ

(Саясатымыз)

Айт! Құйт! Ха, ха, ха – ау!
Петербор, Мәскеу...
Иванов қалқам,
Мә, саған Арқам!..

Әй, керек-ау, әй, керек,
Арақ ішсең, асыңа
Май керек.
Төрелерге жем керек,
Оқығанға шен керек.

Март, апрель, май,
Жорта тұр! Уайдай!
Дүбір шатыр,
Гүбірнатыр – біздің бай.

Керенский Саша! Жаса!
Вся Россия наша!

Толстов, Колчак,
Давай сюда коньяк.
Ой, Иван аламан,
Мен бит, атаман!

Өрледі батыр, өрледі,
Ағаш найза сермеді...
Қарсы алдында қалтиған
Николайды көрмеді...

Саясат – ағаш ат,
Мінді есер – кемесер.
«Шу, – деді сабаз, – шу!» деді,
«Шу» дегенде гуледі,
Табаны тасқа тимеді,
Туған елін биледі.
«Қызыл ерен – мен», деді,
«Қазағым, қасым – сен!» – деді.

Шулады қазақ шұрқырап,
Барады «батыр» тырқырап,
Аузынан көбік бұрқырап...
Айтсаңшы иман, молдеке-ау,
Барады ғой қорқырап...

ЖӘМИЛА

Жәмила!
Мұнша неге жүдедің?
Бетінде тамшы қан жоқ қой.
Жаралы ма жүрегің?
Тегінде, терең зар көп қой!

Жәмила!
Себебі не? Жалғанда
Серпіліп, ойнап-күлмейсің.
Түнде жұрт ұйықтап қалғанда,
Тыншып бір ұйқы көрмейсің.

Жәмила! Кеудеңе от толды ма?
Үгілеп айға қарайсың.
Өмірің у болды ма?
Жұлдыздар неге санайсың?

Жәмила! Шапаныңды бүркеніп,
Тысқа ақырын шыққанда,
Күрсініп, ауыр күңіреніп,
Айтқаның зар ма, я ән бе?

Жәмила! Жаныңдағы жауызың
Айырды ма жарыңнан?
Сарғаймашы, бауырым,
Бітесің ғой зарыңнан.

Жәмила! Түскен мынау жүзіңе
Қасірет пе, яки шашың ба?
Қайғылы қара көзіңде
Мөлдіреген жасың ба?

Жәмила! Бетіңде анау таңба не?
Аһ... имансыз ол хайуан!
Жалын, жаным, Алла де!
Бұдан басқа не хайлаң?!

Жәмила! Қасіретті, сорлы қарындас,
Қайғыға қалай шыдайсың?
Жыла, бауырым, төгіп жас,
Мен де бірге жылаймын...
Жәмила!... Жәмила!... Жәмила!...

ЖЕЛ

«Тәңірі ие, атпады ғой таңың!» – деп,
Күңіреніп жатыр тұтқын уһілеп.
Естіледі терезеден темірлі,
Тұрса керек тыста жүйрік жел гулеп.

Байқаймын: жел ұзақ жолда жабыққан,
Қасірет басып, Сарыарқадан тарыққан.
Алып келсе керек ауыр аманат
Абақтыдағы азаматқа зарыққан.

Терезеден үйге кірмек болады,
Аманатты қолдан бермек болады.
Жол бермеген қатты қара темірді,
Ызаланып, зуылдап кеп ұрады.

Үй сілкініп, құлағандай болады,
«Жіберші!» – деп сұрағандай болады.
Қуат кеміп, қажыған соң, жүйрік жел
Өксіп-өксіп жылағандай болады.

Дене күйіп, желге құлақ саламын,
Жанып жүрек, көзіме жас аламын.
Жібермейді қара темір қайырымсыз
Еркін дала, Сарыарқамның сәлемін.

«Тәңірі ием, атпады ғой таңың!» – деп,
Күңіреніп жатыр тұтқын уһілеп.
Естіледі терезеден темірлі,
Тыста соғып жел үлдеп тұр гулеп.

ЖЕЛ

Жел – тым тентек бір бала,
Жан сүйгені – сар дала,
Дамыл алмай жүгіред.
Ерні өтірік қыбырлап,
Сыр айтқан боп сыбырлап,
Кейде аң боп өкіред.

Желге еш нәрсе тең емес,
Тау да жолын бөгемес,
Сақ-сақ күліп секіред.
Жүйрік желім тым сотқар,
Біреу бетін жапса егер,
Әдейі бетке түкіред.

Мазасы жоқ жел ерке,
Оянып ап тым ерте,
Жорғалай басып кетеді.
Тыныш жатқан түс көріп
Көлдің бетін кестелеп,
Оны әуре етеді.

Кәрі орманды оятып,
Бірдеңе деп жұбатып,
Жымиып күліп өтеді.
Жұрттан ойын жасырып,
Алқынып өзі асығып,
Қарақат көзге жетеді.

Дем ала алмай асығып,
Күрсініп, ауыр бас ұрып:
«Саған, сұлу сәулеге
Келдім ұшып, ғашықпын.
Бір сүйеге асықпын,
Мойның бұр мендей әуреге!» –

Деді де, сүйіп көзінен,
Шашы, алма жүзінен,
Қол жіберді кеудеге.
Бақыттысың, еркежан!
Уа, дариға, Жасаған,
Жел емеспін мен неге?!

ЖЕР ЖҮЗІН ТОПАН БАССА ЕКЕН

Жер жүзін топан басса екен?
Асқар таудан асса екен!
Таудай толқын опырып,
Улы көбік шашса екен!

Басса екен топан жер жүзін
Жапса екен кебік күн кейін
Жанды, жансыз жоқ болып,
Қалсам жалғыз бір ерім!

Жан иесі тұншықса!
Үн иесі үн шықса!
Қараңғы жердің көгіне
Күн болып сонда мен шықсам!

Қандай ойын салар ем!
Жалынмен бәрін жалар ем!
Шегі-шексіз дүниеде
Жалғыз өзім қалар ем!

Заулаған от – жалғыз жан,
Жер мінезді жоқ адам.
Заулап тұрған отымнан
Жаратар ем жаңа адам.

ЖЕР ЖҮЗІНЕ...

Жер жүзіне ер атағым жайылған,
Жан емеспін оттан, судан тайынған.
Қайраты мол қандыбалақ қыранмын,
Күн болған жоқ жаудан жүрек шайылған.

Еркін ырғып шыққам асқар Алтайға,
Қырда тұрып садақ тартқам Қытайға.
Талай тайғақ, тар кешуде таймаған
Батыр жүрек, қайрат енді алдай ма?!

Талмай, қайтпай, қамал бұзған кемеңгер,
Арыстанға қарсы ұмтылған мендей ер.
Бір барқылдақ жалпылдаған төбеттен
Қорқар болсам, жұтсын мені қара жер!

ЖЕРДІҢ ЖҰМЫРЛЫҒЫ

Оқудан қайтты жас Сапар,
Төрде отырған ақсақал
Орын берді қасынан.
– Не білдің, балам? Не хабар?
Жұлып алды жас Сапар
Тақияны басынан:

– Тыңдаңыз, міне, қария!
Жер деген – мынау тақия,
Тап осындай жұп-жұмыр,
Екі басы сопақ па?
Қараңыз енді күн жаққа:
Лампы мынау – Күнің тұр.

Домалай ма?
Домалайд!
Құлай ма?
Құламайд!
Бұл осымен болды ма?!
– Тоқтат мынау шіркінді,
Басы жұмыр пенде енді
Жерді де жұмыр қылды ма?
– Жоқ, ата, бұл – жағырафия,
Міне, сізге тақия!
Сенбеуіңіз жарамайд.
Домалай ма?
Домалайд!
Құламай ма?
Құламайд,
Тап осындай домалайд!
– Мынаны қалай жүптейміз:
Біз неге құлап кетпейміз?

Домаланса, мұнысы не?
Сөздің қарашы қатасын!...
Құласаң, құлап жатасың!
Жердің онда жұмысы не?!

ЖИІЛЕНДІ ҚАРА ОРМАН

Жиіленді қара орман
Қарағай, қайың аралас.
Мәңгі мылқау кәрі орман
Көктегі күнмен шамалас.

Аппақ кебін бүркеніп,
Мылқау орман түс көред.
Жел аза боп, өртеніп,
«Әпсүн» оқып үшкіред.

Мәңгі мылқау кәрі орман,
Былқ етпейді, түс көред.
Жел мінезді ессіз жан –
Маған түрлі ой келед.

Ұйықтасам мен орман боп
Тәтті-тәтті түс көріп,
Бетімнен тұрса жел жүріп,
«Әпсүн» оқып үшкіріп.

ЖОҒАЛҒАН АЛТЫН

Апалап, уанбастан, жылаған күн,
Жүрем деп қазқаз тұрып, құлаған күн.
Еркелеп, құр былдырлап, өтірік жылап,
Алдына апам байғұстың сұлаған күн.

«Апа», «мама» деген сөзге тіл келген күн,
Ауызға тозаң-топырақ, күл келген күн.
Сенделіп мас кісідей ырғаң-қиқан,
Аттап аяқ басуға әл келген күн.

Біреу ұрысса, қамығып, жас келген күн,
Ойға жалғыз емшек пен ас келген күн.
«Болар енді, тойдым», – деп ас қайтармай,
Бере берсе, ретпен дес берген күн.

Аяқ басып қотанды, жүгірген күн,
Шешеннің емшегінен түңілген күн.
Тыпыр-тыпыр ары – бері жарысқан боп,
«Кімді озды» деп, атаға жүгінген күн.

Тай мініп, желі айнала жарысқан күн,
Тең құрбы, балалармен алысқан күн.
Қыс етсе: «Әке, апа, тиеді!» – деп,
Жұдырықты кезек-кезек салысқан күн.

Батпаққа, қоға тартып, аунаған күн,
Көңілді ылғи ойынмен аулаған күн.
Ренжу, қабақ шыту, мұнаю жоқ
Жаңбыры қайғы-зардың жаумаған күн.
Қымбат күн, қолға түспес сен алтын күн
Беретін іздеп тауып жоқты бар қып.

Жарқ еттің, көз ашқанша ғайып болдың,
Ашылмас қара тұман қаптады түн.

ЖОЛДАСҚА

Әй, әй, жолдас, жас жігіт
Қиқу салған, лепірген,
Кетті ме әлде жын соғып,
Аузың мұнша көпірген!

Дүниенің діңгегі
Қарын дейсің жалғыз-ақ.
Күнді көрмей көктегі,
Болма, жаным, жапалақ.

«Идеал да жоқ, Тәңірде...»
Енді не бар? Доңыз ба?
Адамсың ғой сен енді,
Ұқсама шын доңызға!

Мейлің, мейлің, доңыз бол,
Жүр қорсылдап қорада.
Сасық соқыр қоңыз бол,
Жаныма бірақ жолама.

Мен киелі Алашпын,
Іргемді, сасық, ластама.
Ойнама, жолдас, менімен,
Бар бұзаққа, басқаға.

Кіршіксіз ақ ордамын,
Сала алмассың бір тап та.

Бұзылмаған қордамын,
Бөле алмассың тап-тапқа.

Тапсыз, бүтін бір елмін,
Тәңірге жалғыз ұсармын.
Көбікті күміс селмін,
Сасықты сендей басармын.

Құдықтан ішіп, жас жігіт,
Оған, сірә, түкірме.
Кетер сені сел соғып,
Басыл, жаным, көпірме.

ЖҰЛДЫЗДАРҒА

Көктің сансыз көздері,
Алдамандар ойнақтап.
Шақырғанмен бара алман,
Бұлт, тез шық та, бетін жап!

Қара жерден кете алмас
Мен бір сорлы байлаулы:
Жердің жауыз желімен
Ерсіл-қарсыл айдаулы.

Амал не көнбей? сонда да
Бір өкпем бар Аллама:
Сезгіш жүрек, ұшқыр жан
Неге бердің пендеңе?!

Жаратқан соң жерден сен,
Берсеңші жердей тыныш жан.

Болар іс болды. Сұраймын:
Не дейді, білдір, бұл аспан?!

**ЖҮЛДЫЗДЫ – ЖҮЗІК, АЙДЫ
АЛҚА ҒЫП БЕРЕЙІН**

Келші, көзім, күн бетіңді көрейін,
Сүйші, сәулем, тұншығып мен өлейін.
Жет, жұлдызым, жылжып қана жібектей,
Жұлдызды – жүзік, Айды алқа ғып берейін.

Сөзің – сиқыр, есті тұман басқандай,
Ессіз жүрек дария болып тасқандай.
Күлкің, Күнім, күндей күміс табаққа
Мінсіз сұлу меруертті шашқандай.

Шашың – толқын, жүрегімнің жарына
Соғылды да, батты улы зарына.
Айнам, саған арнап жырлар жазамын,
Каламымды малып жүрек канына..

Жырларыммен кестелейін орамал,
Бүлдіргендей бөбектайым бетің бал.
Балға талай шыбын қонуға ұмтылар,
Ұмтылғанда орамалмен қағып кал.

Еркетайым, келсең егер қасыма,
Сәулелерден шоқ кадар ем басыңа..
Көз жасымнан меруерт тізіп берер ем,
Келші, күлмей көзден аққан жасыма.

Келші, кезім, Күн нұрына көмейін.
Сүйші, елейін, «неге өлейін?» демейін..
Жет, жұлдызым, жылжып қана жібектей,
Жұлдызды – жүзік, Айды алқа ғып берейін!

ЖҰМБАҚ

Сап-сары бел,
Еседі жел, Еседі.
Еседі жел, Көшеді ел,
Көшеді.

Дала бұйық,
Бала тұйық –
Екі үнсіз.
Дала – жұмбақ,
Бала – жұмбақ
Шешусіз.

Сап-сары бел,
Еседі жел,
Жел есед.
Дала – жұмбақ,
Бала – жұмбақ,
Кім шешед?

ЖЫЛҚЫШЫ

Бораны – бөрі ұлып тұр,
Төбеттей тынбай үріп тұр,
Сын тағылды қаңтарға.
Аман ба екен жылқышы,
Аман ба екен жылқысы,
Малға барған жан бар ма?

Түтінді жерге тығатын,
Түкіріктен түйме тағатын
Аяз мынау шатынаған.
Хабар бар ма, мал қалай,
Малдағы жалғыз жан қалай,
Адам бар ма қатынаған?

Боран мынау қабандай
Арсылдаған шаба алмай,
Түбі қайыр болса игі.
Аяз анау жер тілген,
Ұша алмай анау құс өлген,
Жылқышы қасқа не күйде?

Бір бұта жоқ – айдала,
Аппақ кебін айнала,
Қалтиып қос тұр ма екен?
Құрт көжені сіміріп,
Тұмақты қойып жымырып,
Қасқиып қасқыр жүр ме екен?

Ойнақ салған құр аттай,
Шұнаңдаған лақтай
Орғыса да аяз өкіріп,
Қозғап қойып арқаны,

Ермек қылып малтаны,
Тұр ма екен шырт-шырт түкіріп?

Бораны әлде даланың
Бейітіндей баланың
Қосын басып, жығып па?
Қайран қасқыр-жылқышы,
Ығып кетіп жылқысы,
Ол да бірге ығып па?

Долы, пері, жын боран,
Сумаңдаған сұм боран
Құлақ-мұрнын қарып па,
Күші кете беріп пе,
Үмітпен түнге төніп пе?
Бір малта жоқ-ау ғарыпқа!

Жеңе ме, дүние-ай, тілсіз жау,
Алдыңда бір сай бар еді-ау,
Сол сайдан аман өтіп пе?
Құлап әлде тап соған,
Қарқ-қарқ күліп, басынан
Боран жүріп кетіп пе?

Алас ұрып, ісініп,
Есі кетіп жығылып,
Есіл ер үсіп өліп пе?
Ердің солай өлгенін,
Қардың қалай көмгенін
Құзғыннан басқа көріп пе?

Боран мынау қабандай
Қатуланған қаба алмай,

Түбі қайыр болса игі.
Басында, өлсе, сайғақ жоқ,
Өліміне айғақ жоқ,
Жылқышы сорлы не күйде?

ЖЫЛҚЫШЫНЫҢ ҮЙІНДЕ

(Қысқа түнде шеше мен бала)

– Түн түнерді, ұйықтады ауыл,
Сорлы, бейбақ, атаң қайда?..
– Боран мынау, туды дауыл,
Апатайым, атам қайда?..

Сорлы, бейбақ атаң қайда?
Көр үңгірді боран көмді!..
– Апатай-ау, атам қайда?
Әйнек сынды, білте сөнді...

Көр үңгірді боран көмді,
Көмді ме екен атаңды әлде?..
– Әйнек сынды, білте сөнді,
Сөнді ме екен атам да әлде?..

Көмді ме екен атаңды әлде?
Қалқам, қандай күйге түстік?..
– Сөнді ме екен атам да әлде?
Апа-ау, мұнша жасың ыстық!..

– Қалқам, қандай күйге түстік?
Жаным – жара, көңілім – қаяу!..
– Төкпеші, апа, жасыңды ыстық!
Байқашы өзің: боран баяу!

- Жаным – жара, көңілім – қаяу,
Аман ба екен бейбақ атаң?
- Жел де бәсең, боран баяу,
Қарашы, әне, ағарды таң!..
- Аман ба екен бейбақ атаң?
Құлыншағым, қорғаным – сен!
- Міне, атты таң! Аман атам!
Қапа болма, қорғаның – мен!..

ЖІГЕР ШІРКІН ЖЕЛІНДІ

Жігер шіркін желінді
Болат жеген қайрақтай.
Мешеу болды жүйрік ой
Кететін орғып айдатпай.

Қолды қардан оқ үзді,
Ордаға байрақ байлатпай.
Өлер өмір, сөз қалар
Молаға қойған сайғақтай.

3... ға

Жас күннен бірге ойнап, бірге өстік,
Бір жүріп, сабақты да бірге оқыстық.
Есейіп бірте-бірте ес кірген соң,
Жақындық арамызда артты достық.

Балалық махаббаты тамашада
Қызарып, ұялысып оңашада,

Бір сағат көрісе алмай тұра алмаушы ек,
Көңілде бір бөтен ой болмаса да.

Жүрсек те жұрт көзінде жай таныстай,
Жақын бір тілдеспей-ақ, хат алыспай,
Көзге көз түскенінде қызарысып,
Бір ауыз сөз айтуға бата алыспай, –

Жаз болса, түнде ұйқы көрмеуші едім,
Түн бойы арып-шаршау білмеуші едім.
Есікті ақырын ашып тұрғаныңда:
«Шық, жаным, берірек кел. Мен!» – деуші едім.

Кетуші ек қол ұстасып тура көлге,
Дуылдап жанған бетті ұстап желге.
«Жаным!» – деп алма беттен сүйгенімде,
Қызарып, қараушы едің төмен, жерге.

Қытықтап жас жүректі ойнап жас қан,
Дірілдеп тұрушы едік жанша сасқан,
Мөлдіреп көздеріміз айрылыса алмай,
Ағарып ақ жібектей атса да таң.

Қосылған жас күнімнен жарым едің,
Сүйікті анық досым, жаным едің.
Алысқа, ұзақ жолға шыққанымда,
Сарғайып мені күтіп қалып едің.

Талпынып, өнер іздеп шетке кеттім,
Кеткенде, аз күнге емес, көпке кеттім.
«Жолдағы жарым қашан келеді», – деп,
Сен сорлы күте-күте қасірет шектің.

Мақсатқа жүре бердім арып-талмай,
Ел-жұртым, сен сәулемді есіме алмай.
Жалғанда дұшпан сөзі жаман екен,
Дариға, болсам керек ұмытқандай.

Шет жерде жалғыз басым сандалыппын,
Сағымды мөлдір су деп малданыппын.
Бағасыз саф алтын деп мысқа ұмтылып,
Жасықты асыл көріп, алданыппын.

Сен сорлы қайғы басып, қасірет шегіп,
Егіліп екі көзден жасың төгіп,
Ақырында ауруға үлкен айналыпсың,
Сарғайып күзді күнгі гүлше солып.

Әуре боп опасы жоқ көңілменен,
Мен кеттім, дегендей-ақ: «Түңіл менен».
Сонда да үміт үзбей, қарай-қарай,
Жан досым, қоштасыпсың өмірменен.

Мен бейбақ тап сол кезде шетте жүрдім,
Есімде еш нәрсе жоқ, ойнап-күлдім.
Бұл күнде қалың ойлар, қайғы басты,
Жан жарым жоқ екенін жаңа білдім.

Алысқа неге кеттім, елге кетпей,
«Жан жарым, жаныңдамын!» – дерге жетпей?
Жүрегің жанып, қасірет тартқаныңда,
Көл қылып көзім жасын бірге төкпей?

Жан досым, бақытсызбын, бара алмадым,
Бақылдық ауызыңнан ала алмадым.
Көз жасың, қасіретіңе мен кінәлі ем,
Дариға, кешу сұрап қала алмадым.

Өткен күн жеткізбейді, ол – бір тұлпар,
Алдымда, тірі болсам, талай күн бар.
Кейде у, кейде кәусәр суын беріп,
Жанымнан жылжып ақырын өтер жылдар.

Жолығар ұзын жолда талай адам,
Сұлу да, сүйкімді де, жақсы-жаман.
Іш өртеніп, жүрегім шын елжіреп,
Дәл сендей басқа жанды сүю арам!

ЗАР

Күз жетіп, жердің жүзі солғын тартса,
Алтын күн нұры кеміп, салқын артса,
Жер жүзі өлім күтіп тұрса жылап
Сексенде селкілдеген байғұс қартша;

Қатты қыс кірейін деп есік ашса,
Қызыл гүл қорыққаннан түсі қашса,
Әл кетіп, бұлғақтаған бұтақтарда
Жапырақ: «Ал өлдік!» – деп сыбырласа, –

Қайғырман, сірә, осы қыс жетті екен деп,
Есіл жаз бір күндей боп өтті екен деп,
артына қатты суық, қайғы тастап,
Жолымен «Барсакелмес» кетті екен деп.

Қыс өтер, мезгілімен жаз да болар,
Қар еріп, ойпаң жерлер саз да болар.
Теңіздей толқындаған шалқар көлде
Түрлі құс: үйрек, аққу, қаз да болар.

Алтын күн алтын сәуле жерге шашар,
Жан кіріп, жан-жануар қыбырласар.
Күркіреп қара бұлт аспан-көкте,
Жасаған кең рақметтің кілтін ашар.

Сөзім жоқ дәл осылай болуында,
Бар қайғы, қалың дертім менің мұнда:
Көңілдің баяғыдай мінезі жоқ,
Соғады жүрек зорға, келші, тыңда.

Жоғалды, батты, кетті сәулем – Күнім,
Жайнаған жүз құлпырып қызыл гүлім.
Сәулесіз, Айсыз, Күнсіз қараңғыда
Өтермін аһ ұрумен шықпай үнім.

Жалғанның бір көрермін көп пен азын,
Өмірімде енді болмас жылы жазым.
Енді бір өлгенім де, жүргенім де,
Қолымнан ұшқаннан соң қоңыр қазым.

ЗАРЛЫ СҰЛУ

Қайғыландың, зарландың,
Ісінді тастап, мұңайып.
Ойнамайсың, ойлайсың,
Күлкіне салды кім айып?

Жалғыз қалсаң бір үйде,
Өзіңді өзің жылаттың.
Мөлдіреген көзіңді
Қайғылы жаспен шылаттың.

Көп ойладың тыншымай,
Түнде де кірпік бір қақпай.
Талмай көзің жұмбайсың,
Ағарып сүттей таң атпай.

Жаңа піскен алмадай
Толып бір тұрған шағыңда,
Жастық қызығын көрместей,
Неге сынды сағың да?

Қайғыға салды кім сені
Тыныштық жүзін көрместей?
Өмір бойы бітпестей,
Зарың мәңгі сөнбестей.

Ерніңді қозғап қайғымен,
Қай жауызды қарғайсың?
Сені бүйткен бейбақтың
Санадан жүзі сарғайсын!

ЗУҺРА

Зуһра деген қыз бала,
Беті – алма, жүзі – Ай,
Саусақтары күмістей,
Сүмбіл шаш, көзі – құралай.

Түн сайын көкке қарайды,
Ақырын үнсіз жылайды.
«Жарқырап жұлдыз болсам!» – деп,
Жалынып көктен сұрайды.

Көз жасын көк көреді,
Тілегін Тәңірім береді.
Бір түні ұйықтап жатқанда,
Періште көктен келеді.

Тыныш жатқан сәбиді
Оятуға қимайды.
Жұмсақ, жылы ақ алмас
Қанатпен жүзден сипайды.

Көз ашқанда Зухра қыз
Болды сұлу бір жұлдыз.
Жарқырап нұрын төгіп тұр,
Төкпейді бірақ нұр күндіз.

Ғазиза, сен де, қарағым,
Жақсы оқып сабағың,
Сұлулыққа ұмтылып,
Тәңірден тілеп, жас төгіп,
Сұра, жалын – Зухра бол!

К...ге

Күніңмен алтын қуантпай,
Гүліңмен жібек жұбатпай,
Жеттің де, тез өттің, жаз.
Ағаш, шөптер қуарған,
Айдын да құрып суалған,
Қаңқылдар қайда қоңыр қаз?
Өң мен түстей, перизат,
Көріндің де, болдың жат,
Жандырдың, міне, жанымды.
Қараған көктен хор едің,

Көбірек көрсем деп едім,
Көк есігі жабылды...

КӨБЕЛЕК

Отқа ұшар көбелек,
Қарамай, сорлы, алды-артын.
Ойына кіріп-шықпайды
Күйдірет деп от-жалын.

Шырқ айналып ентелеп
Жүрер де, бір уақ ол қонар.
Ұмтылған оты сорлыны
Күйдірет де, тез тынар.

Құрбылар, іске бет алсақ,
Ойламай қанат қақпалық,
Анау жарық – алтын деп,
Көрінгенге шаппалық!

Желімен кетсек қанаттың,
Көбелектей күйерміз.
Алам деп алтын барғанда,
Күлден кебін киерміз.

КӨК ТЕКЕ

Айыр сақал көк теке
Деді де бір «Меке-ке!»
Шықты секіріп қораға.
Жүрді басып алшаңдап,

Қарнын керіп талтаңдап,
Қаза айдаса, бола ма?

Керді теке көкірек,
Көрінді оған жақын көк,
Сүзейін деп ойлады.
«Меке-ке!» – деп кекірді,
Тұқырып басын, секірді,
Қора ішіне құлады.

Қорада айғыр тұр еді,
Мінілмеген құр еді,
Жаңа ұсталған үйірден.
Текені көріп дүрс еткен,
Бірдеңесі бырс еткен,
Тепті келіп бүйірден.

Қайтсін жануар, күйген соң,
Тастай тұяқ тиген соң,
Көк теке мал бола ма?
Айыр сақал көк теке,
Деді де бір «Меке-ке!» –
Қалды сұлап қорада.

КӨКШЕТАУ

Аспанменен тірескен,
Тәңіріменен тілдескен
Көкшетауым біп-биік.
Қою қара көк бұлт
Жайнап, ойнап, құлпырып,
Көкшетауды тұр сүйіп.

Көкшетаудың көзі жас,
Ылғи мең-зең, айнымас
Қалың тұман мұнардан.
Инелік өтпес жіп-жиі,
Оқтан түзу тал бойы
Қарағайға оралған.

Әлдеқайда, биікте
Төніп төмен – киікке,
Қанды көзді қыран жүр.
Мен де Мұса болар ем,
Тілдестірсе Тәңірімен,
Көкше маған болып Тор*.

Құшам Мұса аяғын,
Өлеңім – ізгі таяғым,
Көкшеге мен де шығамын.
Аяқ басып Арсыға**,
Жүгіріп барып қарсына,
Тәңірінің тілін ұғамын.

КӨҢІЛ

Сұм көңілге разы емен мен,
Тез жанад да, тез сөнед.
Бір тілегін істесең сен,
Оған басқа ой келед.

Жас баладан артық жеңсік
Мұндай нәрсе көрмедім.

* Тор – тау аты.

** Арсы – мұсылмандық ұғым бойынша Алланың тағы.

Тұрағы жоқ шайтан секек,
Тіпті-ақ сырын білмедім.

Бір жар іздеп, болса әуре,
Таптым бардым қасына.
«Аш құшағың, – дедім, – сәуле!»
Шомылып көз жасыма.

Жанған жүрек, жасты көріп,
Көңілі сенгіш перизат:
«Ақырын, – деді қолың беріп, –
Жанба, сәулем, көрме жат!»

Жанып-күйіп сүйсе таңда,
Кешке сөнген ол отсыз.
Бүгін мұңда, ертең аңда,
Тым-ақ нәрсе ұятсыз.

КӨҢІЛІҢДІ АШАР

Көңіліңді ашар,
Жалынды басар
Жоқ жаныңда жолдасын.
Отырсаң аулақ,
Дерт басса қаулап,
Жұбатар қиял – мұңдасың.
Бейне хор жүзі,
Бейне бал сөзі,
Жан жарыңмен тұрасың.
Құшақтап белден,
Жалындап тілден
Сүйіскендей боласын.

КҮЗ

Бұрқырап қара дауыл соғып тұрған,
Көкорай түсі қашып солып тұрған.
Шыдамай қатты ызғарлы жел өтіне,
Бүрісіп ағаш, шөптер тоңып тұрған.

Көрік жоқ ойда-қырда, шығып жүрсең,
Естілмес құс, құрт даусы, құлақ түрсең.
Қақтанған, жамыла түсіп, от маздатып,
Көресің кемпір-шалды, үйге кірсең.

Масатыдай құлпырған жердің жүзі,
Аяқ бассаң – табанға өтер сызы,
Кемпір болған, бет-аузы қатпарланып,
Бұраңдаған кешегі сұлу қызы.

Қысқасы, жер жүзінде көрік біткен,
Қараған да, сұлу қыз қайта кеткен.
Жыламсырап, мұңайып жанды-жансыз,
Қатты аязды, қайырымсыз қысты күткен.

Осы уақыт шаһарға тұрсаң қарап,
Түрлі жұрт түрлі істе жүрген тарап,
Көше бойлап, оқуға шапшаң басып,
Шаттықпен жас балалар боқша арқалап.

Қыс, күз болмас оларға көңілсіз шақ,
Оқу біліп, айырап қара мен ақ.
Өнерленген дүниеге ұстад болған,
Қолдарында олардың тәж бенен тақ.

Қарасаң сонда қазақ арасында,
Ойнаған жалаң аяқ баласына,

Кетеді еш елжіреп, жанып-күйіп,
Көңілдің тұз сепкендей жарасына.

Жас өмір надандықта өткен босқа,
Оқымай, өнер қумай жазы-қыста.
Білімнен ат-тонымен қашқан қазақ
Сайлауға таласуға қандай ұста.

Баласын оқытумен жоқ жұмысы,
Ел бұзу, малын шашу – барлық ісі.
Ойлаған бір күн бұрын таңдаған істі,
Япырым-ау, айтсаңдаршы, бар ма кісі?

Басқа жұрт балалары оқу қуған,
Біліммен өз жұртының бетін жуған.
Ішіп-жеп, босқа жүрсе хайуан малдай,
Адамзат жер жүзіне не үшін туған?!

Қор болдық, өнер қумай, қайран елім!
Күш кетіп, талай жаннан көрдік керім.
Сұлық боп, жан шыққалы тұр таяулап,
Маңдайдан шып-шып шығып өлім терің.

КУЗДІ КҮНІ

«Есіл жазым өтті, – деп, –
Бәйшешегім кетті!» – деп,
Санадан жүз сарғайып,
Қасіреті мол жас зайып
Қараңғы ұзын түндерде
Үстіне қара жамылып,
Күрсініп жер жылайды.

Бұзылып түсі аспан-көк,
Ашулы ауыр үнілеп,
Бүркеніп сұр бұлттар,
Жүрегі жара алыс жар
Қайғы басып, қиналып,
Жерге қарап, жарына
Көзінің жасын бұлайды.

Балапан нәзік жас қайың,
Соққан суық жел сайын,
Бүрсиіп, сорлы, дірілдеп,
Ақырын ғана күбірлеп:
«Сұбханалла, Сұбхан!» – деп,
Жасағанға жалынып,
Жәрдем бер деп сұрайды.

Күшті, жуан қара ағаш,
Жапырақсыз, жалаңаш,
Өмірде беті қайтпаған,
Ешкімге сырын айтпаған,
Тура келіп тағдыры,
Долы дауыл кез келіп,
О да бір күн құлайды.

Жалғыз жатып ойланам,
Күңіренемін, толғанам:
Балдан тәтті өмір не?
Қорқынышты өлім не?
Жалынды жүйрік жас жүрек
Неге ақырын сөнеді?
Бұған жауап кім табар?

Жастық өтіп, қартайып,
Қан сары су боп сарғайып,

Сүмбіл шашым қуарып,
Алма жүзім суалып,
Мен де сорлы бір күні
Қоштасармын өмірмен...
Өлмей, мәңгі кім қалар?!

Құласа күшті қара ағаш,
Қыс өтіп, тағы жетсе жаз,
Жас балапан – қайыңдар,
Оларда не уайым бар,
Өткендерді еске алып,
Бұралып жас сұлудай,
Қосылысып ән салар.

Өмірмен тәтті қоштасып,
Өліммен қол ұстасып,
Үстіме топырақ үюлі,
Суық көрде көмулі,
Қара жерді құшақтап
Жатқанымда мен сорлы,
Мені есіне кім алар?!

КҮМІС НҰРЛЫ АЙ

Күміс нұрлы Ай. Жұлдыздар – алмас, жібек жел,
Сыбырласып жас қайыңдар бұраң бел...
«Қан қайнады. Жас жүрегім ойнады,
Бір сүйейін! Жақында, жаным, бері кел!»

«Сен сүйерсің, мен күйермін, жанармын,
Құшақтарсың – мен есімнен танармын.
Өлеңдетіп, жүйрікке мініп кетерсің,
Жүрегімде от, жылай-жылай қалармын!»

«Сүйші, сүй!» – деп сыбырлап тұр жас терек,
«Құшақта!» – деп асығып тұр жас жүрек.
«Ұйқы көрмей, жүйрігімді жаратып,
Келіп тұрмын, енді, сәулем, не керек?»

«Түсу қиын ұшар құстың ізіне,
Сене алмаймын жас теректің сөзіне.
Бірақ, сәулем, ерігендей боламын,
Бойым балқып, көзім түссе көзіңе!»

«Ыстық құшақ, отты сүйіс, балды тіл...
Бірдеңе деп күбірлейді жібек жел.
Бұл – жастық қой, жасыра гөр, жібегім,
Айтып қойсаң, амал қанша... өзің біл!»

КҮНШЫҒЫС

Қысық көзді Күншығыс,
Бұл тұруың қай тұрыс?
Серпіл енді, алыбым!

Күңіrentіп жерді ыңыраншы,
Күнбатысқа көз салшы,
Көрдің бе қанның жалынын?

Күнбатысты шаң басқан,
Шаң емес, қара қан басқан,
Тарсыл-күрсіл, қанды атыс.

Көп білем деп – бөлуге,
Көп күлем деп – өлуге
Жақын қалды Күнбатыс.

Дария еді ол өкірген,
Шапшып көкке лепірген,

Жемірілді кемері.

Өлгелі жатқан құрт ауру,
Жан-жаққа сүзіп көз салу –
Қолынан енді келері.

Ібіліске ерген есерлер,
Өзімшіл кеуде кеселдер
Тұншықсын, қанға боялсын.

Оның өлген үнімен,
Қанды батқан күнімен
Күншығысым оянсын!

Қысық көзді Күншығыс,
Болсын соңғы бұл жүріс,
Күнбатысқа жүрелік.

Желкілдеген түменен,
Жер күңіrentкен шуменен
Қаласына кірелік.

Құл қылайық қаласын,
Құл қылайық баласын.
Жоқ, жоқ! Ашу басалық!

Гүл қылайық қаласын,
Ұл қылайық баласын,
Мейірім есігін ашалық.

Мұндарларды адасқан,
Айрылып естен шатасқан
Күншығыстың жолына

Салайық, шетсің демейік,
Аямайық, көмейік
Күншығыстың нұрына...

Терең теңіз тебіренді,
Күншығысым күңіренді,
Қырағы көзім көреді:

Желкілдеген туменен,
Жер күңіrentкен шуменен
Қара бұлт қаптап келеді,

Әй, сен, кесел Күнбатыс!
Бұл жатуың қай жатыс,
Жоғал жылдам жолымнан!

Болмаса, қорықсаң өлімнен,
Үмітің болса өмірден,
Ұста менің қолымнан!

ҚАЗАҒЫМ

Қазағым, таянды ғой қылта мойын,
Жер, мал кетіп, бос қалды біздің қойын.
Қарашы өзіңе өзің көз жүгіртіп,
Жараспас бұдан былай күлкі – ойын.

Жетті енді қам жер мезгіл, жатпа бекер,
Ойламау келешекті түпке жетер.
Надандық қоршап алған тұс-тұс жатқан,
Жан қорқып, дене тітіреп, есің кетер.

Тасталық болыстыққа таласуды,
Таласып, жаман көзбен қарасуды.
Мың-мыңның төгілуі жетер енді,
Ізделік аққан бұлақ – қара суды.

Бар жерді күннен күнге алып жатыр,
Хохолдар алып қала салып жатыр.
Қырылысып өзді-өзімен қазақ сорлы,
Жерінен аузын ашып қалып жатыр.

Кел, қазақ, қолдағыдан құр қалмайық,
Отырайық жиылып, оңдалайық.
Мың жылғы өткен қуам деп ата заңды,
Өнерден кеш қалармыз, ойланайық.

Жер қалар, біз жиылып қала салсақ,
Қайдағы оңды жерді таңдап алсақ,
«Ауыл болсаң – қоғам бол» деген сөзден
Бұлтармай, ертеңді-кеш жүріп барсақ.

Сол шақта көп түкіріп – көл де болар,
Көлде толқын айдаушы жел де болар.
Мектеп, медреселер көп салынып,
Ағайын, тату-тәтті ел де болар.

Жиылмай өнерге аяқ баса алмаспыз,
Нық сіңген надандықтан қаша алмаспыз.
«Заман түлкі болғанда, тазы болмай»,
Биік қырдан алдағы аса алмаспыз!

ҚАЗАҚ АЗАМАТЫ

Біреуіне – сен Тәңірім деп табынад,
Біреуіне – мен құлың деп бағынад.
Біреуіне – садақа бер деп жалынад,
Біреуіне – құйрық болып тағылад.

Ылғи сорлы сағым қуып сабылад,
Ылғи түссіз бір сұр нәрсе жамылад.
Қазағы – қой, артынан оның ағылад,
Азаматқа қонақтық қой табылад.

ҚАЗАҚ ТІЛІ

Күш кеміді, айбынды ту құлады,
Кеше батыр – бүгін қорқақ, бұғады.
Ерікке ұмтылған ұшқыр жаны кісенде,
Қан суынған, жүрек солғын соғады.

Қыран құстың қос қанаты қырқылды,
Күндей күшті күркіреген ел тынды.
Асқар Алтай – алтын ана есте жоқ,
Батыр, хандар – асқан жандар ұмытылды!

Ерлік, елдік, бірлік, қайрат, бақ, ардың –
Жауыз тағдыр жойды бәрін не бардың...
Алтын Күннен бағасыз бір белгі боп,
Нұрлы жұлдыз – бабам тілі, сен қалдың!

Жарық көрмей жатсаң да ұзақ, кен-тілім,
Таза, терең, өткір, күшті, кең тілім,

Таралған түрік балаларын бауырыңа
Ақ қолыңмен тарта аларсың сен, тілім!

ҚАЙҒЫЛЫ СҰЛУҒА

(Ж-ге арналады)

Көркің хор, періште еді сенің жаның,
Ойлаушы ең күні-түні көк аспанын.
Мінезін адамзаттың сынамаққа,
Мезгілді орын ғып ең бұл жалғанын.

Байқадың алыс-жақын тегіс жайын,
Жанашыр ата-ана һәм ыңғайын.
Көзі жоқ кеудесінде өңшең соқыр
Бір көрді сені адаммен қарапайым.

«Қара жер, көкті ойлама, орның, – деді,-
Қара тас мәңгі өлік кұрбың, – деді.
Хайуандай бір қазыққа арқандай сап,-
Құр енді, жануарым, тұрдың- деді.-

Көрдің ғой, жақынында қан болмады,
Қазаққа қыз арқандау таң болмады.
Жан-жаққа мұнды көзбен қарасаң да,
Сен үшін жанын қияр жан болмады.

Солма енді, жерлік емес, жұмақтық гүл,
Шекпе азап, жауыздардан енді құтыл.
Бере алмас саған баға өңшең елік,
Көкке ұш, асылыңа қайт, періште бол!

ҚАЙЫҢ

Қайғылы қайың!
Аяныш жайың.
Сыбырлайсың,
Дірілдейсің,
Еңкейесің,
Күбірлейсің,
Ызғарлы жел
Соққан сайын.

Үскірік аяз
Болғандай аз,
Қар да басқан
Кебінге ұсап.
Сүйекке өтер
Суық құшақ...
Қашан, қайың,
Жетеді жаз?

Суға қанып,
Жапырақ жарып,
Күн болар ма
Шайқалатын,
Жылы желмен
Жайқалатын,
Құс даусына
Құлақ салып?..

Қайғылы қайың!
Қалың уайым
Басқан сені,
Жазды ойлап.

Тұр үскірік
Боран ойнап...
Жасыңды исін
Бір Құдайың!

ҚАЛАМЫМА

(Леон Исаевич Мирзоянға) ...

Енді, бетім, елді көр еңбек емген,
Басында бағы жанып, күнде күлген,
Қомданып, қас қырандай қаруланып,
Алыста орағытқан жауға төнген.

Осы бетім – ақ ниетім елге ере алсам,
Гүлденген өмірге үндес жыр бере алсам,
Социалды Отанды қанмен қорғап,
Керек болса, кезінде жан бере алсам.

Осы бетім – ақ ниетім, келдім бастап,
Жанымнан бар жараны сылып тастап.
Еңбекші ел, ашуы – ұшан, мейірімі мол,
Жанымды тартты саған жалаңаштап.

ҚАРАҒЫМ

Қарағым, оқу оқы, босқа жүрме!
Ойынға, құр қаларсың, көңіл бөлме.
Оқымай, ойын құған балаларға
Жолама, шақырса да қасына ерме!
Кідірме, аялдама, алға ұмтыл,
Алам деп көктен жұлдыз, қолың серме.

«Қарманған қарап қалмас» деген рас,
Тоқтамай істер болсаң батып терге.
Жасынан оқу оқып, өнер қуған
Жан жетпес көңілі жүйрік кемеңгерге...
Білімсіз, құр калтақтап жүргенменен
Ерте өлген, көмілулі қара жерге.
Жастық, байлық. қол қусырып бос жүру
Жасөспірім үмітті ерте бұзады.
Тер ағызып, өліп-талып табылған
Ата дәулет быт-шыт болып тозады.

ҚАРАҢҒЫ, ДАУЫЛДЫ ТҮН

Қараңғы, дауылды түн сар далада,
Патшалық құрған өлім айналада.
Шыраққа қолымдағы от тұтаттым,
Үмітпен біразырақ деп: «Жана ма?»

Тұрса да қара бұлттар көктен төніп,
Соқса да жел жынданып, өршеленіп,
Мың шүкір, әлсіз қолда әлсіз шырақ
Жылтырап жанған боп тұр, қалмай сеніп.

Бұйырса, шырақ сөнбес, ұзақ жанар,
Жарығы болмаса да жан таң қалар.
Сәулелі аспанда алтын, күміс нұрлы
Айбынды Күн мен Айға дәл парапар.

Менсінбес жөпшендіні көп маңғаздар,
Тең таппай, кекеп, мұқар сансыз паңдар.
Қайырылып қарамасын – «қап!» демеймін,
Табылар шыраққа көз салар жандар.

ҚАРАҢҒЫЛЫҚ ҚОЮЛАНЫП КЕЛЕДІ

Қараңғылық қоюланып келеді,
Пеш ішінде шоқ ақырын сөнеді.
Қызық көріп жанымдағы жас бала
Сөнген шоқты үреді де күледі.

Шоқ үстінен кішкене ұшқын ұшты да,
Біразырақ шоқ қызара түсті де.
Дереу сөніп, тезірек күлге айналды,
Астындағы ыстық күлді құшты да.

Пеш ішінде шоқ ақырын сөнеді,
Сөнген шоқты үріп бала күледі.
Ой басты ма? Әлде көзім талды ма,
Мөлт-мөлт етіп көзіме жас келеді.

ҚАРЫНДАСҚА

Жібек мінез, жігері мол қарындас,
Жүрегінде у менен бал аралас.
Дүние өзгерді, көрмегелі көп болды,
Тәңірі берсін ашық бақыт, ұзын жас.

Қасиетті мақсат алып көңілге,
Таудай талаппен кіріп едің өмірге.
Ұзын жолда ор да, сор да кез келер,
Қарындасым, жасыма да түңілме!

Өмір – өзен, аға бермек сылдырап,
Тұрып болмас жағасында жөн сұрап.

Қамыс бол да, бетінде қалқып аға бер,
Аға алмасақ, бір уақытта дерміз: «Қап!»

Сұм өмірде алданармыз, сүйерміз,
Айрылармыз сүйген жардан, күйерміз.
Қасірет басар, сарғаярмыз, өлерміз,
Көр құшақтап, бір күн кебін киерміз...

Аз өмірде ойын-қырын, көрдім жар,
Талай жандар дос та болды, болды жар.
Асты үс болып, топан неге баспайды.
Өзгеріссіз өмірде не қызық бар?!

Өзгеріссіз өмір сорға айналмақ,
Жүйрік жүрек сұр өмірде байланбақ.
Шын адам сол – ылғи шаттық жырымен
Жүрек қалай қуса, солай айдалмақ.

Мен – жыршы ағаң ешбір уайым білмейтін,
Қажу білмей, қолды көкке сермейтін,
Жігері мол қарындасқа өзіндей:
«Іс істелік, қане, қолың бер», – дейтін.

Өкпе сөзің қатты тиді жүрекке,
Бұдан былай есімде боп жүред те.
Аз өмірде ащыласу деген іс,
Ойла, Күнім, келе ме екен ретке.

Қарындастар:
Үйдегі үнсіз қарындас

Қарындасым, салмақтым
Қорғасын құйған асықтай.
Былқ-сылқ етіп басқаны
Молдалар жазған машықтай.
«Шүкір» деп шапшаң айтпайсың,
«Үш-ш-ш» дейсің асықпай.
Жуырда жауап бермейсің,
Жігерді жүн ғып жасытпай.
Берсең жауап балбырап,
Су татыған жасықтай.
Күңіренгенің – күлгенің,
Көздің жасы білгенің,
Ашуды у ғып ашытпай.
Қайтейін сені, бауырым,
Тым тұйық, бұйық баласың.
Әкеңменен қол соғып,
Алады-ау сатып сасық бай.

Бұлқынып, бұғау үзген қарындас

Қорғасын құйған сақадай
Сәулем менің салмақты.
Салыстырсам салмағын –
Қала қызы қаңбақ-ты...
Менің бауырым сызылып,
Сәнденуші еді салмақты...
Сол салмағы сор болып,
Таласта талай қор қылып,

Тістетіп еді бармақты.
Сол бауырым бұл күнде
Құр салмақпен қалмапты.
Ұшан дария ақылы
Азаттық ұранды аңдапты.
Аңдаған сон, бұлқынып,
Мал бергенге бармапты.
Көндірем деп еппенен,
Аға, жеңге арбапты...
Ақ батаны бұздың деп,
Ата-анасы қарғапты.
Қара ормандай қайраттым
Қайыспапты қарғысқа...
Арбауға құлақ салмапты.
«Мен енді азат адам, – деп,
– Сүйгеніме барам», – деп,
Тас түлектей талпынып,
Өзіне теңді таңдапты.
Бергелі жауап жарымен
Бұрала басып, майысып
Мекемеге кіргенде,
Сызылып сөйлеп салмақтым,
Бір сөзінен танбапты.
Хабарыңды естіп осынау
Бұғау үзіп босанған,
Сүйгеніне қосылған,
Қуаныш сыймай қойнына,
Тарту қылып тойыңа,
Уыстап шашқан шашудай
Ағаң өлеңді аңдатты...

Оқудағы қарындас

Бауырсақ мұрын, бүйрек бет,
Қаймақ қабақ, қара қыз
Қамзолының төсіне
Қадап алып «ай», «жұлдыз»,
Жылы былтыр бой жеткен,
Боп қара қыз майысқан.
Биыл баста көн шапке,
Қамзол киген қайыстан.
Күзді күні келіп ед
Тебініп қап түйесін.
Көрдім кеше: үңіліп,
Оқиды «тұрмыс жүйесін».
Оқиды, көзін ашады,
Ойлап түрлі, пікірлейд.
«Есен бе, шырақ?» – деп едім,
«Үш-ш-ш» демейді, «шүкір» дейд.
Сөйлесіп ем, тезірек Сөзді бұрды ауылға.
Неліктен мұнша ауылшыл?
Апасы қапты-ау ауылда...

Жолға шыққан қарындас

Құшақтап сүйіп сіңлісі
Тетелес туған әпкесін,
Киді жолға шықпақ боп
Көн шапан мен шапкесін.
Баяғының киімі
Жасқа қайдан шақ келсін.
«Теңдік» деген ұранға
Толтырды қолда папкесін.

Көндірді де, сендірді:
«Келем, күт!» – деп әпкесін.
Торсық бетті борсық бай
Қақалсын мейлі, «қап!» десін,
Қарындасқа жол шыққан
Біз жолдаспыз айнымас.
Азаттықты аңсаған
Әпкесіне ап келсін.

Қызметтегі қарындас

Торғайдай таңмен оянды,
Оянған соң жатпады.
Азаттық іздеп шарқ ұрды,
Тұрмыста тұщы татпады...
«Бұзылған бала» атанды,
Басында жұртқа жақпады.
Бықсық, сасық өсекті
Табанға салды, таптады...
Бой бақпады, ой бақты...
Бетіне бояу жақпады.
Шұбалтып ұзын шаш қойып,
Шылдырлап шолпы тақпады.
Шапке киіп, папке алып,
Баяндама жаттады.
Орынбор, Мәскеу аралап,
Жазы-қыс дамыл таппады.
Арып-ашып ел кезіп,
Қайғылыны хаттады.
Күң боп езіліп, егіліп
Жылағанды жақтады.
Суырылып топта сөз сөйлеп,
Әйел мұңын жоқтады.

Қысқасы, әйел жынысына
Қара ормандай қызмет қып,
Өркені өскір қарындас
Ақтады үмітті, ақтады.

ҚОЙШЫ БАЛА МЕН КҮШІ

Бір бағланды сойғызып,
Іргеге жастық қойғызып,
Үйіне болыс кеп отыр.
Құйрыққа бауырды астарлап,
Пыс-пыс етіп қос қолдап,
Сылқылдатып жеп отыр.

Қасындағы хатшысы,
Алаңғасар атшысы –
Олар да асап жатыр-ау.
Поштабайың – пақырың,
(Асасаңшы ақырын!)
Қақалдың ғой, батыр-ау!

Бәйбіше мен бай да тоқ,
Қонақтан күтіп пайда жоқ.
Өз табағы өзінде...
Бір бала отыр анадай,
Беті-қолы қара май,
Көзі болыс кезінде.

Қатқан тоны қаудырап,
Табаққа көзі жаудырап,
Отыр бала есікте.
Аузы толған түкірік,

«Кет!» – деп қояды жекіріп
Қатар тұрған күшікке.

Бір мезгілде хатшы Иван,
Бір жілік ап атшыдан,
Есікке қарай лақтырды.
Жілік жерге жалп берді,
Жалп бергенде, тап берді,
Тап бергенде, шап берді.

Не күтіп болар күшіктен?
Тістей салып, есіктен
Сып етіп шықты далаға.
Күшікке қайнап зығыры,
Артынан шықты жүгіре
Іле-шала бала да.

Қойшы да болса бала еді...
Баланы не деп болады?!
Көңіліне қатты алғаны.
Шынымен көзге жас алып,
Үйді барып тасалап,
Күшікті теуіп қалғаны.

Үйде отырған бәйбіше:
«А, жүгірмек, қой десе!..» –
Деп балаға жекірді.
Сонда болыс ыңқ етіп,
Үйдің ішін мұңкітіп,
«Өһ!» деп бір кекірді.

ҚОҢЫР ЖЫР

Тізілген толқын – меруерт,
Толғанып оқы, тербетер.
Күңірентер оймен кім білед
Тізілген – толқын меруерт.
Оқи білсең күңіrentіп,
Ойыңның бойын өрлетер.
Тізілген толқын – меруерт,
Толғанып оқы, тербетер.

ШЕШЕМ

Жерге сауып емшегін,
Шешем қайғы жей ме екен?
Орамал қылып кең жеңін,
Жерге сауып емшегін,
Түріп жүріп шөпшегін,
«Құлыным қайда?»- дей ме екен?
Жерге сауып емшегін,
Шешем қайғы жей ме екен?

АНА МЕН БАЛА

Бөбектің балғын білегін
Анасы сорып сүйеді...
Көміп жерге тілегін,
Қарғап талған білегін,
Таяныш қып күрегін,
Баласы оймен күйеді...

Бөбектің балғын білегін
Анасы сорып сүйеді...

Әлдеқайда бір қара
Елбең-елбең етеді.
Айды күткен жас бала,
Әлдеқайда бір қара.
Күте-күте жан жара...
Дариға, қашан жетеді?!
Әлдеқайда бір қара
Елбең-елбең етеді!

ӨМІР

Өмір – тұлкі, сен – төбет,
Арсалаңдап келесің.
Тақымда тез, дөңгелет,
Өмір – тұлкі, сен – төбет.
Артыңнан аңдып кім келед.
Түлкіңді соған бересің...
Өмір – тұлкі, сен – төбет,
Арсалаңдап келесің...

«КҮНӘ» АЙТҚЫЗДЫ

«Тәңірі» де жоқ, «тәубе» жоқ,
Жаным қалай тазарсын?
Тұрмыста нәпсіз сәуле жоқ,
«Тәңірі» де жоқ, тәубе» жоқ.
Өмір деген – шірік шеп,
Қай үмітпен қазарсың?

«Тәңірі» де жоқ, «тәубе» жоқ,
Жаным қалай тазарсын?

ТҮН АЙТҚЫЗДЫ

Тауда түнде үн берген
Тәңірі ме әлде байғыз ба?
Үнді естіп, жаным жиренген.
Тауда түнде үн берген
Тәңірі болсаң, кел бермен
Қолымды кекке жайғызба!
Тауда түнде үн берген,
Тәңірі ме әлде байғыз ба?

«КЕЛЕШЕК», «КЕШЕ», «БҮГІН»

«Келешек» пенен «кеше» – анық,
«Бүгін» деген бір бу ғой.
Бұлт басқан бетін нұрланып,
«Келешек» деген кун анық.
Өткен кеше ұрланып,
Естен кетпес біру ғой.
«Келешек» пенен «кеше» – анық,
«Бүгін» деген бір бу ғой.

ҚҰР ҚАЛЫППЫН

Сұлу қыз анадайдан сылаңдайды,
Теңімен ойнап-күліп, бұраңдайды.
Адамзат бәрі ғашық, бәрі құмар,
Аһ ұрып, оны көрмей тұра алмайды.

Ептілер ебін тауып, жақындапты,
Болуға ең сүйгені жақын қапты.
Не қылсын өзінің қолы жеткеннен соң,
Меңіреуді мен сықылды шақырмапты.

Білмеппін дәнеңесін сырт халықтың,
Сөз қатпай, таң атса да, құр жатыппын.
Ойламай, көз жүгіртпей, меңіреу басым,
Жанаспай, жақын жүрмей, құр қалыппын.

ҚҰРБЫМ

Бұл жалған ойын емес, бейнет жері,
Қылғанға адал еңбек зейнет жері.
Жалғанның бір мүшесі бола алмассың,
Қиналып, маңдайыңның ақпай тері.

Қорықпа, ұмтыл, соқса дауыл, ескегіңді ес,
Деп жатпа: «Алма піс те, аузыма түс!»
Бейнет, еңбек қылмасаң – босқа өлгенің,
Құрғақта қайық жүрмес, үмітіңді кес!

ҚЫЗЫЛ ЖАЛАУ

Жалынды жалау кімдікі?
Тұрағы тарғыл тас қия,
Арбаңдаған Азия –
Жалындай жалау соныкі –
Ендеше, қазақ, сенікі!

Қызыл шоқ жалау кімдікі?
Кім де кім: «Тәңірім – от» – десе,
«Басқа Тәңірім жоқ», – десе,
Қызыл шоқ жалау соныкі.
Ендеше, қазақ, сенікі!

Қызыл шоқ жалау кімдікі?
Кім де кім шикі қан жұтса,
Қан аңсап жүріп шаң жұтса, –
Қызыл қан жалау соныкі!
Ендеше, қазақ, сенікі!

Қанды жас жалау кімдікі?
Кімнің ұлы құл болса,
Тұлымдысы тұл болса,
Қанды жас жалау соныкі,
Ендеше, қазақ, сенікі!

Өртенген жалау кімдікі?
Кім өртенген гүлдемей,
Кім таланған, кім кедей.
Өртенген жалау соныкі, –
Ендеше, қазақ, сенікі!

Азаттық жалау кімдікі?
Көре алмаса кім теңдік,

Тепкі көрсе кім кемдік,
Азаттық жалау соныкі, –
Ендеше, қазақ, соныкі!

ҚЫРҒЫЗ, ҚАЗАҚҚА

(«Қосшы» ұйымының тобы туралы)

Арқар менен құлжадай
Қойындасқан ежелден.
Екі тентек тетелес
Сойылдасқан екі елден.
Түн заманды төңкерген
Топан-заман не күтед?

Қырғыз – таудың тарпаңы,
Қазақ – қырдың құланы.
Екеуіңе топанның
Тартқан мынау ұраны:
Екі тарлан табысып,
Шұрқырасқай деп күтед.

Алатау, Арқа күңіренген
Күні кеше зарыңнан.
Сендерді солай сорлатқан
Албастыдан артылған.
Бүгінгі тұңғыш тойыңа
Той ұласқай деп күтед.

Енді алдым ашық деп,
Ілгері басқай деп күтед.
Елмен қатар елдіктен
Үмітті болғай деп күтед.

Ұйымдарың сол жолда
Ұйытқы болғай деп күтед.

Соққы жеген жетім ел
Балаулы болғай деп күтед.

ҚЫСҚЫ ЖОЛДА

Қараңғы түн, сар дала,
Көрінбейді айнала.
Боран соғып тұр борап,
Жолды басқан құр сорап.
Астымдағы жануар
Құлағын қайшыландырып,
Зорға борт-борт желеді.

Ызғарлы жел долданып,
Екі иінінен дем алып,
Ішін тартып осқырып,
Кейде қатты ысқырып,
Аңдай ұлып бір мезгіл,
Екі санын шапақтап,
Біресе сақ-сақ күледі.

Кейде кенет баяулап,
Жер бауырлап жаяулап,
Аузы-басы жыбырлап,
Асып-сасып сыбырлап,
Жерді жапқан кебінді
Сүйіп ақырын құшақтап,
«Әпсүн» оқып үреді.

Барады үдеп бұл боран,
Жанымда жоқ тірі жан.
Тоңазыды денем де,
Адаспай, дұрыс келем бе?
Қорқып жүрек ойнайды,
Көз алдыма елестеп
Әлденелер келеді.

Боранын Тәңір ашпады,
Жол білінбей бастады.
Көрінген бір жарық жоқ
Босаңсиды Қаракөк...
Сар далада адасып,
Суық кебін жамылып
Қалармын, кім біледі.

ЛӘЗЗАТ ҚАЙДА

Бұл жарыққа шыққан соң,
Іздейді көңілім күн-түні
Қайдасың, ләззат, рахат деп,
Таппады сал боп еш мұны.

Ойында ма бос өткен?
Қайғыланған ойда ма?
Жүйрік тазы, сұлу мен
Қызойнақ, иә тойда ма?

Байлықта ма, беклікте
Бетіне шірігі шықпаған:
Ас, ат беріп, жұрт аузын
Алып, оған ықтаған?

Ләззатты іздеп, көңілім
Аласұрған шарқ ұрып.
Біреуін де осы деп,
Қалмай жүрген бір торып.

Баяулады жалғыз-ақ,
Мінеки деп тұрақтап,
Ләззаттанып сөзіне,
Қолына кітап, құранды ап.

Айтар сөзім ендігі
Аласұрған көңілге:
Оқу оқы, өнер қу,
Басқалардан түңіл де!

Жұрттың қамын көп ойла,
Уайым-қайғы жеп ойла!
Артта қалған сорлы жұрт
Алға бассын деп ойла.

М. Д. АБАҚТЫДАН ШЫҚҚАНДА

Зор қуаныш қара түн өткеніне,
Алтын таңды ашық күн жеткеніне,
Қан аралас төгілген көп көз жасты
Тәңірі қабыл, мейірім ғып, еткеніне.

Ерік құсы қайта ұшып келгеніне,
Душар болмай дұшпанның мергеніне.
Қайта шықты батқан Күн, нұр шашылды,
Мың шүкірлік Тәңірінің бергеніне.

Күннің бетін ежелден бұлт жаппақ,
Жапса да, ұзақ тұрмай, жөнін таппақ.
Қайғы көрсе, ер жігіт қайраты аспақ,
Қамшы тисе, шын жүйрік үдей шаппақ.

Оңнан есті жел біраз қыран ескен,
Соң туса да, оң туса, қалмас көштен.
Өткен іске – салауат. Күтіп қалдық
Өткір қимыл, ескі үміт, жаңа күшпен.

МАҒАРРИ СӨЗДЕР

Ақылы асқан данышпандар елінде
Бағаланбай, қырын көзбен қаралар.
Шетке даңқы, атағы асып кеткенде,
Қарсы болар ауылындағы ағалар!
Жарты жан боп сорлы болған соқырға,
Тілін алып, таяғы алдан жол бастар.
Байқай алмай, құлар байғұс шұңқырға,
Ерсе досқа, таршылыққа ойқастар.

Мінбелерде үгіт айтқан молдалар
Оңашада нәпсі артынан жүрмесін!
Бөрік киіліп, сандықта қап сәлделер,
Жасырынып бұзық жерге кірмесін!

Риялы* ораза, намазбен
Өзінді-өзің алдама!
Әдейі қойсаң, онан да
Көп жақынсың Аллаға!

* Риялы – арабша: сөз бен істің қабыспауы, екіжүзділік.

МАХАББАТ НЕ

Махаббат – бір тікенек,
Жүрекке барып қадалар.
Бақытсыз ғой бұл жүрек,
Тамшылап одан қан ағар.

Тез жазылмақ бұл жара,
Бал тілімен сүйсе жар.
Сүймесе жар, дариға,
Өлер жүрек, қансырар.
Махаббат – бір тәтті у,

Ішер жүрек, болар мас.
Дүниедегі у мен шу
Мас жүректі оятпас.
Махаббат – бір тәтті у,
Ішер жүрек, төгер жас!

МЕН ЖАСТАРҒА СЕНЕМІН

Арыстандай айбатты,
Жолбарыстай қайратты,
Қырандай күшті қанатты –
Мен жастарға сенемін!

Көздерінде от ойнар,
Сөздерінде жалын бар.
Жаннан қымбат оларға ар,
Мен жастарға сенемін!

Жас қырандар – балапан,
Жайып қанат, ұмтылған
Көздегені көк аспан,
Мен жастарға сенемін!

Жұмсақ мінез жібектер,
Сүттей таза жүректер,
Қасиетті тілектер –
Мен жастарға сенемін!

Тау суындай гүрілдер,
Айбынды алаш елім дер,
Алтын Арқа жерім дер,
Мен жастарға сенемін!

Қажу бар ма тұлпарға,
Талу бар ма сұңқарға?!
Иман күшті оларда,
Мен жастарға сенемін!..

Алаш – айбынды ұраны,
Қасиетті құраны.
Алаштың олар құрбаны,
Мен жастарға сенемін!

Мен сенемін жастарға:
Алаш атын аспанға
Шығарар олар бір таңда,
Мен жастарға сенемін!

МЕН КІМ

Арыстанмын, айбатыма кім шыдар?
Жолбарыспын, маған қарсы кім тұрар?
Көкте – бұлт, жерде – желмін гулеген,
Жер еркесі – желдің жөнін кім сұрар?

Көкте – Күнмін, көпке нұрым шашамын,
Көңілге алсам, қазір ғарышқа асамын.
Шеті, түбі жоқ теңізбін қаракөк,
Ерігемін – толқып, шалқып, тасамын.

Жалынмын мен, келме жақын, жанарсың,
Тұлпармын мен, шаңыма ермей қаларсың.
Құл болсын көк, жемірілсін жер, уайым жоқ,
Көз қырымен күліп қана қарармын.

Мен өлмеймін, менікі де өлмейді,
Надан адам өлім жоғын білмейді.
Өзім – патша, өзім – қазы, өзім – би,
Қандай ессіз не қылдың деп тергейді?

Мейірленсем – сегіз жұмақ қолымда,
Қаһарлансам – тамұқ даяр құлыма.
Жоқ жақыным. Жасағандай жалғызбын!
Мен бе иілер әлсіз адам ұлына?!

Өзім – Тәңірі, табынамын өзіме,
Сөзім – құран, бағынамын сөзіме!
Бұзушы да, түзеуші де өзіммін,
Енді, ескілік, келдің өлер кезіңе!

МЕН СОРЛЫ

(Шәкірттің зары)

Талайсыз, бақсыз мен сорлы,
Бір ісім оңға бармаған.
Мен не жаздым о ғұрлы,
Тәңірі мұнша қарғаған?

Талпындым, түстім ізіне,
Оңдалмады бір ісім.
Қарамай құлың жүзіне,
Алла – ау, көрсеттің қысым.

Бел будым, түстім әр жолға,
Тілегім қайтсам табам деп.
Қарамадым оң – солға,
Тілегім үшін шабам деп.

Не қылсам да түспеді
Уысыма қуғаным.
Жібермеді, күштеді
Жақын бауыр, туғаным.

Таласқа салды жиғанын,
Барын, арын аямай,
Оқуға бермей – тыйғанын,
Алды – артына қарамай.

Білім іздеп сусаған
Жылайды пендең алдыңда.
Мейірі кең Жасаған,
Құр алақан қалдым ба?..

МЕНІ ДЕ, ӨЛІМ, ӘЛДИЛЕ

Қажыдым енді, күш бітті,
Көңілсіз, салқын, күн бұлтты,
Жел бұйығып тербелед,
Әлдекімнің өлгенін,
Оны қалай көмгенін
Әңгіме ғып күңіренед.
Жел, күңіренбе, жасың тый,
Өлім күйі – тәтті күй,
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

Қара орманның шетінде,
Нағыз желдің өтінде
Өскен жалғыз жас қайың.
Былқ-сылқ етіп билеген,
Сылдыр-сылдыр күйлеген,
Болсын онда не уайым.
Сол жас қайың құлапты,
Жанында жел жылапты,
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле.

Қолына ала ту алып,
Қылышын қанға суарып,
Тау суындай тасыған,
Қарақат көзін қан жауып,
Қабағынан қар жауып,
Ойын салған жас ұлан –
Майданда ұлан қайтыпты,
Жел иманын айтыпты...

Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

Әлдеқайда бетпақ шөл,
Бетпақ шөлде жалғыз жол,
Сол жолменен жалғыз жан
Түн бойы талмай жүріпті,
Табанын тастар тіліпті,
Келгенде атып алтын таң,
Сорлы, шөлде өліпті,
Жел құмменен көміпті,
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

Бетінен алма қан тамған,
Тілінен тәтті бал тамған,
Бұйра толқын шашы бар,
Күлкісі меруерт шашылған,
Өзі – гүл жаңа ашылған,
Дәл он бесте жасы бар –
Сұлу көз жас төгіпті,
Тұншығып жасқа өліпті..
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

Талпынған жаңа нәресте,
Ақ қанатты періште,
Былдырлаған бұлақтай,
Көрінген жанды күлдірген,
Жаңа піскен бүлдірген,
Балауса нәзік құрақтай,

Қайтыпты қозы көз тиіп,
Бетінен кейде жел сүйіп...
Балқиды жаным бұл күйге
Мені де, өлім, әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

Алыста айдын шалқыған,
Көбігі меруерт балқыған.
Сол айдынның астында
Бар екен алпыс ақ отау,
Алтын уық, жібек бау.
Бәрі он алты жасында –
Отан сайын толқын шаш,
Толқын шаштар жалаңаш...
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

Жаңа піскен балдырған,
Сүйсе, мейір қандырған,
Айдынға барып түсіпті.
Отауларды аралап,
Жас жүрегін жаралап,
Сұлуларды құшыпты.
Құшыпты да өліпті,
Жел толқыннан біліпті...
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

Балдырғанмен бастасып,
Сұлумен қол ұстасып,
Жас ұланмен жолдас боп,
Жас қайыңды қолға алып,

Баланы сүйіп бір қанып,
Жолаушымен мұңдас боп,
Мен де тезірек өлейін,
Әлі жаспын демейін,
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

Бетімнен тәтті бір сүйіп,
Алдыңа алшы әлдилеп,
Келші, өлім, тезірек.
Жан ұшудан тоқтады,
Жынданып енді соқпайды
Кешегі асау жас жүрек.
Бетімнен тәтті бір сүйіп,
Алдыңа алшы әлдилеп...
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

МЕШІТ ҒӘМ АБАҚТЫ

Бала:
Әкетай, мынау не үй ұзын мойын,
Тым ірі, ұлық ұстап тұрған бойын?
Басына шыққан адам білер еді-ау
Сырын айтпас қаракөк көктің ойын.
Тып-тыныш бұл үйге, әке, кім барады?
Тыныштыққа қасиетті кім қалады?
Биікте көк күңіреніп сыр айтқанда,
Бақытты кім көзінен жас тамады?

Әке:

Бұл үйді мешіт дейді, құлыншағым,
Ерігіп, қуған болып ата заңын,
Анда-санда домалап бармағы үшін,
Салдырған өзіне арнап «жуан қарын».
Бес минут «жатып-тұрып», жуып алмақ
Былғанған бұзықтықпен ұят-арын.
Шығатын жоғарыға молдасы да
Азанмен құттықтайды қарын таңын.
Бұл мешіт – Көк үйі емес, қарын үйі,
Көргің келсе, барып көр мал базарын.

Бала:

Әкетай, анау не үй түсі суық?
Жанына жібермейді жанды жуық.
Терезесі темірлі, көр – есігі,
Қабырғасын қойған ба қанмен жуып?
Тас қима, темір қақпа, шойын құлып.
Тым-тырыс. Жалғыз-ақ жел тұр ғой ұлып.
Сасықта, қараңғыда аш, ауру
Кім жатыр екен, әке, тірі өліп?

Әке:

Жиһанда бір жас жан бар, Қиял аты,
Мәңгі ойнайтын, сөнбейтін сәуле заты.
Жанға жан беретұғын тәтті жырлы,
Меруерттен тізілген қос қанаты.
Ұшып жүріп жырымен жанды ояту –
Жас Қиялдың ежелден бар мұраты.
Тірі жанға жырламақ тәтті жырын,
Адамзаттың жоқ оған жақын-жаты.
Жиһанда бар нәрсені жаратқан сол,
Тәңірі бір ғана – Қиял аты...

Анау үйді адамзат абақты дер,
Адам-доңыз, еменнің тамырын жер.
Тәңірісі, жан жыры Қиялға арнап,
Сонау үйді салған ол болсын деп көр.

Көремісің күзетшіні жүрген жарап,
Қабақ түйіп, терезеге қойған қарап?
Есалаң малданып жүр: «Қиялды ұстап,
Тарихтың таңында, – деп, – қойдым қамап!»

Есалаң! Қиял қайда?.. Қиял кезбек,
Жиһанда ақ қанатпен ылғи жүзбек.
Жердегі жары- «жанды» жұбатуға,
Тоқтаусыз Көк үнінен әндер тізбек.

Балам, енді білдің ғой, ол – абақты,
Ашуменен түйіп тұр ол қабақты.
«Қиялды ұстап, жаптым!» – деп бос мал-
данған
Ақымақ деп болмай ма адамзатты?!

МЫСЫҚ ПЕН ЕТ

Қарны ашып, мысық байғұс үйге кірді,
Қарады тіміскілеп әрбір жерді.
Жерден іздеп дәнеңе таба алмады,
Ілулі шаңырақта етті көрді.

Қарады етке мысық көзін сатып,
Алам деп секіреді кейде жатыр.
Құдайға өкпелейді: «Қол бермедің,
Алар ем, – деп, – бұл етті ағаш атып!»

Не керек, ала алмадым, азаптанды,
Ашудан өле жаздап аз-ақ қалды.
Қайтсе де ала алмасын білгеннен соң,
Мысығың өзіне өзі тоқтау салды:

«Қой, не керек, бұ ісің тіпті ұнамас,
Естісе, бұл қылығын көпке ұнамас.
Сасыған, құрттап кеткен жасық етті,
Ханзада, жегеніңмен, ішке ұнамас».

Асылды, қолға түспей, жасық деуші,
Қолға түссе, жасықты майдан жеуші –
Артынан арқан бойы шығып тұрып,
Өз үйінде сабазың сыр бермеуші.

НАҒАШЫЛАРҒА

Бір себеппен келіп қалдым бұл жаққа
Дәм жазбады, бара алмадым ол жаққа.
Көрмесем де, көп кішілік сәлемім
Нағашымыз Махаң менен Қожаққа.

Аралап ем шығыс, батыс арасын,
Ертіс, Еділ, Сырдария даласын.
Дәм жазбады бүгінгі күн көруге
Ел-жұртымыз Баян – Шақа баласын.

Сол Шақада қажы Жүсіп дер еді,
Жақып пенен Өсіп те бар деп еді.
Ұл боп туып, тартып мінген ат жалын
Орда иесі Хасен де бар деп еді.

Жиеніңіз қажы Жұмабай әкем де,
Одан туған Нұрмағамбет, Бекен де.
Сол екеуден жеті-сегіз біз бармыз,
Бәрі жиен, бәрі сізге бөтен бе?!

Бәрі жиен, бәрі сіздің қаныңыз,
Бәрі сіздің шашқан тұқым-тарыңыз.
Дәм жазбады, бара алмадым бұл жолы,
Сәлемімді қабыл көріп алыңыз.

Сәлемнен соң, нағашы жұрт ағамыз,
Кіші болса, көзі ашық данамыз,
Баршаңызға тапсырғаным менің де,
Қолымызда Мұхамеджан балаңыз.

Есі бар ед байқағандай парықты,
Оңды-солды, қараңғыны, жарықты.
Күн туған соң, етігімен су кешіп,
Ел-жұртым деп сіздерді іздеп барыпты.

Барып, сізді асқар пана қылыпты,
Панаңызда бала тұрмыс құрыпты.
Өз балаңыз, ақылыңызды айтыңыз,
Албырт еді, ерке бала қылықты.

Жиеніңіз қажы Жұмабай құтты еді,
Әкем Бекен Атығайға тұтқа еді.
Тұтқа десем, сөйлеу болар асыра,
Деуші болар: «Басқа тұтқа жоқ па еді?»

Не жоқ болсын, Шахаң елге аға еді,
Үздік туған, жанат тонға жаға еді.

Ел ағасы Исекең анау, қайраным,
Өрге бастап, төрге тартқан тайлағын.
Өрісін кең тарылтпайтын аз елдің,
Атығайдың алып жүр ғой байрағын.

Жиеніңіз ес білгеннен ел деген,
Өрге ұмтылған, өрге қарай өрлеген.
Кім ұшырамас алыс жолда шалысқа,
Күн де болды қолды қате сермеген.

Нағашы жұрт, сізге дұғай сәлемім,
Өзім жолда, барсын сізге қаламым.
Амандықпен көріскендей күн болсын,
Қоштық айтам, Қызылжар жүріп барамын.

НЕМЕРЕ МЕН ӘЖЕСІ

- Айтшы, әжетай, көк деген не?
Теңбіл-теңбіл көктеген бе?
Жұлдыз көзін жымыңдатса,
Ай-әжесі: «Тек!»- деген бе?
Бұлттар бөрте ешкідей дәл
Мана тізген көк көгенге.
Қатар көкте шұбырып барад,
Ағытып біреу: «Шек!» – деген бе?
– Қой, құлыным, обал, обал,
Молда оқытар, мектепке бар.
– Әже-ау, біздің Лұқбек айтад:
«Жер – ойнайтын доп, – деп айтад. –
Тағы алыста теңіз де бар,
Тіпті түбі жоқ! – деп айтад. –
Шөл деген бір жер бар, – дейді,
– Ылғи қызыл шоқ!» – деп айтад.

Айтшы, әже, әже, әже!
Рас па сол? Айтсаң қайтед?
- Мен білем бе, мен бір надан,
Ертең сұра бар, молдадан!
– Айтшы деймін, айтшы, әжекем,
Теңіз деген сұйық па екен?
Алыста өскен тау бар дейді,
Басы көкке тиіп пе екен?
Тау жағындағы әлгі жүйрік
Қоян ба екен, киік пе екен?
Аю деген біздің мынау
Көк бұқадан биік пе екен?
– Тек!- деп ем ғой, – тентек, тентек,
Мұны айтатын мектеп, мектеп!

ОЙ

Ой деген – у,
Ауызға алсаң, қандырад. Ой деген – у,
Жанды есінен тандырад. Ой деген у
Ішсең, мас боласың. Ой деген – у,
Ішесің де соласың.
Ой – бір теңіз,
Қап-қара боп тебіренед.
Ой – бір теңіз,
Толқындана күңіренед.

Ой – бір теңіз,
Шетсіз, түпсіз, тұңғиық.
Ой – бір теңіз,
Жан түседі жан қиып.

Ой улады –
Жаным ессіз, жаным мас.

Ой улады –
Жүректе зар, көзде жас.

Ой улады –
Көмір болды жүрегім.
Ой улады –
Сарғаймын, сенемін!

ОРАЗАДА

Таң алдында тамылжып,
Тәтті ұйқыға батқан шақ.
Бір тамақтың қамын жеп,
Ұйқылы-ояу жатқан шақ.

Тұра салып төсектен,
Дір қалтырап киініп,
Ойға кірер: «Кешікпен,
Уақыт бар», – деп сүйініп.

Ауыз ашып, қол салып,
Ашылмай жөнді де көзі,
Келгенде қарын құралып,
Көрінді-ау Шолпан жұлдызы.

«Жылдам іш», – деп жымыңдап,
Көз қысуын нетерсің?
«Қарбытып іш, тынымдап,
Аштан өліп кетерсің!»

Алдына әкеп қатар қой,
Қай сүйгенін таңдасын.

Шай, қымызға әбден той,
Көңілде іңкәр қалмасын.

Түндік жабық, от жарық,
Үйге сәуле кірмейді.
Іш, той, ындыныңды жарыт,
Танды үйден көз көрмейді.

Ораза деген қазаққа
Құлшылық емес, әдет қой.
еріксіз жүрмей азапта, –
Пайданы ойла, қам ет, қой!

ОРАЛ

Ұзын Орал – күн мен түн шекарасы,
Бір жағы – күн, бір жағы – түн баласы.
Арғы жағы – көк көзді жын ұясы,
Бергі жағы – Түріктің сар даласы.

Асқар Орал – кәрі Алып күзет тұрған,
Күн мен түн арасында «Қытай қорған».
Денесі – тас, қарағай – қою мұрты,
Оң мен сол, түстікке ол мұртын бұрған.

Қарамай еш нәрсеге көзім тоқтап,
Келіп ем алыбымды аңсап-жоқтап.
«Ұйқы – дұшпан» деген сөз дұрыс екен,
Сол Алыптан өтіппін түнде ұйықтап.

Кеш, Алыбым, жүзіңді көре алмадым,
Алдыңда иіліп сәлем бере алмадым.

Амал не, сар даладан сақ елші боп
Күзеттегі Алыпқа келе алмадым.

Ұзын Орал – күн мен түн шекарасы,
Өлім – түн, өмір – гүлді Күн даласы.
Өмір менен өлімнің шекарасын
Ұйықтап озбақ ежелден жер баласы.

Екі дүние: күн мен түн, өмір – өлім,
Бірі – бесік, біреуі – даяр көрің.
Бала болып жата бер бесігінде,
Сар даланың еркесі – қазақ елім.

ОРАЛ ТАУЫ

Таласқан аспанменен көкпеңбек тас,
Қарасаң төбесіне, айналар бас.
Жасаған мейірімі кең қадір Тәңірі,
Шығарған сол тауынан алтын, алмас.
Жіп-жиі, шытырманды түрлі ағаш,
Тұрғаны мұнарланып өсіп жалғас.
Қарағай, шырша-батыр бір қалыпта:
Шілде, жаз, қысын, күзін есіне алмас!
Ішінде аю, қасқыр, түрлі аң толған,
Адамзат батып жалғыз аяқ салмас.
Бір күнде сенің иең түрік еді,
Орынғып көшіп-қонып жүріп еді.
Қорықпайтын таудан, тастан батыр түрік
Қойныңа жайыменен кіріп еді...
Ер түрік ен далаңа көрік еді,
Отырса, көшсе, қонса – ерік еді.
Тұрғанда бақыт құсы бастарында,
Іргесі, жел-күн тимей, берік еді.

Тұрақсыз бұл жалғанда опа бар ма,
Сақтан, алдар, бой салып жақын барма!
Бүгінгі күн жан досың болып жүріп,
Құлатып кетер ертең сені жарға.
Қарашы төңірекке мойның бұрып,
Алтай, Орал бойында тұрған түрік
Аты да, заты да жоқ, дыбысы жоқ,
Жоғалған әлдеқайда іріп-шіріп...
Осындай атамекен жерлеріне,
Қасиетті атаның көрлеріне
Аузы түкті шет елдер ие болып,
Көрсетіп тұр қысымды ерлеріне.
Анамыз бізді өсірген, қайран Орал,
Мойның бұр тұңғышыңа, бермен орал!
Қосылып батыр түрік балалары,
Таптатпа жолын кесіп, тізгінге орал.

ОРАМАЛ

Қасірет батты жаныма,
Уға толды жас жүрек.
Орамалды жарыма
Бітірем қашан кестелеп...

Күз сарғайтты қайыңды,
Мен де бірге сарғайдым.
Қара бұлт жауып Айымды,
Жылаймын, күйем, зарлаймын.

Толып қалды төрт айға,
Күйікпенен күн өтті.
Жарымды өкіріп отарба
Қанды жаққа әкетті.

Елін ойлап қамығып,
Жүрегі толып дерт-шерге,
Жүр екен жаным жабығып
Осы күні қай жерде?

Жарқ-жұрқ сансыз көзі бар,
Бейне жынның ұясы,
Ың-жың, у-шу сөзі бар,
Түсірмес жарық қиясы.

Жылы жүзді жаны жоқ,
Қалада жүдеп жүр ме екен?
Жақыны жоқ, жары жоқ,
Жалған оған көр ме екен?

Солдатша сымдай киініп,
Шекпені оның сұр ма екен?
Күрегіне сүйеніп,
Суықта жаурап тұр ма екен?

Жатқан шығар ор қазып,
Жауға ма әлде өзіне.
Бұрыла алмай бой жазып,
Қайғы шығып жүзіне...

Қасірет батты жаныма,
Уға толды жас жүрек.
Орамалды жарыма
Бітірем қашан кестелеп?..

Орала берме, жібегім,
Тезірек жүрші, сен де, біз.
Сенсің қымбат керегім,
Алақандай ақ бәтес.

Қайғыдан өлсем, арман жоқ,
Ақиреттік жолдасым.
Көзімде жас қалған жоқ,
Кестеге сіңді бар жасым.

Орамалды алып сорлыңнан,
Көзіңе жасыңды іріккенде,
Күрсініп ауыр, сәулемжан,
Көзіңді ақырын сүрткенде;

Жасаған Ие, тілегім:
Аралассын жасқа жас.
Орала берме, жібегім,
Сенсің жаным, ақ бәтес.

Қасірет батты жаныма,
Уға толды жас жүрек.
Орамалды жарыма
Бітірем қашан кестелеп?..

ОСЫ КҮНГІ КҮЙ

Ойламай отқа түскен неткен жанбыз,
Сөз ұқпас мылқау, меңіреу, жүрген жалғыз.
Көрінбес көзге түртсе қараңғыда,
Япырм-ай, қалдық па енді тіпті таңсыз?!
Тақаулы тамағында өткір пышақ,
Тек жатыр тұяқ серіппей сонда да аңсыз.
Тыңдамас, сөзге түспес, ырыққа көнбес,
Болды ма қайран қазақ тастай жансыз?
Жер кетті, жаның кетті, қам жемедің,
Құл болдың қара табан енді малсыз.

Ортаға қамап алып қырып жатыр
Қара жүрек «надандық» қолмен сансыз.
Қазағым, арыстаным, қайратты ерім,
Тұрдың ба қару қылмай, құр амалсыз?
Өзіндей адамзаттар не ғып жатыр,
Бос жүрсің баспанасыз, үйге тамсыз.
Сандалдың: алдың – боран, артың – тұман,
Түк көрмей сәуле берер шырақ шамсыз.
Білімсіз ит надандық жеңгені ме?
Буының қалтырайды болып әлсіз.

ОТ

Күннен туған баламын,
Жарқыраймын, жанамын,
Күнге ғана бағынам.
Өзім – күнмін, өзім – от,
Сөзім, қысық көзім де – от,
Өзіме өзім табынам.
Жерде жалғыз Тәңірі – от,
Оттан басқа Тәңірі жоқ.

Жалынмен жұмсақ сүйеді,
Сүйген нәрсе күйеді,
Жымиып өзі жорғалар.
Ұшырағанды шоқ қылар,
Шоқ қылар да, жоқ қылар,
Мұның аты От болар.
Менде де отпын – мен жанам,
От – сен, Тәңірім, табынам.

Әдемі отпен аспаның,
Бәрі жасық басқаның,

Жалын жұтам – тез тоям.
Әулием, ием, құтыма,
Теңсіз Тәңірім – отыма
Әлсін-әлсін май құям.
Май құямын – өрлейді,
Құлашын көкке сермейді.

Кейде жылан арбайтын,
Кейде аждаһа жалмайтын,
Сескенбес, сірә, кім сенен!
Шынында, менің өзім де – от,
Қысылған қара көзім де – от,
Мен – оттанмын, от – менен.
Жалынмын мен, жанамын,
Оттан туған баламын.

Қараңғылық бұққанда,
Қызарып күн шыққанда,
Күн отынан туғанмын;
Жүрегімді, жанымды,
Иманымды, арымды
Жалынменен жуғанмын,
Жүрегім де, жаным да – от,
Иманым да, арым да – от.

Жарқырап от боп туғаннан,
Белімді бекем буғаннан,
Қараңғылық – дұшпаным.
Сол жауызды жоюға,
Соқыр көзін оюға
Талай заулап ұшқанмын.
Әлпіге* барғам Алтайдан,
Балқанға барғам Қытайдан...

* Альпі – асқар таудың аты (М. Жұмабаевтың ескертпесі).

Заулап, өрлеп аспанға,
Әлпіден әрі асқан да
Отты Атилла, Баламер
Мен едім. Тағы барғанда
Ойран салып Балқанға
Жолбарыс Жошы, Сүбітай ер
Шалғай-шалғай жер шалып,
Басылдым біраз от алып...

Кеше маған тіл келді,
Күнбатыстан жел келді,
Қараңғылық қаптады.
Ұяттан әсер қалмады,
Идеалды – Алланы
Қарын деген таптады.
Күнім, заулап жана гөр,
Күнбатысқа бара гөр.

Енді заулап жанайын,
Күнбатысқа барайын,
Бір шетінен тиейін.
Қараңғы тас қаласын,
Жалмауыз жауыз баласын
Жалынмен жалап, сүйейін:
Не қалар екен қаладан,
Жалмауыз жауыз баладан?!

Күннен туған баламын,
Жарқыраймын. Жанамын,
Күнге ғана бағынам.
Өзім – күнмін. Өзім – от,
Сөзім, қысық көзім де – от,
Өзіме өзім табынам.

Жерде жалғыз Тәңірі – от,
Оттан баска Тәңірі жоқ.

ӨЗЕННІҢ СУЫН ЖЕЛ ТЕРБЕП

Өзеннің суын жел тербеп,
Ақ төсін керіп шайқалад.
Біресе ауыр күрсініп,
Біресе тынып жай табад.
Жағаға біткен кербез тал
Ақтөсін керіп шайқалад.
Мінезіне кербездің
Кім бәлен деп айта алад.
Суға бетін сүйсін деп,
Бір беріп, тағы қайта алад.

ӨЛЕҢ

Тарықса жаным,
Ауырса тәнім,
Сүйеуім бар демейтін.
Ол болса менде,
Қозғалса жер де:
«Бұ не болды?» – демейтін
Жан сүйгенім – ол да өлең,
Жете алмасам, жолда өлем!
Жанымның жаны,
Тәнімнің қаны,
Тіршілігім сенімен.
Ойландым – тоймадым,

Іздедім – Қоймадым,
Кеңес біраз менімен.
Естісе сені – жан иір,
Бағаң білмес көп сиыр!

ӨМІР

Адамға берген Тәңірі өзі аз өмір,
Бұйрығы: «Жаса-дағы, жерге көміл!»
Бірде мұз, бірде жалын, бірде дауыл,
Құбылған өмір – сынап, бейне көңіл.

Жайнаған жаз көреді адам алдын,
Өткен күн – көңілсіз күз желді, салқын.
Қуаныш қайғыменен қатар жүрмек,
Болмайды толық минут жүзі жарқын.

Іңгәлап, аузын ашып, жылап түсер –
Төменге биік таудан құлап түсер.
Денесін дал-дұл қылар қия тастар,
Шұқырға сол жылаумен сұлап түсер.

Дуа етер – сорлы адамды әуре етер,
Көз ашып-жұмғаныңша жоқ боп кетер.
Қылғанша әуре-сарсаң сорлы құлды,
Тәңірі Ием, жаратпасаң онда нетер?!

ӨМІР

Мана көкті қаптап еді қара бұлт,
Күн күркіреп қорқытып, ұшырып құт:
Көк тұнжырап мұңайып, қабақ жауып,
Көз ашқанда аспанда жарқылдап от.

Бұрқыратқан екпінді дауыл еді,
Сабап құйған жиіркеніш жауын еді.
Қорқып-сасып, жан-жануар есі шығып,
Бәрі-ақ іздеп баспана тауып еді.

Бұлт айықты, көк жүзі болды ашық
Бар нәрседен қайғы-мұң кетті қашып.
Күн сәулесі жер жүзін құшақтады,
Қосылуға қашаннан болған асық.

Бейне алтындай көкте бұлт тұр ғой жайнап,
Енді жел жоқ мазалар оны айдап,
Жанға рақат гүлдерден хош иіс аңқып,
Жан беріп кең далаға, құстар сайрап.

Өмір осы – бірде ол болар бұлтты,
Қатты желді, дауылды, кейде отты.
Құрып дымың, қайғырып, жас төгерсің,
Бұлт ашылар – қайғының бәрі бітті.

ӨМІРІМЕ ӨКПЕМ

Сұм өмір, сұлу дүние, алдадың ба?
Тән арып, тамырда қан қалмадың ба?
Жалған үшін жан қиып, жапа шектім,
Еңбегім, екі болып, жанбадың ба?
Жайшылықта жан қиған, жақын дүние,
Талып тұрсам, назарың салмадың ба?
Ортекедей орғытып, оққа жығып,
Жалмауыз жауыз жалған, жалмадың ба?
Арсыз нәсіп, армансыз алдадың ба?
Қайрымсыз қанжығанды қандадың ба?
Қомағай қорқау ажал, қойның ашып,
Қапа мен қайғыға қол жалғадың ба?
Алдандым, алжастырдың, аңғырттандым,
Ақылсыз аңқау басым, аңдадың ба?

Қимас дос, қыспақта боп, жылаттың ба?
Қайғымен қан жұтқызып, сұлаттың ба?
Қасіретті қасапшының ешкісіндей
Құрым іліп, құдыққа құлаттың ба?
Құбылдың, құйқылжыдың, Құртқа дүние,
«Қызықпаймын» десем де, шыдаттың ба?
Ар-ұят, адамдықты арам қылып,
Бәрін саған жұмсадым, қуанттың ба?
Сен үшін жақынымды жат қылып ем,
Қайырылып, қам көңілімді жұбаттың ба?

Мелшиген, мейірімсіз, меңіреу дүние,
Алдап ап, айызыңды қандырдың ба?
Қазынаны ұрлаған қарақшыдай,
Бас салып, басқа бұғау салдырдың ба?
Жау тонаған адамдай жәудіретіп,
Адамзаттық арымды алдырдың ба?

Кетеріңе келгенде, көззап дүние,
Түлкідей құйрығыңды шалдырттың ба?
Қапаста қан азайып, қажыр мұқап,
Қалашының итіндей қаңғырттың ба?
Әзелде алысқа ұшқан дәм мен тұзым,
Тәуекел, тасқа қондым, Тәңірім сақтар.
Жерлерге топырақ тартқан сан айналдым,
Деген жанмын: «Құнымды Құдай жоқтар!»
Адам басы – Алланың добы болса,
Тағдырдан табандатып тиді шоқпар.
Жалындым, жанталастым, жалбарындым,
Тимеді ешбір рахым Тәңірім жақтар.
Махпуздың тақтайына жазған жұмыс
Бұйрықты жерлеріне барып тоқтар.
Басқадан менің жаным бағалы ма?
Талай жан тап жолында болды көкпар!

Қиядан сөз табатын ақыл бар ма,
Тыңдайтын бойым балқып нақыл бар ма?
Есіл сөзім есепсіз босқа кетсе,
Обалы жаулығы жоқ қатындарға!

ӨНЕР-БІЛІМ ҚАЙТСЕ ТАБЫЛАР

Ер жігіт өнер табар ерте қуса,
Ерініп шаршамастай белін буса,
Ыртың-жыртың, жоқ-барға көңіл бермей,
Періште боп анадан қайта туса!

Жақын туған, бауыр деп айналмаса,
Қатын-сатын дегенге байланбаса,
Тынықпай, дамыл алмай ерте де кеш,
Ізденсе, кідірмесе, жайланбаса;

Дүниенің қайғысынан зарланбаса,
Көз қысып күлгеніне алданбаса,
Қақ жарар қара қылды тура бөліп
Айтылған сөз жайынан жалғанбаса;

Өсектен ат-тонымен алыс қашса,
Естісе, ұялғаннан бетін басса,
Жамандық – аты өшкірге жақын жүрмей,
Аяғын күндік жерден байқап басса;

Өзінен басқа жанды кем көрмесе,
Құтыртып, шабыстырып, жел бермесе,
Табылмас аузына су тамызушы,
Өзінің тар етігін кең көрмесе!

Көзі ашық адамдарға жақын жүрсе,
Олардың әрбір сөзін үлгі көрсе,
Естіген сөз, көргенді бос тастамай,
Құлақ тігіп, көз салып, жиып-терсе;

Көңіл көзі ашық жанды дос деп білсе,
Мылқау, меңіреу, наданды қас деп білсе,
Бейнеттің мұнарланған шөл даласын
Ұжмақта хорлар тіккен қос деп білсе;

Білімсіз қатқан жансыз тас деп білсе,
Өнер-білім – қарны ашқа ас деп білсе,
Дүниенің теңізінде адасқанға
Тура жол көрсететін бас деп білсе;

Осы оймен тура жүрсе, бұлтармаса,
Басқаға мойын бұрса, көз салмаса –
Өнер-білім жер астында болса-дағы,
Бір жетер, жалықтым деп тастамаса.

ӨТКЕН – АЯУЛЫ

Өткенді мақтар әр адам,
Білмеймін, өткен алтын ба?
Болмаса, мақтау өткенді
Адамзаттың салты ма?

Қариялар отырып,
Баяғыны мақтайды.
Желкілдеген жас заман
Оларға тіпті-ақ жақпайды.

Заң да болған соларда
Тура, әділ, жақсы да,
Аспаннан пері түсірген
Ғайыпты болжар бақсы да.

«Өткен артық» дер адам,
Шеше де өлген баласын
Аузынан, сөйлеп, тастамас, –
Көз ішінде қарасын,

Қылықты да, тәтті де,
Ақылды да ол бала.
Екі жасар күнінде
Пәлен деген – ол дана.

Жалғаны жоқ, адамнан
Жаңаны мақтар санаулы.
Не дұрыс шығар, не теріс,
Әйтеуір, өткен – аяулы.

ӨТКЕН КҮН

Еділ, Жайық, Сырдария –
Белгілі жұртқа ескі су,
Тәтті, дәмді, тармақты
Ұзын Ертіс, Жетісу.
Осы бес су арасы
Сарыарқа деген жер еді,
Туып-өскен баласын
Айбынды ер Алаш дер еді.
Еркін шауып ойнақтап,
Тілеген отын жер еді.
Қонысы – жібек ну тоғай,
Айдын шалқар көл еді.
Есіл менен Нұрадай
Екі енеге телі еді.
Қой үстіне бозторғай
Жұмыртқалап ол күнде,
Жарлы жан жоқ Алашта,

Бай пейілі кең еді.
Қайыры көп ағайын,
Кедейде жоқ уайым –
Керек болса, бір тайын
Сұраусыз ұстап мінеді.
Болсын жаты, жақыны,
Жоқ асынан тартыну.
Жылы жүзді бәйбіше
Керсендей үлкен аяқпен
Ұстата саумал береді.
Шыға қалса бір жұмыс,
Ұзап кетпек – артық іс,
Бітімге биге келеді.
Қасымның қасқа билігі,

Есімнің ескі билігі
Алдында сайрап жатқан соң,
Көпті көрген көне би
Қара жолмен желеді.
Бір тиын пара алу жоқ,
Қисыққа құлақ салу жоқ,
Туралық, шындық – екеуін
Қаз-қатар ғып жегеді.
Сол екеуі алдында
Бір бұлтармай жүреді.
Ақназар сынды әділ хан,
Абылай сынды ер сұлтан,
Қаракерей Қабанбай,
Қанжығалы Бөгенбай
Ақ найзаның ұшымен,
Ақ білектің күшімен
Дұшпанға қысым көрсеткен,
Қаз дауысты Қазыбек,
Қара палуан Жәнібек
Жалғанда тумас ер еді.
Кеше Шөже, Орынбай,

Жанақ, Біржан, Наурызбай –
Бір сөзі мың ділдалық,
Алты алашқа атақты
Бәрі ақын, сері еді.
Шілдеде самал ескенде,
Жайлауға ауыл көшкенде,
Ат-айғырға мінісіп,
Қыз-бозбала жарасып,
Тереңнен әзілдескенде,
Тісі меруерт тізілген,
Белі қыпша үзілген,
Хор сықылды сол сұлу

«Ха-ха-ха!» деп күлгенде,
Бұйық жатқан кең дала
Бейне бір жаны енеді.
Сылдырап аққан өзенге
Үй тігіп, дереу қонысып,
Бұрала басып былқылдап,
Әзілдесіп, сыңқылдап,
Жас келіншек, жас қыздар
Кереге жайып, уық байлар,
Үйден үйге жүрісіп.
Өткен күнді ойласам,
Ойға терең бойласам,
Кешегі қайран қазақтың
Сәулеті мен дәулеті
Көз алдыма келеді...
Күшің кеткен баяулап,
Жүрсің атсыз, жаяулап.
Ит надандық желкенде
Шабайын деп аңдып тұр,
Қылышын ұстап таяулап.
Арыстаным, сұңқарым,
Қажымас, талмас тұлпарым,
Басың көтер, тұр енді!
Батқан екен ол күнің,
Жеткен екен бұл түнің.
Өткенді ойлап қайғырма,
Әр кәмалға бір зауал
Ежелден болмақ емес пе?
Ескіше тұрып егеспе,
Заман – тұлкі, тазы бол,
Базарша дүкен құр енді.

ПАЙҒАМБАР

Устремляя наши очи
На бледнеющий Восток,
Дети скорби, дети ночи,
Ждем, не придет ли наш Пророк.
Д. С. Мережковский.

Күнбатысты қараңғылық қаптаған,
Күні батып, жаңа таңы атпаған.
Түнеріп жүр түннен туған перілер,
Тәңірісін табанына таптаған.

Күнбатысты қараңғылық қаптаған,
Көгінде жоқ жалғыз жұлдыз батпаған.
Түн баласы Тәңірісін өлтіріп,
Табынатын басқа Тәңірі таппаған

Күнбатысты қараңғылық қаптаған,
Жалғыз жан жоқ қараңғыда лақпаған.
Білген емес – иман деген не нәрсе,
«Қарын» деген сөзді ғана жаттаған.

Түн баласы... Түн жолына түскен ол,
Сақаусың деп Мұса тілін кескен ол,
Тәңірінің сүйікті ұлы Айсаның
Тітіркенбей ұрттап қанын ішкен ол...

Түн баласы түнерген түн жамылған,
Аллаға емес, әзәзілге табынған.
Інжілді өртеп, табанға сап құранды,
Әділдікті күткен ессіз қарыннан.

Түн баласы өмірінде араз таңменен,
Қабыл ұлы ауызданған қанменен.

Табынатын құр денеге жануар,
Болған емес жұмысы оның жанменен.

Төгілмей ме кемерінен асқан су,
Өлтірмей ме жайылған соң күшті у.
Түн баласы түнеріп тұр өлгелі,
Көзіңді сал – күнбатыста қанды шу.

Көзге түртсе көрінбейтін қара түн,
Күңірене ме, күле ме әлде әлдекім?
Жылайды да, шулайды да ұлиды,
Бұл кім? Бұл ма – түн баласы түссіз жын.

Қап-қара түн. Түн баласы күңіренед,
Күңіренумен бір-біріне үн беред.
Сөгінеді, сүрінеді, жығылад,
Қара түнде көр көзімен не көред?!

Қап-қара түн. Толқындары қара қан,
Қара түнде өңшең соқыр шұбырған.
Сол шұбырған сансыз соқыр алдында
Ентелеген кәдімгі Иван есалаң.

Қап-қара түн. Шегір көзді жындар жүр,
Қап-қара түн. Қайғы мен қан ойнап тұр.
Қайғы менен қара қанға тұншығып,
Түн баласы ауыр ойлар ойлап тұр.

Қап-қара түн. Уақыт ауыр өтеді,
Ой артынан ойлар келіп кетеді.
Түн баласы көр көзінен жас төгіп,
Күншығыстан бір пайғамбар күтеді...

Ерте күнде жоқ бар еді түн туған,
Қап-қараңғы түн ішінде Күн туған.
Отты Күннің сәулесінен от алтын
Отты көзді, отты жанды Гун туған.

Ерте күнде отты Күннен Гун* туған,
Отты Гуннен от боп ойнап мен туғам.
Жүзімді де қысық қара көзімді
Туа сала жалынменен мен жуғам.

Қайғыланба, соқыр сорлы, шекпе зар,
Мен – Күн ұлы, көзімде Күн нұры бар.
Мен келемін, мен келемін, мен келем –
Күннен туған, Гуннен туған пайғамбар.

Соқыр сорлы, көрмей ме әлде көзің көр?
Күншығыстан таң келеді, енді көр.
Таң келеді, мен келемін – пайғамбар,
Күт мені сен, «лахауланды» оқи бер.

Күншығыстан таң келеді – мен келем,
Көк күңіренед: мен де көктей күңіренем.
Жердің жүзін қараңғылық қаптаған,
Жер жүзіне нұр беремін, Күн берем!

Қап-қара түн. Қайғылы ауыр жер жыры,
Қап-қара түн. Күңіренеді түн ұлы.
Күншығыста ақ алтын бір сызық бар:
Мен келемін, мен пайғамбар – Күн ұлы.

* Гун – түріктің арғы атасы (М. Жұмабаев ескертпесі).

САҒАТ

«Шық – шық!» деп соғып тұр
Тоқтаусыз бұл сағат.
Дүниеде неғып тұр
Адамзат бір сағат!

Сорлы адам туғанда,
Сұм жалған көңілі шат.
Көз ашып тұрғанда,
Көрінер оған жат.

«Шық – шық!» – деп жүз шытар,
Есіктен кірместен.
Сорлы адам тез жытар,
Дән рақат көрместен.

Мінекей, бұйырып тұр
Бұл сағат деп: «Шық – шық!»
... мойның бұр,
Сен де шық, сөзін ұқ!

САҒЫНДЫМ

Абақтыда айды, күнді жаңылдым,
Сарғайдым ғой, сар даламды сағындым.
«Қарашығым, құлыным!» – деп зарлаған
Алыстағы сорлы анамды сағындым.

Жатқан үйім – қабырғасы қара тас,
Жарық сәуле, жылы күнге жаны қас.

Ауыр иіс, ылғи қара көлеңке
Ерте-кеш те, күндіз-түні арылмас.

Тапал, салқын, тым қараңғы, үңгір тар,
Есігімде мықты қара құлып бар.
Кіп-кішкене терезелер темірлі,
Мұндай үйден кімге естілер ащы зар!

Алтын Күнді, қара жерді сағындым,
Жан жолдасым – жүйрік желді сағындым.
Асау тайдай еркелетіп өсірген
Ағайынды, туған елді сағындым.

Әлдеқайда Күн шығады, батады,
Сорлы тұтқын күңіреніп жатады.
Қарар болсаң терезеден темірлі,
Көздеп тұрған күзетшілер атады.

Ас бола ма сасық сорпа, қара нан,
Алма бетте қалмады ғой тамшы қан.
Қоңырау қағып оятады ақырып,
Тым болмаса сібірлеп те атпай таң.

Бостандықта өткен күнді сағындым,
Желдей зулап кеткен күнді сағындым.
Жыл құсындай ұшсам, қонсам ерікті,
Ойдағыны еткен күнді сағындым.

Абақтының айға баға күні ұзақ,
Жанды жейтін жылға баға түні ұзақ.
Ескі мола дән дыбыс жоқ, тым-тырыс,
Тық-тық басып күзетші жүр жалғыз-ақ.

Қара жылан – қалың ойлар қаптады,
Шыбын жаным барар жерді таппады.
Ойлар жейді жас жүректі жегідей,
Тәңірі ием, таңың дағы атпады!

Ойыны бір құрдастарды сағындым,
Тілегі бір жолдастарды сағындым.
Келешекке бірге план құрысқан,
Сырласатын жас достарды сағындым.

Уға толды жас жүрегім, жабықтым,
Таныс дауыс ести алмай, зарықтым.
Не дегенін, не істегенін біле алмай,
Қор болдым ғой, азат жүрген халықтың!

Құшақтарға жанымда жоқ жақын жан,
Басқа шапшып, мазаны алды ыстық қан.
Жалындаған жас жүрекке не пайда
Дене күйіп, бір жатып, бір тұрудан?

Жүрегіме жақын жанды сағындым,
Жібек мінез, хордай жарды сағындым.
Айрыларда күншығыстан ағарып
Ақ жібектей атқан таңды сағындым.

Не көрсем де, алаш үшін көргенім,
Маған атақ – ұлтым үшін өлгенім!
Мен өлсем де, алаш өлмес, көркейер,
Істей берсін қолдарынан келгенін!

Қалың елім, қалың қара ағашым,
Қайраты мол, айбынды ер алашым!
Өзі-ақ құлар, сырың берме, сабыр қыл,
Ақымақтар байқамаған шамасын.

Қазағымды, қалың елді сағындым,
Сарыарқамды – сайран жерді сағындым.
Балдай бұлақ, мөлдір күміс көбікті
Арқадағы айдын көлді сағындым.

Қуанышта: «Әй, сені ме!» – дегендер,
Күйініште мен үшін уайым жегендер,
Құтылу қиын – басқан адым аңдулы,
Тізіп қойып, ертеңді-кеш түгендер.

Тәңірі Ие, өзің алшы панаңа,
Тас бауырлар зарға құлақ сала ма?!
Баласынан тұтқын болып сарғайған
Кім жеткізер сәлемімді анама?

Абақтыда айды, күнді жаңылдым,
Сарғайдым ғой, сар даланы сағындым.
«Қарашығым, құлыным!» – деп зарлаған
Алыстағы сорлы анамды сағындым!

САЛ, САЛ БІЛЕК, САЛ БІЛЕК

Сал, сал білек, сал білек,
Балдан тәтті бал білек.
Мектепке бар бір мезгіл,
Әжеңнің тілін ал, білек.
Сал, сал білек, сал білек,
Сабағыңа бар, білек.
Қыдыра берме қалтиып,
Етегіңмен қар күреп.
Сал, сал білек, сал білек,
Сұлу талдай тал білек,

Оқып-оқып, бір асқан
Әлім болып қал, білек.

САРҒАЙДЫМ

Сарғайдым күннен күнге қуат кеміп,
Қалың ой – қара жылан жүректі еміп.
Ақырын бітіп барам жанған шамдай
Көзіме ыстық жастар мөлт-мөлт келіп.

Апырм-ай, ауыр болды-ау күнді өткізу,
У жұтып, айдан ұзын түнді өткізу! –
Қозғалып, сөйлеп, ойнап, тірі жатып,
Өлем деп жас өмірден күдер үзу.

Соғасың жиі-жиі, жүрек, неге?
Соққанмен жандана ма солған дене?
Сары су денені улайд тамырларда,
Тазарып, енді оны қан етем деме.

Қалмады көздің нұры, көрге айналдым,
Қараны – ақ, ақты – қара дерге айналдым.
Алмадай пісіп тұрған екі бетім
Қуарып, қаны қашып, күлге айналдым.

Жайылды бар денеме уы дерттің,
Мінеки, екі ай болды жалын жұттым.
Күндіз – Күн, түнде күміс Ай көрмеймін,
Дариға, жаным – азат, денем – тұтқын.

Барады күннен-күнге азап асып,
Әлім тұр анадайда қойнын ашып,

«Қинала түссін әлі!» – дегендей-ақ,
Аяғын, күлімсіреп, санап басып.

Жасаған! Тез алатын ажал жоқ па?
Қинама, тез өлейін, ұшыр оққа.
Шыжылдап дене, шырқырап жан берейін,
Жалыны көкке шыққан түсір отқа!

СӘЛЕМ ХАТ

Сәлем сөзім алыстағы еліме,
Алыстағы ақ селеулі беліме.
Айдан да айқын сендерді іздеп қайтуым
Күнім бітіп, кіргенімше көріме.

Қар қаланың тастап қызыл-жасылын,
Сар даланың аңсап жусан, сасырын,
Қайтуым хақ бір күн қоңыр іңірде
Қар қаладан қашып шығып жасырын.

Тор іздеген құшып жолын Мұсаның,
Құшқаным рас Тор деп қала құшағын.
Енді қайту құр бос айту емес қой,
Құшағында көрдім қанды бейшағым.

Түкпір еді тұрған ұзақ үй қылып,
Көп кітапты көп тезектей үйдіріп,
Бір шетінен лауылдатып от қойып,
Кетермін-ау бәрін күл ғып күйдіріп.

Кітап күл боп, өлер оттың жалыны...
Көкті басар қара бұлттың қалыңы...

Тап сол сағат құлағыма келмей ме
Қоңыр жел мен сары белдің зар үні.

Зар үн қоймас жанға бойлап жүгірмей,
Сол іңірде ақырын сөнген өмірдей.
Арқамды аңсап, қар қаладан шығармын,
Қоңыр жырман сонау қоңыр іңірдей.

Мен қайтармын болмақ үшін елмен ел,
Ел бел асса, аспақ үшін бірге бел –
Аз ғана елдің өмірі құрғыр қалтылдақ,
Ел шер тартса, тартпақ үшін бірге шер.

Қайтуым хақ, белді будым тас қылып,
«Кет!» деме, елім, енді мені басқа ұрып.
Дейтін болсаң: «Қой жырыңды, жырауым!»
Қобызымды қиратармын тасқа ұрып.

Сөзім осы алыстағы еліме,
Алыстағы ақ селеулі беліме.
Жатсың демей, өзімсің деп баурыңа ал,
Қолың беріп мендей саяқ серіңе.

СӘРСЕМБАЙДЫҢ ЖЫРЫ

Домбырам басы бал құрай,
Басына қонар бозторғай.
Қалампырлы насыбай,
Насыбайды атпасам,
Ауырар менің басым-ай!

Домбырам менің екі ішек,
Күңіренеді еңіреп.
Мен де бірге күңіренем,
Көзіме ыстық жасым кеп.

Ай, албар-ды, албар-ды!
Сәрсембайда зар бар-ды.
Зар дан басқа не болсын,
Шықпаған құр жан қалды:

Бетегелі барқыттай
Белес-белден айрылдым.
Балдан қалған сарқыттай
Күміс көлден айрылдым.

Ай мүйізді ақ қошқар,
Ақтылы қойды бөрі алды.
Шұрқыраған жануар
Жылқыларымды ұры алды.

Ұры алмады, түн алды,
Түн алмады, жын алды.
Жаяу қалдым әйтеуір,
Біле алмаймын кім алды?!

Домбырамның құлағын
Бостау қылып бұрадым.
Жылқымның жөнін сілтеші,
Өркенің өссін, шырағым!

Домбырам менің қарағай,
Қылдың-ау, шіркін заман-ай!
Жат бауыр болған жас шіркін,
Кеткенің бе қарамай?!

Домбырам менің зарлайды,
Зарламайды, қарғайды.
Мен де бірге зарлаймын,
Көзімнен жас парлайды.

Домбырам басы бал құрай,
Қалампырлы насыбай.
Насыбайды атқан соң,
Жазылар менің басым-ай!
Жазылса да бас шіркін,
Тыйылмайды жасым-ай!..

СӘУЛЕ

Көрісе алмай зарығып,
Сарғайысқан екі жас,
Әлдеқалай тура кеп,
Көріседі – көңіл мас.

Мөлдіресіп көздері,
Бір-біріне қарайды.
Қысқа болды сөздері,
Жылы у бойға тарайды.

Ауызға ауыз тиісті –
Денелері балқыды.
Тілден тәтті сүйісті –
Жүрек жанды, шалқиды.

Ыстық лебіз сүйгенде
Өртегендей жүздерін.
Енді дене күйгенде
Ашты екеуі көздерін.

Оянысса, адам жоқ,
Түс алдайтын жан ма екен?
Бір – бірін түсте сүйсін деп,
Ойнап сүйген сәуле екен.

Есінеп, бір керіліп,
Қайта тағы жұмып көз:
«Ұйқымды, сәуле, бұздың!», – деп,
Жатты жамылып сұлу қыз.

Абақтыда оянып,
Жігіт «уһ» деп дем алды.
Көрген түске жұбанып,
Сәулеге алтын қуанды.

СЕН СҰЛУ

Білем анық жанға жайлы Май сұлу.
Жарқ-жұрқ еткен майда найзағай сұлу.
Қызықты орман, көңілді еркін кең дала
Күміс табақ көкте жүзген Ай сұлу

Кешкі ескен жібек, жылы жел сұлу,
Хош иісті түрлі-түсті гүл сұлу.
Әдемі аспан – төбедегі көк шатыр.
Асқар тауы, дариясымен жер сұлу.

Сылқ-сылқ күліп сылдыр каккан су сұлу
Көлге қонып қаңқылдаған ку сұлу.
Бейне айнадай жарқыраған айдыннан
Күн шығарда көтерілген бу сұлу.

Шаңқай түсте өткір, алтын Кунсұлу.
Жымындаған жұлдыздармен түн сұлу
Толып жатыр түрлі сұлу дүниеде
Бәрінен де маған, сәулем, сен сұлу!

СОРЛЫ ҚАЗАҚ

Сорлы қазақ жан алқымға тығылып,
Қара күн кеп, тіккен туы жығылып,
Алға баспай, біткен ісі кер кетіп,
Нәр тата алмай, күшсіз, әлсіз бүгіліп;

Оқу-білім жақындатпай, жолатпай,
Қырын қарап, қазақ ісін ұнатпай,
Пыр-пыр ұйықтап сорлы қазақ тек жатыр,
Қанды жаспен екі көзін шылатпай.

Қозғал, қазақ, білімге жүгір, кез келді,
Қылышын алып, «надандық» саған кезенді.
Шетке лақтыр, тұмақтай алып, тұра кеп,
Ертеңді-кеш басыңа мініп езгенді!

Кітап әпер, оқысын балаң, қолына,
Малды аяма оқу-білім жолына.
Өнер алып, басқалармен қатар бол,
Жер жүзі бір адамзаттың ұлына!

Байғұс қазақ бас көтеріп, тұрар ма?
Көңілі түсіп, білім мойнын бұрар ма?
Күні туып оң жағынан, солдан – Ай,
Оқуменен жайнатып дүкен құрар ма?

СҰР ҚҰЛЫН

Жазды күні сұр құлын
Сұлу еді сүліктей.
Құрық көрсе, құлдырап,
Жытушы еді еліктей.

Алдауға түсіп ұсталып,
Тұрғанда құлын байланып,
Жүруші еді Әлжан жанында
Сылап, сипап, айналып.

Қыс түсті, аяз, үскірік,
Көк мұздай бұлтсыз аспаны.
Отарда жатқан жылқыдан
Арық та келе бастады.

Топырлаған арықпен
Сұр да келді тыртыып.
Құлыншағын көргелі
Шыға келді Әлжан құнтыып.

Сұр құлын жоқ алдында –
Жалбыраған жабағы.
Томпиды аузы Әлжанның,
Салбырады қабағы.

СҮЙ, ЖАН СӘУЛЕМ

Сүй, жан сәулем, тағы да сүй, тағы да!
Жылы, тәтті у тарады қаныма.
Бұл ләззаттың бір минутын бермеймін
Патша тағы, бүкіл дүние малына.

Құшақтатып нәзік талдай беліңнен,
Сүйгіз, сәулем, тәтті балдай тіліңнен.
Бой шымырлап, талықсиды жүрегім,
Балқып денем, барам еріп деміңнен.

Кір қойныма, қыпша белің бұралып,
Тарқат шашың, жатсын жібек оралып,
Жаным! Жаным! Тезірек тисін төске төс,
Көз жұмулы, жиі ыстық дем алып,

Шашың – қара, денең – ақ бұлт, жүзің – Ай,
Тісің – меруерт, көзің, сәулем, құралай.
Ләззат, рақат, бақыт – бәрі қойнында,
Сұрамаймын енді ұжмақ – жақсы жай!

Сүй, жан сәулем, тағы да сүй, тағы да!
Жылы, тәтті у тарады қаныма.
Жасағаннан бір-ақ нәрсе тілеймін:
Өтпесе түн, атпаса екен таңы да!

СҮЙГЕНІМ АНЫҚ

Көрдім де келдім,
Қолымды бердім:
«Сүйем сені, сұлу қыз,
Жүрегім жанып,
Сүюім анық,
Қуә болсын көп жұлдыз!» –

Дедім де тілден,
Құшақтап белден,
Қысып сүйе бастадым.
Жақындай бердің,
Қойныма кірдің,
«Кет!» – демедің, қашпадың.

«Сүйем» боп сөзің,
Мөлдіреп көзің,
Тақадың сен бетке бет.
Айрылдың естен,
Күндізгі күштен,
Тиіп ыстық етке ет...

Ұшуға іңкәр
Тұра ма тұлпар
Бір жерде ылғи шаң жұтып?!
Жел едім, ұштым,
Талайды құштым,
Кетіппін сені ұмытып.
Бүгін сен көріп,
Қолыңды беріп,
Қайғыменен қарайсың:
«Сендім мен жазған,

Сүйгенің жалған,
Алдадың!» – деп жылайсың.

Алдағаным жоқ,
Арбағаным жоқ,
Сен сөзіме, сұлу қыз!
Тап сол сағат
Сүйгенім хақ,
Қуә мынау көп жұлдыз!

СҮЙГЕНІМЕ

Жандым – күйдім, сені ойлап, дамыл көрмей,
Еш жанға сенен басқа көңіл бермей.
Сен – бір жақ, жалған – бір жақ, қатар қойып,
Сені іздедім, жалғаннан қолым сермей.

Қайғы жұттым, «аһ» десем, шықты жалын,
Сыртым – сау, ішімде – өрт жанған қалың.
Күйдірген қалың өрттің зардабынан
Өлгелі тұр сүмірейіп сорлы жаным.

Сөзім, көзім айтып тұр сүйгенімді,
Қуарған, сарғайған жүз, күйгенімді,
Талған жүрек, жүдеген, солған дене –
Сүюдің қолына ен тигенімді.

Күні – түні сені іздедім, қайғы жедім,
«Отқа түскен сорлыңды сүйші», – дедім.
Төгілген көз жасыма бір иімей,
Дененді аулақ салдың, қоспай жігің.

Жан ұрдым, жаным қидым, қайрылмадың,
Өміріңше «Кет әрменнен!» айрылмадың.
Шырылдап көз алдында отта жандым,
Тіліңмен де бір аяп қайғырмадың.

Күн болған көңілімде сенің сәулең,
Болып ем өмірімше сорлы әурең.
Міне, мен сені тастап кетпекшімін,
Қош енді, жанып – күйіп сүйген сәулем.

Мен таптым, сүймесең де, өзіме жар,
Керегің жоқ, мейірімсіз жолыңа бар.
Маған енді ол жармен тыныш, рақат,
Бәрібір жазы-күзі жауса да қар.

Өмірінше бірге, тастап кетпегі жоқ,
Сен сықылды қайғылы етпегі жоқ.
Өзгермес бір қалыпта кең тіршілік,
Бірде шаттық, бірде мұң жетпегі жоқ.

Қош, сәулем, бермен қара, сорлыңды көр,
Амандас, мен кетейін, қолыңды бер.
Алдымда құшақ жайып қарсы алатын
Сүйген жарым – мейірімді ол қара жер!

СҮЙЕМІН

Күлдей күңгірт шашы бар,
Тоқсан бесте жасы бар,
Көз дегенің – сұп-сұр көр.
Тасбиқ санап бүгіліп,
Жерге қарап үңіліп,
Көрше ауыр күрсінер

Менің бір қарт анам бар,
Неге екенін білмеймін,
Сол анамды сүйемін!

Көзінде көк нұры жоқ,
Аузында жұмақ жыры жоқ,
Жалынсыз, усыз құшағы,
Иірілмейді жыландай,
Сөзі де жоқ құрандай,
Білгені – қазан-ошағы,
Жабайы ғана жарым бар,
Неге екенін білмеймін,
Сол жарымды сүйемін!

Ұйқы басқан қабағын,
Бастыра киген тымағын,
Жалқаулықты жар көрген,
Жүрген ескі заңымен,
Алдындағы малымен
Бірге жусап, бірге өрген
Алаш деген елім бар,
Неге екенін білмеймін,
Сол елімді сүйемін!

Сағымы сайран құрады,
Бораны ұлып тұрады,
Қыс – ақ кебін, жаз – сары,
Орманы жоқ, шуы жоқ,
Тауы да жоқ, суы жоқ,
Мәңгі өлік сахарасы
Сарыарқа деген жерім бар,
Неге екенін білмеймін,
Сол Арқамды сүйемін!

СЫЛДЫРМАҚ

Бүлдірген беті бөбектің
Қолында отыр сылдырмақ.
Өзі сақ-сақ күледі
Сылдырмақтай сылдырлап.
Тоқтап, тыңдап тұрад та,
Сөйлеп қояд былдырлап.
Секіріп-секіріп түседі
Шұнандаған құлдыр лақ.

Атасы қарқ-қарқ күледі:
«Құр, құлыным, құр-құрлап».
Бөбектің егер қолынан
Түсе қалса сылдырмақ,
Әлімжан аға болмысы
Сылдырмақты сыйдырмақ.
Ең болмаса, «байқаусыз»
Басып кетіп, сындырмақ

СЫРДАҒЫ АЛАШҚА

Атаң Отқа табынған,
Өзің бірге бағынған.
Тәңірің – Оттан боп үміт,
Атаң Отқа табынған.
Жан ба еді ол жауға жалынған?!
Сыр бола ма жыр мен От?

От дегенің аспан ғой,
Аспан жерді басқан ғой...

Төменге алып төнген ол.
Бір дегенің жер ғой ол,
Жер дегенің – көр ғой ол,
Көрді сүйген, өлген ол.

Атаң Отқа май салған,
Жан ба еді жыннан тайсалған?
Жаһұт жапқан ажыдан.
Жанын жасып, кірлеген
Отпен аспанға өрлеген
Алады екен аластап...

Салық салған Сырдағы ел,
Көрге мүлгіп болма қол,
Атаң сүйген Отты сүй!
Шаппағанға шаң жұқпас,
Шаппағанға қан жұқпас.
Күйдірем десең, өзің күй.

Отқа табын, Тәңір – От,
Оттан басқа Тәңірі жоқ.
Сөзім – Сырдағы алашқа:
Жаның жасып, кірлеген,
Отпен аспанға өрлеген
Жаныңды, алаш, аласта.

СЫРЫМ

Мен қуансам, жас баладай қуанам,
Көрген адам талай деген: «Есалаң!»
Мен қайғырсам, орнатамын қиямет,
Жас баламын – тағы да тез жұбанам.

Күлсем егер, есім шығып күлемін,
Жылағанда қап-қара қан төгемін.
Қасым болса, қанын ішкім келеді,
Досым болса, жолында оның өлемін.

Әйел сүйем, бірақ емес сендерше,
Мен сүйемін жан-денесін бергенше.
Жан-денесін бірдей алам, улаймын,
Қысып сүйем құшағымда өлгенше.

Ол күледі, мен де есалаң, күлемін,
Ол жылайды, мен де жасым төгемін.
Құшағымда жан-тәнінен айрылып,
Өлед әйел, мен де бірге елемін.

Тағы көрем, тағы күлем, тірілем.
Есім шығып, тағы тұзаққа ілінем.
Өмір – дала, тапыл басқан мен – бала,
Тапыл-тапыл, дамыл-дамыл сүрінем.

Өмір – өзен, үміт – шабақ ойнаған,
Жел сөзбенен шабақ аулауға ойлаған
Мен – есалаң, мен – нәресте, үміт – от,
Жүз күйсе де, қармануын қоймаған.

«Өзім – Тәңірі, өзіме өзім табынам», –
Деп көпіріп, зор Тәңіріге шабынам.
Егерде енді ауыңқырап кетсе бас,
Сол Тәңіріге жасым төгіп жалынам.

Міне, оқушым, осы менің бар сырым,
Бояу деген ойымда жоқ, жоқ сырым.
Сен не дейсің?.. Құлағындай есектің
Еріңіңе күлкі келді-ау, қыртылым!

ТӘҢІРІ

Зор Тәңірі, күштісің сен, сенеміз біз,
Әділ деп, әр ісіңе көнеміз біз.
Өз құлын өзі еңіретпес тура Ие деп,
Өзіңе ерік тізгінін береміз біз.

Ауыздан Алла атыңды тастамаймыз,
Алласыз ешбір іске бастамаймыз.
«Әділ хан, бұйрығыңа бойсұндық», – деп,
Бұйрықсыз бір адым да аттамаймыз.

Кеш, Тәңірім, болса сөзім пендешілік,
Мінекей, айқын зұлым, қайда әділдік?
Соншама кең рахметтен құр тастайтын,
Баласы алты Алаштың – біз не қылдық?

Басқаға орын бердің жақсы жайдан –
Зеңгір тау, түпсіз дария, терең сайдан.
Үмітсіз, тілегі жоқ, тұрағы жоқ,
Қуылған дәргөһыңнан біз бе шайтан?

Бізге отсыз шөл даланы орын қылдың,
Бақ-дәулет, өнер-білім қырын қылдың.
Кесір деп кек алатын өгей балаң
Біз бе едік? Көп төбетке жырым қылдың!

Жібердің басқа жұртқа жолбасшылар,
Әр жұрттың жолбасшымен көзі ашылар.
Не елші, не жол сілтер кітабың жоқ –
Алашқа әлде жазғаны бар да шығар?

Бақытсыз қаңғып жүрген қазақ сорлы,
Әркімге күні кетіп, мазақ сорды.

Бір елші жібермедің, санға алмадың
Жалаңаш түйе баққан араб құрлы!

Кеш, Тәңірім, сорлы құлға қаһар етпе,
Рақым қыл, біз сорлыны шетке теппе.
Сөз шықты жан ашумен, Әділ Тәңірім,
Тиген соң ащы таяқ тұщы етке.

ТЕЗ БАРАМ

Қыранымын сары сайран даланың,
Қос қанатым – алтын Алтай, Оралым.
Еркін дала ардақтысы, еркесі –
Бетім қайтпай өскен батыр баламын.

Асқан алып – ата затым сұрасаң,
Асқан дана – ана затым сұрасаң.
Шашып жалын жас жолбарыс ұмтылса,
Қорқақ құлдар, қалай қарсы тұрасың?!

Тұлпар мініп, туды қолға алайын,
Суырып қылыш, қан майданға барайын.
Жердің жүзі кім екенім танысын,
Жас бөрідей біраз ойын салайын.

Тірілтейін алып атам аруағын,
Тазартайын Сарыарқамның топырағын.
Жан-жағына тегіс билік жүргізіп,
Кемеліне келсін кейінгі ұрпағым.

Дұғада бол, алтын Алтай – қарт анам,
Алып ата, қуды жолың ер балаң.
Ақ шашыңды, көкірегіңді иіскеуге,
Тәңірі жазса, сәулетпенен тез барам.

ТОЛҒАН АЙ

Тұрасың, мейірімді Ай, нұрын шашып,
Бұғып жүр қараңғылық бетін басып,
Толсаң да солсаң-дағы айрылмайтын
Жолдасың – жұлдызыңмен қол ұстасып.
Далада жолаушыға сен жолбасшы,
Егерде жазатайым жүрсе адасып.
Дөңгелек, жарасымды ақ келбетің,
Жүресің жылжып қана әсем басып.
Ажары ақ жамбыдай сұлулардың
Жалғанда тіпті кетпес көркі асып.
Сәулеңнің түскеніне әлдеқандай
Теңіздер жан теңгермес жатқан тасып.
Мәз-мейрам көкте қатар жүргеніне
Жұлдыздар иек қағып жымыңдасып.
Жалғыз-ақ іштен сені жек көреді
Екі жар қол ұстасқан сыбырласып.
«Жарықта қараңдап, бой көрінед!» – деп,
Бір-бірін сүйісе алмас мауқын басып.
Елжіреп көңілдері, құмар қанбай,
Айрылар біраздан соң амандасып.

ТОЛҚЫН

Толқыннан толқын туады,
Толқынды толқын қуады,
Толқынмен толқын жарысад.
Күңіренісіп кеңеспен,
Бітпейтін бір егеспен
Жарысып жарға барысад.

Толқын мен толқын сырласып,
Сырларын еппен ұрласып,
Толқынға толқын еркелеп,
Меруерт көбікке оранып,
Жыландай жүзге бұралып,
Жарға жетер ентелеп.

Ерке бала былдырлап,
Сылдыр, сылдыр, сылдырлап,
Толқынды толқын қуады.
Күміс кәусар суымен,
Суының алтын буымен
Жарының бетін жуады.

Мөлдіретіп көз жасын,
Жасымен жуып жартасын,
Сүйіп, сылқ-сылқ күледі.
Жылағаны – күлгені,
Күлгені оның – өлгені,
Жылай, күле өледі.

Сылдыр, сылдыр, сылдырлап,
Бірінің сырын бірі ұрлап,
Толқынды толқын қуады.
Жарына бал береді,

Береді де өледі,
Өледі толқын, тынады.

ТОЛҚЫНДАП ОЙНАП

Толқындап ойнап, құтырып,
Көбігін шашып өкіріп,
Шапшып көкке лепіріп,
Қаракөк өмір дариясы
Сақылдап күліп: «Кел!» – деді,
Келіп ем, кешу бермеді.
«Не керек, – деп тергеді, –
Сарыарқаның сарбазы?»

Жас балапан жүрегім,
Десе де табам керегін,
Көріп теңіз тереңін,
Қайғыға батты тұнжырап.
Алтын үміт үзілді,
Тәтті қиял бұзылды,
Көкке тіктім көзімді,
Жұлдыздардан жол сұрап,

Көгің де бір қаракөк
Тұңғыық теңіз түбі жоқ,
Ойнап тұрған көзі көп,
Не деп жауап береді?
Көк бір дария қаракөк,
Жұлдыздан әлі жауап жоқ,
Іште жалын, жүрек – шоқ,
Дариға, жаным өледі.

ТӨБЕТ

Жарықтық Сәрсен ақсақал,
Жуан қарын, тап-тапал
Асырады бір төбет.
Тырбиған түрін көрсе де,
Шамасы кемін білсе де,
Ойы болды: «Кім білед!..»

Қушық шеке, қайқы бел,
Жуан қарын сызып жер,
Тып-тып төбет жүреді.
«Қарны толған өнер! – деп, –
Қолынан бір не келер!» – деп,
Мұртынан Сәрсен күледі.

Көрінгенге жалпылдап,
Дамыл алмай барқылдап
Үргенін көріп, қуанды.
«Бар, – деп, – мықты төбетім,
Кім бар маған келетін!» –
Білекті Сәрсен сыбанды.

Жүргенде Сәрсен қуанып,
Уақыт күзге таянып,
Қараңғы бір түн болды.
Төбетке Сәрсен ас берді,
Үйін-күйін тапсырды,
Төбетке бір сын болды.

Сабалақ жүні жалпылдап,
Бет алдына барқылдап,
Үріп төбет жүр еді.
Күн де еркін батпай-ақ,

Сәрсекем де жатпай-ақ,
Қотанға құйын келеді.

Көріп келген құйынды,
Тас түйін боп жиынды,
Дүркіреп қойлар үркеді.
Үріккен қойда жұмыс жоқ,
Төбетте дән дыбыс жоқ,
Тапты тапал күркені.

Үріккен қойды дүркіреп
Көріп Сәрсен күркілдеп,
Қотанға қарай жүгірді.
Қараса қайтып күркені,
Бұғып жатыр шіркіні,
Төбетінен түңілді.

Жабыны тұлпар қылам деп,
Қарғаны сұңқар қылам деп,
Талайдың ісі шала ғой.
Не дейін есіл сақалға,
Жуан қарын тапалға
Сенген Сәрсен – бала ғой!

ТӨБЕТ

Түн бойынша сақ төбет
Үріп шықты шарқ ұрып,
Жауды біліп аңдыған.
Ас бермеді бәйбіше:

«Үрдің, – деп, – босқа құр кеше,
Барқылдақ, – деп, – алжыған!»

Түн болды тағы, кәр төбет
Бұралып жатты, үндемед, –

Қайтсін сорлы, қажыған!
Білгенін бөрі істеді,
Төбет тағы естіді
Кешегі сөзді «алжыған!»

ТӨГІЛГЕН ШАШЫ

Төгілген шашы,
Қиылған қасы,
Керілген маңдай да.
Тістері – меруерт,
Бейне қар мамық ет,
Кез келсең мұндайға,
Жалындап күйіп,
Бір ғана сүйіп, –
Өлсең де болмай ма?

ТУҒАН ЖЕР

Бұл жарыққа аяқ басып туған жер,
Кіндік кесіп, кірім сенде жуған жер.
Жастық – алтын, қайтып келмес күнімде
Ойын ойнап, шыбын – шіркей қуған жер.

Жаратылдым топырағыңнан, сен – түбім.
Жалғаны жоқ, бәрі сенен жан – тәнім.
Сенен басқа жерде маған қараңғы,
Жарық болар Шолпан, Айым, сен – Күнім.

Тәтті судың дәмі аузымнан еш кетпес,
Қалың нуың, қыр, суыңа жер жетпес.
Кең далаңда ойын ойнап қалсамшы,
Жазу болып адамзатқа ер жетпес!..

Балақ түріп, қозы қуып, жарысып,
Батпағыңда тең құрбымен алысып,
Түнде – ақсүйек, алтыбақан, ал күндіз
Үйретем деп асау тайға жабысып.

«Адам басы – алла добы» деген рас,
Қалай қуса, солай кетпек сорлы бас.
Кім біледі, мен де шетке кетермін,
Туған жерім, сені тастап басым жас.

ТУҒАН ЖЕРІМ – САСЫҚКӨЛ

Алыстан мұнарланып шалқыған көл,
Бетінде күннің нұры балқыған көл.
Жарысып саф күмістей ақ көбігің,
Мап-майда мөлдіріңде қалқыған көл.

Жаныңда жас балалар ойнаған көл,
Жан-жануар суыңды ішіп, тоймаған көл.
Көз салып жалтырыңа, мұңға батып,
Ғашықтар жарын іздеп, ойлаған көл.

Шешініп қыз-келіншек су алған көл,
Әр жанды Мөлдіріңнен суарған көл.
Масайрап, суға тойып төрт түлік мал
Дөңіңе ойнақ салып, қуанған көл.

Сыртыңда ақбоз үйлер жарасқан көл,
Байларың кедейлерге карасқан көл.
Ағайын тату-тәтті – қоныс бірге,
Саулықты сағат сайын сұрасқан көл.

Түрлі құс әуез қосып, шулаған көл,
Шуақта балықтарың тулаған көл.
Сапырып сары қымыз ертеңді-кеш,
Басыңда кеңес құрып, дулаған көл.

Сасық деп еркелетіп ат қойған көл,
От-суға иең түгіл, жат тойған көл.
Назданып, жүйрік мініп, тарлан шүйіп,
Көкселдір тұс-тұс жақтан ат қойған көл.

Кір жуып, кіндік кесіп, сенде өскен көл,
Құрбымен ойнап-күліп, кел дескен кел.
Жарысып, тайға мініп, батпаққа аунап,
Күресіп күн батқанда белдескен көл.

Білмеймін не боларың, қайран көлім,
Жарайды тең болмаса күн мен түнің.
Итиіп қарашекпен келіп қонса,
Басыңнан құсың ұшып кетер сенің.

ТҰРАННЫҢ БІР БАУЫНДА

(Сурет)

Ай туды, күңгірт кеш еді, алтын табақ.
Ару ғой Ай дегенің алтын қабақ.
Жүзінен сол сұлудың нұр төгілді,
Жапырақ – суда ойнаған алтын шапақ.

Жапырақ сәуле сүйіп дірілдеген,
Жел шіркін жаны күйіп күбірлеген.
Жерде су сылдыр қағып сүйінгендей,
Кей кезде күйік кернеп күрілдеген.

Ай қалқыды, сәуле аспаннан сорғалады,
Ағаштар ерке арудай ырғалады,
Арудың аққу мойны бұрылғанда,
Жұлдыздай жарқ-жұрқ етіп сырғалары.

Бөрік киген бұйра сеңсең қара ағашы,
Алқызыл алқа киер алма ағашы.
Бөленген сары алтынға тапал інжу,
Басына ақық сепкен тағалшасы.

Шиесі мөлтілдеген маржан екен,
Маржаны жерде жатар арзан екен.
Жамбыдай жақұты көп анар байғұс,
Тырбыып неліктен ол азған екен!?

Тізілген түйме меруерт тұтқа таптап,
Жандардай жарқыраған тәп-тәтті тап.
Жас өрік ай нұрында ақ алтындай,
Жас үзім – зүбәржаттан тізген шашақ.

Көк сұлтан, қызыл сұлтан – сұлтан егіз,
Бірі көк, бірі қызыл тәжі – жеміс.
Жан-жағың жемісті ағаш, аяқ астың
Жайнаған феруза гүл ұшан-теңіз.

Сыр сөйлеп сол гүлдерге сылдыр қағып,
Жатқаны тарам-тарам сулар ағып.
Тереңдік – мінсіз кезу, өн бойына
Қойған ба біреу әдей күміс жағып?

Сәуле ырғып талдың сұлу саласынан,
Неге ұзақ бұйра бұлттың арасынан
Алтын Ай – ерке сұлу шықпай қалды,
Арылмай жүрек анық жарасынан?

Бір жым-жырт басты неге баудың ішін?
Құлпырып, неге өзгертті гүлдер түсін?
Мынау жыр – шер жыры емес, хор жыры ғой!
Жыр қайдан? Өңім бе бұл? Әлде түсім?

Бұл – бұлбұл! Бұлбұл екен сиқыр көмей,
Не дейін, сонша сұлу, сиқыр демей!
Басында балбыратты, елжіретті
Біраздан жанымды ол алай-дүлей!

Ертеден сені іздеген мен едім ғой,
Тұранға бір сені іздеп кеп едім ғой!..
Ширази, шейх Саади, Хайямдардың
Өртеген өзектерін сен едің ғой!..

Жүректе, мені де өрте, бір күл қалсын,
Жүректе, жоқ, күл емес, мың гүл қалсын...
Сайрарға өмір бойы судай сұлу,
Жанымда сиқыр жырлы бұлбұл қалсын...

Бебеу қағып, басты бұлбұл тербеткендей,
Тербетіп ырыс, аспанға өрлеткендей.
Ессіз боп бұлбұл құстың сиқырымен,
Кетті алып асау жүрек ырыққа көнбей,

Бергенде көтеріле от боп жанып,
Қиялдың толқындары алды қағып.
Толқыннан улы балды жұта бердім,
Кетпес-ау, мен татпасам, толқын танып.

Жұтсам да, жүзе бердім, сусын қанбай,
Қысылды кейде жаным шошынғандай.
Арылып бар күнәдан асау жаным,
Тәңірінің дарғаһына бас ұрғандай.

Жүрек те арылғандай жарасынан...
Сонда Ай да бұйра бұлттың арасынан
Жарқырап шыға келіп, ақ жүзінен
Төкті нұр талдың сұлу саласынан.

Жан-жақта көлеңкелер көлеңдеді,
Көзіме әлденелер елеңдеді.
Жүрегім дүрс-дүрс соғып, айта бердім,
Айтқаным: «Аят берә-ді, өлең берә-ді...

Білмеймін, көктен кәусар нұр құйылды,
Неге екен, көзіме ыстық жас жиылды.
Жоқ, әлі улы балға қанбадым ғой,
Бұлбұлым, әнің неге тез тыйылды?

Дариға, аяқталмай, үзілді жыр,
Сұм жүрек жалын болып қалды ғой құр.
Бұлбұлдың әнін үзген не болды екен?
Мынау не: көлдің беті жыбыр-жыбыр?

Көл беті жыбыр-жыбыр, бақа «бақ-бақ»,
Сайрасын енді қалай бұлбұл бейбақ?
Өмірдің өзгермейтін құрсын заңы –
Бір жақтан бұлбұл шықса, бақа шықпақ.

Жыршы құс бақырайған бақа көрсе,
Бақылдап тырбық бақа әнін бөлсе,
Ойласаң, таң қаларлық дәнеңе жоқ,
Құсадан ақын бұлбұл үнсіз өлсе...

Түн өтті. Бозарғандай шығыс жағы,
Бақаның бітпек пе бір «бақ-бақ-бағы?»
Бұлбұлға сыйға тартқан сол сәулесін
Арсыз Ай бақаға да төкті тағы...

ТҰТҚЫН

Кеудеде – от, іште – жалын, көзде – жас,
Күні-түні қайғы жұтқан сорлы бас.
Сабан төсек, дым, қараңғы жатағы,
Наны қара, шайы қара, қарны аш.

Күн түсірмес мейірімі жоқ қара тас,
Ағармай ма мұндай үйде қара шаш?
Жаныңда жоқ жаны ашитын жақын жүз,
Тасбауырлар ыңғайына қарамас.

Жарық сәуле – не Ай, не Күн көрсетпес,
Жақынының «Ой, бауырымын!» естірмес.
Іс санаулы, сөз аңдулы, ерік жоқ,
Өз қолымен ұнамды тон піштірмес.

Қайғыланба, сорлы тұтқын, еш нетпес,
Күн батқанмен, таң атпайтын түн жетпес.
Ер жүректі азаматтың басына
Бұл жалғанда нелер келіп, не кетпес?!

ТҮН ЕДІ

Түн еді. Көкте қаптап бұлт тұрды,
Жел жылап, долы дауыл ұлып тұрды.
Секіріп сары шаш шайтан, жындар билеп,
Әлдекім сылқ-сылқ қана күліп тұрды.

Жапан түз, отсыз, сусыз бетпақ шөлде,
Жын-шайтан мекен еткен тағы жерде
Жас бала. Жолдасым жоқ, жапа-жалғыз
Мен келе жаттым батып қанды терге.

Көзімнен жас ақпады – қандар ақты,
Табанды тілгіледі тастар қатты.
Қарқылдап, қиқу салып, қарға-құзғын,
Жалпылдап жүрегімді шоқып жатты.

Шашымды жұлды әлдекім талдап-талдап,
Ыстық жас домалады көзден парлап.
Есіркеген жалғыз жан болды ма? Жоқ!
Жыладым жапан түзде жалғыз зарлап.

Әлдекім: «Тәйт! Шығарма үнің! – деді, –
Сен – бір мал, бір бес байтал – құның, – деді. –
Шоқысын қарға-құзғын жүрегінді,
Тырп етпе, жылама да, күнім! – деді. –

Ойлама, – деді, – Күнді, сен – мал, күңсің,
Сөксем де, соқсам-дағы шыда, көн сен.
Шыдамасаң, қарсы «ләм» деуші болма,
Тұншығып көз жасыңа көміл, өл сен!» –

Деді де сол әлдекім сылқ-сылқ күлді,
Сол күлу жүрегімді жүзге тілді.

Күйік кеулеп, жүрегім от боп жанды,
Жұбатуға сол кезде қайсың келді?!

Ашу кернеп, уланып, жанып іштен,
Жалынған бәріңе де мен емес пе ем?!
Сол уақыт: «Бас жақсысы – пәлен ат!»-деп,
Саудаласқан, ағекем, сен емес пе ең?

Сасық доңыз, жануар, жуан қарын,
Сататын малға Тәңірің, иман, арын,
Тастағандай боламын жүз тілгілеп,
Кеткенде қайнап, ойнап ыстық қаным.

Сүйетін еркелетіп әжем, атам,
«Өміріңше жыла!» – деп бердің батаң!..
Құшақтап қысып, күрсініп жылай бердің,
Сарғайған сорлы болып бейшара апам...

Қысты күні боранды ұзын кеште,
Сорлының қасірет-зары сыймай ішке,
«Уһ» дегенде аузынан жалын шығып,
Отырушы ед қолына алып кесте.

Күрсініп, кестені алып тігуші еді,
Мөлдіретіп көз жасын төгуші еді.
Нәркес көз жасқа толып, шала шаншып,
Кестесін қайта тағы сөгуші еді...

Уф, Алла! Жан болды ма бізден мұңлық?!
Дариға! Не көрмедік, не көрмедік?
Көргенше сонша қорлық, сонша зорлық,
У ішіп, отқа түсіп неге өлмедік?!

Өлмедік! Зар еңіредік, сабыр еттік,
Шашатын алтын сәуле таңды күттік.
Көп күттік, сөгілдік те, соғылдық та,
Сатылдық та, тілекке ақыр жеттік!

Мынау ту кімнің туы? Әйел туы!
Енді әйел азат ұшқан көлдің қуы.
Улаған жанымызды сансыз жылдар
Жойылды бүгінгі күн қасірет уы.

Анау таң кімнің таңы? Әйел таңы!
Бүгінгі күн шын азат әйел жаны.
Соқыр құрт, сасық доңыз, кет жолымнан,
Басар сені төгілген әйел қаны!

ТҮРКІСТАН

Түркістан екі дүние есігі ғой,
Түркістан ер түріктің бесігі ғой.
Тамаша Түркістандай жерде туған
Түріктің Тәңірі берген несібі ғой.

Ертеде Түркістанды Тұран дескен,
Тұранда ер түрігім туып-өскен.
Тұранның тағдыры бар толқымалы,
Басынан көп тамаша күндер кешкен.

Тұранның тарихы бар отты желдей,
Заулаған қалың өрттей аспанға өрлей.
Тұранның жері менен суы да жат,
Теңіздей терең, ауыр ой бергендей.

Тұранның егі-шексіз шөлі қандай,
Теңіздей кемері жоқ көлі қандай!
Тұранның дария аталған өзендері
Тасыса, шөлді басқан селі қандай!

Тұранның таулары бар аспанға асқан,
Мәңгіге басын аппақ шаштар басқан.
Бауырында ерке бұлақ салады ойнақ,
Жаралып таудан аққан салқын жастан.

Шөлдер бар, жел де жүрмес, сап-сары құм,
Моладай ешбір үн жоқ мәңгі тып-тын.
Болмақ па жан-жануар шексіз шөлде,
Сар құмда салар ойнақ пері мен жын.

Тұранның теңіз дерлік көлдері бар,
Шалқыған егі-шетсіз Теңіз, Арал.
Бір шетте қасиетті Ыстықкөлдін
Бауырында дүние көрген түрік көкжал.

Ертеде Оқыс, Яқсарт – Жейхун, Сейхун,
Түріктер бұл екеуін дария дейтін.
Киелі сол екі су жағасында
Табасың қасиетті бабаң бейітін.

Тұранның Тянь-Шаньдай тауы қалай,
Пар келмес Тянь-Шаньға таулар талай!
Еріксіз ер түрікті ойға аларсың
Көкке асқан Хантәңіріге қарай-қарай.

Балқашты бауырына алған Тарбағатай,
Жоталы, жер кіндігі – Памир, Алай.
Қазықұрт қасиетті тау болмаса,
Топанда Нұқ кемесі тоқтар қалай?

Тұранның жері де жат, елі де жат,
Құйындай бастан кешкен күні де жат!
Тұранды түгелімен билеп тұрған
Ертеде ертегі хан Афрасиаб.

Ежелден жер емес ол қарапайым,
Білесің, тарихты ашсаң, Тұран жайын.
Тұранға қасиетті құмар болған
Ертеде Кей-Қысырау мен Зұлқарнайын.

Тұранға жер жүзінде жер жеткен бе?
Түрікке адамзатта ел жеткен бе?
Кең ақыл, отты қайрат, жүйрік қиял,
Тұранның ерлеріне ер жеткен бе?!

Тумайды адамзатта Шыңғыстай ер,
Данышпан, тұңғық ой, болат жігер.
Шыңғыстай арыстанның құр аты да
Адамның жүрегіне жігер берер.

Шыңғыстан Шағатай, Үкітай, Жошы, Төле –
Атаға тартып туған бәрі бөрі.
Шыңғыстың қол бастаған екі көзі –
Жолбарыс Сұпытай мен көкжал Жебе.

Тұранның билері бар Тарағайдай,
Сол биден Темір туған от боп ойнай.
От шашып жер жүзіне Ақсақ Темір,
Жарқ етіп өте шыққан нажағайдай.

Тұранды мақтамаймын тіпті текке,
Онсыз-ақ Тұран таныс талай шетке.
Сырласқан үйде отырып аспан-көкпен
Білгіш аз жеткен жүйрік Ұлықбекке.

Асыл қан – қасиетті түрік қаны,
Сол қаннан – Ибн-Сина Әбуғали.
Молдығы білімінің сиқыр дерлік,
Дүниеге мұндай адам туды ма әлі?

Түріктің кім кеміткен музыкасын,
Фараби тоғыз ішекті домбырасын
Шерткенде тоқсан тоғыз түрлендіріп,
Жұбанып, кім тыймаған көздің жасын?!

Тұранда түрік ойнаған ұсап отқа,
Түріктен басқа от болып жан туып па?
Көп түрік енші алысып тарасқанда,
Қазақта қара шаңырақ қалған жоқ па?

Арыстан елге Отан болған Тұран,
Тұранда қазағым да хандық құрған.
Қазақтың қасқа жолды Қасым ханы
Тұранның талай жерін билеп тұрған.

Әділ хан аз болады Назардайын,
Алашқа Есім ханның жолы дайын.
Тәукедей данышпан хан құрған екен
Басында Күлтөбенің Құрылтайын.

Бұл Тұран ежелден-ақ алаш жері,
Тұрансыз тарқамаған алаш шері.
Тұранның топырағында тыныштық тапқан
Алаштың арыстаны – Абылай ері...

Тұраннан Сарыарқаны бөлек деме,
Түркістан алты алашқа болған Кебе.
Тұранның топырағын құшып жатыр
Кешегі ердің ері көкжал Кене.

Шер батса – кім іздемес туған елін,
Тұлпар да көксемей ме туған жерін?
Арқаның ардагері қалың алаш,
Тұран да, біле білсең, сенің жерің!

Қырағы Тянь-Шань мен Памир, Алай,
Күтеді көптен сені қарай-қарай.
Кене мен Абылайдың жолын қумай,
Жапанда жайылудың мәні қалай?!

Ертеде Оқыс, Яқсарт – Жейхун, Сейхун,
Түріктер бұл екеуін дария дейтін.
Киелі сол екі су жағасына,
Болмаса, барсаңшы іздеп бабаң бейітін!

ТҮС

Жарық сәуле, Айды, Күнді көрмеймін
Жарты өлік, толық емір сүрмеймін.
Қуанышты, азат жүрген халықтың
Не істегенін, не дегенін білмеймін.
Қор болды ғой қалың қайрат, есіл күш,
Абақтыда қолдан келер қандай іс?
Ұйқы тілеп, көзді зорға жұмамын,
Амал қанша, жұбанышым жалғыз түс.

ТІЛЕГІМ

(Қыздың зары)

Қайғылы қыс қар, боранмен қорқытып,
Жанға рақат жайнаған жаз бітпесе,
Сылаңдаған алтын күнім тез өтіп,
Қайғы – мұңмен жас төгер шақ жетпесе;

Жасыл шешек, қызарған гүл солмаса
Қаны қашып, көркі бітіп, қуарып,
Періштедей жас қыз қатын болмаса,
Алмадайын қызыл беті суалып;

Алмаспаса, өзгермесе бұ дүние,
Жақсы – жаман тұрса өзінің қалпында!
Бірақ білген, солай қылған Тәңірі Ие,
Мен де көндім, басымды идім алдында.

Берсін атам, малға сатпай, теңіме,
Маған жолдас ол мал болмас, ер болар!
Құр қызықсаң ата заты, тегіне,
Көзің нұры балаң өмірі шер болар.

Мейірімді Ием, таза, нәзік әйелді
Қара жүрек қазаққа неге жараттың?
Аһ, зар қылды, құлағына кім ілді?
Сорлыларды жауыздарға қараттың!..

Шер батса – кім іздемес туған елін,
Тұлпар да көксемей ме туған жерін?
Арқаның ардагері қалың алаш,
Тұран да, біле білсең, сенің жерің!

Қырағы Тянь-Шань мен Памир, Алай,
Күтеді көптен сені қарай-қарай.
Кене мен Абылайдың жолын қумай,
Жапанда жайылудың мәні қалай?!

Ертеде Оқыс, Яқсарт – Жейхун, Сейхун,
Түріктер бұл екеуін дария дейтін.
Киелі сол екі су жағасына,
Болмаса, барсаңшы іздеп бабаң бейітін!

ТҮС

Жарық сәуле, Айды, Күнді көрмеймін
Жарты өлік, толық емір сүрмеймін.
Қуанышты, азат жүрген халықтың
Не істегенін, не дегенін білмеймін.
Қор болды ғой қалың қайрат, есіл күш,
Абақтыда қолдан келер қандай іс?
Ұйқы тілеп, көзді зорға жұмамын,
Амал қанша, жұбанышым жалғыз түс.

ТІЛЕГІМ

(Қыздың зары)

Қайғылы қыс қар, боранмен қорқытып,
Жанға рақат жайнаған жаз бітпесе,
Сылаңдаған алтын күнім тез өтіп,
Қайғы – мұңмен жас төгер шақ жетпесе;

Жасыл шешек, қызарған гүл солмаса
Қаны қашып, көркі бітіп, қуарып,
Періштедей жас қыз қатын болмаса,
Алмадайын қызыл беті суалып;

Алмаспаса, өзгермесе бұ дүние,
Жақсы – жаман тұрса өзінің қалпында!
Бірақ білген, солай қылған Тәңірі Ие,
Мен де көндім, басымды идім алдында.

Берсін атам, малға сатпай, теңіме,
Маған жолдас ол мал болмас, ер болар!
Құр қызықсаң ата заты, тегіне,
Көзің нұры балаң өмірі шер болар.

Мейірімді Ием, таза, нәзік әйелді
Қара жүрек қазаққа неге жараттың?
Аһ, зар қылды, құлағына кім ілді?
Сорлыларды жауыздарға қараттың!..

ТІЛЕГІМ

Көрмейін рақат, жанайын,
Жалын болсын маңайым,
Күйейін, азап шегейін.
Жансын денем, күш бітсін,
Күшті жалын ішке өтсін,
Ащы, ыстық жас төгейін.

Көрмейін ерік, тұтқын боп,
Абақтыда жұтып от,
Өтсін өмірім зарменен.
Берік болсын жау қамаған,
Сарғаяйын санадан,
Көрісе алмай жарменен.

Іште толған қалың дерт,
Жүректегі жалынды от
Зарлатар мені сол уақыт.
Елестеген ерікті,
Ұшқыр жанға серікті
Жырлармын мен жан атып.

Көрген сайын көп қысым,
Зарлы, ащы дауысым
Шырқырар Сарыарқада.
Өзегіне өтпей ме,
Зарлы жырым жетпей ме
Қазағыма – қалқама!

Көрмейін рақат, жанайын,
Жалын болсын маңайым,
Күйейін, азап шегейін.
Жырыммен жаным жұбатам,

Жырыммен жұртымды оятам,
Несіне жас төгейін?!

ТІРШІЛІКТІҢ КӨРКІ – ЕРІК

Тіршіліктің көркі – ерік,
Адамдыққа ол серік.
Бір кірген соң қақпанға,
Қалар бұрынғы еркелік!
Ойламай барып ұрынып,
Өкінген аз ба ертелік?!

ТІРІ БОЛ

Сүмбіл шашы,
Сылқым жасы,
Отағасы Кәріге.
Сөкпе, жаным,
Тәтті қаным,
Бітті иман Бәріңе.

Жаның ұсақ
Қоңызға ұсап,
Құшақ, құшақ
Өсек көп.
Шын жаныңмен,
От қаныңмен,
Иманыңмен ісің жоқ...

Қыбыр – қыбыр,
Жыбыр – жыбыр,

Сыбыр – сыбыр Мінезің.
Шық, бері шық,
Кінәлайсың жұрт.
Неге жырқ – жырқ Күлесің?

Кесек – кесек
Артқан өсек
Бір көк есек,
Көнбейсің!..
«Баспын» дейсің.
«Жаспын» дейсің,
«Қаспын» дейсің,
«Мен...» дейсің.

Бірін боқтап,
Бірін мақтап,
«Алла хақ...» деп,
Жалпаңдап,
Ел дегенің,
Қам жегенің,
Мен білемін – Бір атақ...

Жылмаң, жыртаң,
Бұртаң – тыртаң,
Сұм өмір...
Соныменен,
Алл – ай, сенен...
Эх, ты, дур!..

Мейлі құрысын,
Бәрі құрсын,
Бүлік болсын,
Ізгі жол...

Мен не дейін?
«Сен» демейін,
«Ол» демейін,
Тірі бол!...

ТІРІЛДІМ

Сансыз күндер ой астына көмілдім,
Қор болып ем көңілін таппай көңілдің.
Жаспен жасып, оймен азып-тозып ем,
Өліп едім, бүгін тағы тірілдім.

Жаным өлік еді, жанға жан кірді,
Тамыр кеуіп еді, ыстық қан жүгірді.
Жиегінде қорғасындай көгімнің
Бүгін ғана бақыт таңы білінді.

Бүгін маған жұмаққа өмір жол болды,
Бүгін менің құшағымда Ол болды.
Оны құштым, шарап іштім, шат едім,
Бүгін менің құшағымда Гүл болды.

Бүгін менің құшағымда кім болды?
Бүгін менің құшағымда Гүл болды.
Бүгінгі түн маған алтын Күн еді,
Бүгін менің құшағымда Күн болды.

Өзім ғана білем қандай жан құштым,
Жер құшпадым, шаң құшпадым, таң құштым.
Жанды жуып, жүрегімді жаңалап,
Бүгінгі күн тән құшпадым, жан құштым.

Бүгінгі күн тән құшпадым, жан құштым,
Жанды құштым, таңды құштым, көкке ұштым.
«Сүйем!» – деді бота көзі мөлдіреп,
Жасын төкті, жасын іштім, бал іштім.

«Көкке ұмтылам, әттең, дүние, аяғым!..
Болса аяғым, алып Мұса таяғын,
Кетер едім Тәңірі іздеп, Тор іздеп,
Жан жарым деп Сарыарқаның саяғын...» –

Деп сыбырлады алма ерні елбіреп,
Бота көзде ыстық жасы мөлдіреп.
Жиылған жас төгілмейін тұра ма,
Жас төгілді, тілініп жүрек, елжіреп.

Өкси-өкси: «Сүйем, сен де сүй!» – деді,
«Өмір бойы күйем, сен де күй!» – деді.
«Сеніменен жаным бірге, жан жарым,
Сен де «жан!» де, ессіз қанды тый!» – деді.

Ол жылады, мен де бірге жыладым,
Өкси-өкси: «Сүй ғана!» – деп сұрадым.
Көп жыладым, сол ыстық көз жасымен
Алдағы өмір жолын таптым, мұрадым.

Жиырма жеті жыл жүрекке берілдім,
Түнін көрмей, күнін көріп өмірдің.
Екі жаспен жуып алдым жанымды,
Өлген жерден бүгін мәңгі тірілдім.

ҰЛАН

– Неге ойлайсың, құлыншағым?
Не мұның бар, айт, қарағым!
Жассың, ойға әуес болма,
Ой жеткізбес, ол – бір сағым!
Ұлғаярсың, өзі-ақ басар,
Жастық – күліп-ойнар шағың.
Ішің пысса – малды арала,
Жүр ғой шауып құлыншағың!

– Жоқ, бармаймын, апа, малға,
Кетем алыс, шығам аңға!
– Шерің болса, домбыранды ал,
Домбыранды ал, ән шырқап сал.
Даусыңды естіп, жас сұлулар
Талып жұтсын тәтті улы бал.
Беттеріңнен қан тамып тұр,
Тал қызығады бойыңа тал.
Неге ойлысың, ерке марқам,
Бір қаракөз болмай ма жар?

– Қарамаймын, апа, жарға,
Кетем алыс, шығам аңға!
– Сені тапқан мен анаң ғой,
Қарашығым, сен балам ғой!
Алыс жолға кетсең, қозым,
Күтіп, күйіп, мен жанам ғой.
Қарт күнімде сенсіз, сәулем,
Сағынып сені, сарғаям ғой.
Мені десең, еркетайым,
Кетпе алысқа, қой, балам, қой!

– Ренжіме, апа, күтпе, жанба,
Кетем алыс, шығам аңға.
Кетті алысқа – шығып аңға!..
Жолаушылық желге таң ба?
Малың, жарың, туысқаның
Байлау болмас жүйрік жанға!
Кетіп бара жатқаныңда,
Жау кез келді жалғыз жанға.

Найзаласты, қылыштасты, –
Ұлан өлді батып қанға,
Ұлан өлді батып қанға,
Тыныштық тапты асау жан да.

ҰЛБОСЫН

Бауырсақ мұрны пұштиып,
Бесікте жатты Ұлбосын.
Әкесінің ойында:
«Ұлбосыным пұл босын!..»

Тышқан көзі сықсиып,
Ойнап жүрді Ұлбосын.
Әкесі енді жиірек
Ойлап жүрді: «Пұл босын!..»

Бүйрек беті бұлтиып,
Шолпы тақты Ұлбосын.
Күлім қақты әкесі,
Ойға батты: «Пұл босын!..»

Салмақты қыз боп ақылды,
Он бірге жетті Ұлбосын.

Мал алуға әкесі
Құдаға кетті: «Пұл босын!..»

Бауырсақ мұрын, бүйрек бет
Он беске келді Ұлбосын.
Әкесі ойды иректейд:
«Отыра түссін, пұл босын!..»

Ирек боп қалды-ау ой шіркін,
Пұл болмады-ау Ұлбосын.
Ұлбосын биыл естіпті:
«Енді әйелге жол босын...»

Естіпті де досына:
«Мән-жай мынау ... ал досым...» –
Депті. Сөйтіп, сол түнде-ақ
Кетіп-ақ қалған Ұлбосын.
Бұрқырап отыр әкесі:
«Күл болмаса, бұл босын!»
Мен не деймін, қалқам-ау,
Жол босын деймін, жол босын.

Ф...ға

Он екі айдың еркетайы – Май келді,
Жұлдыздар да жымыңдайды, Ай күлді.
Қалың қардың құшағынан құтылып,
Сылдыр-сылдыр сылдырады – сай күлді.

Күн батқанда қарашы көк жүзіне,
Қызыл алтын сеуіп қойған ба өзіне?
Майдың айы – Күн, Жер-ана – баланың
Елжіресіп табысатын кезі де.

Бүлдіршін боп киінеді қара жер,
Қарап оған көкте анасы елжірер.
Мұны көріп, жақыны жоқ жолаушы –
Күңіреніп, уілеп жібек жел жүрер.

Өмір осы: аяз қыспақ, қар көмбек,
Сәулесімен жерді сүйіп Күн келмек.
Бір қарасаң – бетін қара бұлт жауып,
Жайнап, ойнап тұрған көгің түнермек.

Біреу – бала, анасына еркелер,
Біреу – ана, баласы үшін жан берер.
Біреу сүйген, екіншісі сүйілген,
Жас жүрегі аласұрар, жас төгер.

Біреулер – дос, бір-біріне жақын жар,
Ылғи екеу жалғыздықтан шекпес зар.
Біреуі өлсе, екіншісі де өлмекші, –
Бір-біріне берік берген анты бар.

Өмір – заман. Жазы да бар, қысы бар,
Талай жанның туғаны бар, досы бар.
Тәңірінің дәрғаһынан қуылған
Жақыны жоқ, досы да жоқ кісі бар.

Көп туса да жапа-жалғыз туған ол,
Жалғыз жылап, бетін жаспен жуған ол.
Жұлдыз, Ай да, Күн де көрмей көгінде,
Жалғыз зарлап, жалғыз сағым қуған ол.

Бір гүл көрсе, шын елжіреп сүйген ол,
Гүл дегені у боп, жанып-күйген ол.
Жаны бірге, ары бірге жан таппай,
Жас жүрегі күлден кебін киген ол.

Мен де жанмын, жапан түзде бір басым,
Жарым да жоқ, досым да жоқ, сырласым.
Аз өмірде көп алданып, у ішіп,
Көп түндерде төктім талай көз жасым.

Ессіз едім – аспанға өрлеп ұшқамын,
Хор дегенім жер болады құшқаным.
Күле кіріп, жан сырымды біліп ап,
Шыға беріп күңіренеді достарым.

Жақын жан көп, ұғушы жоқ шын жанды,
Сенгіш жүрек талай сенді, уланды.
Туғаны жоқ, тұрағы жоқ жолаушы –
Жел болудан басқа маған не қалды?

Өтер жылдар – ұлғаярсың, өсерсің,
Белгілі бір жолға өмірде түсерсің.
Қуанарсың, қайғырарсың, жыларсың,
Ұзын жолда у да, су да ішерсің.

Көрерсің сен көптің келіп, көшкенін,
Жоқтың бар боп, бардың өліп-өшкенін,
Өтер күндер, күн батқан соң күңіреніп,
Жібек желдің ақырын ғана ескенін.

Сол уақытта желге құлақ түргейсің,
Таныстарың еске алып, тергейсің.
Туғаны жоқ, тұрағы жоқ жолаушы –
Желге айналған мен екенім білгейсің!

ХОР СИПАТТЫ ҚАРЫНДАС

Хор сипатты қарындас,
Оттай сұлу, ыстық жас.
Құшақта да, қойныңды аш,
Бұғақтан бір сүйейін!
Мен – көбелек, сен – бір шам,
Өзі келген мен құрбан,
Шамға одан не зиян,
Сүйейін де күйейін!

ШОЙЫН ЖОЛ

Бір қаладан шығарып,
азғантай елді қақ жарып,
Шойын жол сала бастап ед.
Өтіп кетті талай жыл,
Бітті ме екен сонау жол?
Пұл жетпей баста тастап ед.

Өтінішім, інішек,
Сол жаққа барсаң несіп боп,
Елге де барып қайтқайсың.
Басқан анау жол жайын,
Басылған анау ел жайын,
Әдейі көріп, айтқайсың.

Қаншама пұл төгіліп,
Неше мың жан жегіліп,
Бастаған жол бітіп пе?
Қара айғыры ырсылдап,

Қара қабан қорсылдап,
Елді басып өтіп пе?

Солқылдатып белдерін,
Толқындатып көлдерін,
Ұшқын бүркіп кетіп пе?
Бұла қырдың бұланы,
Қазағымның құланы –
Жылқы үркіп кетіп пе?
Ұрандасып Зеңгі ата
Өкіріп пе жиылып?
Құлақтары делдиіп,
Құр аңырып ербиіп,
Қой тұрып па үйіліп?

Өзі ыржаңдап, айқалап,
Көк шолағын борбайлап,
Қойшы қатар шауып па?
Шапқан күйде ыржиып,
Ат – матымен тырқиып,
Топырақты қауып па?

Азан-қазан ауыл жақ,
Қыз-қатыны дабырлап,
Бірін-бірі түртіп пе?
«Сұмдық екен, ойбай-ау,
Ойбай, көтек, бетім-ау!»
Деп беттерін жыртып па?

Салынғанға сонау жол
Болып енді біраз жыл,
Ел үйреніп кетіп пе?
Сұраған сенен бір тілек –

Көзіңмен көр, інішек,
Үйренгенде нетіпті?

Кеселді болмай аяғы,
Баяғы байлық – баяғы
Қолында мал бар ма екен?
Болмаса: «Оны ит жеген», – деп,
Өшпес байлық егін», деп,
Қабы толған дән бе екен?

Екеуінің бірі жоқ,
Қалың қайғы, ойға тоқ...
Қайран ел тозып жүр ме екен?
Кемпір, шал, бала, азамат
Станция біткенді аралап,
Көзін сүзіп жүр ме екен?
«Қымызды жасық су ғой...» – деп,
Ендігі жас жеткіншек
Ащы су ішіп жүр ме екен?

Кешегі маңғаз бәйбіше,
Қолында құрттай бір кесе,
Қатық сатып тұр ма екен?
Сорлының жанын жаралап,
Саудалап тұрған бір сар ит
Қалжыңдап, шатып тұр ма екен?

Алпыстағы Аналық,
Сатарына заты жоқ,
Көзін сатып жүр ме екен?

Өтінішім, інішек,
Бара қалсаң несіп боп,

Елге де барып қайтқайсың.
Басқан анау жол жайын,
Басылған анау ел жайын,
Әдейі көріп, айтқайсың.

ШОЛПЫ

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Қанымды қайнатты құрғыр.
Шық-шық жүрекке тиеді,
Құлпара талқан боп сынғыр!

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Өзекті өртеді құрғыр.
Әдейі іргеден жүреді
Сұлу қыз санадан солғыр!

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Жүректі жандырды құрғыр.
Кеудені кернеді жалын,
Сәулем, періштем, тез кір!

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Есімнен аударды құрғыр.
Лебізіңнен еріп барамын,
Жаным-ай, жақында, қол бер!

Сылдыр. Сылдыр. Сылдыр...
Талдым, қалды сүлдер.
Сыбырға айналды сылдыр,
Сылдыр, сылдыр, сылдыр...

ШЫЛЫМ

Қолда шылым,
Тартып, күлін
түсіремін табаққа.
Кейде ұмытып,
Түтін жұтып,
жіберемін тамаққа.

Өмір – бұлақ,
Үміт – құрақ,
Жүзейін деп түсемін.
Дәл түсерде,
Су кешерде
Ұмытып, су ішемін.

Кейде ұмытып,
Түтін жұтып,
Шашаламын, жөтелем.
Өмір – құрақ,
Үміт жырақ...
У ішемін де өлем!

ШЫН АЙТ

Гулейді дария,
Гүрілдейді дария,
Бетінде толқын ойнайды.
Көбігін шашып,
Көргенді басып,
Жолында жан қоймайды.

Толқыннан қорықпай,
Дауылдан ықпай,
Міндік, міне, біз қайық.
Есен-сау өтсек,
Тілекке жетсек,
Сонда біздің шын айт*.

ШЫН СОРЛЫ

Күн суық, қатты аяз, шыдар емес,
Қар борап соққан желмен қылып егес.
Кедейлер үсіп-тоңып, дір қалтырар,
Жылы үйде байлар жатар, уайым жемес.

Түн болып, қара тонын киіп еді,
Қатты жел барлық күшін жиып еді.
Ақтарып астын үст қып, гулеп соғып,
Дөңдегі қарды ойға үйіп еді.

Дүрілдеп сұп-суық жел соққан шақта,
Қар борап, үй айнала тыққан шақта,
Шыдамай жан-жануар жел өтіне,
Бүкшііп теріс қарап ыққан шақта, –

Балтабай Оразкенді шаштан ұстап,
Нығарлап әр түкпірге сүйреп тастап,
Құт ұшырар естілген қатты дауыс:
«Анаң, енең!.. Шық үйден! Жолыңды тап!»

Бейшара Оразкеннің түсі қашқан,
Жылауға, қозғалуға есі адасқан.

* Мереке, той деген мағынада

«Аяғым ауыр, қой деймін!» – деп айтқанда,
Дүр қамшы ойнап кеткен қайран бастан.

Балтабай бір қолымен есік ашты,
Тепкен соң, сорлы Оразкен далаға асты.
«Кірме, өл далада, иттің баласы!» – деп,
Бекітіп, іште тұрып есік басты.

Оразкен екпінменен құлай кетті,
Есі ауып, жансыз болып, сұлай кетті.
Әдейі өшіккендей тасбауыр жел
Дүрілдеп, астын үст қып борай кетті.

Оразкен бас көтерді есін жиып,
Көз алды дулап кетті от боп күйіп.
Басынан сорғалаған қап-қара қан
Ағады үлбіреген бетке тиіп.

Дәрмен жоқ, көзі тұнып, тұр балбырап,
«Жасаған, жарылқа!» – деп жәрдем сұрап.
Қар борап, дүрілдеп жел соққан шақта,
Кетеді сорлы Оразкен дір қалтырап.

Ж...ға

Өмір – көпір, от үстінде салынған,
Діңгектері зәндем отқа малынған.
Қорқу білме, аяқтарың таймасын,
Ойнап қана өт, шарпу көрме жалыннан!

Қоңыз да бар, доңыз да бар түбінде,
Жоққа алданып, жаным, жерге бүгілме.

Болсын көзің көкте, үмітің алдында,
Бақытты бол, қасірет білме, күлімде.

Төменде ылғи түтін, сасық тұман бар,
Улы жылан, қорсылдаған қабан бар.
Талай жылан арбар, қабан қорқытар,
Қорықпа, арбалма, біріне де болма жар.

Өмір – зәндем, қара бұлтты қара түн,
Естімессің қара өмірде жылы үн.
Ұзын жолда арып, жасың төккенде,
Жұбататын жақын жолдас, жарың кім?

Жақын емес ата-ана, туғандар!
Көз жасыңда олардың не ісі бар?
Соқыр олар, жанған жаның көре алмас,
Жыла мейлің, жан-күй отта, шегіп зар.

Жақын жан сол – жақын болсын жаныңда,
Табынсын ол Тәңірі көріп арыңа.
Ұзын жолда осындай жан ұшыратсаң,
Қарашығым, тезірек ал жаныңа.

Өмір – өзен, сылқ-сылқ күлер, сылдырар,
Қайда ағады, оның жөнін кім сұрар?
Аққан сумен біз де ағармыз, кетерміз,
Ағынға ермей, жағасында кім тұрар?

Өтер жылдар – қайғырармыз, күлерміз,
Өтер жылдар – сарғаярмыз, кеберміз.
Өтер жылдар – қартаярмыз, өлерміз,
Бірте-бірте құрып, шамдай сөнерміз.

Өтер жылдар – ұлғаярсың, өсерсің,
Өмір – көпір, қалайда оны кешерсің.
Өтер жылдар – ақын ағаң жоқ болар,
Рухым риза, мені есіңе түсірсең.

«Аз өмірінде көп уланған, көп сүйген,
Көп алданған, көп жылаған, көп күйген
Ақын ағам болып еді, – дегейсің, –
Жүрегіне өмір оғы көп тиген!»

Иіс шашып, жайнап тұрар түрлі гүл,
Гүл тербетіп кешкі жылы жібек жел.
Күнәсі көп жаны үшін ағаңның
Сол уақытта, қарашығым, дұға қыл!

Әлі жассың, қайғы көрме, бара бер,
Сұм өмірдің күлін көрме, гүлін көр.
Тілегімді келтірем деп орнына,
Қарашығым, қане, маған қолың бер!

...ға

Мейірімсіз тағдыр құрған торға түсіп,
Жапанда жатыр едік біз оққа ұшып,
Кеудеден таза ыстық қан сорғалап,
Қайрымсыз қара салқын жерді құшып;
Айрылып алтын ерік, ар-намыстан,
Қайрылмай қанат қағып бақ құсы ұшып,
Тас жүрек, көңілі қара жауыз жаудың
Қолынан құлдық, қорлық уын ішіп;
Жан таппай төңіректен жәрдем қылар,
Өмірден енді алдағы үміт кесіп, –

Қайратты ер, сын-бәйгеге тігіп басың,
Сол кезде ауыр жолға қадам бастың –
Құтқарып келімсектен, тірілтпекке
Көз жетпес кең, бай Сібір сар даласын.

Ұмтылған ізгі жолда тілегіңе,
Түссе де темір шынжыр білегіңе,
Қасіретті, қара күнде жанды сүйген
Қонған жоқ кіршік таза жүрегіңе.
Сол жолда қайғы жұтқан бізді көрдің,
Бауырдай бірге туған қолың бердің –
Есіркеп, жаның ашып, жақын тартып,
Жазуға сыртқы, ішкі қалың шерден.

Баладай еркелеткен қолыңа алдың,
Жұбаттың, еске салып өткенді алтын.
Тіледің таза жүрек, ақ көңілмен
Болсын деп баяғыдай жүзің жарқын.
Ардақты ер! Ұмытылмас еткен ісің,
Күні ертең айбынды алаш жинап есін,
Көксеген көп заманнан тілегіңді
Жарыққа шығаруға жұмсар күшін.

...ға

(Жас өмірімнің көгін бұлттар басқан күн)

Жас өмірімнің көгін бұлттар басқан күн,
Қайғы-қасірет тасып, бастан асқан күн.
Жан-жағымнан жылы жүзді жан таппай,
Жақын жандар қастық уын шашқан күн.

Жауыз тағдыр созған қолды қаққан күн,
Жан-тәнімді жылан, шаян шаққан күн.
Жапан түзде қара түнде жалғыз қап,
Қан дария боп көздің жасы аққан күн.

Сен көрдің де, келдің тура қасыма,
Сусын беріп, жастық қойдың басыма.
Маңдайымнан сипап, сүйіп, жұбаттың:
«Жаным құрбан, жасыңды тый, жасыма!

Мәңгілікке, міне, қолым беремін,
Тағдыр оғын көтермекке көнемін.
Қайғыланба, атса, атар алтын таң,
Жан жолдасым, өлсең, бірге өлемін!» –

Дедің де сен күліп, жолым бастадың,
Жауын, дауыл, оттан, судан қашпадың.
Қасиетті, сиқырлы сөз күшімен
Міне, азырақ есім жия бастадым...

Алтын сәулем, ақ періштем жан салған,
Кім біледі, айырса егер сұм жалған,
Жүргенімде жер жүзінде тірі боп,
Бағынатын, табынатын сен – Аллам.

Н... АЛЬБОМЫНА

Өтеді өмір –
Жүрекке шер байланды,
Өтеді өмір –
Жүрек көмірге айналды.
Өтеді өмір,
Бітеді жыр. Жүрек – күл.

Жырсыз жырау,
Тиіп қырау – солды гүл.

Бұлбұл гүлсіз,
Бұлбұл үнсіз – жай бір құс.
Айсыз, Күнсіз,
«Гүлсіз», үнсіз – өмір бос!
Бота көзді,
Жібек сөзді ғарышқа
Кетті ұшып,
Зарды құшып алыста

Қалдым жалғыз,
Тірі жансыз, күңіренем.
Шер шегемін,
Кеңесемін мұңменен.
Досым жырақ,
Сөнді шырақ.
Сөнемін.
Сөнеді Ай,
Мен де ұзамай өлемін.

Батады Ай,
Батады ой. Мен батам.
Кірсіз Айым,
Еркетайым, ақ батам:
Өмір – сағым,
Сен, қарағым, сағым қу.
Сағым сумен,
Алтын бумен жаның жу!

Өмір – дала,
Сен – бір бала, сайран ет,

Гүлдер жиып,
Сәуле сүйіп, ойнап өт!
Қырға шықсаң,
Тілін ұқсаң, жел жылар.
Жел жыламас,
Жер жыламас, ел жылар.

Күні батып,
Қайғы батып, ел жылар.
Ерке бала,
Сен де жыла, шегіп зар.
Жоқ, жылама,
Зар сұрама, күл, Күнім!
Ой деген не?
Оны білме сен, Гүлім!..

Мен де жас ем,
Мен де мас ем, жел едім.
Өтті өмір,
Жүрек – көмір. Өлемін...

Г...ҒЕ

Күніңмен алтын қуантпай,
Гүліңмен жібек жұбатпай,
Жеттің де тез өттің, жаз.
Ағаш, шөптер қуарған,
Айдын да құрып суалған,
Қаңқылдар қайда қоңыр қаз?

Өң мен түстей, перизат,
Көріндің де болдың жат,

Жандырдың, міне, жанымды.
Қараған көктен хор едің,
Көбірек көрсем деп едім,
Көк есігі жабылды...

Р... АЛЬБОМЫНА

Себеп не екен? Бастан мені таптыңыз,
Альбомыңызды алдыма әкеп тарттыңыз.
Мен даярмын, рақмет сізге, қарындас,
Ағаңызға көңілді бір іс арттыңыз.

Ай аппақ қой, Сізге көңілім Айдай ақ,
Сізге деген жүректе жоқ жалғыз тап.
Адал ниет, ақ көңілімді бетке ұстап,
Ақылсымақ сөз айтайын азырақ.

Альбом – жүрек, уақыт жетпей ашпаңыз,
Құлып салып, берік бекітіп тастаңыз.
«Ашылам!» – деп аласұрар жас жүрек,
Белгілі іс, бірақ одан саспаңыз.

Альбом – жүрек, тыныштықты қашырар,
Уақыты жетсе, өзі-ақ бір күн ашылар.
Жүрек сыры белгілі ғой, біраздан
Желі тынып, толқындары басылар.

Альбом – жүрек. Көрінгенге бермеңіз,
Дос па, қас па? Бастан байқап тергеңіз.
Дос орнына қас кіргізіп жүрекке,
Бір күндерде өкініште жүрмеңіз.

Альбом – жүрек, жақын достар қолға алар,
Таза жүрек оны оқып толғанар.
«Мен жазайын, мен оқиын!» – деп алып,
Надан жандар кетпес қара тап салар.

Альбом – жүрек, жақсы сақтай көріңіз,
Таза жүрек меруерттен теріңіз.
Ескерісіп жүру үшін өмірде,
Қане, құрбым, қолыңызды беріңіз!

Р...ҒА

Сенсің, досым, жібек мінез жібегім,
Сені ғана сүйем – куә жүрегім.
Суық жолдан сақтайтын сен – періштем,
Сен болмасаң азып – тозып өлемін.

Түрлі жерде, түрлі шақта таңымыз
Атса – дағы, сүйіспеп пе еді жанымыз?
Бізді жан ғой жақын қылған, жібегім,
Бастаған жоқ, ессіз ыстық қанымыз.

Есінде ме? Бір жыл... күздің күні еді,
Күзді күннің салқыншалау түні еді.
Жарың тастап, түнде мені бақшаға
Көру үшін іздеп келген еді?

Ол түннен соң талай-талай жыл озды,
Ессіз жарың Айға қолын көп созды.
Аспанға өрлеп, талай құлап мерт болдым,
Заман озды, жүрек сөнді. Жан тозды.

Өмір – жапан. Арып, шаршап жүргенім,
Ессіз едім, оңды-солды көрмедім.
Тоғыз жолдың торабында тұрғанда,
Жылы – былтыр, сені тағы көргенім.

Көрдің де сен, аштың таза құшағың,
Құшағында жас балаға ұсадым.
Сол кезімде бар күнәдән пәк болып,
Дегенім рас: «Сенсің жарым, қосағым».

Сол күннен соң тағы біраз күн өтті,
Ұмытқандай болдым сені – Жібекті.
Сен сөзіме, жан – жүрегім, Жібегім,
Тоқтата алмай қалып едім жүректі.

Сен жыладың, көзің жасын көрмедім,
Зарладың сен, зарың құлаққа ілмедім.
Мен жел едім, кеттім сонда жел қуып,
Көз жасыңнан садақа боп өлмедім.

Айлар өтті, ай көрінді, өлді жын,
Айлар өтті, айырылды күн мен түн.
Айлар өтті, ішкен удан айныдым,
Айқын болды ақырында жалған, шын.

Білдім: маған жар екенсің сен ғана,
Білдім: саған жар екенмін мен ғана.
Соңғы кезде сені көрмей, Жібегім,
Ашып көрші, жүрегімде мың жара.

Сені көрмей, көзім көрге айналды,
Жүрегіме сансыз қасірет байланды.
Көп күн енді көрінбейсің, қашасың,
Жүрегіңнің махаббатын кім алды?

Ессіз жарың зарлап енді қалар ма?
Зарлай – зарлай қара жерге бара ма?
Бір жыл бойы теңіз болып төгілген
Көз жасынан жібегім де танар ма?!

Батыр Баян
(Бірінші тарау)

Жүрегім, мен зарлымын жаралыға,
Сұм өмір абақты ғой саналыға.
Қызыл тіл, қолым емес, кісендеулі,
Сондықтан жаным күйіп, жанады да.
Қу өмір қызығы жоқ қажытқан соң,
Толғанып қарауым сол баяғыға.
Түйіннің тоқсан түрлі шешуі бар
Әдемі ертегідей баяғыда.
Әдемі өткенді ойлап айнымасам,
Сұм өмір күшті уын аяды ма?

Ертегі уатпай ма баланы да,
Сөз сиқыр ғой, жазбай ма жараны да?
Ақын да бір бала ғой айға ұмтылған,
Еркімен өзі-ақ отқа барады да.
Жай тақтақ жабайыдан жол қалғанда,
Қанды ор боп ақын жолы қалады да.
Ойлайды, күңіренеді, толғайды ақын,
Күрсініп көзіне жас алады да
Ақында адамзаттан дос болмайды,
Жалғыз-ақ сырын сөйлер қаламына.

Мен де ойды ағытамын қаламыма,
Арқаның көз жіберсем алабына:

Сарыарқа – сары дария, қиыры жоқ
Көз болсын, қандай қыран, талады да,
Ішінде сары дария көз тоқтатар
Көкшетау – Сарыарқаның аралы да.
Көкшеде күні кеше қойдай өрген
Түрлі аң: бөрі, бұғы, маралы да.
Айрылып асау, ерке аңдарынан
Көкшенің тас жүрегі жаралы да!

Арқада жер жетпейді Бурабайға,
Бөленген бұйра сыпсың қарағайға.
Бұлт құшқан мәңгі мең-зең Көкшетауға
Бөлектеу: «Ой, бауырым!» – дер анадайда.
Оқжетпес найза қия – қыранға ұя,
Қарасаң жанның шері тарамай ма?
Солардың ортасында Бурабай көл,
Мөп-мөлдір, дөп-дөңгелек ұқсайды Айға.
Бурабай – Арқа аралы, жер еркесі,
Ертеде қоныс болған Абылайға.

Бауырында Бурабайдың қалың ағаш
Көкшенің жалыменен біткен жалғас.
Арудың ақпен өрген тұлымындай
Қарағай, қызыл қайың, тал аралас
Ертеде жел өтпейтін Қызыл ағаш,
Дариға, бұл күндерде жап-жалаңаш!
Қабірінен әулиенің алашқа артық
Ертеде Абылайға орда болған ағаш.
Ордасын сол ағаштағы Абылайдың
Меккедей тәуеп қылған тамам алаш.

Қиын күн туған алаш баласына,
Шұбыры жапанның сар даласында,

Кез болған жаудан үркіп, «Ақтабанға»,
Дұшпанның қалғандай боп табасына.
Арқаға аяқ салып, түскен барып
Екі оттың – орыс, қытай арасына.
Күндерде сонау қара, тапсырған ел
Тағдырын Абылайдай данасына.
Сол күнде ел қорғаған Абылайдың
Қылсаң да аз қанша тәуеп моласына.

Алыстан орыс, қытай – ауыр салмақ,
Жақыннан тыншытпайды қалың қалмақ.
Артында – ор, алдында – көр, жан-жағы жау,
Дағдарған алаш енді қайда бармақ?
Сол кезде елге қорған болған Абылай,
Көп жаудың бірін шауып, бірін арбап.
Күндердің бір күнінде хан Абылай
Қалмаққа (ойына алды) ойран салмақ.
Ханынан: «Аттан!» – деген сөз шыққан соң,
Ордаға батыр, билер келді андап.

Жиылды өңшең ноян, ығай-сығай,
Байжігіт, Тасболат пен би Толыбай,
Ту баста Абылайды хан көтерген
Қамқоры Қарауылдың шешен Қанай.
Ашуы жауған қардай, шөккен нардай
Қарт қыран Қанжығалы қарт Бөгенбай,
Бөкеңнің жас жолбарыс жеткіншегі
Аузынан жалын шашқан жас Жанатай.
Найзасын нажағайдай ойнататын
Жас барыс Бәсентиін Сарымалай.

Балталы, екпінді оттан Оразымбет,
Сырғалы, шапшаң оқтан ер Елшібек,

Өзіне тірі жанды тең көрмейтін Тәкаппар
Қошқар ұлы ер Жәнібек,
Қалданға ханмен бірге тұтқын болған
Жолдасы Абылайдың батыр Жәбек.
Майданда от шашқандай оқ шашатын
Сырттаны Бәсентиін ер Сырымбет, –
Осындай өңшең көкжал жиылысты
Күңіреніп жолбарыстай: «Жау қайда?» – деп,

Әрі ақын, әрі батыр Қарабұжыр,
Айтатын өрлеп барып аспанға сыр.
Бұқар мен Тәтіқара жырлағанда,
Толқынды тұңғиық боп төгілер жыр.
Осылай думанменен күндер өтіп,
Батырлар ерікті енді жатқанға құр.
Аттан деп әлі айтпаған Абылайға
Көкжалдар дей бастады: «Жүр енді, жүр!»
Алайда Абылайдан сөз болмады,
Сондықтан бұғып, бықсып туды күбір.

Жиналған өңшең бөрі Бурабайға,
Алаштың Кебесіндей ізгі жайға.
Батырлар бұғаудағы арыстандай,
Абылай тұңғиық бір терең ойда.
Бәрі де ел қорғаны – батыр, билер,
Аттанбай тек жатудан таппай пайда:
«Жүрелік, жау басынар!» – деген сөзбен
Салады Қанай биді Абылайға.
Би Қанай: «Бұ қалай?» – деп бастағанда,
Абылай сұрайды одан: «Баян қайда?»

«Қанайым, ойың удай, тілің шаян,
Амал не, келген жоқ қой батыр Баян.

Көп жаудың албастысы, ел еркесі
Баянның батырлығы алашқа аян.
Баянның аруақты құр атынан
Көп қалмақ болмаушы ма ед қорқақ қоян?
Наркескен, өрттей ескен, қайтпас болат
Баянсыз қанатымды қалай жаям?!

Би Қанай! Аттанбайды хан Абылай,
Келмесе қандыбалақ батыр Баян!» –
Деген соң ойы теңіз хан Абылай,
Аяндап батырларға қайтты Қанай.
Байлаулы бөрілерді аза қылмай,
Кестелеп, сөзбен сипап айтты Қанай,
Күндеу ме, көтеру ме, кім біліпті, –
Батырлар десті жалғыз:
«Баян бала-ай!»
Көкшенің бауырында өңшең көкжал
Күңіреніп күтіп жатты күндер талай.
«Жау!» – десе, жатпайтұғын батыр Баян,
Апырым-ай, келмеуінің мәні қалай?

Жас Баян жауды талай көрмеп пе еді,
Сорғалап сұңқардайын төнбеп пе еді.
Майданда жолбарыстай жалғыз ойнап,
Сан қолға аш бөрідей кірмеп пе еді?!
Жебесі көбе* бұзып, жүректі үзбей,
Найзасын, сірә, шалғай сермеп пе еді?
Бірін айт, бәрін айт та, басқа батыр
Баяндай «алашым!» – деп еңіреп пе еді?
Бұл жолы кешігуі жай емес қой,
Тұлпарым кез болды ғой орға, тегі!

* Көбе – сауыт

Арқада бір өзенді дер Обаған,
Сол жерде аз ғана Уақ қоныс қылған.
Уақтың ерте күнде өжет-қайсар
Ер Көкше, Ер Қосайдай ері болған.
Сол ері ерте күннің – ер Көкшенің
Нәсілінен қайтпас алмас Баян туған.
Баянның ер ағасы батыр Сары,
Қос қыран тізе қосып жауын қуған.
Айналып оны айт, мұны айт, Баянды айт,
Ер Баян алашының бетін жуған.

Ол күндер аз қазақ пен қалың қалмақ
Қыран мен қара құстай алысқан шақ.
Баласы алты алаштың Абылайдың
Астында ақ туының табысқан шақ.
Қазақтың батырлары бәрі қыран,
Сонда да бір батыр жоқ Баяндай тап.
Жауының бір жорықта бір сұлуын
Ер Баян алып қайтқан артына сап.
Баянның алып қайтқан сол сұлуы –
Балдырған бөбек дерлік, он төрт жаста-ақ.

Сол сұлу сұлу екен атқан таңдай,
Бір соған бар сұлулық жиылғандай.
Торғын ет, шапақтай бет, тісі меруерт,
Сөздері су сылдырлап құйылғандай.
Бір улап көзқарасы, бір айнытқан,
Жұлдыздай еркелеген сөнбей-жанбай.
Лебізі – жібек лебі, жұмақ желі,
Кәусардай татқан адам қалар қанбай.
Шын ер ғой батыр Баян алып қайтқан
Еліне сол сұлуды естен танбай.

Ер Баян жас сұлуды алып келген,
Сұңқардай бабындағы сұқсыр көрген.
Қан жауып екі көзін қанды балақ
Ілмекке қоңыр қазды көңіл бөлген.
Марал бар оққа ұшпайтын, тым сақ бірақ
Кезеңде кез келсе де қандай мерген.
Болмасын жас сұлудың білгеннен соң
Ер Баян қарындас қып ерік берген.
Алайда ар алысқан жүрегімен
Теңізде алысқандай күшті сеңмен.

Қалмақтың қайсар қызы қайрылмаған,
Болаттай жасу білмей, майрылмаған.
Жап-жас қыз, сұмдығы мол, сыр бермейді,
Жандай-ақ ойдан аулақ қайғырмаған.
Алаштың аруы боп кетсе-дағы,
Жанымен өз жұртынан айрылмаған.
Сұм сұлу анадайдан «ағатайлап»,
Баянда жан қоймаған жандырмаған.
Сонда да сыр шығармай батыр Баян,
Жастық қып жанын естен тандырмаған.

Осылай іштен күйген батыр Баян,
Баянның батырлығы алашқа аян.
Баянның інісі бар он бес жаста –
Бөрінің бөлтірігі – бала Ноян.
Ноянның бар ақылы білегінде,
Билеген асау жүрек, қайнаған қан.
Келгенде-ақ сұлудың бір қарауынан
Ноянның жүрегінде ұшқын туған.
Сол ұшқын өртке айналып жап-жас Ноян
Алысып жүрегімен аласұрған.

Жастықта жалынданып сүйген қандай!
Баладай өксіп жылап, күйген қандай!
Көрмесен жан-жарыңды өлгендей боп,
Қайғырып күлден кебін киген қандай!
Кеудеңе жан кірмей ме, көзің шалса,
Өмірің жаңа ағарып атқан таңдай.
Кеуденді қасиетті сәуле кернеп,
Жүрегің сол минутте жарылғандай.
Не дерсің салпаң құлақ есектерге,
Өгіздей өмір сүрген сүймей-жанбай!

Ноян да сол сұлуға – тәтті балдай,
Мөлдіреп қараушы еді көзі талмай.
Мас болып, дене түгіл, жаны елжіреп,
Жұтқандай сол сәулені демін алмай.
Алайда бұзық ойдан аулақ еді,
Сұлуға тәңірі көріп табынғандай.
Жанса да жап-жас Ноян, сұм сұлу қыз
Көп заман жүрді бірақ көз де салмай.
Сонда да кейбір кезде ақ бетіне
Бір нәрсе жүгіруші ед ыстық қандай.

Айға алтын Күн нұрынан сәуле бермек,
Шалқыған махаббат – от аспанға өрлеп.
Жүрегін өзі сүйген отты жүрек
Оятпақ тас болса да, зарлап тербеп.
Басында сыр бермеген сұм сұлуға,
Біраздан бола бастар күлкі кермек.
Нояннан о да көзін алмас болды,
Күйдіріп жас жүрегін жалын кернеп.
Шешілді екі жастың жұмбақтары
Екеуі бір іңірде сайда кез кеп...

Сиқырлы гүлге оранған жібек майда,
Сылдырлап сылқ-сылқ күлген терең сайда
Ерке өзен жанын өртеп, жармен ойнап,
Сүйгізген ақ бетінен күміс Айға.
Сондай бір жібек кеште жаны өртеніп,
Екеуі «әй!» дескендей барған сайға.
Аулақта сүйіскен жан ұшырасса,
Еріксіз тамырларға у тарамай ма?!
Анттасып, айрылмасқа сөз байласып,
Бастық деп Арсыға адым санамай ма?

Жас Ноян қызды көріп от боп кетті,
Көздері қызыл жалын шоқ боп кетті,
Жер мен көк, ай, жұлдызды тұман басып,
Бір қыздан басқа нәрсе жоқ боп кетті.
Келді де қызға жалын сөздерімен
Шығарды жан ұшырып іштегі өртті.
Бір күйіп, бір суынып, бір елжіреп,
Біресе жас баладай жасын төкті.
Өртемей отты жүрек қоймақ па екен,
Тақады сұлу қыз да бетке бетті.

Қыз сонда: «Ноян бауырым – Кебем!» – деді, –
«Мен сенің сүйгеніңе сенем», – деді.-
«Сүйемін мен де сені, Тәңірі куә,
Тән түгіл жаным саған берем?» – деді.-
«Нояным, бірақ сенен қалауым бар», –
Деді де, сұлу ойға тереңдеді.
Сұлудың сырға толы торғын беті-ай,
Бетінде ешбір толқын көрінбеді.
Біраздан көздеріне жас мөлдіреп,
Жас сұлу жылап тұрып күлімдеді.

Қыз сонда: «Қалауым бар, Ноян батыр,
Адасқан аққу құстай мен бір пақыр.
Арқаның аруы боп жүрсем-дағы,
Алыста туған, өскен жерім жатыр.
Өткізген балаусадай бөбек күнім,
Барқыттай белес-белес белім жатыр.
Айбынды арыстандай құмда кезген,
Күңіреніп қалың қалмақ елім жатыр.
Барқыт бел, қашқан қалмақ қалсын адыра,
Ата-анам – айым менен күнім жатыр.

Ер Баян біздің елге барған еді,
Көп қойға көкжал ойран салған еді.
Бөбегін шырылдатып ап кеткенде
Ата-анам жылап-зарлап қалған еді.
Сорлы анам көкірегін көкке сауып,
Қан жылап менен бір ант алған еді.
Ол анты: «Елдің шетін, анаң бетін
Бір көрмей, қозым, ерге барма!» – деді.
Анама сөзім – анау, өзім – мынау,
Жас Ноян, жүгінемін ер деп сені,

Көр болсақ, көрді көрмей, Тәңірі оңдай ма,
Ер Баян неге батқан терең ойға?
Мен сорды көргеннен-ақ сүйген Баян,
Қосылсақ, Баянға ауыр дерт болмай ма?
Биікке кетпей киік, ойда ойнаса,
Ашулы арыстанға мерт болмай ма?
Екеуміз Сарыарқадан сапар қылсақ,
Қатерсіз қосылуымыз берік болмай ма?
Қаны бір ел еді ғой қазақ, қалмақ,
О да бір саған туған жұрт болмай ма?!» –

Деп сұлу сыбырлады сиқыр сөзін,
Толтырып меруерттей жасқа көзін.
«Шыдашы, көне күймей!»- дегендей-ақ,
Ноянға тақап тұрып жалын жүзін.
Жас Ноян жас қанына тұншыққан соң,
Ұмытпай тұрсын қалай өзі-өзін!
«Жарайды, даярмын!» – деп айтып салды,
Ойланып бір минут та қылмай төзім.
Сол сайда уәделерін бекітісіп,
Екеуі айналасты ыстық жүзін.

Сол уақыт мезгіл екен дәл таң алды,
Төзім қып албырт Ноян күтпей таңды,
Жүгіріп жан ұшырып, жаяу барып,
Жылқыдан екі жүйрік таңдап алды.
Азырақ азық алып, қару-жарақ,
Жүйрікке әсем әбзел тұрман салды.
Сөйтті де Сарыарқамен есендесіп,
Екеуі ескен желдей кетіп қалды.
Кетті олар. Сәске болды, ауыл тұрды,
Алдымен Ер Баянға хабар барды.

Боз үйде жатыр екен Баян жалғыз –
Керілген күнге еркелеп жас жолбарыс.
Ауылдың ақсақалы сөзді әкелген
Деп бастап: «Баян-айым, бір масқара іс
Өткен түн болып қапты...» – деп шұбыртып,
Жаудырды екі жасқа нәлет-қарғыс.
Алайда жас Ноянды ақтай сөйлеп,
Дей берді: «Қылды-ау бізге қалмақ қар қыз!»
Ер Баян сұп-сұр болып, деді бірақ:
«Жарайды... Бар, ақсақал. Ойланармыз».

Боз үйде жалғыз қалып Баян енді,
Жаралы жолбарыстай күңіренді.
Қорғасын миын, ойын төмен басып,
Ақылға алғыр құстай ашу төнді.
Бір көк сұр түс енгізіп бар денеге,
Сұм жүрек қанды өзіне жинай берді.
Ақыры ашу ерді билеп кетіп,
Жалп етіп сөнген шамдай ақыл өлді.
Өлді ақыл. Атып тұрып батыр Баян,
Боз үйден оқ жыландай шыға келді.

Ер Баян сол кеткеннен кете барды,
Мініп ап белдеудегі көк тұлпарды.
Дулыға, қалқан, көбе қалған ұмыт,
Белінде жалғыз-ақ бір садақ бар-ды.
Бауырынан Обағанның орғып өтіп,
Арыстан айдалада дүбір салды.
Дауылдай талмай есіп, желдей ұшып,
Түс ауа Жолдыөзекке жетіп қалды.
Кермиық Жолдыөзектің даласында

Алыстан екі қараны көзі шалды.
Атығай қоныс салған Жолдыөзекке,
Құнарсыз, ащы татыр сорлы өзекке,
Жолдыөзек – жолсыз өзек, құтсыз, отсыз,
Алдымен жау да салған қолды өзекке.
Айрылып байлығынан, көп соққы жеп,
Көз жасы Атығайдың толды өзекке.
Алаштың Асанқайғы данышпаны
Кетпеген «Қанды өзек» деп, тіпті текке.
Ежелден құт дарымай, қағынған жер,
Қайғылы бір іс болды сол өзекте.

Алыстан екі қара көрді Баян,
Кілегей қара бұлттай төнді Баян.
Ой жоқ боп, жүрек шоқ боп, құр екпін боп,
Сұңқардай сорғалаған келді Баян.
Қыз түгіл, қаны бірге өз бауырын
Танымай қалғандай да болды Баян.
Байланған белде сала садағына
Қалшылдап қалды салып қолды Баян.
Ашуын арыстанның байқаған соң,
Майысып тұра қалды жап-жас Ноян.

Жас Ноян жүйрігінің мойнын бұрды,
Жас Ноян Ер Баянға қарсы жүрді.
Жақындап келіп қалып ағасына,
Түсінен шошыды да, тоқтап тұрды.
Жапанда аға-іні: Баян, Ноян, –
Алып кел көз алдыға Ай мен Күнді.
Дұрысы – күміс күлген күндізбенен
Түнерген қара бұлттай қара түнді.
Алайда, ерке бұлан Ноян ұлан
Ашулы ағасына қарап күлді.

Бір күлді балдырғандай Ноян бала,
Ашылған шешек жарып гүлдей жаңа.
Еріксіз сотқарлығын кешіретін
Еркелеп ерке ұландай күліп қана.
Көрсен де дауыл гүлді – басылмады
Ер Баян арыстандай жаны жара,
Қалшылдап, көзі қан боп, қолын алмай
Байланған садағынан белде сала.
Жас Ноян: «Жан көке!» – деп сөз қатқанша,
Сұлу да жетіп келіп: «Баян аға!» –

Дегенше, қалды тартып батыр Баян,
Баянның батырлығы алашқа аян.
Оқ тиіп жүрегінен құлап түсті
Атынан бүктетіліп бөбек Ноян.
Жын шуы басқандай боп, естімеді
«Жан көке, аға!» – деген сөзді Баян.
Садағын сол секундте тартты тағы
Бір ашып, бір жұмбай да көзді Баян.
Үстіне інісінің денесінің
Түсірді тағы ұшырып қызды Баян.

Екі жас аттарынан ұшып түсті,
Түскенде бірін-бірі құшып түсті.
Жүректен атып ыршып шыққан қанмен
Жалғыз-ақ «Аһ» десті де, «Жаным» десті.
Қомағай қара топырақ бүлкіл қағып
Асығып екі жастың қанын ішті.
Күлдей қу, тұнжыраған түндей болып,
Жия алмай, құр теңселіп, ақыл есті,
Тұрды да, біраздан соң батыр Баян
Атынан есі ауғандай құлап түсті.

Бірталай талғандай боп жансыз жатып,
Тұңғыық көмескі көп ойға батып,
Ер Баян есін жиып, екі жасқа
Бір қарап қара тастай қалды қатып.
Сол кезде сар дала да күңгірт тартты,
Еңкейіп бара жатты күн де батып.
Құшақтап ақ селеуді жылады жел
Өзінің қасірет жырын қоңырлатып,
Құшақтап екі жасты күңіренді ер
Көзінен ыстық жасты сорғалатып.

Қайғыдан жарылғандай қайран жүрек,
«Уһ-уһ!» деп үзілгендей есіл өзек.
Қасіреті қара түндей Ер Баянның
Алдында бүлдіргендей екі бөбек.
Аузынан уыз шыққан екі жасты
Ер Баян сүйді құшып кезек-кезек.
Жапанда жапа-жалғыз еңіретті ерді
Әлгіде ойды улаған ашу кезеп.
Ашудан бұғып қалған қорқақ ақыл
Күбірлей бастады енді: «Мұның не?» – деп

Зарланып күңіренді батыр Баян,
Мезгілде күңгірт тартқан кешке таман:
«Кең ақыл, отты қайрат, сырттаным» деп,
Ер едім еркелеткен алаш тамам.
Сындырдым аз ғана Уақ елім белін,
Елімнен кетіп, елді қайдан табам?
Жейтұғын өз күшігін болдым бөрі,
Ісімді мынау ағат немен жабам?
Қарабет болдым алаш баласына,
Ер дер ме енді мені Абылай данам?!

Жорыққа қу қалмаққа жүрдім неге?
Тобына көк бөрідей кірдім неге?
Тәтті бал, балауса тал жас сұлуды
Көр болғыр, екі көзім, көрдің неге?
Садақпен жүрегінен тартып кетпей,
Жыландай бауырыма сап келдім неге?
Әйелдей баса алмайтын жүрек жынын
Есалаң жүрекке ерік бердім неге?
Буынып сол боз үйден шықпай өлмей,
Атылып оқ жыландай тұрдым неге?!

Ойламай, белді бекем будым неге?
Қозымды қас дұшпандай қудым неге?
Майысып Ноян қалқам, ерке марқам,
Қасқиып қарсы алдымда тұрдың неге?
Бауырыма тас жүрегім жібімеді-ау,
Бір ата, бір анадан тудым неге?
Салдырап шіріп қалғыр саусақтарым
Қанымен өз қозымның жудым неге?
Күнәсіз екі жасты өлтіргенше,
Өлмедім ішіп уын удың неге?!

Сұлу-ай, қалмай маған ердің неге,
Жыландай бауырыма кірдің неге?
Қадалды оқ-кірпігің жүрегіме,
Жүрегім тілім-тілім тілдің неге?
Жұлдыздай аспанда алыс жымыңдаған
Алыстан «ағатайлап» күлдің неге?
Секіріп суда ойнаған шабағымды,
Сұм сұлу, қармағыңа ілдің неге?
Тірлікте бетіңнен бір сүйе алмадым,
Тіл тартпай, ерке тотым, өлдің неге?!

Күй, жүрек! Көл бол, жасым! Өртен, ішім!
Алдымда айнам жатыр бөбек пішін.
Сұм садақ кетсе де үзіп жас жүрегін,
Жойған жоқ құлыншағым ерке түсін.
Сорлы ағаң атып жығып өз інісін,
Иіскейді енді зарлап аппақ төсін.
Тартқанда сынбадың-ау, сұм садағым!
Қайтейін, арымадың, арда күшім!
Жоқ, әлде, жоқ... жоқ... Әлде... Өлтірдім бе,
Інімді алты алаштың намысы үшін?!

Арқамдай жер жүзінде жер бола ма?
Айбынды алашымдай ел бола ма?
Алашта ертеде еткен екі арыстан:
Ер Көкше, Ер Қосайдай ер бола ма?
Солардың нәсілінен Сары, Баян,
Барыстай ойын салған сар далада.
Інісі Ер Баянның жасық Ноян
Атадан азып туған дер болар ма?
Құл болса бір қыз үшін балдырғаны
Алашқа бұдан да ауыр шер бола ма?!

Дариға, жұбанамын, жел ойменен,
Тартпадым сұм садақты бұл ойменен.
Тандырған мені есімнен ғашықтық қой,
Бір тынбай сұр жыландай жаным жеген.
Өз бауыры, өз сүйгенін өзі өлтірген
Болар ма, сірә, сорлы адам менен?!
Алдымда «Көкежан!» деп күліп тұрған
Садаға кетпедім ғой, қозым, сенен.
Ел беті енді маған болсын арам,
«Алашым, аттанамын, жауыңда өлем!» –

Деп зарлап, күңіренді жаралы ер,
Айрылған екі жаннан қаралы ер.
Зарланып көзінен қан тамшылатты,
Тұңғыық жанды жеген қап-қара шер.
Жүрегі тас болса да шыдай алмай,
Қамығып, қайғы басып, күрсінді жер.
Молайтып минут сайын қасірет жырын

Жаныңда өксіп-өксіп жылады жел.
Бозарып бел артынан таң атқанда,
Соққыдан сенделгендей тұрады ер.
Күміс таң жерге күміс сәуле шашты,

Сәуле мен қараңғылық араласты.
Алыспас адал, арам бекерге ұзақ,
Жеңіліп қараңғылық жылжып қашты!
Сол кезде жаны жара батыр Баян,
Үңгір ғып қара жердің бетін ашты.
Жапанда қазған суық тар үңгірге
Көтеріп көмді әкеліп екі жасты.
Топырақ екі жанын жасырған соң,
Ер Баян тағы көл ғып төкті жасты.

Ер Баян көмді екеуін дөң басына,
Түсірмей бір топырақ ортасына.
Ап шыққан қаруларын сүйеп-сүйеп,
Ноянның көмді бәрін өз қасына.
Отырды топыраққа ұзақ басын қойып,
Шомылып қанды ыстық көз жасына.
Аздан соң мінді атына батыр Баян
Сиынып бір жаратқан Алласына.
Жолбарыс жортып кетті бетін түзеп,
Шаңдатып, Абылайдың ордасына.

Жас Баян жауды талай көрген еді,
Сорғалап сұңқардайын төнген еді.
Майданда жолбарыстай жалғыз ойнап,
Сан қолға аш бөрідей кірген еді.
Жебесі көбе бұзып, жүректі үзіп,
Найзасын ылғи дәлдеп сермеп еді.
Бірін айт, бәрін айт та батыр Баян
Туғаннан «Алашым!» деп еңіреп еді.
Көкжалдың осы жолы кешіккені,
Осындай тұлпар орға кез кеп еді.

(Екінші тарау)

Өткен күн таң-тамаша ертегі ғой,
Ерлері ертегінің өрт еді ғой.
Айырылып от екпінді ерлерінен
Алаштың жанында ауыр дерт еді ғой.
Сонау дерт түгелімен ауып маған.
Дариға, жүрегімді өртеді ғой!
Ер көрмей, көрден басқа, сұм өмірде
Шерлі жан шерлі кеңес шертеді ғой,
Жадырап жаным, шерім тарқар еді,
Кеңесім тыңдаушыға сала алса ой.

Күңіреніп ойлағанда алаш жайын,
Жанымды орай берсе улы уайым,
Кеудеме күннің нұры толғандай боп,
Жырлаймын алты алаштың Абылайын.
Арсыға асқандаймын, тәуеп қылсам,
Кебедей Абылайдың Бурабайын.
Күңіренген жырымменен мен разымын
Алаштың жоқтай білсем Баян-айын,
Жырлаймын, күңіренемін өткенді ойлап,
Кеудеме улы уайым толған сайын.

Кірейін кеңесіме күңіrentкен,
Ер Баян жөнелді енді Жолдыөзектен.
Қамшыны көміп-көміп алды батыр
Ашуын алатындай тұлпар көктен.
Мұңайып мәңгі мұңды белдер қалды,
Жынды жел сақ-сақ күліп сүйді беттен.
Жан-жақта жас қайыңдар қала берді
Иіліп әдеппенен сәлем еткен.
Ер жортты. Сәске болды, көзі көрді
Көкшені бал алысқан аспан-көкпен.

Көкшеде өңшен көкжал аялдаған,
Қырандар қанаттарын жая алмаған.
Ханына Абылайдай: «Болады!» – деп,
Бір берген сөзден ерлер тая алмаған.
Ерігіп, әңгіме қып өткен күнді,
Қанішер Болат жайын баяндаған.
Қайратқа құса болған сол қырандар
Алыста қара көрді аяндаған.
Жақындап қара ордаға келген шақта
Шықты айғай топтан шулап: «Баяндаған!»

Аяндап топқа тура келді Баян,
Келді де көпке сәлем берді Баян,
Қудай боп құс төресі топ төрінде
Отырған Абылайды көрді Баян.
Басқаға мойын бұрып бір сөз қатпай,
Абылайға балпаң басып жүрді Баян.
Бәйтерек тұңғыыққа төнгеніндей
Алдында қол қусырып тұрды Баян.
Тұрды да, деді: «Алдияр, сөзім қысқа,
Екенім менің Баян алашқа аян.

Алдияр, ел ағасы, ханым дана,
Алашқа ауыр күнде болған пана.
Кешігіп, күнәлі боп, енді алдыңа
Келді ерің іші жалын, жаны жара.
Тұңғыық кез болды ғой кешуі жоқ,
Болмаса шыққанда «Аттан!» ер тұра ма?
Талқыға жан жарасын сала алмаймын,
Мәнімді мен айтпаймын, сен сұрама.
Тілегім – енді жауға аттаналық,
Қан көрсе, қас қыранда шер тұра ма?!»

Абылай ерін күткен көптен зарығып,
Қолынан Баян-айын алды тартып,
Алдына отырғызып, күміс кернеу
Керсеннен көкжалына берді сарқыт.
Берді де бүгіп басын ойға кетті,
Асқардай ой билеген мәңгі қалғып.
Аздан соң көтеріліп жан-жағына
Қарады жер жиһанның бәрін тар ғып.
Қарады, қыран сөзі қысқа болды:
«Таң ата жүреміз!» – деп берді жарлық.

Ежелден Абылайда екі сөз жоқ,
Сөз шықты: «Болады!» – деп, тарады топ.
Топ тарап, ат-тұрманын даярлады,
Біраздан дамылдады ел, мезгіл түн боп.
Жібектей жұмсақ жылы жаздың түні
Бұлтымен құшақтады Көкшені көк.
Керілді ерке Көкше күміс Айға:
«Сәулеңді, сәулем, көбірек төкші-төк!» – деп.
Бетінде Бурабайдың ерке толқын
Бір тынбай, күліп жарды сүйді шөп-шөп.

Түн өтті. Жер шетінде алтын таңды
Жорғалап, жүз бұралып, жел қарсы алды.
Сарғайып сары белден таң атқан соң,
Абылай қолға: «Аттан!» – деп хабар салды
Бәрі де болат тұяқ бедеу мініп,
Батырлар қатар түзеп келіп қалды.
Жөңкіліп күзді күні көшкен бұлттай
Қап-қара, ортасы ой боп, қол қозғалды.
Асырып ертегіше айтқан жанға
Қара нар қайыспайтын – жер шайқалды.

Жөңкіліп көшкен бұлттай барады қол,
Кейде қол түнерген тау, қайғысы мол.
Кей кезде тентек толқын екпінімен
Шу қойып, шабуылдап алады қол.
Шаңы – бұлт, бұлты – шаңға айналған соң,
Атаған ерлер жолын деп: «Шаңды жол».
Тартты қол. Қалды өрлер. Қалды белдер.
Бастаған Бұғыбай басшы қол көрмес шөл.
Бірнеше тәулік бойы тынбай тартып,
Қол енді жүрді бойлап бір айдын көл.

Балқаш қой, бұл айдыны, сылдыр қаққан,
Балқаштың бетін мәңгі меруерт жапқан.
Қаратал, Аягөзбен – екі көзі,
Еркесі – Іле өзені ұзын аққан.
Басы егіз ерке Іленің: Кеңес, Текес,
Тәңірінің* тентек Текес дәмін татқан.
Бойында сол Іленің қалың қалмақ
Абайлап Абылайды күтіп жатқан.
«Қайда, – деп, – қазақ!» бұрын желіккен жау
Көрген соң көп қазақты ойға батқан.

Қазақтың қалың қолы ерлер кілең,
Батырды көп қалмақты ойға терең.
Қазақтан қулықпенен құтылмаққа
Кеңесті қос қоңтайшы: Ұса, Серен.
Жіберді, кеңесті де, жеті қалмақ,
Сөздері: «Абылайдан бар да тілен!
Ағаттық бізден болды, кешсін Абылай.
Ақ отау, айдаған мал – бәрін берем.
Тағы да ер басына бір ару мен
Қара нар – айыбымыз, қалы кілем».

* Тәңірі – Хантәңірі тауы (М. Жұмабаевтың ескертпесі).

Жеті елші осы сөзбен келген ханға,
Қаратып өз жауабын ертең таңға,
Салады мынау сөзді хан Абылай
Би-батыр, қасындағы көп қыранға.
Салса да, алдыменен өзі айтады:
«Түспеспіз, тірі болсақ, алдағанға!
Күні ертең не бергенін жолдан алып,
Қалғанын алсақ қолдан арғы таңда.
Ерлерім, ойым осы! – деді Абылай, –
Бұл ойды теріс дейтін адам бар ма?»

Абылай айта қалса істің жайын,
Би-батыр теріс дей ме Абылайын.
Қалың топ тым-тырыс боп тұрған шақта
Дегендей: «Ерік иеде, біздер дайын!» –
Ерлігі алашқа аян батыр Баян
Тұрды да, деді: «Алдияр, Абылайым,
Мергеннің мылтығына қарсы жүрмес,
Қырдағы адам түгіл, құландайын.
Сөзімді не кектерсің, не жұптарсың,
Ойынды теріс дейді Баян-айың!

Талқыға салмай шындық табылмайды,
Құл ғана қожаны ылғи қабылдайды.
Қу қалмақ күні кеше алдамап па ед,
Шоңқитып Ой қытай мен Өр қытайды?
Қытаймен күні бүгін жалғаспаса,
Қытайға қалмақ неге қанат жайды?
Абылай артық туған неге ұмытсын,
Қазаққа қалмақ сыры аяндай-ды.
Қалмақтың қарты түгіл, қалшасы* да,
Алдатпас, алдап кетер Абылайды!» –

* қалшасы – жас баласы.

Тоқтады Баян. Абылай тағы өз сөзін
Қайта айтты, біраз шытып кәрлі жүзін.
Хан да екі, Баян де екі қайырысты,
Алмастан бір-біріне тіккен көзін.
Жиналып көздеріне қызыл жалын
Қалса да, сыр беріспей қылды төзім.
Қалың топ хан ашуын байқаған соң,
Ағытты «әрине» – деп, сөздің бөзін.
Шешілді сөз, қол енді күтіп қалды,
Елшінің ертеңінде келер кезін.

Алты алаш Абылайдай арғымағын
Алаштың аруағына пар қылатын.
Бетіне Абылайдай ардагердің
Келуді алты алашқа ар қылатын.
«Бетіне келген жанды соғар кие!» –
Деп жырау, жаурыншылар жар қылатын.
Баянның сөзін естіп қариялар
Ішінен ерін аяп: «А шырағым!» –
Десті де күрсінісіп, кесіп қойды:
«Қайтад, – деп, – осы жолы, Баян, бағың!»

Серпілді соныменен кеңес енді
Қол күтіп жатып қалды келер күнді.
Жібектей жылжып өтіп жаздың түні
Таң құлан, күн шығыста, иектенді.
Алтын Күн алыстағы арайынан
Жарқырап шығып жерге сәлем берді.
Қол тұрды, ауқаттанды, хабар күтті,
Ерлердің еріккені аңға жүрді.
Қол күтті, уақыт өтті, ерікті ерлер,
Ауыр ой биледі Абылай кемеңгерді.

Қол күтті, уақыт өтті. Күн батар шақ,
Жерде еді қой көшіндей қалың қалмақ.
Кең ойлы Абылайдай данышпанды,
қалмақ кеткені ме шын-ақ алдап?!
Күн кірді арайына, шапақ батты
Қап-қара толқындарға толды жан-жақ.
Қол тынған бір толқынсыз тұңғиықтай,
Мүшкіл боп Абылайға бір сөз салмақ.
Іңірдің соңын ала хан Абылай
Серпіліп ерлеріне қылды жарлық.
Ерлерін жиып Абылай – ел ағасы
Сұрайды: «Мынау істің не шарасы?»
Қырандар әрі-бері толқысқан соң,
Қанайы Қарауылдың – топтың басы,
Саңқылдап суырылып сөйлей берді:
«Қытайдың қол ұсыным шекарасы.
Қалмақты Қытай кірген зерттер болсақ,
Қазақтың бірі қалмай мерт боласы!...
Тұнжырай қалса-дағы хан Абылай:
«Қайту!» – деп, сөздің болды бітуанасы.

Таң ата қол қозғалмақ кейін қарай,
Ұрылған көңілі қаяу хан Абылай.
Қол жатқан, жым-жырт басқан, таң да таяу,
Жалғыз-ақ жатқан ояу Баян бала-ай:
«Апырым-ай, алаш арын жоқтамастан
Жөңкіліп бұл қайтудың мәні қалай?» –
Деді де атып тұрып топ ішінен,
Ерлерден от екпінді, жолбарыстай
Жүз жасты жолдас қылып тарта берді,
Таң ата: «Қайдасың, – деп, – қалың Қытай?»

Қол қалды. Жүз жолбарыс майданды ойлап,
Тартады шабуылмен Іле бойлап.

Алдында ақ сұңқардай батыр Баян,
Екпіні қауға тиген өрттей ойнап.
Бедеулер болат тұяқ желден ұшқыр
Алысып, ауыздықты қарш-қарш шайнап.
Сәскеде сағымменен көрді Баян
Көп қалмақ Іле бойын жатқан жайлап.
Жүз бөрі аз дамылдап алысты да,
Ат қойды қалың жауға «Абылайлап».

Жүз қыран мың сан қолға араласты,
Орғыған асқар таудан судай тасты.
Шыдамай жүз екпінге, шулай беріп,
Қалмақты ө дегенде қара басты,
Аздан соң есін жиып бөріккен ел
Қару ап, қара құрттай құжынасты.
Аз болса, бір қазаққа жүз қалмақ кеп,
Ат қойып, қиқу салып, қамаласты.
Тер саулап тебінгіден, қылыштан қан,
Шаң, түтін будақ-будақ аспанға асты.

Аз қазақ көп қалмаққа салды тойды,
Көк аспан қара түтін шаңға тойды.
Алдаспан ажалменен бәсеке боп,
Қанішер, қайқы қара қанға тойды.
Жып-жылы адам қаны бүлкіл қағып,
Қуалап жылжи берді ойдан-ойды.
Көк көбе шүберектей шұрқ-шұрқ болып,
Жыртқызды ерлер дал-дұл тұла бойды.
Анадай дөң басында Ұса, Серен
Қуыршақ құдайына қасқа сойды.

Шаңқай түс. Қызыл-жалын бір жел ескен,
Зәндем от, әуе айналып жерге түскен.

От түбі тоқтап қалған, жылжымайды,
Аспанда жоқ бір жапырақ бұлт та көшкен.
Сол кезде қара бұлттай қалың қалмақ
Қажытты жүз қыранды жаннан кешкен.
Қазақтың көбін аттан түсірген соң,
Қалмақтың қуаныш пен қиқуы өскен.
Сол кезде қалың топтың ортасында

Шықты шу: «Мұнда Баян! Баян!» – дескен
Қалың қол ортасында батыр Баян,
Баянның батырлығы алашқа аян.
Екі көз екі қызыл шоқ боп кеткен,
Аузынан көбік болып бұрқырап қан.
Оң-солға алдаспанды сілтегенде,
Бұлақтай қалмақ қанын бұрқыратқан.
Жанында жалғыз жолдас – жас Жанатай
Қансырап зорға ғана кірпік қаққан.
Түзеліп отыруға халі қалмай,
Қисайып бара жатты құлап аттан.

Жолдас дер ердің ері-ақ қан майданда,
Жан беріп жолдасы үшін алдаспанға,
Еңкейіп сүйемек боп батыр Баян
Жолдасы Жанатайға айналғанда,
Бір қалмақ еңгезердей көк найзамен, –
Білмеген, сірә, тою қызыл қанға, –
Қапыда қайран ердің сүбесіне
Бойлатып сұғып тұрып, бұлғағанда Ер Баян
Жанатайды алдына алып:
«Қыларың, қатын қалмақ, тағы бар ма?» –

Деді де, суырып ап жау найзасын;
«Алаштың аруағы, – деп, – қайдасың?!» –

Жыландай жарқ еткізіп алдаспанды
Түсірді топ еткізіп қалмақ басын.
Бұлақтай аспанға атып, қан шапшыған
Жараға тығып тұрып бармақ басын,
Қасқиып қан майданда тұрып қалды
Қайран ер, қайсар Баян, жолбарысым?
Алайда уақыт өтті, құлап түсті,
Құшақтап Жанатайдай жан жолдасын.

Жер мен көк шыр айналып араласты,
Көз алдын қара түтін тұман басты.
Тәтті бір жазғы таңда қалғығандай.
Ер көзін оқтын-оқтын жұмып ашты...
Көргендей болды ашулы Абылайды,
Қалың қол: «Әне, Абылай!» – деп шуласты.
Тағы ашты жұмған көзін, тағы көрді
Алдында жас ұлан мен Толқыншашты,
Екеуі құшақтасып жап-жақын тұр,
Басымен ишара етіп амандасты.

Сұлудың сексен сырлы жұмбақ жаны-ай,
Ерніне әлде болса күлкі алғандай.
Жоқ... Күлкі жоқ... бетінде тамшы қан жоқ,
«Ағалап», жанұшырып жалбарғандай.
Жоқ... өзі Жолдыөзекте жортады-мыс
Ұмтылды оқ жыландай... садақ пен қан,
Кезерген ердің ерні қозғалғандай:

«Көзімнен неге ақпайды қан боп жасым,
Жан беріп, жазғаным ғой, жан жарасын.
Кетсе де жаннан жара, қан кетпек пе?
Дариға, жазамнан да күнәм басым!
Күнәмді Тәңірі кешпес, кешер бірақ
Жауында жан берген соң алты алашым!» –

Қайран ер аласұрып, жанұшырып,
Көтеріп, көз жұмулы, алып басын,
Жан бауыры жас Ноянға ым қағып ед,
Жас Ноян құша түсті Толқыншашын.

Екі жас қайғысы мол құп-қу жүзді,
Екеуі құр қарап тұр алмай көзді.
Көкесі жан бергенде, бөбек Ноян
Тұрғаны мәні қалай құшып қызды?
Дариға, беті қара сорлы Баян
Шығарған өз қолымен екі көзді:
Іс өтті. Ажал жетті. Енді не бар?
Қоштасып айтысалық соңғы сөзді!
«Келіндер, қарақтарым, кешіндер!» – деп,
Ер Баян әлсіз ғана қолын созды.
Көз алды енді мәңгі тұман болды,

Жабырлап жан-жағына қалмақ толды.
Баянды балағаттап, ісіп-кеуіп,
Бір қалмақ қалды теуіп созған қолды.
Сылқ етіп созылған қол жерге түсіп,
Жүзінің бірте-бірте нұры солды.
Баянның басын бірі кесіп алып,
Бұлғады найзаға іліп оңды-солды.
Қуанып қос қоңтайшы – Ұса, Серен,
Алғысқа кемді елірген қалың қолды.

Көңілінен Ұса, Серен кеткен қауіп,
Қуанып, сырнай-керней қылды сауық.
Алайда Абылайдан сескенген соң,
Жөнелді ертеңіне Қытайға ауып.
Алаштың ардагері батыр Баян
Бір қырда қала берді топырақ қауып.

Жаудан да мейірімді боп жылады жел,
Күңіреніп, ер денесін құммен жауып.
Іленің толқындары әлі күнге
Айтады ерге жырау ауық-ауық.

Ерлерді ұмытса да ел, сел ұмытпас,
Ерлерді ұмытса да ел, жел ұмытпас.
Ел үшін жаннан кешіп, жауды қуған
Ерлерді ұмытса да ел, шөл ұмытпас.
Ел жауын зерттеп, өрт боп, тынбай жортқан,
Ерлерді ұмытса де ел, бел ұмытпас.
Ел үшін төккен ерлер қанын жұтқан,
Ерлерді ұмытса да ел, жер ұмытпас.
Арқаның селі, желі, шөлі, белі
Ерлерді ұмытпаса, ел де ұмытпас!

Қызылжар теміржол вокзалының алдындағы алаңға орнатылған
Мағжан ескерткіші

Мағжанның 1923 жылы Ташкент қаласында басылып шыққан өлендер жинағының мұқабасы

Мағжан Жұмабайға арналып Анкара қаласында орнатылған
 ескерткіштің көрінісі

МАЗМҰНЫ

АЙДА АТЫҢДЫ, СӘРСЕМБАЙ	35
АЛЫСТАҒЫ БАУЫРЫМА	37
АНАМА	39
БАЛАНЫҢ ҚАБІР ТАСЫНА	40
БЕСІК ЖЫРЫ	40
БҮГІНГІ КҮН ӨМІР, ӨЛІМ – МЕНІКІ	44
БІР КҮНІ	45
БІРАЗ ФЕТШЕ	46
ГҮЛСІМ ХАНЫМҒА	47
ГҮЛСІМГЕ	47
ҒАЗИЗАҒА	50
ЕСКЕНДІРДІҢ ЕКІ МҮЙІЗІ	51
ЕСІМДЕ... ТЕК ТАҢ АТСЫН!	55
АЛ ІШІҢДЕР, БҮЛ – ҚЫМЫЗ	57
АДАСТЫМ	57
АЙҒА	58
АЙРЫЛҒАНДА (Г...re)	60
АҚ ҚАЛА	61
АҚСАҚ ТЕМІР СӨЗІ	62
АЛАТАУ	63
АЛАТАУДА	66
АЛДАМШЫ ӨМІР	68
АЛДАНҒАН СҰЛУ	68
АЛЕКСАНДР БЛОК	69
АНА	71
АСЫҚ ИІРУ	72
АТА, БАТА	73
АТАҚТЫ АҚЫН – СӨЗІ АЛТЫН ХАКІМ АБАЙҒА	74
АУРУ	75
ӘЖЕ	75
ӘЙЕЛ	76
БАЛАЛЫҚ ШАҒЫ	79
БАТҚАН КҮН, АТҚАН ТАҢНЫҢ ЖЫРЫ	80

БЕРНИЯЗҒА	83
БОЛСА ГҮЛСІЗ... ..	86
БОСТАНДЫҚ	86
БОТАМДЫ КӨРДІМ ТҮСІМДЕ	88
БӨБЕКТИҢ ТІЛЕГІ	89
БҰЛБҰЛ	89
ДОМБЫРА	91
ДОСТЫҚ ҺӘМ КӨЗ ЖАСЫ	92
ДІН ҮЙРЕТКЕНГЕ	93
ЕДІЛДЕ	94
ЕДІЛДІҢ САҒАСЫНДА	97
ЕҢБЕК – ӨЛІМ ЖАН ҚАНАТЫН ҚИЯТЫН	99
ЕСКІ ТҮРКІСТАН ЕСКІ ШӘҢАР	100
АРБАКЕШ	101
ӘЙЕЛ	102
ЖАЗ КЕЛЕДІ	102
ЖАЗҒЫ ЖОЛДА	104
ЖАЗҒЫ ТАҢ	106
ЖАЗҒЫ ТҮНДЕ	107
ЖАЗҒЫТҰРЫ	109
ЖАЗҒЫТҰРЫМ	110
ЖАЗДЫ КҮНІ ҚАЛАДА	112
ЖАМБЫЛҒА	113
ЖАН ЖАРЫМДЫ БІР СҮЙЕЙІН ТҮСІМДЕ	113
ЖАН СӨЗІ	114
ЖАРАЛЫ ЖАН	118
ЖАРЫМ	121
ЖАРЫМА	123
ЖАС КЕЛІН	124
ЖАС МАҒЖАНҒА	125
ЖАС СҰЛУҒА	125
ЖАТЫР	127
ЖАУАРДЫҢ АЗАМАТТАРЫНА	128
ЖАУҒА ТҮСКЕН ЖАНҒА	130
ЖАУЫНҒЕРДІҢ ЖЫРЫ	132

ЖӘЙ ӘНШЕЙІН ОЙЫН ҒОЙ	133
ЖӘМИЛА	135
ЖЕЛ	136
ЖЕЛ	137
ЖЕР ЖҮЗІН ТОПАН БАССА ЕКЕН	138
ЖЕР ЖҮЗІНЕ...	139
ЖЕРДІҢ ЖҰМЫРЛЫҒЫ	140
ЖИІЛЕНДІ ҚАРА ОРМАН	141
ЖОҒАЛҒАН АЛТЫН	142
ЖОЛДАСҚА	143
ЖҰЛДЫЗДАРҒА	144
ЖҰЛДЫЗДЫ – ЖҮЗІК, АЙДЫ АЛҚА ҒЫП БЕРЕЙІН ..	145
ЖҰМБАҚ	146
ЖЫЛҚЫШЫ	147
ЖЫЛҚЫШЫНЫҢ ҮЙІНДЕ	149
ЖІГЕР ШІРКІН ЖЕЛІНДІ	150
З...ға	150
ЗАР	153
ЗАРЛЫ СҰЛУ	154
ЗУҺРА	155
К...ге	156
КӨБЕЛЕК	157
КӨК ТЕКЕ	157
КӨКШЕТАУ	158
КӨҢІЛ	159
КӨҢІЛІНДІ АШАР	160
КҮЗ	161
КҮЗДІ КҮНІ	162
КҮМІС НҰРЛЫ АЙ	164
КҮНШЫҒЫС	165
ҚАЗАҒЫМ	167
ҚАЗАҚ АЗАМАТЫ	169
ҚАЗАҚ ТІЛІ	169
ҚАЙҒЫЛЫ СҰЛУҒА	170
ҚАЙЫҢ	171

ҚАЛАМЫМА	172
ҚАРАҒЫМ	172
ҚАРАҒЫ, ДАУЫЛДЫ ТҮН	173
ҚАРАҒЫЛЫҚ ҚОЮЛАНЫП КЕЛЕДІ	174
ҚАРЫНДАСҚА	174
Қарындастар: Үйдегі үнсіз қарындас	176
Бұлқынып, бұғау үзген қарындас	176
Оқудағы қарындас	178
Жолға шыққан қарындас	178
Қызметтегі қарындас	179
ҚОЙШЫ БАЛА МЕН КҮШІ	180
ҚОҢЫР ЖЫР	182
ШЕШЕМ	182
АНА МЕН БАЛА	182
ӨМІР	183
«КҮНӘ» АЙТҚЫЗДЫ	183
ТҮН АЙТҚЫЗДЫ	184
«КЕЛЕСЕК», «КЕШЕ», «БҮГІН»	184
ҚҰР ҚАЛЫППЫН	185
ҚҰРБЫМ	185
ҚЫЗЫЛ ЖАЛАУ	186
ҚЫРҒЫЗ, ҚАЗАҚҚА	187
ҚЫСҚЫ ЖОЛДА	188
ЛӘЗЗАТ ҚАЙДА	189
М. Д. АБАҚТЫДАН ШЫҚҚАНДА	190
МАҒАРРИ СӨЗДЕР	191
МАХАББАТ НЕ	192
МЕН ЖАСТАРҒА СЕНЕМІН	192
МЕН КІМ	194
МЕН СОРЛЫ	195
МЕНІ ДЕ, ӨЛІМ, ӘДДИЛЕ	196
МЕШІТ ҺӘМ АБАҚТЫ	199
МЫСЫҚ ПЕН ЕТ	201
НАҒАШЫЛАРҒА	202
НЕМЕРЕ МЕН ӘЖЕСІ	204

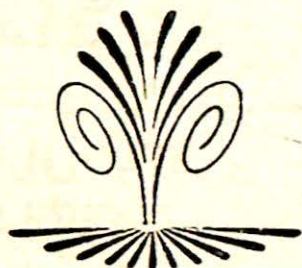
ОЙ	205
ОРАЗАДА	206
ОРАЛ	207
ОРАЛ ТАУЫ	208
ОРАМАЛ	209
ОСЫ КҮНГІ КҮЙ	211
ОТ	212
ӨЗЕННІҢ СУЫН ЖЕЛ ТЕРБЕП	215
ӨЛЕҢ	215
ӨМІР	216
ӨМІР	217
ӨМІРІМЕ ӨКПЕМ	218
ӨНЕР-БІЛІМ ҚАЙТСЕ ТАБЫЛАР	219
ӨТКЕН – АЯУЛЫ	221
ӨТКЕН КҮН	222
ПАЙҒАМБАР	225
САҒАТ	228
САҒЫНДЫМ	228
САЛ, САЛ БІЛЕК, САЛ БІЛЕК	231
САРҒАЙДЫМ	232
СӘЛЕМ ХАТ	233
СӘРСЕМБАЙДЫҢ ЖЫРЫ	234
СӘУЛЕ	236
СЕН СҰЛУ	237
СОРЛЫ ҚАЗАҚ	238
СҰР ҚҰЛЫН	239
СҮЙ, ЖАН СӘУЛЕМ	240
СҮЙГЕНІМ АНЫҚ	241
СҮЙГЕНІМЕ	242
СҮЙЕМІН	243
СЫЛДЫРМАҚ	245
СЫРДАҒЫ АЛАШҚА	245
СЫРЫМ	246
ТӘҢІРІ	248
ТЕЗ БАРАМ	249

ТОЛҒАН АЙ	250
ТОЛҚЫН	251
ТОЛҚЫНДАП ОЙНАП	252
ТӨБЕТ	253
ТӨБЕТ	254
ТӨГІЛГЕН ШАШЫ	255
ТУҒАН ЖЕР	255
ТУҒАН ЖЕРІМ – САСЫҚКӨЛ	256
ТҰРАННЫҢ БІР БАУЫНДА	257
ТҰТҚЫН	261
ТҮН ЕДІ	262
ТҮРКІСТАН	264
ТҮС	268
ТІЛЕГІМ	269
ТІЛЕГІМ	270
ТІРШІЛІКТІҢ КӨРКІ – ЕРІК	271
ТІРІ БОЛ	271
ТІРІЛДІМ	273
ҰЛАН	275
ҰЛБОСЫН	276
Ф...ға	277
ХОР СИПАТТЫ ҚАРЫНДАС	280
ШОЙЫН ЖОЛ	280
ШОЛПЫ	283
ШЫЛЫМ	284
ШЫН АЙТ	284
ШЫН СОРЛЫ	285
Ж...ға	286
...ға	288
...ға	289
Н... АЛЬБОМЫНА	290
Г...ҒЕ	292
Р... АЛЬБОМЫНА	293
Р...ҒА	294
Батыр Баян	296

برادران کریمفلده صاتلما
قازاق تئلدهگی ککتابلا

- (۱) بالالر بدوایی
- (۲) قصه قرق وزیر
- (۳) ککتاب الاعتقاد
- (۴) بغتسز جمال
- (۵) بیس نماز
- (۶) قصه طاهر مین زهره
- (۷) مکتوبات
- (۸) مختصر علم حال
- (۹) قصه داندان
- (۱۰) قصه آنیبال
- (۱۱) قارلغاج
- (۱۲) قصه بوز جگت
- (۱۳) حکمت نعمت نلک قصه سی
- (۱۴) قزاق اولاکلری
- (۱۵) - ثوله کلو ترجمه
- (۱۶) مراد آفندک عمر قاضیغه آیتقانی
- (۱۷) طهارت قالای آلوردیبریک
- (۱۸) ادبیات ثورنهگی
- (۱۹) آلاش (شعر)
- (۲۰) ککتابخانه جورناغی (شعر)
- (۲۱) ملی شعرلر
- (۲۲) ابریت
- (۲۳) جامده . هیمناسری

تیز بلبل ، موڭدى دواس اوتكرنلىم
 درماننى قالڭى دردكە سىنىن بلىم
 قىلماساڭ بىرمىرم سورلى بىندەڭ
 قايغودان ، قولم جيتىبى مەنە اولىم!

اد، چو چوق قارق چوق ايتكىن قارغا طورغاي
 اريالغان الدە قايدە كيتكىن جـطـب
 اوصطا سوز موڭدى دواساڭ باصدى بايلار
 توقتاغان چابووينان قولن طاييلار
 داسكئان ايلچرىمىس نرسە بارمە
 جاس توڭير بويى بالقب تيريك صايلار
 بلبل قوس ! دوزمده جاس، گيدومده اوط
 بولب مين ساغان كىلدم اچمده چوق
 دردبە سىتقنغە درمان بولار
 آنق بىلم باسقەدن هيچ فايدە جـوق
 بوجىردن اوچب كىنچى سەوليم جاققە
 بارب قون نەزككەنە بربوطاققە
 آچندرب سويلە اوغان مينك جايم
 ايلچرىتقى كوڭلان قانات قاقبە
 جوز قوبلپ داسكئى ادرتە اوزىگن
 صووندر جالالماسن اول توسىگن
 اويىن آل بوين بالقط سويدر مينى
 قالسن اول اويلالماي اوز ايسـيـين

كۇنى تون اوده بوده، صونى آيطار
 جاس توگبهى نهغب صونده چدارزانك
 ايسغايير بوجمان آط قوصاءگه
 قاينباطار كنه صاقتار اوچاغده
 چوررساك عمر كچه تيبكى آستنده
 بركرميس چن ابلجريب قوچاغده

اوط آلب اوچقان جاسدق چاق
 كوز ديمن سونى قايسى جاق

بلبل!

صابرايساك موگدى كوبهين جوز قوبلطب
 كيده آياك، كيده جيلس، كيده صايطب
 صوطاساك دينه نى اصيطاساك
 طوراساك ماو جراطب كيده جلطب
 قوياساك تهندي دارس داماجطب
 طورادى جان جانوار دهن جوطب

ادىمى قز .

كۈنى كىچە تولغان آي جۈزۈڭ ايدى
 سۈيۈمۈڭ قارا نر كىس كۈزۈڭ ايدى
 ماب مايدە قۇلغە جۈمىساق دىنىڭ
 بىنە بىر باقچە دەغى اوزم ايدى
 جىل تېمى كىرىز تورغان كىزۈڭ ايدى
 جاندىغە جاقسى داروسوزۈڭ ايدى
 باصب كىنكىن پىغەبىر از دىرنى
 قىرلى آياق باصقان ازۈڭ ايدى
 آه دۈگون اول كۈركىڭ بېرىدە چوق
 آفساغان آياغكە دەل نىگىن ادق
 اركىڭ جاسطق ماسطق اسن اينتى
 آه اوردۇڭ صرطاڭ جالان اچكە دەق
 نلىنە قو ئولكىڭ تىز آلدانىڭ
 اويلاماي ناكە غىنى تېز خوب آلدىڭ
 طارا آط جاقسى كۈرك بېرى كىتەب
 عمر كچە قۇتولالاھ اس اوطدە قالدىڭ
 طارالدى جورط آوزىنە جەان آطىڭ
 بوزلغان! دىدى ايندى جاقن جاطىڭ

طالپىم توسىم ازىمە
 اوڭدالمادى بىر اسم
 قاراماي قولڭ جۈزىمە
 آلاو كورسىتىڭ قىمم
 بىل بۈدىم توسىم ھەر جۈلغە
 تايىگىم قايتىسىم تابامدىب
 قارامادم اوڭ سولغە
 تايىگىم اوچۇن چابامدىب
 نە قىلسامدە توسىپىدى
 اوو بىسىمە قوغانم
 جىبىرمىدى كۈچىدى
 جاقىن باور طوغانم
 طالاسقە سالىدى جىغانىن
 بارىن آرن آياماي
 اوقوغە بىرمى طيغانىن
 آلىدى آرطينە قاراماي
 بىلم از دىب صوصاغان
 جىلايدى بىندەڭ آلارڭدە
 مىرى كىلڭ جاساغان
 قور آلاقان قىلارمەبە! . . .

جىر- كىتىدى جاننىڭ كىتىدى قام جىمىدىڭ
 قول بولدىڭ قارا طابان اينىدى مالىسىز
 اورطاغە قاماب آلب قرب جاطر
 قارا جورىك «نادانداق» قولامىن سانسىز
 قازاڭم آرسىلانىم ڧىرتىدى ايرىم
 طوردىڭبە قارو قاماي قورى آمالىسىز
 اوزىڭداي آدم زاندارنە غب جاطر
 موص جورىڭ باص پاناسىز اويگىن تامسىز
 ساندىڭ الدىڭ بوران آرطىڭ طومان
 توك كورمى سەولە بىرەر چراق چامسىز
 يامىسىڭ ايت نادانداق جىڭگىڭىمىمە
 بوردىڭ قالطرايدى بولاب ااسىز

مىن صورلى (شاكرددىڭ زارى)

طالايىسىز باقسىز مىن صورلى
 بىر اسم اوڭغە بارماغان
 مىن نە جازدم اوغورلى
 نىڭرى مونچە قارغاغان

جالپاق دالا، كياڭ ديكز بهرن اوتب
 قوروب جيتب قايتارسام جاسدى چاقى
 سولغىلداپ جگت بولب كيىن قايتسام
 جاڭغرتب اين دالانى اوليڭ آيتسام
 كارطايفانده كيت ديكين بوراڭ بيلەين
 بورونغيىداي آيقاسب هرگه جاطسام !
 - جوقى كوتبە اوق قايتباس بر اطقانصوڭ
 قايتب طاپاز نرسە ابەيس بر طاطقانصوڭ
 ازى جوق از ديب طابار قورقاڭغىرما
 كون باطەن كون چقباس بر باطقانصوڭ !
 ❦❦❦

اوصى كۈنگى كۈي .

اويلاماي ارطقە توسكىن نىمكىن جانبىز
 سوز اوقباس ملغاو ميكرىز جورگىن جاڭغىز
 كورتبىس كوزگە نورتسە قارانغىيە
 آپويل ماي قالدىبە ايندى تېسى طاڭسىز
 طافاولى تاماغىدە ارتكر بچاق
 تىك جاطر طوباق سىرپىن سىرنەدە آڭسىز
 طەككەماس سوزگە توسبىس ارقە كۈنەيس
 بولدىمە حيران قازاق طامەداي جانسىز

جاس عمر نادانلق، اوتكین بوصفه
 ارقومای هنر قومای جازی قصه
 بلم نین آط طونیمین قاچقان قازاق
 صایلاوغه طالا صوغه قاندای اوصطا
 بالاسن اوققورمین جوق جومسی
 ایل بوزو مالن چاچو بارلق اسی
 اویلاغان برکون بورون تاشندهغی اسدی
 یاپرماو آیتسا کدارچی بارمه کسی
 باسقه جورط بالالری اوقو قوغان
 بلم مین اوز جورطینگ بیتن جوغان
 اچب جیب بوصفه جورسه هیوان مالدا
 آدم ذات جیر جوزینه نیچون طرغان
 خور بولوق هنر قومای حیران ایلم
 کوچ کیتب طالای جاننان کوردک کیرم
 صولق بوب جان چققالی طور طایاولاب
 ما کدایدن چب چب اوبم تیرک

چالداک اومتی (کولتسوفدن)

- ایرتدیپ منسیم بر جویروک اوچقر آطدی
 چابسام اوچسام صوگقاردی قوسدن قاطدی

كيهپر بولغان بيت آوزى قاطبارلانب
 بوراڭداغان كىچەكى صلو قىزى
 قصەسى جىر جوزندە كورك بىتكىن
 قاراغاندە صلو قىز قايىقە كىتكىن
 جلامىسراب موڭايب جاندى جانسىز
 قاندى آيازىدى قايرىمسىز قىزدى كوتكىن
 اوصى وقت شەرگە تورساڭ قاراب
 تورلى جورط تورلى اسدە جورگىن طاراب
 كوچە بويلاپ اوقوغە چاپچاڭ باصب
 شادلىغىن جاس بالالار بوڭچە آرقالاب
 قىس ، كوز بولماس اولارغە كوڭلىسىزچاق
 اوقو بىلب آيرار قىرامىن آق
 اونىرايىنگىن دنيا گە استىقاز بولغان
 قولدارندە اولاردىڭ تاج مىنىن طاق

قاراساڭ صونىدە قازاق آراسىغە
 اويىداغان جاڭلايلاق بالاسىغە
 كىنىدى اچ اياجىرىب جانب كۆيىپ
 كوڭلدىڭ طوز سىيىكىلىداى جاراسىغە

بیرسن آتام مالغه ساتماي تېگيمه
 ماغان جولماس اومال بولماس اير بولار
 قور قزقساڭ آنا ذاتی نېگيمه
 کوزڭ نوری بالاڭ اومری چیر بولار

میرمدی ایام طازا نه زک اُییلدی
 قارا جُوریک قازاقغه نېگه جاراندک
 آه زارقلدی قولاغینه کم الدی
 سورلیلردی جاوزدارغه قاراندک ! . . .

کوز .

بور قراب قاراداول صوغب طورغان
 کوك اورای توسی قاپب صولب طورغان
 چدامای قاندى ازغارلی جیل اوتینه
 بۇرسب آغاچ چوبدیر طوڭب طورغان
 کورک جوق اویده چغب جورسیڭ
 ایستلمیس قوس قورط داس قولاق تورسیڭ
 قاققانغان جاملاتوسب اوط مازدانب
 کوریسڭ کیپر چالدى اویگه کرسیڭ
 ماصاطیدای قولپرغان جیردک جوزی
 آیاق باصساڭ طابانغه اوتیر صزی

بلمسز قورقالتا قدا ب جورگین مینین
ایرته اولسگین کوملولی قارا جیرگه

جاسدق ، بایلق قول قوسرپ بوس جورو
جاس اوسپریم اومتدی ایردی بوزادی
تیر آغزب اولب طالب تابلغان
آطا دولت بط ، چط بولب توزادی

تلیگم (قازاق قزی آوزندن)

قایغیلی قص قار بورانمین قورقنب
جانغه راحت جاپناغان جاز بتبیسه
صلاکداغان آلطن کونم تیز اوتب
قایغی موکمین جاس توگیر چاق جیتبیسه
جاسل چیچیک قزارغان گل صولماسا
قانی قاپ کورکی بنب قروارب
فرشقه دای جاس قز خاطن بولماسا
آلماداین قزل بیقی صوالب
آلاسباسا اوزگیرمیسه بودنیا
جاقسی جمان تورسه اوزینک قالبنده
براق، بلمگین صولای قلمغان نگیری ایا
مینده گوندم باسم بوکدم آلدنده

چای قەمزغە اُپەن طوی
 کوڭلەدە انکار قالماسن
 توندك جابقی اوڭ جارق
 اویگە سەولە کر میده
 اچ ، ظ-وی اندڭدی جارط
 طاڭدی اویدن کوز کورەیدی
 .>:~<.

اورازا دیگین قازاققە
 قاچیلقی اییمیس اُدینقوی
 ایرکسز ج-وری آزادە
 فابەدەنی اویلا قام ایت، قوی
 قاراغم !

قاراغم اوقو اوقی بوسقە جورمە
 اوینغە قورقالارسڭ کوڭل بیرمە
 اوقومای اویسن قوغان بالالرغە
 جولاما ، چاقرسەدە قاسنە ایرمە
 کدرمە ، آیاگداما آلغە اومطول
 آلامدیب کوبسن جولوز قولڭ سیرمە
 قارمانغان قاراب قالماس دیگین راس سوز
 توقنامای اسە بولساڭ باطب تیرگە
 جاسینان اوق-و اوقب اونیر قوعان
 جان جیتبیس کوڭلی جریروک کیمیکر-گیگم

جارق ايتدك كوز آچقانچە غايىب بولدىك
 آچلاماس قارا طومان قابنادى نون

اورازاده.

طاك آلدندە طاملجب
 تەندى اويقوغە باطقان چاق
 برطاماقدىك قامن جيب
 اويقولى اويانغان چاق
 طورا صالب توسيكن
 در قالطراب كيىنب
 اويغە كرىو كيىيكن
 وقت بار ديب سۇيىب
 آوز آلب قول صالب
 آچلاماي جونديدە كوزى
 كيلىگيندە قارن قورالب
 كورنداو چولپان جولدوزى
 جلدام اچ ديب جەكداپ
 كوز قصرون نيتيرسن
 قاربطب اچ طلمداپ
 آچىن اولب كيتيرسن
 آلدينە اكيىب قاتار قوى
 قاي سويگينن طامكداسن

آبا، ماما ! دېگىن سوزگە تىل كېلىگىن كۈن
 آوزغە طوزان طوپراق كۈل كېلىگىن كۈن
 سېنى يىلب ماس كىيىداي ارغاڭ قىغاڭ
 آتداپ آياق باصوغە ال كېلىگىن كۈن
 بىر يۈرۈس سە قامغىب جاس كېلىگىن كۈن
 اويغە جالغز ايمەچىك بىن آس كېلىگىن كۈن
 بولار ايندى طويدىم دىب آس قاينارماي
 بىرە بىرسە ايرەتبىن دەس بىرگىن كۈن
 آياق باصب قوطاندى جوگرگىن كۈن
 چىچىڭ ايمەچىگىن توڭلىگىن كۈن
 طېر ، طېر اۋرى بىرى جارسقان بوب
 كىم اوزدى دىب آطاغە جوگىگىن كۈن
 طىاي منب جىلى آينالا جارسقان كۈن
 تىڭ قوربى بالالار مېن آلسقان كۈن
 قىم سېتىسە اۋكە ، آبا تېدەدى دىب
 جودىقى كىزىك كىزىك صالسان كۈن
 باطباققە قوغا طارطب آوناغان كۈن
 كوڭلىدى الغى اويونمىن آولاغان كۈن
 رىچو ، قاباق چطو ؛ موڭايو جوق
 جاڭبىرى قاينغى زاردىڭ جاوماغان كۈن
 قىمبات كۈن قولغە توسىيس سىن آلتن كۈن
 بىرىقن از دىب طاوب جوقىدى بىر قىرن

كوچىسىزلىرىدە طرسىسىن قاتار بولىسىن
تاسقا ايندى جوق اويدى دىب قول سىرەيدى

قورقالپىن .

صلوقىز آنادايىدە صلاڭدايدى
نىڭكى مەن اويناب كىلەپ بوراڭدايدى
آدمەنات بەرى عاشق بەرى قومار
آه اورۇپ اۇنى كورمى طورالمايدى
ايدىلەر ايبىن تاۋىپ جاقىندا بىدى
ايڭ سۆيگىنى بولۇغە جاقىن قابىدى
نە قىلسىن اوزىنىڭ قولى جەينەككىنىڭ
مىڭرىۋىدى مەن صىقىلدى چاقىرمايدى
بايىپىن دە نىڭكىسىن صىرط خاڭىڭ
طاڭ آتسەدە سوز قانداي قورجا تېپىن
اويلامى كوز جوگر تېپى مىڭرىۋىباسم
جاناسباي چاقىن جورمى قورقالپىن . . .

جوغالغان آلطن .

آپالاب اۋوانباسىن جلاغان كۈن
جورىمدىب قاز، قاز طورب قولغان كۈن
ابر كەلىپ قوربىلدرلاب اۋترىك جلاب
آلدىنە آپام بايغۇصدىڭ قولغان كۈن

ھارادام قالڭ طومان اويغە توسىم
 اوقۇقە قاراومدى دەرەو كىسىم
 چىدىراي ھىر ھىر يەن تالاس قىلغان
 آدم ذات بالاسىنە ايدى كۈچىم
 ياپرماي اوصونداياو آدمەغى
 ھىرى كۈچىدى ھىرىوى چىماندەغى
 كۈچىدىسى ئام جىتىدك قىلغانانصوك
 دىيادە چىماندىقنىن آماندەغى
 كۈچىدىلر صورلىلرغە آطارطاڭ جوق
 كۈرنگىن باق دولقۇن اوچقن چاڭ جوق
 جىغانى بار طابىقانى باسقانىكى
 كىرىكىدىسە تىغىدە جالغز جان جوق
 دىب اويلاپ قالڭ اويدە جاپر ايدىم
 كۈب اويلاپ اوى دە مەنەن طاتىب ايدىم
 ايسىلىد، اوى صرطفان آپام داوسى
 نوقطە آپارنە غىب تورماي جاپط ايرىڭ
 توسىكىن مەڭ - زىڭ بولب ايرىڭ توردم
 نوقطە آلب جىل باسىنە قاراي جوردىم
 كۈچىدىلر صورلىلرغە آطارطاڭ جوق
 دىب اويلاپ باياغى اويغە قايتا كۈردىم
 غىزدىب كۈن اويلاوغە ايرىڭ بىرمەيدى
 مال جولاپ اويلاومدى ايب كۈرمەيدى

كۈن بولغان كۈڭۈمۈدە سەيلىك سەۋلىك
 بولب ايم اومرچە سورلى اۈرلىك
 مەن مەن سەننى تاسقاب كىتەيىكچى مەن
 خوش ايدى جاناب كۈيىب سويگىن سەۋلىم
 مەن تابدىم سۈيەيسىكە اوزىمە جار
 كىرىگك جوق مېرمىز جولكە بار
 ماغان ايدى اوجار مەن طنچ رامت
 بىرى بىر جازى كوزى جاۋسەدە قار
 اومرچە بىرگە ؛ تاستاب كىتەيىكى جوق
 سەن سەننى قاينغولى ايتەيىكى جوق
 اوزگىرمەس بىر قالبدە كىك نىرچاك
 بىردە سادلىق بىردە موك جىتەيىكى جوق
 خوش سەۋلىم بىرەين قارا سورلىكدى كور
 آمانداس، مەن كىتەيىن قوللىدى بىر
 آلدەمە قولچا جايىب قارسى آلاطن
 سويگىن جارم مېرمىدى اول قارا جىر

بىر كۈن .

بىر كۈنى ايرتە اوياناب جاتىم اويىلاب
 كۈب چەن اومىلىگىن ادوق بويىلاب
 اوچقان بوب جافنداس بىر بىرىمە
 طايدىر ب اورتىن قوزغاب تورتىب اويىناب

سویگینیمه :

جاندم کویدم سینی اویلاب دامل کورمی
 هیچ جانغه سینین باسغه کوکل بیرمی
 سین بر جاق، جالغان بر جاق قاتار قویب
 سینی از دیدم جالغاننان قولم سیرمی
 قایغی جرطمم آه دیسم چقعی جالن
 صرطم صاو اچمه اورت جانغان قالاک
 کوبدرگین قالاک اورتنک زاردا بینان
 اولگیلی طور سومریب صورلی جانم
 سوزم کوزم آیتب طور سویگینمدی
 قووارغان صارغایغان جوز سویگینمدی
 طالغان جوریک، جودیگین صولغان دینه
 «سویو» دک قولیمه این تیگیمدی
 کونی تون سینی از دیدم قابنی جیدم
 اوطقه توسکین صورلکدی سویچی دیدم
 توگالگین کوز جاسیمه براییمی
 دینیکنی آولاق صالاک قوصدای جگاک
 جان اوردم جانم قیدم قایرلما دک
 اومرکچه کیت ارمان! نان آیرلما دک
 چرلدا ب کوز آلدکده اوطقه جاندم
 قلمیمه بر آباب قایغرمادک

مصق بین ایت .

قارنی آچب مصق بایغوس اوبگه کردی
 قارادی تمسکلیب هر بر جیردی
 جیردن از دیب ده نیکه طابالمادی
 الولی چا ثراقده ایقندی کوردی
 قارادی اینکه مصق کوزن صاطب
 آلامدیب سیکریدی کیده جاطب
 خدا یغه اوکبه لیدی قول بیرمیدک
 آلام دیب بول ایقندی آغاچ آطب
 نه کیردک آلامادی آزابدانندی
 آچردن اوله جازداب آزاق قالدی
 قایقسه ده آلاماسن بلگینیفصوگ
 مصقک اوزینه اوزی طوقنا وصالدی :
 «قوی نه کیریک بواسک تیدی اوناماس
 ایستیسه بوقلاک کوبکه اوناماس
 صاصیغان قورطداب کیقکین جاصق ایقندی
 خان زاده جیگینک مین اچکه اوناماس
 اصلدی قولغه توسیی جاصق دیوچی
 قولغه توسسه جاصقدی سایدای جیوچی
 آرطینان آرقان بوی چغب طورب
 اوزا وینده، صابازک سر بیرمیوچی

قیریزیگه او طردی
 قاناطن توزیب او گدایلاب
 زوم - زوم او چدی جونیلدی
 بال جیامن دیب او یلاب
 ایسی جاقسی چوبدیردن
 ایرنبی طالمای بال جیار
 اولیکن آیتب کوکرینب
 جیبیکدای چوبده مال جیار
 بیسنچی سهوله طوب طور
 توسکین ایکین بالاغه
 ایکبیکسز جالقوا، ایرنجیک
 اسدن، اچقان چالاغه
 اونکر سهوله کوزیغه
 اویاطامدیپ توسسده
 آیمالغان جاطقان اویقطاقان
 خبرسز دنیا کوچسده

اویلاب تورساك منه کی
 دهل اوصوندای بزدك جای
 سهوله سیننه بلمنك
 باسقه جورط آچقان کوزنای
 اونیرلیگین کوککه آسقان
 کورالمادق ازنای
 جامللق جاطلق اویقطاقلق
 کیلدك اولیر کیزنای

ایکنچی سهوله اوچدیده
 بارب توسدی قویانغه
 شادلفینین سیکردی
 سیکسیقب قولاق قویانده
 چقدی چوبده سیکرب
 ایرقیگکی طاماق ازدیدی
 جومساق نه تندی صولی چوب
 کوب اچیلین کوزدیدی
 اوچنچی سهوله طاوقدک
 اویاسینه دهل توسدی
 کوکوری کز دیب نه نیچده
 قاقدی قانات سیلکدی اوسدی
 طاوقدار اوچب اویادن
 قط قطعه بیاصب چوب چاردی
 آرالاب ازدیب برطنبای
 آراسینان قورطداردی
 دورتنچی سهوله آرانک
 اویاسینه توسدی دهل
 بالاوزدی اویادن
 چقدی جیماق بولب بال

جینلماي اونیرکه آباق باصالماسبز
 نق سڭگین ناداندقین قاچالماسبز
 زمان تولکی بولغانده طازی بولماي
 بییک قردن آلداغی آصالماسبز

ایرتیگگی سهوله لر (روسچدن)
 کوکده جوزب جارق کون
 نورن چاچه باستادی
 اویانسن دیب جیر جوزی
 آلقون سهوله تاستادی
 برنجی سهوله اوچدیده
 بوز طورغاییدی اویاطدی
 سیکیمب صاصب طورغایلی
 جالمان قافدی قاناط
 کوتیرلب آسبانغه
 کوسن جرن جزلادی :
 (کرسدی اسکە شاد لقین
 جالقاولانوب طورمادی)
 « قلاي جاقسی ایرتیگگی
 صافی هواده دیم آلو
 طازا ااقسی هوادن
 بو دیلمه که ایم آلو »

ناداندىق قورشاپ آلغان طوص طوص جاقىن
 جان قورق دینه تفریب ایسك كیتیر
 طامقالق بولصدقه طالا صودی
 طالاصب جامان کوزبین قاراصودی
 مك مك نك توگلووی جیتیر ایندی
 ازدیلک آققان بولاق قارا صودی
 هار جیردی کونمین کونگه آلب جاطر
 خاغلدار آلب قالا صالب جاطر
 قریسب اوزدی اوزیم قراق صورلی
 جیرنین آوزن آچ قالب جاطر
 کیل قزاق قولداغیدن قورمالمايق
 اوطورایق جییلوب اوکدالایق
 مك جلفی اوتکین قوام-مدیب آطا زاندى
 اونیردن كیچ قارمز اویلانايق
 جیر قالار بز جییلوب قالا صالسايق
 قایدغی اوکدی جیردی طاكساب آلساق
 آول بولساك قوغام بول دیکین سوزبین
 بولطارمای ایرتیکدی کیچ جوریب بارساق
 صول چاقى، کوب توکرب کولده بولار
 کولده طولقن آیداوچی جیلده بولار
 مکتب، مدرسه لر کوب صالغوب
 آغابن طاوور تهندى ایلده بولار

اینسی آوب جانسز بولب صولای کیمدی
 ادبی اوچک کیمدی طامص باور جیل
 دورلدیب آصطن اوس قب بورای کیمدی
 اوراز کین باص کونیردی ایسن جیب
 کوز آلدی داولاب کیمدی اوط بوب کویوب
 باصنان صورغالاغان قابقارا قان
 آغادی اولبر یگین بیتکه قیب
 درمان جوق کوزی طونب طور بالبراب
 جاساغان جارلغا دیب جاردم صوراب
 قار بوراب دورلدیب جیل صوققان چاقده
 کیمیدی صورلی اوراز کین در فالقرا
 قزاقده صورلی اورغاچی
 ایردین نیکدک کوریرمه
 طیلب ، قورغاب کوز جاسی
 هرکه دورین سوریرمه .
 قزاغم !

قزاغم طایاندیغوی قلطه موین
 جیر مال کیتب بوس قالدی بزدک قوین
 قاراجی اوزکه اوزک کوز جوگرتب
 جار اسباس بودان بولای کولکی اوین
 جیمدی ایفدی قام جیرمیزگل جابطه بیکیر
 اویلاما کیلچکدی توبکه جینیر

تون بولب قارا طونن كييب ایدی
 قاطدی جیل بارانی کوچن جییب ایدی
 آقنارب آصطن اوس قب گولیب صوغب
 دوکده گی قاردی اویغه اویوب ایدی
 دورلدیب صوب صوق جیل صوقان چاقده
 قار بوراب اوی آینالا طققان چاقده
 چدامای جان جانوار جیل اوتیغه
 بوگجییب تیرس قاراب اققان چاقده
 بالطا بای اوراز کیفندی چاچدان اوستاب
 نغارلاب هر توبکرگه سوبریب تاستاب
 قوط اوچدرار ایستلگین قاطدی داوس
 آنک . . . اینیک چق اویسن جولکدی طاب
 بیچاره اوراز کیمنک توسی قاچقان
 جلاوغه قوزغالوغه ایس آداسقان
 آباغم آور قوی دیمن دیب آیتقاندی
 در قامچی اویساب کیمکین حیران باسدن
 بالطا بای بر قولیمن ایسک آچدی
 تیبکین صوگ صوری اورازکین دالاغه آصدی
 کره اول دالادا ایتدک بالاسی دیب
 بیکتب، اچده طورب ایسک باصدی
 اورازکین ایکبنه بئین قرلای کیتدی

های کردی جیر قواپردی گولدیرجاینباب
 جبیکدای کوک اورایلار جانقان جایراب
 صلودای بورگداغان بوطاقدارده
 آن قوصب هر تورلی قوس تورغان صایراب
 صووقدان طوڭب اولگین چبن چرکی
 تراب قانات قاغب هژ بژ قاینباب
 آسپنده کون کورکریب اوط جارفلداب
 جلی جیل قارا بولوطدی نیریبب آیداب
 اووزغه جاڭا طویغان جاس قولوندی
 جگفرطب جلقچیلر اوسقاب بایلاب
 آزاراق کوبای چقفان قصر طابین
 بالالر چابقیلاسقان منب جایداق
 قص قصفان آرق طوراق جهان جارتک
 کیمدیغوی آلدن قاچان طرا قایلاب
 جاراتقان جانغه راحت جازعیطوردی
 شکر قل بر آلهغه یاخدایلاب .

چن صورلی .

کون صووق قاطدی آبیاز چدار اییمیس
 قار بوران صوققان جیلان قلب ایگیس
 کیدیلر اوسوب طوڭب در قالقرار
 جلی اویده بایلار جاطار وایم جیمیس

جاذغیطوری

جیندی آپریل صو آقادی قردن اویغنه
 آرق طوراق سیکرب کیندی طویغه
 جاس بالا «جاذغیطوری» طودی دیسب
 جاباغی کوتیریم طای آقساق قویده
 قوانب جانجانوار آلچاڭ باصب
 قایغی موڭدق قالمادی هیچ بر اویده
 نورلی کون آلطن نورن چاچه باستاب
 چقسن دیب قصقی ازغار اوتکین بویغه
 صو آقسه طاو جاڭفرار صلدر قاغب
 دهل صلو بورا گداغان چولپی طاغب
 نورلی اونمین جاڭا کیلگین جلدک قوسی
 تورغاندای قوبز اوبناب اُن-گه صالاب
 اولو بای جلقی قاماب قیل کوزیوگه
 بیلسیڭگین جلقچیغه نوقنا لاطب
 بالالر اینیک تورب زر جوگرب
 باطباقة، برن بری دومالاطب
 فراغی جلقچیلار اویغی کورمی
 قولیمان قولق بیبا قولنداطب

بالاقاي آص صو وگمىن صيلانامدىب
 جانمنان - اوز ايركمنين قورقالامدى
 - كىڭ دالا، قالڭ آغاچ، آققان بولاق
 سۇيكمىدى ماغانداغى جاسل قوراق
 قوسىكە، صونى اويلاچى صودق بولسا
 فلاڭك اوسومىسداى قايدە طوراق ؟
 - كىتقەن ارندە اوچب جلى جاققە
 قصى جاز قار جاومايتن بزدك باققە
 قار كىتب سزدك جاققە جلى بولسا
 قايقادن اوچب كىلېم ايسكى طاققە
 - آداساڭك جازا طايىم جولدن چغب
 قورطوڭب اولمىسكېبە بوران صوغب !
 - چراغم ادنڭك اوچون قورقە قويە
 جاساغان جول كورسېنىر قايرى كوب .

ترچىلككك كوركى ايرك
 آدە—دققە اول سىرك
 بر كركىنصوك قاق—بانقە
 قالار بورونقى ايرككك
 اويلاماى بارب اورنب
 ادككگىن آزبە ايرتە لك

قفسىدە جاننىڭ تېپىش اوتوراسىڭ
 جازى قىس جېقن اورلوق بەرى قولدا
 مېن سېنى جان دوستىداي قىرلىپىن
 ايرىنبى تاماغاڭدى اۆزلىمەن
 موب مولدر صاف كۆمىدىاي تەپتەندى صو
 كۈندە ايرتە ، جالغانى جوق اۆزىدىمەن
 آق قومىڭ كىرىگىچى دايار قلام
 كىم كىتكى جىرك بولسە دايارطورام
 جاز جېقسە قورقۇنچىز ، قىس واپەسىز
 دالادە مىڭ قورقۇنچ ، صووق بوران
 آۋچىدە مەلۇمىن آتالمايدى
 قار چىغا چاقىداۋغە باطلالمايدى
 كۈن اوزون جىرك جىرلاب اوطوراسىڭ
 باسقە ذات موزىداي راحت تاپالمايدى
 - جوق مېرزا ، بو ماڭغان قىسكە
 كۆمىن بوران صووق لاپاسكە
 بىرمىن قالڭ آغاچ ئوزىن صودى
 كىلسەدە مىڭ بىر ھەلا بوباسىمە
 جاينانغان تۈرلى كىمىن كىڭ دالامدى
 قاي چاقىداۋچى قونسام اېن دالامدى

بامسز ايسىك، اوبالسز دېسىك
 سويلاپ ككولب جورسەدە
 اولوكبين نىڭ ايت قوصقە جېم
 قىزى بوب عمر سورسەدە
 سوندى بولما قاراغم
 دايار بولسن جاراڭ
 بىلگىن جان كوسىم سويلايسە چىچىن
 جورطى آوزىنە قارانار
 استىگىنى اورنىك قورقاس ايرىك
 نرسەنى اسكە جارانار
 بامدىڭ سوزى ايم
 مىرمى كوب ايتىك كىك
 جورطىقە ماقئارلى صباغا صاقتاۋلى
 بەلى دىب قارصى آلار
 اسىقلار تېچىپ جاب جورىك اوجىت
 بىت كىلگىندى آرسالار
 قايدە بارسە صېيمى
 بامى مال بو يومبىرى
 بالا ەينىن قوس (رو. ۱۰۰۰)
 - جىرچى قوس نامى آل ب كىلچى مۇندا
 جاسل دۇب، جاسل آغاچ قالسن اوندە

ایتیب قارا چیکپین کلب قونصا
باصکنان قوسک اوچب کبیر صاڭ .

بالالق چاغی .

بالالق چاغی پادشاهک تاغی
آلاماس اونی باغ—الاب
کوب اوتپی جلتیک جوروی بل
ایا—گیرگی کوندی صاغالاب
اوبرن بلم جاسقده
بلمیسلیک جانغه قاسقده

بلمگه چوگر جوق اویسن توکل
ایرکیکه قویمای اینقه لیب
قایقباکس وقت قالده من طاتب
یوص اوتکزبه ایرکله لیب
جاسق دیگین باغاسز
قدرن باهیس صاباسیز
جاسق آلطن قوروب قال صالطن
صالطی ارنک اوبره نو
اونیر قوروب بیل بیکیم بووب
ناداندقسن چیره نو

کورمه قارغام اومط—رل
آطی اوچ—کردن قوط—رل

صرطكده آق بوز اويلير جارسقان كول
 بايلرك كيديلرگه قاراسقان كول
 آغاين طانو نه ندى قونص برگه
 صاولقىدى ساعت صاين صوراسقان كول
 قورلى قوس اويىز قوصب چولاغان كول
 چورواقده بالقدارك طولاغان كول
 صايرب صارى قمز اير نيگدى كىچ
 پاسكده كيگىس قورب دولاغان كول
 صاصقديب اير كيليتب آط قويغان كول
 اوط صوغه ايدهك توگل جام طويغان كول
 نازدانب جويرك مذب طارلان چويب
 كوكسلدير نوس نوس جاقنن آط قويغان كول
 كر جووب كمدك كيسب سبندى اوسكين كول
 قوربمين اويناب كولب كيل ديسكين كول
 جارسب طايغه مذب باطباقة، آوفاب
 كوريسب كون باطقانده بيل ديسكين كول
 حيران كول آطا قونص. قوط بولغان كول
 صوصن بوب صوراغانغه، اوط بولغان كول
 كيچه برلك انطيمافى توگيل چ قده
 بينه برسینگ باسك صود بولغان كول
 بلهين نه بولارك ميران كولم
 جاريدى نيك بولماسا كونمين تونلغ

قايغوغه سالدى كم سيني
 طنچدق جوزن كورميسقن
 عمر بويى بقبيسداي
 آجال جيتىي اولميسقن
 ايرنككى قوزغالط
 قاي جازدى قارغايىن
 سيني بويىتكين بيباقداك
 سانادن جوزى صارغايىن!

طوغان جيرم صاصقكول .
 آلمدن دونا لانب جالقيغان كول
 بيبكده نوري بالقىغان ككول
 جارسب صاف كومسداي آق كوبگك
 ماب مايدە مولدر كده قالقيغان كول
 جانكده جاس بالالار اوينانغان كول
 جانجانوار صووندى اچب طويماغان كول
 ككوز صالب ايرنيوكة موگه باطب
 عاشقار جازن ازدىب اويلاغان كول
 چيچنپ قز كيلا چيك صو آلمان كول
 هر جامدى مولدر كمين صودارغان كول
 ماصايراب صوغه طويب دوت تولك مال
 دوونكده اويناق صالب قووانغان كول

جار قىدە قاراڭداپ بوى كورنىد دىيىپ
 بىر بىرىن سۇيۇ سالماق ماقىن باصب
 ايلجىرىپ كۆڭلىدىرى قوماق قانداي
 آيرىلار بىر آزدە نىصوڭ آماندا سىب

جاس قىز .

قاينغولاندىڭ زارلاندىڭ
 اسكندى تاسقاپ موڭايىپ
 اوبىڭامايىڭ اوبىلايىڭ
 كولكىگە سالدى كىم آيىپ
 جالغىز قالساڭ بىر اويىدە
 اوزڭدىن اوزڭ جىلاندىڭ
 مۇلدەرەگىن كوزڭدى
 قاينغولى جاسىيىن چىلاندىڭ
 كىوب ايلادىڭ تىنچماي
 تونىدەدە كىرىك قاپاسىدىن
 كوزگە اوبىقى تىغىلپ
 تاڭ جارق بوب آتپاسىدىن
 جاشما پىسكىن آلمادى
 تولپ بىر توررغان چاغلىدە
 جاسىق قىزىن كورمىسىدى
 نىڭگەدە سىندى صاغلىدە

اوصى اويىمىن طورا جورسه بولطار ماسا
 باصقەغە موين بورسه كوز سالماصا
 اونىر، بىلم جىر آستىدە بولسا داغى
 بر جىتىر جالقم دىب طاقماماسا

طوانغان آى .

طوراسىڭ مېرىدى آى نورىڭ چاچىب
 بوغىب جور قارانغولق بىنن باصب
 طولساڭدە صولساڭداغى آيرلما يتىن
 جولداسىڭ جولدوزگەين قول اوستاسىب
 دالادە جوللوجىيە سىن جول باسچى
 اگرددە جاز اطايىم جورسە آداسىب
 دونگىرلىك جاراسەدى آق كىلىپىتىڭ
 جوربىسىڭ جالچىقەنە اسىم باصب
 آجارى آق جامپىداى صلولىردىڭ
 جالغاندە تەبى كىتەبىس كوركى آصب
 سەولىكىڭ تەسكىنىنە ئىلدە قانداى
 دىڭگىز دىر جان تىڭگىر مەن جانقان طاصىب
 مەز مايران كوكدە قاتار جورگىنىنە
 جولدوزدار ايدىك قاغىب جەمگەداسىب
 جالغزاق اچىدىن سىنى جىك كورىدى
 ايكى جار، قول اوستاسقان صىرلاسىب

قاق جارا قارا قىلى طورى بولب
 آيتلغان سوز جايمىنان جالغانباصا
 اوسىكەن آت طونەين آلس قاچسا
 ايسقىلسە اوبالغانغان بىتن باصسا
 جاماندىق آتى اوچىكرگە جانن جورى
 آياغن كوندن جىردن بايقاب باصسا
 اوزىمىن باصقە جامدى كىم كورمىسە
 قوطرتىب ، چابىسقرب جىل بىرمىسە
 قابىلماس آوزىنە صو طامزۇچى
 اوزىنىڭ طار ايتىگىن كىڭ كورمىسە
 كوزى آچق آدمدارغە جانن جورى
 اولاردىڭ ھەرر سوزن اولىگى كورسە
 ايسقىگىن سوز كورگىندى بوس تاستامى
 قولاق نىكب گوز صالب جىيىب تىرسە
 كوڭل كوزى آچق جاندى دوس دىب بىلسە
 ملقاو - مگريو - نادانىسى قاس دىب بىلسە
 بىلىنىدىڭ مونارلانغان چول دلاسن
 اوجماغىدە ھورلر نىككىن قوس دىب بىلسە
 بىلمىز قاطقان جانىز طاس دىب بىلسە
 اونىر بام قارنى آچقە آص دىب بىلسە
 دىيانىڭ دىكزنە آداسقانغە
 طورا چول كورسىقىن باس دىب بىلسە

چېتىكى لاقطر طوماقداي آلب طوراً گېب
 اير تىكىدى ، كىچىچ باسكە مەنب ايزگىندى
 .كەتاب آپىر ، اوقوسن بالاك قولينه
 مالدى آيامە اوقو ، بىلم جولينه
 اونير آلب باسقۇلرمين قاتار بول
 جىر جوزى برآدمندىك اولينه

بايغوص قزاق باس كوتىرب طورارمە
 كوڭلى تۈسب باس موين بورارمە
 كۈنى طووب اوك جاغىنان سولدىن آي
 اوقومىدىن جايناتب دوگىن قورارمە.

اونير بىلم قايتسە طابىلار؟
 ايرجىگت اونير طابار ايرتە قوصا
 ايرىنب چارچاماسداي بىيان بوسا
 ارطاك چرطاك جوق بارغە كوڭل بىرمى
 فرشقە بوب آنادىن قايتە طوصا
 جاقن طوغان باوردىب آينالماسا
 قاطن - صاغن دىگىنگە بابىلانباصا
 طىغىباي دامل آلماي ايرتەدە كىچىچ
 ازديسە كىرمىسە جاپىلانباصا
 دىنانىك قايقوسىغان زارلانباصا
 كوز قىصب كۈلگىنىنە آلتانباصا

كوز آچب جورطڭ اويار بولغانداين
حكيم آطا، طنچ بول قدرڭ آرتار

جورگين جاننڭ آرطنده ازى قالار
ايتمكچى اولسه بالغه مين بىزى قالار
برباي اولسه تورت تولاك مالى قالار
جويبروك اولسه آرطنده سوزى قالار
صوم دنيا صلاڭ بىرب كويىدن اونير
صوقالغانڭ كويى ايرنيڭ بىير
توقناماس دنياڭ دوڭ-گيلىڭى
جويبروكڭ آينغان سوزى كويى كىتير
صورلى قزاق .

صورلى قزاق جان آلمىغه طغلب
قارا كدن كىب نىككىن طووى جىلب
آلغه باصباي بىتكان اسى كىر كىنىب
نەر طاتالماي كوچىز ، السز بوگلب
اوقو ، بىلم جاقىمداى ، جولانباي
قرن قاراب قزاق اسن اونانباي
بر ، بر اويىطاب صورلى قزاق تىك جاطر
قاندى جاسبين ايى كوزن چلانباي
قوزغال قزاق ، بىلمگه جىرگىز كىلدى
قلىچن آلب « ناداندىق » ساغان كىزدىندى

باسم جیرگه كركیله
 جانم سیمایب سوزدیسکین
 جاس کیان نك كویه وی
 موئن آچارد-مویه وی

آطاقدی آقن سوزی آلطن

حکیم آبايغه :

چن حکیم سوزك اصل باغا جیتبیس
 بر سوزك ملك جل جورسه ده می کیتبیس
 قارادن حکیم بولغان سیندی جاندى
 دنیا قولن جایب ایلدى کوتبیس
 سوزكه قولاق صالب باغا بیرمى
 قیسایب قذرایدى جورطك ایتمیس
 بورتیب تیرس قاراب آولاق جوردیب
 بولدیغوی جاقن طوغان بارى کیکدیس
 طنچ اویدیه قهرگنده ، وایم جیمه
 خور بولدى حیران سوزم بوصفه ، دیمه
 آرطگنده قزاقك جاس بالالری
 سوزگدی کوسیم قلب جوریرجیگه
 آی ، جل اوتیر دنیا كوچن تارتار
 اولقرب طالای جاندى جوکن آرنار

جاس ڪيلن

جاڻا توسڪين جاس ڪيلن
 ڪيمپرليگره آص ڪيلن
 اورامال چارشي پيره يسه
 آبپرسز طاس ڪيلن
 آلغانغه قاباق جتباسه
 صونده بولور باس ڪيلن
 جاڻا توسڪين ڪيلنچيڪ
 بولمايدى تبتى ايرينچيڪ
 خدايدن بيرگين طوقى
 آص بولادى ارچيڪ
 جاس ڪيلنچيڪ طوق قوناق
 بولمايدى تبتى صوغا ناق
 آرب طالب جورسه ده
 اوبلايتونى جاقسى آطاق
 بۇر قراغان داووده
 صاهاب قۇيغان جاونده
 اُ اُ ديب اڱ چغارماي
 جاس ڪيلن جورير صاونده
 برن برى ازديسڪين
 قارانغیده ڪوزديسڪين

چرلدا ب طور غای آسبانده
 بطبلدغی اُن قوصب
 جالا جانصار جاطقاندہ
 طبیعتکھ جان قوصب
 طاڭ آلدندہ جالبارب
 نکر یگہ قولدق قیلغانی
 اسینہ اوزک طاڭدانب
 کوکلی حقنہ صنغانی
 کوب طورمادی طاڭ آطدی
 کون چغسین آغارب
 کوئیرب ظامت قاناتدی
 جیرده ککیندی جاثارب
 طاڭ، کون دیگان جیر جانی
 بول ایکپوسز چوق سہنی
 وقور، بلم ایر جانی
 جاراسباس ایرگہ قور جانی
 کوکلدہ قایغی قالدرماس
 قاندایدہ بولسہ اوچ نرسہ
 کوک اورای، چالغن، آققان صو
 کورنیکدی جارک اُسریسہ.

داو جانچال ایل آراسی طولب جاطر
 اوز آرا طالاس، طارطس بولب جاطر
 کیچه گی چیچهك جارغان «قزاق» گلی
 صارغایب هر صوتیمی صولب جاطر
 مذه کی قزاق صولای بتب جاطر
 کوننبن کون آرطقه قارای کیتب جاطر
 سیزیمبی اوز اولگینن اوزیمکن
 آتی اوچکر او قوغاندار نیتب جاطر!

جاذغی طاك . . .

جب جلی تون ماو جراب
 کوتیرلکین جیردن بو
 صافی کهمسبی جالطراب
 طنچ جاطقان طونوق صو
 کوککه تیگین بیوک طاو
 قوچاقداسقان طومانمین
 قوصیلسمب ایسین صاو
 بال آلسقان قومارمین
 آقرن ایسکین جلی ج-یل
 ماو جراتب تیربیتب
 طاك آطسن دیب جایذاب گل
 اوسب بالام ایر جیتب

آزاراق كوز جوگرنې قاراب توزساق
 قزاکېڭ طاك قالاراق كېېده جاطر
 بايلارځ مځدى آيداغان چالغې جاطر
 بارمالن بولصدقه، صارقب جاطر
 بارمطه اورس، كېرس، كسى اولقرس
 اچنده سورلى قزاق قالغې جاطر
 كېڭ جېرى كونهين كونگه قورب جاطر
 صور جـلان بارقان سولن صورب جاطر
 آستانه جورط بېايگېن آدامداردى
 قـڭرى كونهين كونگه اورب جاطر
 برېولير اوقب توره بولب جاطر
 چين آلب بخت قوصى قونب جاطر
 اومطب اوزن اوزى بول صابازځ
 جورطينه قارصى طاباق صوغب جاطر
 شاگرد دېر مدرسه ده چرب جاطر
 قايداغى ايسكى نسخه كورب جاطر
 اوقېغان دېن ازديگېن بايغوص شاگرد
 جېمىڭچى قوزغون بولب كرب جاطر
 اُيىلدېر مال اورنېنه جورب جاطر
 جاس قـزن مالغه چالغه بېرب جاطر
 «بېس بايپال اُيىل قونى» دېگېن پرسوز
 قارماقه طالاي جاسدى الب جاطر

آبطار سوزم منده کی
آلا سورغان کوئلگه

اوقو اوقی، اونیر قو
باسقه لردن توئلده

جورطدك قامن (غمن) كوب اویلا!
وايم قايغی جیب اویلا!

آرطده قالمان سورلی جورط
آلغه باصسن ذیب اویلا!

جاطر . . .

باصقه جورط آسبان کوککه آصب جاطر
کایتن اونیر، بام آچب جاطر
بری آی، بری جولدوز، بری کون بوب
جالطراب کوکدن نورن چاچب جاطر
طالاسیب اونیر، بلم آلب جاطر
کونبه کون آلغه قارای بارب جاطر
اوط جیگب، کوکده اوچب، صوده جوزب
نکرینك رحمقنه قانب جاطر
اویلامای بزدك قزاق نیکیکه جاطر
براسکه جاناسالمای چیتده جاطر

لذت قایده ؟

بول جارقغه چققانصوك
 از دیدی كوڭلم كون تونی
 فایده سن لذت راحتد یب
 طاببادی صال بوب هیچ مونی
 ادرینده مه بوسی اوتکین
 قایغیلانغان اویده مه
 جویروك طازی صلومین
 قز اویناق یا طویرده مه
 بایلقده مه بیگلکده
 بیتینه چرگی چقباغان
 آص، آط بیرب جورط آوزن
 آلب اوغان اقطاعان
 لذندی از دیب كوڭلم
 آلا صورغان شارق ادرب
 بریونده ادسی دیب
 قالمای جورگین برطورب
 بایاولادی جالغزاق
 منه کی دیب طور اقداب
 لذتلب سوزینه
 قولینه کذاب قرآندی آب

اولىڭ .

طارقسە جانم آورسە تەنم
سويەوم بار دىيەتەن
اول بولسە مەنە قوزغالسە جەردە
بوتى بولدى دىيەتەن

جان سويگىنم اولدە اولىڭ
جىتالەماسام جولە اولىم

جانەڭنى جانى تەنەڭنى قانى
تەرچاگم سەينى مەن
اويلاندىم طويەمادىم از دىدىم قويەمادىم
كەڭەيس بىر آز مەينى مەن

ايستەسە سەينى جان ايىر
باغاك بىلەيس كۆب سەيىر

ماعجان جو مابلایف

چولپان

جیتسه ا گر قورقنچدی قاراتونم ،
باشسا دیرت، نهلم قورب چقبای ئونم،
کوشکل آچار، گه و دییه جان کرگزیر
اولیک مینک چولپانم، آیم، کونم .

برادران کریمفلر نشری .

К а з а н ь
Лито-Типография Т. Д. „Бр. Каримовы“
1912 г.

ن جو ما بايف

چولپان

چيسه اكر قورقچى قاراتو، م،
باصا دىرت، ئەلم قورب چىقاي ئوم،
كوئل انجار، گەودىيە خان كەگىز
اولاڭ بىنك چولپان، آيم، كونم.

بىرادران كريمفلىرى .

مطبوعه كريميه " قزان .

۱۹۱۳

КАЗАНЬ

Лито-Типография Т. Д. „Бр. Каримовы“

1913 г.

Книга отпечатана в типографии
ТОО «Издательство «Северный Казахстан».
Адрес: 150001, Республика Казахстан,
Северо-Казахстанская область,
г. Петропавловск, ул. Кошукова, 5.
Тел. +7(7152)- 31-07-72,
e-mail: mail@izdatelstvo-sk.kz

